AKIŞAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

D-2

Bunları biliyor musunuz?

AY NASIL OLMUŞTUR?

Ay, milyonlarca sene evvel dünyanın bir parçası idi. Sonradan dünyadan ufak bir parça koptu ve ay dediğimiz gezeğeni meydana getirdi. Bu teoriye benzer başka bir teoriye göre, dünyamız da güneşten kopma bir parçadır.

AYDA İNSAN YAŞAYABİLİR Mİ?

Ayda, su ve havanın olmadığı anlaşılmaktadır. Onun için insanların ayda yaşaması imkânsızdır.

DENİZDEKİ SU BASINCI

Denizlerde suyun basıncı çok fazladır. Her santimetrekareye bir ton (yâni 1000 kilo) basınç vardır. Her on metre derinliğe doğru inildikçe bu basınç bir kilogram fazlalaşır. Onun için dalgıçlar çok derinlere inemezler. İnerken ve çıkarken de yavaş yavaş inerler ve çıkarlar.

BULUT NEDİR?

Bulutlar su buharından meydana gelmiştir. Yâni aslı sudur. Buhar haline gelmiş olan su, yukarlarda toplanınca bulutlar meydana gelir. Bu bulutlar soğuk havanın tesiriyle tekrar su olarak yere düşerler.

RÜZGÂR NEDEN OLUR?

Güneşin sıcaklığı ile ısınmış olan hava tabakaları, yükselirler. Böylece aşağıda boş kalan kısma etraftaki hava hücum eder. İşte bu hava cereyanı, rüzgârı meydana getirir.

DERİ (VE ÖNEMİ) :

Vücudumuzun üzerini örten üst tabakaya **deri** denir. Derimiz: a — Üst deri, b — Alt deri olmak üzere iki tabakadan ibarettir.

Üst deriye **Epidermis** veya **Korun** adı verilir. Üst deride kan damarlariyle sinirler yoktur. Alt deride kan damarları, sinirler, ter ve yağ bezleri bulunur. Hattâ, insanlara renk veren pigmentler de alt derimiz içindedir. Üst deri ile alt deri girintili çıkıntılı bir şekilde birbirine kenetlenmiş gibidir.

Derimiz vücudumuzun her yerinde aynı kalınlıkta değildir. Topuklarda, nasırlı yerlerde ve sırtımızdaki deri oldukça kalındır. Tırnaklarımız, hayvanların pençe ve tırnakları hep üst derinin sertleşmesinden meydana gelir. Saçlarımız da üst derinin değişmiş bir şeklidir. Üst deri kir ve kepek olarak daima dökülüp yenilenir.

Alt deride, yağ bezlerinin bulunduğunu belirtmiştik. Yağ bezlerinden çıkan yağ, küçük kanallardan geçerek üst deriye varır. Bu yağ derinin kurumasını önler; deriyi her zaman yumuşak tutar. Ter guddeleri de alt deridedir. Vücudun bir takım zehirleri ter halinde ince yollardan geçip dışarı atılır.

DERİK :

Güney Doğu Anadoluda bulunan bu kazamız Mardin vilâyetine bağlıdır. Denizden 800 metre yükseklikte kurulmuştur. Kendisine bağlı olan 52 köyü ile birlikte nüfusu 16 bini geçer.

DERİMİZİN SAĞLIĞI VE KORUNMASI :

Önce, derimizi temiz tutmalıyız. Derimiz üzerindeki kirleri sık sık yıkamak suretiyle temizlemeliyiz. Çünkü kirler deri gözeneklerini tıkar; deri yoluyla solunuma ve terlerin çıkmasına engel olur. Kirler arasında biriken mikroplar yaraların, çıbanların çıkmasına yardım eder.

Ayrıca kel, uyuz, saçkıran, deri veremi, kızıl, kızamık ve çiçek gibi hastalıklardan da korunmalıyız. İcabettiği zaman hemen mütehassıs bir hekime başvurmalıyız.

DERİMİZ YOLUYLA NASIL DUYUYORUZ?

Dış deriye bir şey dokunduğu vakit, bu dokunma iç deri-

deki sinirler vasıtasiyle beyne ulaştırılır. Derinin her tarafı ayni duyarlıkta değildir. En duyar yerler; dilin ucu, parmak uçları, dudaklar ve dirsek derisidir. Dokunma sinirleri; 1 — Sıcaklık ve soğukluk bildiren sinirler, 2 — Sertlik ve yumuşaklık bildiren sinirler, 3 — Ağrı ve sızı bildiren sinirler olmak üzere üç çeşittir.

DERİNİN ÖDEVLERİ :

Derimizin ödevleri şunlardır:

1 — Deri bir kılıf gibi vücudumuzu örter. Bu sebeple de vücudumuzu, mikropların etkisinden ve küçük berelerden korumuş olur. Derimizin her hangi bir yerine yapılan basınç orasını kalınlaştırır. Yâni deri kendiliğinden sertleşip kalınlaşarak basınç yapılan yerde kalın bir doku meydana getirir. (Nasır gibi). Yağ guddeleri, derinin elâstikiyetini sağlar.

2 — Tabiatın ısısını, eşyanın sertlik ve yumuşaklığını; vücudumuza batan bir iğnenin acısını ancak derimiz vasıtasiyle duymuş oluruz. Alt derideki sinir uçları, dış etkileri beynimize ileterek etkiyi bize duyurmuş olurlar.

3 — Derinin üçüncü ödevi de, vücut ısısını düzenlemesidir. Deri, vücudu kurumaktan korur; gerektiği zaman ter çıkararak vücudun artan ısısını düşürür. Ter miktarı içtiğimiz suyun azlığına ve çokluğuna göre değişir.

4 — Deri, üzerindeki ince gözeneklerle, vücut solunumuna yardım eder. Hakikatte akciğerlerle solunum yaptığımız gibi deri yoluyla da solunum yaparız. Eğer, derimiz yüzeyinin dörtte biri yanmış olsa, ölüm tehlikesiyle karşılaşırız.

DESTAN :

Milletlerin, kahramanların savaşlarını anlatan ölçülü söz dizimlerine, destan denir.

DEV :

Hakikatte olmayan, fakat masallarda anlatılan iriyarı, korkunç ve çok güçlü kuvvetli yaratıklara dev denir. Her hangi bir insanın büyüklüğünü belirtmek için de dev gibi deyimini kullanırız. Dev anası dişi devdir.

DEVE :

Deve hörgüçlü, uzun bacaklı, uzun boyunlu bir hayvandır. Geviş getirir. Açlığa, susuzluğa uzun müddet dayanır. Vücut yapılışı sahralarda, çöllerde yaşamaya elverişlidir. Fazla yiyeceğini hörgücünde yağ olarak depô eden deve, uzun zaman besin almadan durur. Devenin susuzluğa karşı dayanması da çoktur. Bu da midesindeki torbacıklar sebebiyledir. Devenin ayakları yayvandır. Hayvan bu yayvan ayaklarla kum üzerinde rahatça yürür. Deve ekseriya sıcak memleketlerde yaşar.

DEVE KUŞU :

Deve kuşu, 2 metreyi bulan yüksekliği ile oldukça büyük bir hayvandır. Kanatları varsa da uçamaz. Koştuğu zaman bunlarla dengesini sağlar. Bacakları uzun olduğu kadar kuvvetlidir. de. Hayvan kendisini bacaklariyle korur. Deve kuşu tekmesi çok defa bir atı bile öldürür. Deve kuşu, yumurtadan ürer. Yumurtası 20 tavuk yumurtasına bedeldir. Arabistan ve Afrika çöllerinde yaşayan deve kuşları çok hızlı koşarlar.

DEVELİ :

Develi, Kayseri kazalarındandır. Denizden 1180 metre yüksekte olan kasaba, geniş bir ovanın kenarında kurulmuştur. Kayseriye 40 kilometrelik bir yolla bağlıdır. Bol akarsuların geçtiği topraklarında tahıl, çeşitli meyvalar ve üzüm yetişir. 93 köyü vardır. Nüfusu 68 bini bulur. Kaza merkezi 12 bin nüfusludur.

DEVLET :

Hür ve bağımsız bir milletin kendi kurduğu hükûmet topluluğuna **devlet** denir. Daha doğrusu devlet siyasal, ekonomik ve sosyal bir egemenliktir. Fakat buna rağmen başka milletlerin eğemenliği altında yaşıyan bağımlı devletler de vardır. Türkiye, bağımsız bir devlettir.

DEVLETÇİLİK :

Devletçilik, bugünkü Anayasamızın 2. maddesinde yer alan bir deyimdir. Bu da, büyük sermayeli işlerin devlet eliyle yapılıp işletilmesi anlamını taşır.

Meselâ yurdumuzdaki maden ocaklarının çoğunu devleti-

miz işletir. Bir çok büyük fabrikalar Sümerbanka bağlı olarak devlet sermayesiyle çalışır. Fakat, Türkiye Cümhuriyeti son yıllarda şahsî teşebbüse yer veren bir devletçilik gütmektedir. Şüphesiz ki bu ekonomik rejim, vatandaşların harekete gelmesi, özel sermayenin gelişmesi, dolayısiyle de vatanın çabuk kalkınması bakımından daha çok faydalıdır.

DEVLETLE YURTTAŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ :

Devletle yurttaşlar arasında karşılıklı hak ve vazifeler vardır.

Devletin ödevleri (vazifeleri) şunlardır:

1 — Devlet, yurdu düşmanlardan korur. Bunun için de ordular besler. Bu orduları savaşa hazırlar.

2 — Devlet, vatandaşların canını, malını, namusunu korur. Bu sebeple de kanunlar hazırlar; jandarma, polis teşkilâtı kurar.

3 — Devlet, vatandaşların hürriyetini korur.

4 — Devlet, vatandaşların rahat yaşamaları için gerekli bütün işleri yapar.

5 — Devlet, vatandaşların haklarını korur.

Yurtta hastanelerin açılması, salgın hastalıklarla mücadele, bataklıkların kurutulması; yol, demiryolu, liman, köprü, baraj ve buna benzer işlerin yapılması, mahkemeler açmak hep devlete düşen işlerdendir. Bütün bunlara karşı bizim de devlete karşı ödevlerimiz vardır. Bu ödevler de:

1 — Vergi borcumuzu ödemek.

2 — Kanunlara uymak,

3 — Askere gitmek,

4 — Seçim hakkımızı kullanmak gibi işlerdir.

DEVRE (Elektrik devresi) :

Üzerinden elektrik akımı geçirilen iletken yolun hepsine birden devre denilir. Elektrik düğmesini kaparsak akım durur, devre de kesilir.

DEVREK :

Zonguldak vilâyetinin kalabalık kazalarından biri de Devrektir. Nüfusu 60 bini geçer. Devrekte halkın bir kısmı işçi ola-

rak kömür ocaklarında çalışır. Bir kısmı da tarım, ormancılık ve meyvacılık işleriyle geçimini sağlar. Kaza merkezinin nüfusu 4 bini aşar.

DEVREKÂNİ ·

Devrekâni, Kastamonu vilâyetinin kazalarından biridir. Kazanın köyleriyle beraber nüfusu 19 bine yaklaşır. Tarım, ormancılık halkın başlıca meşgalesini teşkil eder. Kümes hayvanları, kocabaş hayvanlar da çok beslenir. Kaza merkezinin nüfusu 1500 civarındadır.

DEVRİMCİLİK (Bak: İnkılâpçılık) :

DEZENFEKTE :

Dezenfekte, eşyayı, odayı veya her hangi bir yeri hastalık mikroplarından temizleme işidir.

Hastanın eşyası, ancak dezenfekte edildikten sonra korkusuzca kullanılabilir. Çeşitli dezenfekte yolları vardır. Kaynatmak, etüve sokmak, mikrop öldürücü ilâçlarla yıkamak gibi...

Kaynatmada dikkat edeceğimiz nokta, mikropların ısıya dayanma derecelerinin üzerinde bir ısı sağlamak ve eşyayı gerektiği kadar kaynayan suda tutarak, mikropların muhakkak surette ölmesini temin etmektir. Mikroplu eşya, etüv kazanına sokulursa belirli bir süre sonunda mikroplar yine ölmüş olur.

Eşya üzerine mikrop öldürücü ilâçlar püskürtülürse dezenfekte işi yine yapılmış sayılır.

DIŞ İŞLERİ VEKÂLETİ :

Hükûmeti meydana getiren Vekâletlerden biri de **Dış İşleri Vekâleti**'dir. Dış İşleri Vekâleti, devletimizle diğer devletler arasındaki işlere bakar. Yabancı devletlerin, yurdumuzla olan kültürel, ekonomik ve politik bağlarını düzenler. Bu sebeple Dış İşleri Vekâleti emrinde elçiler, konsoloslar çalışır. En çok ilgilendiğimiz devletlerin başkentlerinde Büyük Elçilerimiz bulunur. Konsoloslar ise, önemli ticaret şehirlerinde vazife alırlar. Dış memleketlerde oturan Türk vatandaşlarının hükûmetimizle olan münasebetleri ile meşgul olmak, yine Dış İşleri Vekâletinin görevleri arasındadır.

DİCLE :

Dicle, güney doğu Torosların Hazarbaba dağlarından doğar. Hazar veya Gölcük adiyle anılan gölün sularını alır; güney doğuya doğru akar. Bu arada Ergani madeni yakınındaki sarp vâdilerden geçer; Diyarbakır yaylâsına girer. Siirtin güney batısına varır. Hakkâri dağlarından gelen Bohtan kolunu alır. Cizre kasabasından sonra Habur çayını da alarak biraz daha gürleşir. Bir ara Türkiye - Suriye sınırı üzerinden gider. Komşu Irak topraklarına dalar. Van ve Hakkâri bölgesinden gelen Büyük Zap ırmağı ile de iyice genişler. Diclenin kaynakları bizdeyse de, uzunluğunun büyük bir kısmı Mezopotamya arazisi üzerindedir. Diclenin 1900 kilometreyi bulan boyunun 452 kilometresi Türkiyededir. Basra körfezine yaklaştığı zaman Fıratla birleşir. Bu iki nehrin birleşmesi **Şattülârap** nehrini teşkil eder. Geçtiği yerleri sulaması ve üzerinde kelek denilen taşıtlarla taşın yapılması Dicle nehrine ayrı bir önem verir.

DİFTERİ (KUŞPALAZI) :

Çocuk hastalıklarından biri de **difteri**'dir. Bunun bir adına da **«kuşpalazı»** derler. Çok bulaşıcı olan bu hastalık en çok 5 ile 10 yaşındaki çocuklar arasında görülür. Öldürücü olması sebebiyle çok tehlikelidir. Bu hastalık, hastanın aksırığı, öksürüğü, yediği, kullandığı, el sürdüğü eşya ile geçer.

Difteri mikropları, ağız ve burundan girerek bademcikler üzerinde yerleşirler. Hastalık, mikrop alındıktan 3 - 5 gün sonra başlar. Bademciklerle boğaz kızarır. Bunların üzeri kirli sarımtırak ve yapışık bir zarla örtülür. Böyle olmakla beraber hastanın ateşi pek yükselmez. Hastanın ağzı kokar, yutkunurken zorluk çeker. Derin derin solunum yapar. Burnu, ağzı kurur. Kaburga kemiklerinin araları, köprücük kemiklerinin alt ve üst çukurları içeri çöker. Bademcikler şişer. Bu hal gırtlağı tıkamaya başlar. Eller, parmaklar, ayaklar, dudaklar morarır. Hastalığın önü alınmazsa hasta tıkanarak ölür. **Mikropların** çıkardığı kuvvetli zehirler kana karışarak kalbin bir felç sonucuyla durmasına sebep olur.

Difteri belirtileri görülür görülmez derhal doktora koşmalıyız. İyileştikten sonra da 30 gün okula gidilmez

DİK AÇI :

Durgun su yüzeyine bir çekül sarkıttığımız zaman, su yüzeyi ile çekül doğrultusu arasında bir açı meydana gelir ki bu açıya dik açı adı verilir. Dik açılar daima (90°) doksan derecelik açılardır. Karelerde, dikdörtgenlerde, dik açılı üçgenlerde dik açılar bulunur.

DİK DOĞRU :

Herhangi bir doğruya (aralarında (90°) doksan derecelik bir açı teşekkül edecek şekilde) indirilen dikmeye **dik doğru** adı verilir. Birbirine dikey olan doğrular arasında, dik açılar (90° lik açılar) meydana gelir.

DİKDÖRTGEN (Kenarları ve açıları) :

Dikdörtgen geometrik bir şekildir. Karşılıklı eşit kenarların doksanar derecelik açılarda birleşerek meydana getirdiği yüzeye «dikdörtgen» adı verilir.

Dikdörtgenin 4 kenarı vardır. Bu kenarlar karşılıklı olarak eşittirler; birleştikleri noktalarda teşekkül eden açılar da (90°) doksanar dereceliktir.

Bir dikdörtgende karşılıklı açıların orta noktalarını birleştiren doğru parçalarına **köşegen,** karşılıklı kenarlarına orta noktalarını birleştiren doğru parçalarına da **ortay** denir. Dikdörtgende en ve boy olmak üzere 2 boyut vardır. Bu sebeple cisim de sayılmaz.

DİKDÖRTGEN BİÇİMİNDEKİ TARLA V.S. NİN ÇEVRELERİNİ HESAPLAMAK :

Dikdörtgen biçimindeki arazinin kenarları, mesaha zinciri ile ölçülür ve sonra çevresi aynen dikdörtgeninki gibi hesaplanır.

DİKDÖRTGENİN ÇEVRESİ :

Dikdörtgenin çevresinde 4 kenar olduğuna ve bu kenarlar da birbirlerine ikişer ikişer eşit bulunduğuna göre, çevre uzunluğunu bulmak için en ve boyu toplayıp 2 ile çarpmak gerekir.

Dikdörtgenin çevresi $=$ (En $+$ Boy) $\times$ 2.

Herhangi bir dikdörtgenin eni 3 m., boyu da 4 m. ise, yukardaki formüle göre sonuç:

Dikdörtgenin çevresi = (3 + 4) × 2 = 7 × 2 = 14 m. olur.

DİKDÖRTGENİN VE BU BİÇİMDEKİ ARAZİNİN YÜZÖLÇÜMÜNÜ HESAPLAMAK :

Dikdörtgenin yüzölçümünü bulmak için de, en'le boy'u birbiriyle çarpmak lâzımdır. Buna göre formül:

Dikdörtgenin alanı = En × Boy şeklinde yazılır.

Yukardaki uzunlukları bu formüle yerleştirirsek:

Dikdörtgenin alanı = 3 × 4 = 12 metre kare olur.

Dikdörtgen biçimindeki arazinin en ve boyu mesaha zinciri ile ölçüldükten sonra, ayni işlemle yüzey bulunur.

DİKDÖRTGENLER PRİZMASI :

Tek tabanı dikdörtgen olup, üçgenlerden meydana gelen yanal yüzeylerin «tepe» adı verilen bir noktada birleşmesinden meydana gelen düzgün kapalı cisimlere **dikdörtgenler prizması** denir. Tepe noktasından tabana indirilen dikme, dikdörtgenler prizmasının asıl yüksekliğidir. Tepeden yanal yüzeyin eğimine uyarak taban kenarlardan birine indirilen dikey de yanal yükseklikti̇r.

Taban alanı ile asıl yüksekliği çarpıp, çıkan sonucun üçte birini alırsak, dikdörtgenler prizmasının hacmini bulmuş oluruz.

$$\text{Dikdörtgen prizmanın hacmi} = \frac{\text{Taban alanı} \times \text{asıl yükseklik}}{3}$$

Dikdörtgen prizmanın alanı formülü aşağıdadır.

$$\frac{\text{Taban çevresi} \times \text{Yanal yükseklik}}{2} + \text{Taban alanı.}$$

DİKEY :

Durgun su yüzeyine sarkıtılan çekül doğrultusunun durumu dikeydir. Karelerde ve dikdörtgenlerdeki kenarlar da birbirlerine nazaran dikey durumdadırlar.

DİKİLİ :

Dikili, İzmire bağlı bir kaza merkezidir. Ege kıyılarında, Midilli adası karşısında bulunur. Bergamadan 30 km. uzaklıktadır. İçinde 4000 kadar insan yaşar. 23 köyü ile beraber nü-

fusu 13000 dir. Yüzölçümü 478 kilometre karedir. Bereketli ovasında her türlü tahıl, yemiş, üzüm bol yetişir zeytinlikleri de çoktur.

DİKİLİTAŞ :

Dikilitaş, İstanbulda, Sultanahmet Camii önündeki meydandadır. Hakikatte bu taşlar iki tanedir. Bir tanesi yekpare pembe granitten yapılmıştır. Diğeri ise örmedir.

Yekpare olan taşın üzerinde hiyoroğlif yazısı bulunur. Bu taşı, eski Mısır Fir'avunlarından 3. Tutmozis; Mısırda, M. Ö. 1547 tarihinde Helyopolis şehrine diktirmişti. Bizans imparatorlarından büyük Teodosyus, Dikilitaşı Helyopolisten Bizansa getirdi; Atmeydanına diktirdi (M. Sonra 390). Taşın dikilme işi 32 günde tamamlandı. Dikilitaş 18,54 metre boyundadır. Basamaklarla birlikte bu yükseklik 27.87 metreye varır.

Öteki taş ise Milâdın 10 uncu yüzyılında 7. Konstantin tarafından yaptırılmıştır.

DİKİŞ MAKİNESİ :

Dikiş diken makinelere, dikiş makineleri denir. Dikiş makinesi ilk olarak 18. yüzyıl ortalarında kullanılmaya başlandı ise de, bu makine çok basitti. 1846 da **Elias Howe** bugünkü makinenin esasını bulmuştur denebilir. Daha sonraları **İsaac M. Singer** kollu dikiş makinesi yapmaya muvaffak olmuştur.

Dikiş makinelerinde dikiş dikildiği gibi, çeşit güzellikte işlemeler de yapılmaktadır.

DİKİŞ - NAKIŞ :

İlkokullarda okutulan aile bilgisi derslerinin içinde, dikiş - nakış konuları da vardır.

Dikiş için iğne, iplik lâzımdır. Söküklerde. yamalarda veya yeni bir elbise yapılırken dikişe baş vurulur.

Dikiş, el dikişi ve makina dikişi olarak ikiye ayrılır. El dikişi, el ile yapılan dikiştir. Makine dikişini makine yapar. Oyulgama dikişi, iğne ardı dikişi, pike dikişi, aşırma dikişi, çıtılgı dikişi, zincirleme dikişi diye türlü dikiş çeşitleri vardır.

Amerikan, patiska, ipekli, keten, organze gibi dokumaların

üzerindeki delik işi sim, kanaviçe, dolgu, sarma gibi işlere de, kısaca nakış adı verilir.

Nakışlar süs için yapılır. Masa, sehpa, tepsi, radyo örtülerine; bardak altlarına, sofra örtülerine, çay takımlarına ve perdelere nakışlar yapılır.

DİL :

Dil, ağzımızın tabanında çizgili kaslardan yapılmış bir organdır. Kaslarla komşu kemiklere bağlıdır. Kolayca hareket eder. Dilin üzerini sümüksel bir zar kaplar. Bu zar iplik, koni, mantar, çiçek tacı ve daire şeklinde çeşitli memeciklerle pürüzlenir. Bu memeciklerin bazısı dokunum, bazısı da tadma duyusunu alırlar. **Dokunsal memecikler** daha çok dilin uç tarafında bulunurlar. **Tadım memecikleri** hemen hemen dilin bütün yüzeyine yayılmıştır. Bilhassa çanaksı memecikler dilin arka tarafında öne doğru açılmış bir V harfine benzerler. Çanaksı bir memecik, kâse şeklinde bir çukurluk içine yerleşmiş su bardağını andırır. Buradaki zarın tabanında yüzlerce **tad cisimcikleri** bulunur. Bu cisimciklerin etrafında tad nöronları vardır. Bu sinirler birer sinir teli vasıtasiyle tadı alan yutak - dilsel sinire bağlıdır.

Dilimiz dokunma duyularını aldığı gibi, tadları da alır. Tadlar ekşi, tatlı, acı, tuzlu diye kısımlara ayrılır. Dile değen cismin sıvı veya eriyebilen bir cisim olması gerekir. Cisimlerin diplerindeki özel bezcikler dil üzerindeki maddeyi eritir. Uyartılan sinirler duyuları beyne iletir ve tadı almış oluruz. Bundan başka dilin, sindirim içinde, konuşmada da ayrı ayrı hizmetleri vardır. Bunlar da sırası geldikçe ayrı ayrı açıklanacaktır.

DİL (LİSAN) :

Gerek konuşarak, gerek yazı ile kullandığımız kelimelerin hepsi, dili meydana getirir. Dil, insanlar arasında başlıca anlaşma vasıtasıdır. Her milletin kullandığı dil ayrıdır. Türkçe, Fransızca, İngilizce... gibi. Dil, millî varlığın temelini teşkil eden bir unsurdur. Bu sebeple dilimizi iyi öğrenelim, başkalarına da öğretmiye çalışalım.

DİLBİLGİSİ :

Dilbilgisi, dilin öz kurallarını göstererek, doğru konuşmanın, düzgün yazmanın yollarını öğreten bir bilgidir. Dilbilgisi öğrenenler doğru konuşurlar, yanlışsız yazarlar. Her dilin kendine göre bir dilbilgisi vardır.

DİLBİLGİSİ TERİMLERİ :

Dilbilgisinde harf, hece, kelime, cümle, isim, sıfat, zamir, edat, bağ, ünlem ve fiil gibi deyimlere, kısaca, dilbilgisi terimleri denilir. Bunları ayrı ayrı kelime sıralarında göreceksiniz.

DİLEKÇE :

Resmî bir daireye dileğimizi bildirmek için sunduğumuz pullu yazıya dilekçe adı verilir. Dilekçelerin altına 15 kuruşluk damga pulu, 1 kuruşluk ta uçak pulu yapıştırılır. Bu pulların üzeri dilekçeyi veren tarafından imzalanır. Dilekçeler özlü ve kısa yazılmalıdır; okunaklı olmalıdır. Mürekkep kalemiyle ve okunaklı yazıyla veya daktilo ile yazmak icabeder. Dilekçenin sol alt köşesinde de dilekçeyi verenin açık adresi bulunmalıdır. Hükûmet makamları dilekçelere muhakkak cevap verirler.

DİLEK KİPLERİ : (Bak: Kip):

DİLEK - ŞART KİPİ : (Bak: Kip):

DİLİN GÖREVİ : (Bak: Dil):

DİN :

Eski zamanlardan bugüne kadar, insanların kutsal bildikleri şeylere inanmaları ve bunlara tapınmaları; dinleri meydana getirmiştir. Eskiden çok Allahlı dinler vardı. İnsan muhayyelesi korktuğu, ürktüğü her şeyi Tanrı olarak vasıflandırmıştır. Daha sonraları dünya üzerinde tek Allahlı dinler yayılmaya başladı.

Bir zamanlar cemiyetlerin idaresine dahi hâkim olan dinler, zamanla eski nüfuzlarını kaybetti. Bugünkü din anlayışı, insanla Allah arasında bir vicdan hesaplaşması olarak mütalea edilebilir.

Dünyamızda İslâm dini, Hıristiyanlık, Buda dini, Musa dini, Hindu dini gibi çeşitli dinler vardır.

DİNAMİT :

Dinamit; silâhlarda, tünel yapımında kullanılan patlayıcı bir maddedir. Nitrogliserin ile yapılır. Pamuk barutu, ağaç hamuru, toprak dinamit yapımında kullanılan araçlardır.

Dinamiti bulan A. Nobeldir. **(Barut kelimesine bak.)**

DİNAMO :

Hareket suretiyle elektrik elde eden makinalara **dinamo** denir. Dinamo **saha mıknatısları, bobin** ve **komütatör** olmak üzere başlıca 3 kısımdan ibarettir.

Saha mıknatısları daimî mıknatıs olabileceği gibi, elektrik mıknatısı da olabilir. Bobin, mıknatıs kutupları arasında döner. Bobin, yumuşak demirden yapılmıştır. Üzerinde izole tel sarılıdır. Komütatör cereyanın yönünü değiştirmeye yarar. Komütatör üzerinde de bakır fırçalar vardır.

Buhar makinası, motor veya her hangi bir hareket kaynağı bobini hızla döndürür. Mıknatıs kutupları arasında bir mıknatisî alan teşekkül eder. Mıknatısın N kutbundan S kutbuna doğru bir akım başlar. Bobinde hâsıl olan elektrik cereyanı bakır fırçalara geçer. Buradan da kablolar yoluyla istenilen yere gönderilir.

Su kuvvetiyle çalıştırılan dinamolarda elde edilen elektrik, çok ucuza mal olur.

DİNAR :

Dinar, Afyonkarahisara bağlı bir kazadır. Alanı 1627 kilometre karedir. Merkez nüfusu 5000 e yaklaşan kasabanın 98 köyü ile beraber bütün nüfusu 46 bini geçer.

DİNLENME VE OYUN : (Çalışma, oyun ve dinlenmenin muvazeneli olmasının önemi). (Bak: Oyun ve dinlenme):

DİŞLERİMİZ :

Dişlerimiz, ağzımızın içinde, alt ve üst çenelerin oyuklarına yerleşmiş sert organlardır.

Olgun bir insanda her çenede 4'ü kesici, 2'si köpek, 4'ü küçük azı, 6'sı büyük azı olmak üzere 32 diş bulunur. Bundan anlaşılacağı üzere ağzımızda;

a — Kesici dişler,

b — Parçalayıcı dişler veya köpek dişleri,

c — Öğütücü dişler veya azı dişleri olmak üzere 3 çeşit diş vardır.

Büyük azı dişlerinin 20 yaşına doğru çıkan en sonuncusuna **20 yaş dişi** veya **akıl dişi** adı verilir. 7 yaşına kadar çocuklarda 20 tane iğreti süt dişi bulunur. Süt dişleri, bebek 6 - 7 aylıkken çıkmaya başlar. Süt dişleri 10 - 12 yaşlarında dökülerek yerlerini asıl dişlere bırakırlar.

Kesici dişlerle, köpek dişlerinin (parçalayıcı dişlerin) birer kökü vardır. Azı dişlerinde 2 - 3 kök bulunur. Dişin diş eti içinde kalan kısmına **diş kökü,** dışarda görünen kısmına da **diş tacı** adı verilir. Tacın dışında %96 sı kalsiyumlu tuzlardan yapılmış parlak ve sert **mine** tabakası vardır. Kökün dışını mineden yumuşak, kemik bileşiminde **Seman** örter. Dişin ikinci tabakasına **fildişi** en iç tabakasına da **diş özü** adı verilir. Diş özünde sinir uçları, ince kan damarları yer alır.

Dişlerimizin sindirim işinde ve konuşmada büyük rolleri vardır. Dişlerimizi iyi bakıp temiz tutarsak, çabuk bozulmalarına engel oluruz. Dişlerle sert şeyler kırmamalıyız. Soğuk üzerine sıcak, sıcak üzerine de soğuk şeyler yememelidir. Her yemekten sonra dişleri yıkamak, diş macunlariyle fırçalamak yerinde olur. Arada bir diş doktoruna da gözükmek faydalıdır.

DİŞLİ ÇARKLAR :

Bütün makinalarda dişli çarkların yeri pek mühimdir. Dişli çarklarda dişliler birbirine geçer. Bir dişli çarkı döndürdüğümüz zaman, onun dişlerine takılı olan diğer dişli çark ta döner. Böylece hareket, bir kısımdan başka bir kısma geçirilmiş olur.

Dişli çarklarla hareket, üç şekilde iletilir. Eğer, çarklardaki diş sayısı eşitse, bu çarkların birini döndürdüğümüzde, takılı olan diğer çark ta eşit dönüş yapar. Hareket eden çarkta meselâ 40 diş varsa, ona değen çarkta da 10 diş bulunursa, 40 dişlik çark bir defa devir yapıncaya kadar 10 dişlik çark tam 4 devir yapmış olur. Böylece, hareketin hızı arttırılmış olur. Eğer hareketin hızını azaltmak istiyorsak, hareket halinde bulunan diş sayısı az bir çarka, dişleri çok olan bir çarkı tesbit ederiz. Dişli çarkların türlü şekillerine saat makinalarında rastlanır.

DİVRİĞİ ·

Divriği; Sivasa bağlı bir kazamızdır. Orta Anadolunun doğu kısmına düşer. Bir dere kenarında kurulmuştur. 82 köyü vardır. Kazanın nüfusu 35 bini bulur. Alanı ise 2530 kilometre karedir. Zengin demir madenlerinin işletilmesi ve 1937 yılında kasabanın demiryollarına bağlanması, burasının birdenbire gelişmesine sebep olmuştur. Buradan çıkarılan demir cevheri Karabük fabrikalarına gönderilir. Divriğinin denizden olan yüksekliği 1250 metre kadardır.

DİYADİN :

Diyadin, Ağrı vilâyetinin kazalarındandır. Murat suyunun kaynaklarına yakın bir yerde bulunur. Denizden olan yüksekliği 1800 metreyi bulur. İranı Trabzona bağlıyan şoseye de pek yakındır. 1673 kilometre kare büyüklükte olan Diyadin kazasının genel nüfusu 19 bindir. 82 tane köyü vardır.

DİYAFRAM KASI :

Gövdemizin göğüs ve karın boşluklarını birbirinden ayıran, kubbe biçimindeki kasa «diyafram kası» denir. Diyafram kası ince ve geniştir.

DİYAFRAM :

Göğüs ve karın boşluklarımızı birbirinden ayıran kubbe biçimindeki ince ve geniş kas perdeye diyafram denir. Karın boşluğumuzdaki diyafram soluk alıp verdikçe kaslar yardımiyle aşağı yukarı hareket eder.

DİYAPAZON :

Diyapazonu müzikle uğraşanlar kullanır. Çelikten yapılmıştır. İki kolludur. Üflendiği zaman ana seslerden birini çıkarır.

DİYARBAKIR :

Diyarbakır önemli bir vilâyet merkezimizdir. Güney doğu Anadoluda bulunur. Denizden 650 metre yüksekliktedir. Şehrin büyük bir kısmı, Diclenin sağ kıyısındadır. Romalıların, Arapların idaresinde uzun yıllar kalan Diyarbakır, 11. yüzyılda Selçukluların eline geçti. Daha sonraları çeşitli devletlerin buyruğunda kalan şehir, Yavuz zamanında Osmanlı ülkelerine katıldı. Bu gün hâlâ ayakta duran kale duvarları eski devirlerin

hâtıralarını taşır. Ulucami ile diğer medrese ve mescitler Türk-İslâm anıtlarındandır. İklimi sert olan Diyarbakırda tarım, ileri bir durumdadır. Şehir, demiryolu ile Anadolu demiryollarına bağlıdır. Vilâyeti güneydoğu Toroslar, Karacadağ ve Mardin dağları ârızalandırır.

Diyarbakır vilâyetinin yüzölçümü 14,597 kilometre karedir. Bütün nüfus 294.618 kişidir.

Çermik, Eğit, Ergani (Osmaniye), Lice, Kulp. Silvan, Bismil ve Çınar kazaları Diyarbakıra bağlıdırlar. Diyarbakır şehrinde 45 bine yakın insan yaşar.

DİZANTERİ :

Barsak hastalıklarının en kötülerinden biri de dizanteridir. Bu hastalığın bir adına kanlı basur da denilir. Karın ağrılariyle başlar, sık sık dışarı çıkılır. Dizanteriye yakalananların pisliğinde kan ve sümük bulunur. İshal şeklinde başlıyan pislik, zamanla kan ve sümük şeklini alır. Bazan 24 saatte 50 - 60 defa dışarı çıkan hastalar görülür. Bu hastalık bulaşıcı olduğundan, hastayı ayrı bir odaya almak, eşyasını sık sık dezenfekte etmek lâzımdır. Hastanın barsaklarını temizlemiye çalışmalıdır. Hastanın odası, mümkünse evin alt katında olmalı ve serin tutulmalıdır.

DOĞANŞEHİR :

Malatya vilâyetine bağlı bir kazadır. Malatya - Fevzi Paşa demiryolu üzerindedir. 22 köyü ile beraber genel nüfusu 17 bin kadardır.

DOĞRU (Geometride) :

Çizgiler; doğru çizgiler, kırık çizgiler ve eğri çizgiler olmak üzere üçe ayrılır. Bir ucundan bir ucuna yönü değişmeden uzanan çizgilere **doğru** denir. İki nokta arasında en kısa yol doğrudur. Doğrunun bir tarafı noktalanmış (kesilmiş) ise o doğruya **yarı doğru** adı verilir. Başlangıç ve sonu belirtilen doğrular **doğru parçası** olarak adlandırılır. Doğrularda yalnız bir boyut vardır. O da uzunluk boyutudur.

DOĞRU BİÇİMİNDEKİ SINIRLARI TAHMİN VE BUNLARI ÖLÇME :

Doğru tahmin alışkanlığı da, bol ekzersizlerle elde edilir. Bu sebeple karışımızın, adımımızın, kulacımızın kaçar santimetre ettiğini muhakkak öğrenmeliyiz. Bir uzunluğu önce tahmin etmeli, sonra da metre ile ölçmeliyiz.

DOĞRU ÇİZGİ :

Üç türlü çizgi vardır: a) Doğru çizgi; b) Kırık çizgi; c) Eğri çizgi. Doğru çizgiler başlangıçtan sona kadar kırılmadan, eğrilmeden uzanırlar. Düz bir caddedeki tramvay yolları doğru çizgi halindedirler. Gerilen teller de doğru çizgiye benzerler.

DOĞRULARIN ÇİZİLMESİ : (Gergin iple):

Bahçe, arsa gibi yerlerde bir doğru çizmek gerektiği zaman, çok defa iplerden istifade edilir. Meselâ, bahçemizde çiçeklik yapacağımız vakit, karşılıklı iki çivi veya kazık çakarız. Bu çivilerin arasını gergin bir iple birleştiririz. Elimizdeki sopayı, bu ipin hemen yanından bastırarak çekersek, yerde, istediğimiz doğruyu çizmiş oluruz.

DOĞRULARIN DURUMLARI :

Durgun su yüzeyi doğrultusunda olan doğrulara **yatay**, buna dik olan doğrulara **dikey**; ne dikey ve ne de yatay olmıyan doğrulara **eğik** doğrular denir.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ :

Güzel yurdumuzun doğusunu, Doğu Anadolu Bölgesi teşkil eder. Burası, yurdumuzun en dağlık bölgesidir. Sıradağlar ve tek dağlar birbirine karışmıştır. Dağlar arasında yüksek ovalar, geniş göller yer alır. Yurdumuzun en yüksek yeri olan **Ağrı dağı** da buradadır. (5165 m.). Yurdumuzun en büyük gölü Van gölü de Doğu Anadolu Bölgesindedir. Van gölünün yüzeyi 3764 kilometre kareyi bulur. Derinliği 100 metreyi bulan bu gölün suları tuzlu ve sodalıdır. Üzerinde küçük gemiler işler. Van gölünün kuzeyinde, 4460 metre yükseklikle yurdumuzun ikinci büyük dağı **Süphan Dağı** yer alır. Erzurum, Iğdır ve Muş ova-

Kahramanlık hikâyeleri:

HAZİNEDAR OĞLU KARABIYIK MUSTAFA

İstiklâl Savaşında, düşmana ilk kurşun atan kahramanımız, Hazinedar oğlu Karabıyık Mustafa'dır.

İzmiri ve Aydını alan Yunanlılar, Ödemişe doğru ilerliyorlardı. 1919 yılının 17 Mayısındaydı. Herkesi bir düşüncedir almıştı. Bu arada, Ödemişin Adagide nahiyesinin Hacıilyas köyleri de pek yaslıydılar. Kahveyi dolduran köylüler kara kara düşünüyorlardı. Ağızları bıçak açmıyordu sanki...

Kuşluk vakti koca çınarın gölgelediği köy kahvesinin önü, bir gürültü ile sarsıldı. Karşıda, silâhlı, cepkenli bir delikanlı belirmişti. Bu delikanlı, henüz yirmi yaş baharını yaşayan bir yiğitti. Haznedar oğlu Karabıyık Mustafa, mavzerinin dipçiğine dayandı:

«Ne oturuyorsunuz? Ne bekliyorsunuz be kardaşlar?! Geliyorlar işte... Bunlara yurt, ocak; karı, kardaş ve kızan emanet edilir mi?» diye seslendi. Kalabalık dalgalandı. Gençler yay gibi gerildi. İhtiyarların bakışları kıvılcımlandı. Akşam üzeri gün batarken uzaklardan nal sesleri duyuluyordu. Bunlar Karabıyık Mustafa'nın korkusuz zeybekleriydi. Yeni bir cihat için sancak açmış, gidiyorlardı. Donuk bir ay ışığı Ödemiş dağlarını yıkarken, bir silâh sesi duyuldu. Bu kurşun, **Kurtuluş Savaşımızın** ilk müjdecisi oldu.

Gülüyorum:

MARİFET

Hoca bir gün eşeğini alıp pazara satmağa götürmüştü. Pazarda herkes bir şey satıyordu. Bir adam kafes içindeki papağanına bir altın istiyordu. Hoca bunu görünce şöyle müşteri aramağa başladı:

— Haydi baylar, beş altına! Beş altına!... Sudan ucuz!

O sırada papağanı satan adam Hocaya yaklaştı:
— Senin hayvan beş altın etmez hocam, dedi.
— Ya senin o küçücük kuş bir altın eder mi dersin?
— Tabiî eder. Onun marifeti var. O konuşur!
— Eh, benimkinin de marifeti var. Benimki de düşünür!...

HAKLI DEĞİL Mİ?

Bir yolcu, otelde bir gece kaldıktan sonra sabahleyin hesabını görmek ve ayrılmak istedi:
— Hesabı söyler misiniz? dedi.
— On beş lira bayım.
— Ne diyorsun?! Bu ne kadar pahalı tarife!..
— Yemekler de dahildir bayım.
— Fakat ben yemek yemedim!
— Yemekler aşağıda lokanta kısmında idi. İnip yiyebilirdiniz!...
— Peki öyleyse, sizin de bana yüz lira borcunuz var!
— Niçin?
— Çamaşırlarımın içinde bulunduğu bavul yukarıda duruyordu. Ben dışarıda iken yukarı çıkıp aşırabilirdiniz!...

AKISAN'N CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN - Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
18 Şubat 1955, Cuma. Sayı: 21 — Fiyatı: 15 Kuruş.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

D-3

Bunları biliyor musunuz?

SÜT EKŞİMESİ NEDİR?

Her yerde ve her tarafta mikroplar olduğu gibi, sütün için- de de mikroplar vardır. Biz sütü alınca, ekşimesin diye hemen kaynatırız. Çünkü kaynatınca bu mikroplar ölür. Eğer kaynatmazsak bu mikroplar sütü ekşitir.

Yazın sıcak günlerinde yemekleri de ekşimesin diye tekrar kaynatırlar. Bu da mikropları öldürmek içindir.

DÜNYANIN NÜFUSU NE KADARDIR?

Dünya yüzünde yaşayan insanların sayısı aşağı yukarı 2 milyar kadardır. Bunun yarısı olan 1 milyarı Asya kıt'asında yaşar. Avrupada 500 milyondan fazlası, kalanı da diğer kıt'alarda bulunur.

BALTACI MEHMET PAŞA KİMDİR?

On yedinci yüzyılın ortalarında, Osmanlı İmparatorluğunun sadrıâzamlarından (yâni başbakanlarından) biridir. 1711 senesinde Rus Çarı Deli Petro, büyük bir ordu toplayarak Osmanlı ülkesi üzerine yürümeğe başlamıştı. Baltacı Mehmet Paşanın komutasındaki Türk orduları Prut nehri kenarında Petro'nun orduları ile karşılaştılar. İki gün süren bir çarpışma sonunda Rus orduları tamamen kuşatıldı. Bütün düşman kuvvetleri ve Deli Petro da beraber olmak üzere, mahvolmuş demekti. Fakat Deli Petronun metresi Katerina, Baltacı Mehmet Paşa ile konuşarak ricalarda bulundu. Rüşvet verdi. Böylece Rus ordularını yok olmaktan kurtardı.

Baltacı Mehmet Paşa, Rusyaya böyle bir müsamaha göstermekle çok büyük bir hatâ yapmış oldu. Ruslar o günden sonra, gittikçe kuvvetlendiler ve Osmanlıların başında çok büyük bir tehlike olarak kaldılar. Bugün ise Rusya, bütün dünya için büyük bir tehlikedir.

ları Doğu Anadolu Bölgesinin en verimli topraklarıdır. Ermenistan sınırlarına yakın olan Çıldır Gölümüzün suları tatlıdır.

Doğu Anadolu akar su bakımından da zengindir. Fıratı meydana getiren Karasu ve Murat suyu bu bölgeden doğarlar. Aras nehri de Doğu Anadoludan doğar. Doğu Anadolu Bölgemizin iklimi, sert bir kara iklimidir. Kışlar soğuk ve uzundur. Buna karşı yazlar kısa geçer. Yağmurdan çok kar yağar. Yükseklerde yazın da kar eksik olmaz. Doğu Anadolu, nüfusça kalabalık sayılmaz. Halkın büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılık yapar. Erzurum, Malatya, Kars, Elâzığ ve Erzincan, Doğu Anadolunun başlıca şehirleridir.

DOĞUBAYAZIT :

Doğubayazıt, Doğu Anadolu Bölgesinde Ağrı vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Halkı hayvan besler ve tarım işleriyle uğraşır. İklim çok serttir; kara iklimidir. Doğubayazıdın denizden olan yüksekliği 1000 metreyi geçer. Ayrıca büyük dağ silsilelerinin bu bölgede toplanması Doğubayazıdın iklimine etki yapar. Kahramanlar diyarı olan bu şehrimiz uzun yıllar Rus sınırlarında, vatanımızın ileri karakolu durumundadır. Kaza nüfusu 25 bini aşar.

DOĞUDAN GELEN AKINLAR :

Anadolu Selçuklu devletini yıpratan, doğudan gelen akınlardır. Bu akınları Moğollar yapmışlardı. Asyada kurulan Türk - Moğol İmparatorluğu, Ortaçağda Cengiz tarafından kurulmuştu. Cengiz güney komşusu Çinlileri, batı komşusu Harzemşahları yendi, sınırlarını genişletti. Güney Rusyayı ele geçirdi. Tunaya kadar ilerledi. Cengiz ölümünden önce, bu büyük İmparatorluğu 4 oğlu arasında paylaştırdı. Böylece Çin'de «Kubilây İmparatorluğu», Rusyada «Altınordu Devleti», İranda «İlhanlılar Devleti, Türkistan'da «Çağatay İmparatorluğu» kurulmuş oldu. İlhanlılar 13. yüzyıl ortalarında Anadoluya saldırdılar. 1243 tarihinde de Selçuk'ları vergiye bağladılar.

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ :

Trabzon, Giresun, Rize, Artvin, Ordu, Gümüşane bölgenin

belli başlı vilâyetlerini teşkil eder. (Daha geniş bilgi edinmek istersen, Karadeniz Bölgesine bak).

DOKSAN :

Doksan, 100 den 10 eksik, 89 dan 1 fazla olan sayının adıdır. 90 sayısı içinde 9 tane 10 sayısı vardır. Doksan sayısı (90) şeklinde yazılır.

DOKTOR :

Aslı Lâtince olan doktor kelimesi «ilim öğreten» anlamını taşır. Üniversiteyi bitirenler doktora imtihanını verip hukuk, edebiyat... doktoru olurlar.

Fakat bu kelime, halk arasında, daha ziyade Üniversitenin tıp bölümünü bitirenlere verilmektedir. Doktor, hastaları muayene eden, ilâç veren ve gerekli tedavileri yapan bir meslek adamıdır. Bilgisini yalnız bir hastalık üzerinde genişleten doktorlara da mütehassıs doktor adı verilir.

DOKTOR DERECESİ :

Doktor derecesine, sağlık derecesi de denilir. Sıcak ölçer (termometre) den farksızdır. İncecik bir cam borudur. Dibinde cıva haznesi bulunur. Cam borunun havası alınmıştır. Cam borunun üzerinde 35 ten 42 ye kadar dereceler bulunur. Dereceyi koltuk altına koymak şartiyle ısımızı ölçmüş oluruz. Vücut ısımız cıvayı boru içinde yükseltir. Sağlamların derecesi 36,5° — 37° dir..

DOKUNMA DUYUSU VE ÖNEMİ :

Bize tabiatı tanıtan duyulardan biri de, dokum duygumuzdur. Dokunma duygusu ile a) Tâbiatın sertlik ve yumuşaklığını; b) Isı derecesini; c) Vücudumuza batan bir iğnenin acısını duyarız. Dokunma duygusu olmasaydı bunların hiçbirini bilemezdik. O zaman da yaşamamız çok zorlaşır veya imkânsızlaşırdı.

Dokunma duygumuzun organı derimizdir. (Deriyi, deri kelimesinde anlattık.) Alt derimizde dokunma cisimleri vardır. Bu cisimciklerin sayısı, avuç içi ve parmak uçlarında 1 milimetrelik bir alanda 500 ü bulur. Dokunma cisimciklerinin bir kısmı yuvarlak ve yassıca sinir tellerinden ibarettir. Bu sinirler omuriliğini arka köküne bağlıdırlar. Aldıkları etkileri beyindeki ilgili

merkezlere iletirler. Bu suretle dokuma duyusu, bizim tarafımız-dan duyulmuş olur.

DOKUZ :

Dokuz, 8 den bir fazla ve 10 dan bir (1) eksik olan sayıdır. Dokuz sayısı (9) şeklinde yazılır.

DOLAMA :

Parmaklarda, tırnak diplerinde meydana gelen çıbanlara genel olarak dolama denir. Şeytan tırnaklarının koparılması veya tırnak diplerine iğne, diken ve sair pis şeylerin batması dolamalara sebep olur.

Parmakta dolama çıkınca kızarma, şişme ve zonklamalar başlar. Parmağımızda dolama çıkınca hiç ihmal etmeden bir doktora başvurmalıyız.

DOLAŞIM : (Kanın büyük ve küçük dolaşımı):

(Bak: Kanın vücutta dolaşımı).

DOLU :

Donmuş yağmur damlalarına dolu denir. Bulutlardan ayrılan yağmur taneleri soğuk hava içinde donarlar, buz haline gelirler. Şiddetli rüzgâr, bu donmuş damlaları hava içinde dolaştırır. Bu sırada doluların üzerinde yeni buz tabakacıkları teşekkül eder. Doluların bazıları 10 cm. çapında bir buz yumurtasını andırırlar. Camları kıran, kiremitleri altüst eden dolu, bitkiler için de çok zararlıdır.

DOMATES :

Sebzelerin en faydalılarından biri de hiç şüphesiz domatestir. Domates, Amerikadan Avrupaya İspanyollar tarafından getirilmiştir.

Bugün dünyadaki domates cinsleri 150 yi bulur. Domatesin meyvası tazeyken yeşildir, olgunlaşınca kızarmıya başlar. İçinde vücut sağlığımız için bol bol canlı atom ve vitamin bulunduran domatesi çiğ ve tuzsuz yemek çok faydalıdır. Hele kırmızı domateslerin suyunu sıkıp içmek bizi hem kanlandırır, hem de canlandırır. Kaynatılıp pişirilen domatesin besin değeri hayli azalır ve bu, bilhassa böbreklerimiz için çok zararlı bir hal alır.

DOMİNYON :

İngiliz İmparatorluğunun deniz aşırı ülkelerinden olup hak ve hürriyetler bakımından İngiltere ile eşit olan yerler dominyon adını alırlar. Dominyonların kendi meclisleri, hükûmetleri olduğu gibi; diledikleri kanunu çıkarmakta da serbesttirler. Dominyonlar yalnızca, İngiltereyi ana vatan tanırlar. Kanada, Güney Afrika Birliği, Hindistan, Pakistan, Avustralya, Yeni Zelânda ülkeleri Büyük Britanya İmparatorluğuna bağlı dominyonlardır.

DOMUZ :

Domuz geviş getirmeyen 4 ayaklı, çift tırnaklı bir hayvandır. Oldukça da iridir. 1,5 - 2 metre boyda olanları vardır. Domuzlar, yaban domuzu ve evcil domuz olarak ikiye ayrılır. Yaban domuzları bataklıklarda, ormanlarda ve tarla kenarlarında yaşarlar. Çok çirkin ve pis olan bu mahlûku bazı insanlar yerler. Domuz eti, diğer etlerden daha çok zararlıdır.

DON :

Pantalon altına ve içe giyilen kısa kilota don denir.

DON :

Hava ısı derecesinin (0) sıfırdan aşağı düşmesiyle suların donma haline don adı verilir. Don çok zararlı bir olaydır. Donan sular, içinde bulundukları kabları patlatır. Bu sebeple makinaların kazan ve depoları içinde, geceleri su bulundurmak tehlikeli olur. Ayrıca don, bitkilerin de suyunu dondurarak kurumalarına sebep olur.

DONANMA :

Denizden gelecek düşmana karşı korunmak gayesiyle elimizde bulundurduğumuz savaş gemilerinin hepsine donanma denir. Donanmada denizaltılar, hücumbotları, torpidobotlar, muhripler, kruvazörler, zırhlılar ve uçak gemileri bulunur.

Ayrıca donanma kelimesi bayram, şenlik ve süs anlamlarına da gelir. Cumhuriyet Bayramında büyük donanma yapıldı dersek, yapılan şenlikleri kasdetmiş oluruz.

DONMA :

Uzun zaman karda veya buzda kalarak vücudu şiddetli üşütmek, donmalara sebep olur. Vücutta donma belirtileri başla-

yınca konuşma güçleşir, uyuşukluk baş gösterir. Tatlı bir uyku bastırır. İşte bu sırada uyumak, hareketsiz kalmak donmayı çabuklaştırır. Bunun için yatmamalı, durmamalı; hareket etmelidir. Uyuşup kalmış hastayı kapalı, fakat sıcak olmayan bir yere götürmelidir. Donmak üzere olan vücudü soğuk su veya karla uğmalıdır. Isıtma işi yavaş olmalıdır. Hastaya sıcak şeyler de içirmek faydalıdır. Ayrıca yapay solunum yaptırmak ta yerinde olur.

Donan yerler şişer, kızarır, çatlar. Sıcakta da kaşıntılar başlar.

DOVER BOĞAZI :

Dover Boğazı Avrupa kıt'ası ile Büyük Britanya adası arasındadır. Bu boğazın Fransa kıyısında «Calais», Britanya adası kenarında da «Dover» şehirleri yer alır. Bu sebeple buraya İngilizler Dover Boğazı, Fransızlar Pas-de-Calais adını verirler.

Dover Boğazının en dar yeri 33 kilometredir. Boğazın doğusunda Şimal denizi, batısında Manş Denizi bulunur. Çok eskiden beri, askerî ve iktisadî bakımdan büyük değer taşıyan Dover Boğazı üzerinde feribotlar çalışır. Calais (Kale) rıhtımından feribot adındaki gemiye geçen tren, yolcularını hiç indirmeden karşı kıyıdaki Dover şehrine ulaşır; oradan da Londra şehrine varır.

DÖRT :

Dört, (1) in 4 katıdır; 5 in 1 noksanıdır. Dört (4) şeklinde yazılır.

DÖRTGENİN ÇEVRESİ :

Kenar uzunlukları eşit olmayan dörtgenlerin çevresini bulmak için, dört kenarı ayrı ayrı ölçer; sonra da toplarız.

DÖRT HALİFE DEVRİ :

İslâm dinini yayan ulu Peygamber Hazreti Muhammet, Milâdın 632 nci yılında fâni hayata veda etmişti. O'nun ölümünden sonra müslümanların başına, en yakın arkadaşı Hazreti Ebubekir geçti ve Halife adını aldı. Ebubekir'in ölümünden sonra, da Ömer. Osman, Ali gibi ünlü islâm büyükleri sırasiyle Halife oldular. İşte İslâm tarihindeki bu devire *«Dört Halife Devri»*

adı verilir. Dört Halife Devrinde birçok önemli ülkeler alındı. Sasani Devleti yenilgiye uğratıldı. Irak ve İran ülkeleri ele geçirildi. Bizanslılarla savaşıldı. Yer yer Bizans ordularını yenen müslümanlar, Suriye ve Mısır gibi ülkeleri zaptettiler.

DÖRTYOL :

Dörtyol, Hatay vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. İskenderun - Toprakkale demiryolu üzerindedir. Denizden 5 Km. uzakta, Amanos dağları eteğinde kurulmuştur. Yüzölçümü 1145 kilometrekaredir. 29 köyü ile birlikte 29 bini bulan nüfusu vardır. Yurdumuzun en iyi cins portakalları Dörtyolda yetişir. Kaza merkezinin nüfusu 4 bini aşar.

DRAM :

Tiyatrolarda temsil edilen piyesler 3 guruba ayrılırlar.. Bunlar da:

1 — Dram (Dıram).

2 — Komedi.

3 — Trajedi adlarını alırlar.

Dram, insanı düşündüren; hem acıklı, hem gülünç tarafları olan bir piyes nevidir.

DUBLİN :

Dublin, serbest İrlânda hükûmetinin baş şehridir. Milâdın ilk yıllarında kurulmuştur. Tarihî binalar, geniş meydanlar ve güzel parklarla doludur. Dublinde gemi tezgâhları, bira ve dokuma fabrikaları vardır. Şehir, İrlânda adasının doğu kıyısında Liffey nehrinin halici üzerinde yer alır. Liffey nehri şehrin içinden geçer. Dublinin nüfusu 400 bini bulur.

DUDAK :

Ağzın, ön dişleri örten ve dışarı doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlara *dudak* denir. Yemek yerken dudakları şapırdatmamak lâzımdır. Dudak bükmek, bir şeyi beğenmediğimizi anlatır. Bir olay karşısında şaşkınlığımızı belirtmek için, dudaklarımızı ısırırız. Somurtkan insanlar da, dudak sarkıtırlar.

DUMAN :

Odun ve kömür gibi cisimlerin yanarken çıkardıkları gaz-

lara duman denir. Odun dumanı içinde karbon asit gazı ile su buharı vardır. Kömür dumanı içinde de, kömür zerreleri ile yağlı buhar bulunur.

DUMLUPINAR :

Dumlupınar, Afyonkarahişarla Uşak demiryolu arasında bir yerin adıdır. Fakat, Dumlupınar deyince aklımıza ilk gelen, Kurtuluş tarihimizin altın bir sahifesi, İstiklâl Savaşının eşsiz bir zaferidir.

Yurt ve istiklâlini kurtarmak için silâha sarılan Türk milleti, 1921 senesi Eylûlünde Sakarya meydan savaşını kazanmıştı. Ama, bu kâfi değildi. Düşmanı vatan topraklarından sürüp atmak lâzımdı. Büyük Başkumandan Gazi Mustafa Kemal, bunu da yapacaktı. Nihayet beklenen gün geldi. Gazi Mustafa Kemal 26 Ağustos 1922 sabahı Kocatepeye çıktı. Eskişehir - Afyon hattının doğusunda mevzilenmiş olan düşmana, hücum emrini verdi. Böylelikle büyük Taarruz başlamış oldu. Türk topçularının başarılı atışları, Mehmetçiklerin «Allah! Allah!» nidaları düşman siperlerini parçalamıya kâfi geldi. Namusunu kurtarmak amaciyle şahlanan millet, süngüsünü düşmanın bağrına dayamıştı. Artık, coşkun seller gibi taşan ordularımızı hiçbir engel durduramazdı. Hücumlarımız arasız olarak 27 Ağustos günü de devam etti. 27 Ağustos sabahı saat 5,30 da Afyon düştü. Yunan ordusu Afyon ve Suphan ovalarına doğru sürüldü. Başkumandanımız, perişan bir vaziyette kaçan düşmanı çember içine almak istiyordu. Bu işte de muvaffak olundu. İzmire doğru kaçıp kurtulmak isteyen Yunanlılar, ordularımızın çelik çemberi içinde kaldılar. 29 Ağustos ile 30 Ağustos günleri, ufuklardan Türk'ün zafer güneşi doğdu. Güzel yurdumuza sahip çıkmak isteyen düşmanlar, tarihte eşi görülmemiş bir yenilgeye uğradılar. Karşı tarafın başkumandanı General Trikopis kılıcını, büyük kurtarıcımız Gazi Mustafa Kemale teslim etti. Askerlerimiz sevgili Başkumandan Mustafa Kemal'den aldıkları: «Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir. İleri!» emriyle 9 Eylûl günü Ege Denizinin beyaz köpüklü kıyılarına ulaştılar. Bu suretle İstiklâl Savaşımız

kazanıldı. Vatanımız kurtulmuş oldu.

DURGUN SULAR :

Durgun sular akmazlar. Akarsular gibi, hareketli değillerdir. Kuyu suları, göller ve denizler durgun sulardan sayılırlar.

DURSUNBEY :

Dursunbey Balıkesire bağlı bir kaza merkezidir. Köyleriyle birlikte nüfusu 36000 i bulur. Dursunbeyde hayvancılık ileri olduğu gibi, tarım da oldukça ileridir. Bilhassa tahıl bol yetişmektedir.

DURUŞLAR : (İyi ve fena duruşlar):

Duruşların sağlığınız üzerindeki etkisi çoktur. Vücudu dik tutan omurga, kötü duruşlarla çarpılır. Zamanla, çarpık kalan kemikler de fena kaynarlar; bir daha düzelmezler. Bunun için sırada, sandalyede daima dik durunuz. Yazı yazarken, okurken, eğilmeyiniz. Çanta, kova, testi gibi ağırlıkları da daima tek kolunuzla taşımayınız. Sık sık taraf değiştiriniz. Kötü duruşlar hem sağlığınızı bozar, hem de sizi çirkinleştirir.

DUT :

Dut ağacı, ılıman iklimde yetişen bir ağaç cinsidir. Menşeinin Çin olduğu zannedilir. Çok nemli toprakları sevmez. Kökleri derinlere uzadığı için kuraklıktan korkmaz. Dut ağacı tohumdan gelişir. Bu tohumlar 10-15 yıllık ağaçların meyvalarından elde edilir. Özel surette hazırlanmış fidanlığa serpilen tohumlar yeşerirler. Boyları 1,5 metreyi bulan dut fidanları düzgün bir şekilde bahçelere dikilir. Dut yaprakları ipek böceklerinin besinini teşkil eder. İpek böceği besleyenler dutluklardan faydalanırlar. Ayrıca ağacın meyvası da insanlar tarafından zevkle yenir. Kara dut, kırmızı dut ve beyaz dut olmak üzere üç çeşit dut vardır. Kara dut meyve olarak yendiği gibi, şurubu da yapılır. Dut, vücut sağlığımız için çok faydalı bir meyva sayılır.

DUVAR :

Yapıların bölmelerini ayıran; taştan, tuğladan, kerpiç, beton ve saireden yapılan kısımlarına *duvar* denir.

DUVARCI DÜZECİ :

Bir yüzeyin yatay olup olmadığı, duvarcı düzeciyle kolayca anlaşılır. Bu, su ile dolu olduğu halde içinde bir hava kabarcığı bırakılmış camdan bir tüptür. Bu tüp, düzgün bir tahtaya yatay olarak yerleştirilmiştir. Alet bir yere konulduğu zaman eğer o yerin yüzeyi yatay ise hava kabarcığı, tam ortadaki işaretin üzerinde durur. Bu âleti en çok dülgerler, duvarcılar kullandığı için adına, *duvarcı düzeci* veya *kabarcıklı düzeç* denir.

DUY :

Elektrik ampullerini takmağa yarayan bir araçtır.

DUYGU ORGANLARI :

Sinir sistemimizi, içinde bulunduğumuz ortamın (muhitin) özelliklerinden haberdar eden 5 vücut penceremiz bulunur ki, bunlara *duygu organları* denir.

Beş duygu organımız vardır. Bunlar da:

1 — Dokunma, 2 — Görme, 3 — Tadma, 4 — İşitme, 5 — Koklama duygu organları diye isimler alırlar.

Dokunma duyumuzun organı deridir. Görme duyumuzun organı gözlerdir. Tadma duyumuzun organı dildir. İşitme duyumuzun organı kulaklardır. Koklama duyumuzun organı da burnumuzdur.

DUYU :

İnsan ve hayvanların tabiattaki etkileri alma kabiliyetine duyu adı verilir.

DUYU ORGANLARIMIZIN TEMİZLİĞİ VE SAĞLIĞI :

Duyu organlarımızın sağlığını korumak için temizliğe önem vermeliyiz. Kulaklarımıza çöp gibi sivri şeyler sokmamalıyız. Gözlerimize elimizi sürmemeliyiz. Başkasının havlusuna kurulanmamalıyız. Derimizi daima temiz tutmalıyız. Dilimizi sıcak yemeklerle yakmamamalıyız. Burnumuzla oynamamalıyız. Duyu organlarımızda beliren bir rahatsızlığı, hemen bilgili bir doktora göstermeliyiz. Ayrıca, sık sık yıkanmalar duyu organlarımız için büyük faydalar sağlar.

DÜĞME :

Ceketlerimizi paltolarımızı ve sair elbiselerimizi düğmelerle ilikleriz. Düğme ilk olarak 15 inci yüzyılda kullanılmıştır. Düğmeler ilikleme işinde kullanıldığı gibi, süs eşyası olarak da kullanılmaktadır. Altın, gümüş, inci ve sedeften yapılan düğmeler vardır. Düğmelerin en çok kullanılanı kemik düğmelerdir. Kemik düğmeler sığırların incik kemiklerinden yapılır. Madeni, cam, tahta düğmeler de pek çoktur.

DÜMEN :

Hava ve deniz taşıtlarının arkasında bulunup bunların, istenilen tarafa dönmesini sağlayan araca dümen denilir. Uçaklarda biri yatay, diğeri dik olmak üzere 2 çeşit dümen vardır.

DÜNYAMIZ : (Biçimi, hareketlerinden doğan olaylar):

Uzay adı verilen sonsuz boşluktaki milyarlarca yıldızdan biri de dünyamızdır.

Dünyamız, milyonlarca yıl önce, ateşten bir bulut imiş. Bu ateş bulutunun uzay içindeki hareketleri, gazların soğuyup katılaşmasına sebep olmuş. Böylelikle de, bugünkü dünyamız meydana gelmiş. Zamanla, soğuma devam edince, yer kabuğundaki karışıklıklar teşekkül etmiş. Bu «Sehap - Nebula Teorisi» nin ortaya attığı bir fikirdir.

Yıllar sonra, bu faraziye yerini, «Gezeğen Teorisi» ne bırakmıştır. Bu ikinci teoriye göre, dünyamızın teşekkülü şöyle olmuştur:

Bundan milyonlarca sene önce, güneşe büyük bir yıldız yaklaşmış. Yıldızın çekim kuvvetine kapılan güneşteki ateşle gazlar kabarıp tümsekleşmiş. Nihayet, yıldızın yaklaşması devam edince de bu gazlar güneşten ayrılıp yıldıza doğru akmağa başlamışlar. Fakat, yıldızın uzay boşluğu içinde hızla uçup kaybolması, gaz kümesinin uzayda kalmasına sebep olmuş. Böylece, zamanla soğuyan ve durmadan hareket eden gaz kümeleri güneş etrafında dönen gezeğenleri meydana getirmiştir. İşte, dünyamız da bu gezeğenlerden biridir.

Bilginlerin fikirlerine bakılırsa, dünyamızın yaşı 100 milyon

sene ile 150 milyon sene arasında değişmektedir. Geçen bu müddet zarfında dünyamızın kabuğu soğumuş, kırışmış, dağlar, ovalar, vadiler vücut bulmuştur. Sonradan yağan yağmurlar çukurları doldurmuş, denizlerin teşekkülüne sebep olmuştur. Aradan milyonlarca sene geçince de, dünya üzerinde hayat (canlılık âlemi) başlamıştır. Yapılan araştırmalara göre hayatın önce denizlerde başlayıp, sonra karalara yayıldığı anlaşılmaktadır.

Dünya, ortalama kalınlığı 12735 kilometreyi bulan bir küredir. Bu kürenin kutupları, basık, ekvatörü şişkindir. Dünyanın biri güneş, diğeri de kendi ekseni etrafında olmak üzere, 2 hareketi vardır. Güneş etrafındaki hareketini 365 gün, 6 saat, 48 dakikada tamamlar. Bu zaman esnasında da, saniyede 30 kilometre yol almak şartile 930 milyon kilometrelik yörüngesini (güneş etrafıda dönerken meydana getirdiği elipsi) dolaşmış olur...

Dünyanın ekseni, yörüngesine 23,5 derece eğiktir. Bu durum sebebiyle ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış mevsimleri hasıl olur. Dünyanın ekseni etrafındaki dönüşü 23 saat, 58 dakika, 4 saniye sürer. Biz kısaca buna bir gün diyoruz. Günün yarısı gece, yarısı da gündüzdür. Gündüz ve gecelerin uzunlukları mevsimlere göre değişir. Dünyamızın bu 2 hareketinden başka, bir hareketi daha vardır. O da, güneş te dahil olmak üzere güneş ailesiyle birlikte saatte 70 bin kilometre hızla Lyra burcunun Vega yıldızına doğru gitmesidir.

Dünyanın, güneşten olan uzaklığı 149,450,000 kilometredir. Yegâne uydusu olan ay'dan uzaklığı ise 384,403 kilometredir. Dünyanın ekvatörde yarı çapı 6378,388 kilometre kadardır. Ekvatörün uzunluğu da 40 bin kilometreyi bulur.

Dünya üzerinde denizler, karalardan daha geniş bir yer kaplamaktadır. Beş büyük denize karşılık, 5 te büyük kıta (kara parçası) vardır. Karaların en yüksek yeri Himalaya dağlarında Everest tepesidir. (8882 m.). Denizlerin en derin yeri ise Büyük Okyanustaki Emden çukurudur.

DÜNYANIN DOLAŞILMASI :

Dünya ilk olarak 16. yüzyılda dolaşılmıştır. On altıncı yüzyılda, dünyanın yuvarlak olduğu fikri de benimsenmişti. Bu suret-

le gemicilerde, Doğunun zenginliklerine, batı yolunu takip etmekle de varılır kanaati hâkim olmuştu. 1519 da Portekizden 6 gemi ile Atlas Okyanusuna çıkan Magellan Güney Amerikaya vardı. Kendi adını verdiği boğazdan geçti. Pasifiğe girdi. Filipin Adalarına ulaştı. Orada, yerlilerle yapılan bir savaşta öldü. Sağ kalan arkadaşları yollarına devam ettiler. Güney Afrikayı dolaştılar. 1522 de yine Portekiz'e gelmiş oldular. Böylece Magellan ve arkadaşları hep batıya gitmek suretiyle dünya çevresini ilk olarak dolaştılar.

DÜNYAYA TOPLU BAKIŞ : (Issız ve kalabalık yerler, büyük kara ve deniz yolları) :

Dünyada 6 kıta vardır. Bunlardan Antarktika kıtasında insan barınmamaktadır. İki milyarı aşan dünya nüfusunun çoğu ılıman iklim kuşaklarında yaşar. Bilhassa verimli ovalar, sanayi bölgeleri, su boyları, deniz kenarları nüfusun sık olduğu yerlerdir. Çöller, bozkırlar, buzlu stepler tenhadır. Avrupa - Güney Amerika; Avrupa - Kuzey Amerika; Avrupa - Batı ve Güney Afrika deniz yolları işlektir. Ayrıca Amerika, Uzakdoğu; Amerika - Avustralya yolları, Akdeniz ve Süveyş yolları da çok işler. Paris - İstanbul - Bağdat demiryolu; Sibiryayı aşan yol ve kuzey Amerikayı bir kıyıdan öteki kıyıya kateden demiryolları, dünyanın sayılı kara yollarındandır.

DÜRBÜN :

Dürbün, uzaktaki cisimlerin görüntülerini elde etmeğe yarayan âlettir. Dürbün çeşitli merceklerden yapılırsa da temel olarak, biri «objektif» öbürü «oküler» adlı iki mercekten ibarettir.

Dürbünü subaylar, denizciler, seyyahlar kullanırlar. Büyük operaların localarında oturan seyircilerle yarış alanlarındaki seyirciler de dürbün kullanır.

DÜŞEY :

Yer çekimi doğrultusunun yönü düşeydir. Yani yeryüzüne diktir. Havaya bir taş atsak taş yükselir, biraz sonra da yerçekimi kuvvetine kapılarak düşey doğrultuda düşer. Rüzgârsız bir havada yağan yağmurdaki damlalar düşey doğrultusuna uyarak dökülürler.

DÜŞEY DOĞRU :

Çekül doğrultusu düşey doğrudur. Durgun bir suya sarkıttığımız çekül doğrultusu ile suyun yüzeyi arasında, 90° lik bir açı meydana gelir. Yükseğe attığımız bir taş, düşey doğru istikametinde düşer.

DÜŞME :

Dengesini kaybeden bir insan düşer. Cisimlerin ağırlık merkezi dayanma yüzeyinin içinden geçtikçe denge bozulmaz. Ağırlık merkezi, dayanma yüzeyinin dışına çıkarsa, denge bozulur; düşme olur. Düşen cisimler, yer çekimi kuvvetine uyarlar.

DÜVE :

Bir yaşını geçmiş, fakat henüz doğurmamış danalara düve denir.

DÜZCE :

Düzce, Boluya bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu köyleriyle beraber 100 bine yaklaşır. Etrafı yüksek dağlarla çevrilidir. Düzce ovasını Melen, Aksu ve Uğur çayları sular. Meyvacılık ve tarım oldukça ileri gitmiştir. Düzce kasabası 9 bine yakın nüfusludur.

DÜZ DOĞRU :

İki nokta arasında en kısa yol doğru parçasıdır. Başlangıçtan sona kadar dümdüz uzanan doğrulara düz doğru denilir. Düz doğruları, düzgün cetvelle çizeriz.

DÜZGÜN ALTIGEN : (Çevreleri hesaplamada)
(Bak: Beşgen ve poligon) .

DÜZGÜN BEŞGEN : (Çevreleri hesaplamak) :

Merkez denen bir noktaya ayni uzaklıkta ve eşit aralıklarla sıralanmış olan 5 noktayı doğru parçalariyle birleştirirsek, meydana gelen şekil bir *düzgün beşgen* olur.

Düzgün beşgen, 5 kenarı ve 5 açısı birbirine eşit olan düzgün bir şekildir. Ayni kurala uyarak düzgün altıgen, düzgün yedigen ve nihayet, istediğimiz kenarlı düzgün çokgenler çizmek kabildir.

Düzgün beşgendeki eşit kenarlar, birbirleriyle eşit açılarla çakışmışlardır.

Düzgün beşgenin çevre uzunluğunu bulmak için, bir kenar uzunluğunu 5 le çarparız.

Düzgün beşgenin çevresi = Bir kenar uzunluğu X 5'tir.

Düzgün çokgenin çevresi = Bir kenar uzunluğu X kenar sayısıdır.

Düzgün beşgenin köşelerini merkez noktasiyle birleştirirsek, eşit üçgenler meydana gelir. Bu üçgenlerin sayısı da, düzgün beşgenin kenar sayısına göre 5 olur. Düzgün beşgenin alanını bulmak istersek, bu üçgenlerin alanlarını ayrı ayrı bulur, sonra hepsini toplarız. Düzgün beşgenin bir kenar ortasından merkeze uzatılan doğru parçası, düzgün beşgenin içyarı çaplarından biridir. Bu doğru parçası ayni zamanda eş üçgenlerden birinin de yüksekliği olur. Genel olarak düzgün çokgenlerin alan formülü aşağıda gösterilmiştir:

Düzgün çokgenin alanı = *Çevre uzunluğu* X içyarıçap / 2.

Düzgün beşgenin alanı = *çevre uzunluğu* X *iç yarı çap* / 2.

DÜZGÜN ŞEKİLLER : (5 kenarlı, 6 kenarlı) :

(Bak: Beşgen ve poligon).

DÜZİNE :

Düzine, aynı cinsten olup 12 sayısıyla gösterilen miktara verilen addır. Bir düzine çorap dediğimiz zaman 12 çift çorap; bir düzine defter dediğimiz zaman da, 12 tane defter hatırlamış oluruz.

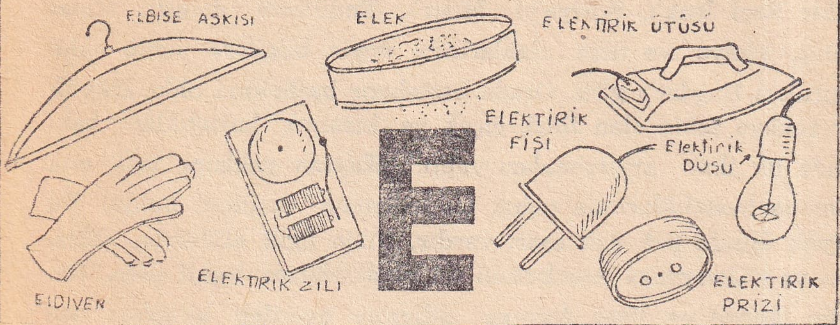
DÜZLEM :

Bir yüzeyin üzerine, düzgün bir cedveli ayrı yönlerde koysak ve her konuluşta cedvelin kenarları yüzeyin üzerine tam çakışsa, böyle düzelmelere *düzlem yüzeyler* denir. Düzlem yüzeyler pürüzsüzdür, dalgasızdır. Durgun bir suyun yüzeyi düzlemdir..

DÜZLEMKÜRE :

İki yarımküreyi düz bir yüzey üzerinde yanyana gösterir harita, *düzlemküredir.*

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

E :

«E» harfi Türk alfabesinin altıncı harfidir. İnce seslilerden biridir. Sınıflamalarda madde başları harflerle gösterilirse, 5. maddenin başına konulur. Müzikte, nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde E harfi «mi» sesini gösterir.

EBE :

Doğmak üzere olan çocuğu alan ve lohusaya gerekli hizmetleri yapan bayanlara «ebe» denir.

EBEGÜMECİ :

Vücudumuza ve sağlığımıza çok faydalı olan bitkilerden biri de ebegümecidir. Ebegümecinin yapraklariyle taze kökleri çok iyidir. Ayrıca, ebegümecinden çeşitli ve ev ilâçları da yapılmaktadır. Bilhassa kaynamış ebegümecinin suyu öksürüğe faydalıdır.

Uzun köklü olan ebegümeci bostanlarda, tarla kenarlarında ve yıkıntılarda bol yetişir.

EBU BEKİR «RAZİ» :

Ebu Bekir Razi, Orta Zamanlarda yaşamış büyük bir Türk bilginidir. Asıl adı Mehmet'tir. 854 te Horasanın Rey kasabasında doğmuştur. 30 yaşından sonra çok okumaya başlayan Ebu Bekir Razi İrak'ı, Suriye'yi, Mısır'ı, Endülüs'ü dolaştı, Matematik, kimya ve fizik alanlarında engin bilgilere sahip oldu. Sonraları Bağdat'a gitti. Orada hastahane başhekimi oldu. Büyük bir zekâya sahip olan Razi, çiçek ve kızamık hastalıkları hakkında ilk ilmî araştırmaları yaptı. Kaytan yakısını icat etti. Humma hastalıklarında soğuk su kullanma usulünü buldu. Bu büyük âlimin pek çok eseri vardır. Tıbla ilgili «Elhâvi», «Elcami» ve «Elmansur» eserlerinin en meşhurlarını teşkil eder. Razinin lâtince ve diğer Avrupa dillerine çevrilen kitapları ona sonsuz bir şöhret kazandırmıştır. Son yıllarda kör olarak yoksulluk içinde öldü (932). Büyük Türk âlimi Razi zamanının modasına uyarak eserlerini Arapça yazmıştır.

EBUBEKİR «SIDDIK» :

Hazreti Ebu Bekir, İslâm dininin büyüklerinden biridir. 561 de Mekkede doğdu. Hazreti Muhammed İslâm dinini yaymaya başlayınca, ona ilk inananların başında Ebu Bekir gelir. Böylelikle müslümanlığın kuruluşunda ve yayılışında Ebu Bekirin büyük hizmetleri vardır. Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed fâni hayata veda edince müslümanlar, Ebu Bekiri Halife seçmişlerdi. İki sene üç ay devam eden Halifeliği esnasında, İslâmlığın birçok zaferlerine şahit oldu.

EBU EYÜP «HALİT - ENSARÎ» :

Ebu Eyüp Halit Ensarî, halk arasında, kısaca Eyüp Sultan diye anılır. Babasının adı Zeyt idi. Medinede dünyaya gelmiştir. Hazreti Muhammed Mekkeden Medineye göç edince, Zeydin evinde misafir kalmıştı. Halit te bu sebeple Hazreti Peygamberin yakınlarından sayılır. 670 yılında Emeviler İstanbulu

Kahramanlık Hikâyeleri:

SÜLEYMAN FETHİ BEY

Yunan ordusu İzmire girmişti. Artık, mübarek vatan topraklarında, masum Türk kanı dökülüyordu. Sarhoş düşman askerleri Kordonboyunda dolaşıyor; kuduzlar gibi sağa sola sataşıyorlardı. Ortalığı: «Zito! Zito Venizelos!» (Yaşa Venizelos) sesleri kaplamıştı. Böyle bir günde, bir efzun güruhu yine nârâlar atarak geliyordu. Bu kalabalık, Süleyman Fethi Beyin yanına geldiği zaman durdu. Yılışık hareketlerle yaklaşan düşman askerleri, ondan «Zito Venizolos!..» diye bağırmasını istediler. Bir anda gözleri dönen Kurmay Albay Süleyman Fethi Bey, bir aslan heybetiyle gerildi. Dağları titreten bir gürleyişle: «Yaşasın Türkler!» diye haykırdı. Büyük kahramanımızın iman dolu göğsüne saplanan süngüler, onu oracıkta şehit ediverdi.

Böylece Süleyman Fethi Bey, temiz kaniyle topraklarımızı sulayan ilk şehidimiz oldu. Evet, şanlı İstiklâl Savaşımızın ilk şehidi... O öldü. Fakat, ondan olanlar, onun intikamını Sakaryada, Dumlupınarda ve yine bu Kordonboyu üzerinde kat kat fazlasiyle aldılar.

Nur içinde yat, Süleyman Fethi Bey! Vatanın kalbinde müsterih uyu! Bugün, herbirimiz senden bir parça olarak, birer kahraman Süleyman Fethi'yiz.

Gülüyorum:

KIYMA OLUR...

Öğretmen — Meselâ bir et parçasını üçe bölersek kaç parçaya ayrılır Temel?

Temel — Üçe ayrılır efendim!

Öğretmen — Otuza bölersek?

Temel — Otuz parça olur!

Öğretmen — Üç yüze bölersek?...

Temel — Kıyma olur öğretmenim!

AYNİ KEDİ İMİŞ ..

Öğretmen — Kedi hakkında yazdığın tahrir vazifesi ağabeyinin tahrir vazifesinin ayni olmuş Acar! Niçin böyle?

Acar — Çünkü ikimiz de ayni kediden bahsettik öğretmenim!

MEĞER BOŞUNA UĞRAŞMIŞLAR..

Ayhan sokaktan geçerken birisinin büyük bir piyanoyu evinin kapısından bir türlü geçiremediğini gördü.

— Ben de size yardım edeyim mi amca, dedi.

İkisi karşı karşıya geçip uğraşmağa başladılar. Saatler geçti. Kan ter içinde kaldılar. Adam, bir ara durarak terini kuruladı:

— Ne aksi iş! dedi. Bir türlü, şu piyanoyu dışarı çıkaramadık!...

Ayhan şaşaladı:

— Ne diyorsunuz!... Diye bağırdı. Siz piyanoyu dışarı mı çıkarmağa çalışıyorsunuz?!...

— Tabii!...

— Ben de içeriye almağa uğraşıyordum!... Demek ki ikimiz de boşuna uğraşmışız!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** - Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
25 Şubat 1955, Cuma. Sayı: 22 — Fiyatı: 15 Kuruş

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

E-1

Bunları biliyor musunuz?

BUKALAMUN NASIL BİR HAYVANDIR?..

Bukalemun, kertenkeleye benzeyen, 15 santimetre kadar uzunlukta, patlak gözlü, küçücük bir hayvandır. Yedi sekiz santim kadar uzun bir dili vardır. Gözleri fıldır fıldır, her tarafa döner. Belli bir rengi yoktur. Kolayca rengini değiştirebilir. Bir yaprağın üzerinde durursa yeşil renk alır. Toprağın üstündeyse sarımtırak bir renk alır. Karışık renk bir yerdeyse vücudu yollu ve kırcıllı renklere bürünür.

Karnı acıkınca, bir ağaç dalının ucuna gelir ve o dalın rengine girerek avını beklemeğe başlar. Gözlerinin ikisi beraber hareket etmez. Biri sağa bakarken öteki sola bakabilir. Onun için her tarafını birden gözetler. Böyle beklerken yakınlarından bir böcek uçtu mu, hemen uzun dilini yıldırım gibi uzatarak böceği yakalar ve ağzına çeker.

Bukalemun memleketimizin Batı ve Güney bölgelerinde bulunur. Dünya yüzünde en fazla Afrikada ve Madagaskar adasında tesadüf edilir.

AYIN BİZE NE TESİRİ VARDIR?

Ay(dünyamıza bazı tesirler yapar. Denizin yükselip alçalması ayın çekme kuvvetinden maydana gelir. Geceleri gökyüzünde her tarafa tatlı bir ışık saçmak suretiyle bizlere ayrıca iyi bir yardımda bulunmuş olur. Birçok şairler ve yazarlar da ay ışığından ilham alarak sanat eserleri meydana getirmişler ve hâlâ da getirmektedirler.

DÜNYAMIZIN İÇİNDE NE VARDIR?

Dünyanın ortasında ateş vardır. Yerden kaynar suların fışkırması, yanardağların ateş püskürmesi, bunu ispat etmektedir.

Milyonlarca sene evvel, dünyanın güneşten kopmuş bir ateş parçası olduğu zannedilmektedir. Bu ateş sonradan soğuyarak bugünkü halini almış, fakat merkezi soğumamış, ateş halinde bulunmaktadır.

kuşatınca İslâm ordusu büyükleri arasında bulunan Halit ishalden öldü ve surların dışına gömüldü. İstanbul Fatih tarafından kuşatıldığı günlerde Halit'in mezarı, Ak Şemsettin tarafından bulundu. Ak Şemsettinin işaretlediği noktaya bir cami ve bir türbe yapıldı. Bugün burası İstanbulun Eyüp kazasını teşkil eder.

EBU HANİFE «İMAMI ÂZAM» :

Müslümanların bir nevi medenî kanunu olan Fıkhı meydana getiren büyük bir islâm âlimidir. Başlıbaşına bir mezhep sahibi olması sebebiyle, daha ziyade «İmamı Âzam» adıyla anılır. Asıl adı Numandır. Babasının ismi ise Sabit idi. Numan 699 da Kûfede doğdu. Az zamanda gelişti. Bilgisini ilerletti. Etrafına topladığı öğrenciler arasında zamanın âlimleri de vardı.

Emevî devletinin Irak valisi İmamı Âzama küfe kadılığını teklif etti. O, bunu kabul etmeyince kamçı cezasına çarptırıldı. Abbasîler kendisine Bağdat «Büyük kadılığını» vermek istediler. Bu makamı da reddeden Ebu Hanife zındana atıldı; türlü işkencelere maruz kaldı ve nihayet 767 de öldü. Türbesi Bağdattadır.

EBU MÜSLİM «HORASANLI» :

Horasanlı Ebu Müslim Emevi devletini yıkıp Abbasi devletini kuran büyük bir Türk komutanıdır. Önceleri, Horasan vilâyetine hâkim olan Ebu Müslim Irakta, Zap suyu kenarında Emevi Halifesi Mervan'ın ordusunu bozdu (749).

Devletin başına Muhammed'in amcası oğullarından birini geçirdi. Böylelikle Abbasi devletini kurmuş oldu.

Ne yazık ki Ebu Müslim sayesinde iktidara sahip olan insanlar, bu büyük insanı 749 yılında öldürttüler.

EBÜSSÜUT EFENDİ «AHMET» :

Ebüssüut Efendi Osmanlı tarihinin büyük bilginlerinden-

dir. Şeyh Muhittin Mustafa adında birinin oğludur. 1490 da İstanbulda doğmuştur. Zamanın âlim hocalarından ders alarak kendisini yetiştirmiştir. 1530 da Bursa, daha sonraları da İstanbul Kadılıklarında bulundu. 1537 de Şeyhûlislâmlığa tâyin olundu. Bu görevde 30 yıl çalıştı. Nihayet 1574 senesinde 85 yaşında olduğu halde öldü. Eyübe gömüldü.

ECEABAT (Maydos):

Eceabat, Çanakkale iline bağlı bir kaza merkezidir. Çanakkale Boğazının batı kıyısında, Gelibolu yarımadasının üzerinde bulunur. Nüfusu 5 bini geçer. Kasabanın yüzölçümü 558 kilometrekaredir. 15 köyü ile birlikte bütün nüfusu 15 bine yaklaşır. Eceabatın, eski adiyle Maydosun yeri askerlikçe büyük bir önem taşır.

ECZANE :

Kasabalarda, şehirlerde ilâçların yapıldığı ve satıldığı yerlere «eczane» denir. Eczanelerde eczacılar çalışır. Eczacılar Üniversitenin eczası bölümünden çıkarlar. Hastalar doktor reçetelerini eczacıya verip gerekli ilâcı yaptırırlar.

EDATLAR :

Dil bilgisindeki sekiz çeşit kelimeden biri de «edat» tır. **Kendi başlarına anlamları olmadığı halde, cümle içinde öbür kelimeler arasındaki mâna ilgilerini belirterek cümle kuruluşunda önemli işler gören kelimelere edat denir.**

Başlıca edatlar şunlardır: ile - la, kadar, sonra, beri, dolayı, doğru, karşı, gibi, için...

«Okula tramvayla gittik» cümlesinde la parçası tek başına bir şey anlatmadığı halde, cümle içinde bir vazife görmüştür. Bu sebeple buradaki la bir edattır.

EDİRNE :

Sevgili yurdumuzun güzel şehirlerinden biri de Edirne'dir. Edirne Trakyadadır. Bir serhad şehri olarak Kuzey - Batı sınırlarımızda yer alır. İstanbuldan Londraya uzanan asfalt içinden geçer. Bir demiryoluyla da İstanbul ve Avrupa hatlarına bağlıdır. Balkan savaşında etrafındaki verimli toprakları kaybeden şehir, bizim için değerini daima muhafaza etmiştir. Edirne Meriç nehrinin kenarında, Tunca nehrinin çevirdiği hafif meyilli bir tepe üzerinde kruulmuştur. Şehrin istasyonu 2,5 kilometre ötedeki Karaağaç semtindedir. Karaağaca gitmek için Tunca ve Meriç üzerindeki köprüleri geçmek icap eder. Edirne Birinci Murat devrinde Osmanlı Türklerinin eline geçmiştir (1361). Bursadan sonra Osmanlı devletinin başşehri Edirne ranlar Traklardır. Sonraları Romalıların ve Bizansların eline geçen şehir türlü değişikliklere uğramıştır. Fakat asıl inkişafını Osmanlı Türklerine borçludur. Osmanlılar Edirnenin içini olmuştur. Kuruluşu çok eski devirlere dayanır. Edirneyi kumuhteşem camiler, büyük köprüler, güzel saraylar ve çeşitli san'at eserleriyle süslemişlerdir. Edirnenin Fatihi Lala Şahin Paşadır. 90 yıl devlete başkantlik eden ve Avrupa ufuklarına akan ordularımıza yığınaklık vazifesi gören güzel Türk şehri Edirne tarihi hâtıralarla doludur. Bu kahramanlar beldesi şehir 1829 ve 1878 senelerinde Rusların eline geçmişti. 1910 Balkan Savaşında da beş aylık bir muhasaradan sonra Bulgarların eline düştü.

En sonunda yine Türklerin elinde kaldı. Edirne çok bereketli topraklariyle ileri bir ziraat şehridir. Bağları, meyva bahçeleri meşhurdur. İklimi serttir. Başlıca kazaları şunlardır:

Vilâyetin yüz ölçümü 1434 kilometrekaredir. Nüfusu 68 bindir.

EDİRNE BARIŞI :

Edirne barışı 1829 yılında Rus Çarlığı ile Osmanlı Devleti

arasında Edirnede imzalanmıştır. Bu barışa göre Yunanistan sınırlarımızdan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır.

EDİRNEKAPISI :

Edirne kapısı İstanbulu çeviren surlar üzerindedir. Topkapı ile Eğrikapı arasında bulunur. Bu kale kapısı Bizans devrinde «Harisyus - Charisie» adıyla anılırdı. Fatih'in ordusu İstanbula Topkapı ile Edirnekapısı arasında girmişti.

EDİRNE VAK'ASI :

Edirne vak'ası Osmanlı tarihinin kanlı bir sahifesini teşkil eder. Gezmek ve eylenmek maksadıyla Edirneye gelen ikinci Mustafa bir isyan sonucunda tahtan indirilmiştir. O zamanın Şeyhülislâmı Feyzullah Efendi öldürülerek cesedi sokaklarda gezdirilmiştir (1703).

EDİSON «THOMAS ALVA» (1847—1932) :

Yirminci yüzyılın en büyük bilginlerinden biri de şüphesiz ki Edison'dur. Edison bir çok faydalı icatlariyle insanlığın kalbinde ebediyen yaşayacak olan büyük bir insandır. Edison 1847 Şubatında Amerika'nın Ohio eyaletinin Milan şehrinde doğdu. Küçüklüğünde çok neş'eli ve çalışkan bir çocuk olan Edison daima ciddî işlerle uğraşırdı. Okula üç ay kadar bir zaman gidebildi. Ama oğlunun kabiliyetini sezen annesi onu okuttu; cahil bırakmadı. Edison daha küçüklüğündenberi kütüphaneye gider, raflardaki kitapları birer birer okuyup bitirirdi. 10 yaşında iken kimyaya heveslendi. 12 yaşlarında gazete satıcılığı yaptı. Bu arada, posta vagonunun bir köşesinde kendi gazetesini de basıyordu. Bir gün kullandığı bir ecza şişesi devrildi. Vagon yandı. Bunun üzerine Edison lâboratuarı ile dışarı atıldı. Bu esnada kulağına inen bir şamar Edison'u sağır yaptı. Zamanla telgrafçılığı öğrendi. 15 yaşına basınca telgraf me-

muru oldu. Edison telgraf makinelerini inceliyordu. Hattâ merağını yenemiyerek evinin ahırında bir de deney lâboratuarı meydana getirmişti. Bir gün telgrafta tek telle haberleşme usulünü icat etti. O zamana kadar haberler ayrı telden gidiyor, ayrı telden geliyordu. Kıyafetine hiç dikkat etmezdi. Bütün kazancını kitaplara ve deneyleri için araçlara harcardı. Bazan o kadar çok çalışıyordu ki gece veya gündüzün olduğunu farkına varmıyordu.

Edison'un her zaman söylediği söz: «Ben başarılarımı, çalıştığım odada saat bulunmamasına borçluyum» cümlesiydi.

21 yaşında iken küçük icadları sayesinde 40 bin dolâr kazanmıştı. Bu para ile New-York'ta küçük bir elektrik fabrikası kurdu. 30 yaşından sonra Mehlo Parkta yeni kurduğu lâboratuara çekildi. Ömrünün sonuna kadar orada çalıştı.

Ekseriya elbisesi ütüsüzdü. Üzeri asit yanıklarıyla doluydu. Çalışırken rahatsız edilmek istemezdi. Günün 18—19 saatini çalışmakla geçirirdi. Fonograf, elektrik ampulü, telgraf, uzun mesafeden konuşan telefon, megafon, sinema büyük âlim Edison'un icadlarından bazılarıdır. Elektrik ampulünü icad etmek için yıllarca uğraşmıştı.

Nihayet 1880 yılında bulunduğu kasabayı (Menlo Parkı) elektrik ampulleriyle aydınlatmaya muvaffak oldu. En ufak şeyler üzerinde bile yıllar süren bir sabırla çalıştı. Ölüm döşeğinde bile asistanlarından son başarı müjdesini aldıktan sonra gülümsiyerek hayata veda etti (1932).

EDREMİT :

Edremit yurdumuzun Batısında, Ege bölgesinde bulunan şirin bir kasabamızdır. Edremit körfezinin 6 kilometre doğusuna düşer. Kuzeyini Kaz dağları çevirir. İskelesi körfezin kenarında Akçaydır. Şehrin etrafı bağ, bahçe, meyvalık ve zeytinliklerle kaplıdır. Sulak ve verimli topraklarında tarım yapılır. Edremitin zeytinyağları ve sabunları Ayvalık gibi dünyaca

meşhurdur. Armut, nar, ayva ve kuru incir ihraç eder. Ayrıca balı da he ryerde aranır.

EFGANİSTAN (AFGANİSTAN) :

Efganistan, Batı Türkelinin Güneyine düşen bir devlettir. Doğuşunda Keşmir ve Pâkistan, Güneyinde Bülücistan, Batısında İran, Kuzeyinde de Sovyet Türkistanı yer alır. Memleket dağlıktır. Himalâyaların Batı uçlarını teşkil eden Hindi kuş dağları Efganistanın en büyük engebeleridir.

Efganistan denizlerden uzak bir ülkedir. Dağlar arasındaki, yeşil vâdileri ve verimli topraklariyle İsviçreyi andırır. İklimi sert bir kara iklimidir. Kışları soğuk ve karlı, yazları da sıcak olur. Yalnız memleketin Güney taraflarında ılık yerlere rastlanır. Efganistanın en soğuk yerleri Kuzeyi ile Kuzey - Doğusudur. Denizden 1.000 metre yüksekte olan memlekette tarım ilkel araçlarla yapılır. Bazı ovalarında yılda 2 defa ürün alınır. En çok tahıl, mercimek, darı, pirinç ve pamuk ekilir. Hayvancılığı oldukça ileridir. Yamaçlar bağlar, bahçeler ve meyvalıklarla örtülüdür. Şehirlerinin çoğu vâdiler üzerinde kurulmuştur. Amuderya, Kâbil, Hilment, Heri Rud gibi akarsular memleketin başlıca nehirlerini teşkil eder. Bu nehirlerle geniş topraklar sulanır. Efganistanı ilkbahar, âdeta yeniden güzelleştirir. İlkbaharda her taraf yeşilliklere bürünür. O vakit koyun sürüleri çayırlara yayılmaya başlar. En yağmurlu bölgelerde yıllık yağmur ortamı 500 santimetreyi geçmez.

Efganistan ahalisi çeşitli ırkların birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu ırklar Pathanlar, Hezareler, Türkler, Bedahşanîler, Kafirîler, Tacikler ve göçebe Bülüçler adlarını taşırlar. Efganistanın İran sınırları üzerinde de İranlılar bulunur. Bütün bu milletlerin karışmasından vücud bulan Efgan milletinin konuştuğu dil **puştu** dilidir.

Tarihin eski çağlarındanberi Efganistan üzerinde çeşitli Türk devletleri kurulmuştur. Bunlar Akhunlar, Tukyular, Saman Oğulları, Gazneliler, Gorlular, Harzemşahlar, Çağataylar,

Kuşhanlar ve Yueçiler adlariyle bu topraklar üzerinde uzun yıllar hükümran olmuşlardır. Efganistan zamanla İngilizlerin baskısına uğramış; Kâbil ve diğer büyük şehirler İngiliz orduları tarafından bir kaç defa yakılmıştır. Nihayet, 1921 Ekiminde imzalanan Kâbil barışıyla Efganistan tam bağımsızlığını kzanmıştır. Efganistan bir çok alanlarda geri kalmış olmasına rağmen, son yıllarda Batı uygarlığına ayak uydurmaya çalışan bir devlet manzarası göstermektedir. Memleket 1922 denberi meşruti bir krallıkla yönetilmektedir. Genel nüfus 11 milyonu geçen memleketin yüzölçümü, Türkiyeden küçüktür. Başşehir, kendi adını taşıyan nehrin kenarında 100 bin nüfuslu Kâbil şehridir. Herat, Kandakar, Mezarışerif Efganistanın başlıca şehirleridir.

EFLÂTUN «PLÂTON» :

Eflâtun, büyük Yunan filozoflarından biridir. Gençliğinde gazel, şiir ve destan yazan Eflâtun, Sokrat'ı dinledikten, onun öğrencisi olduktan sonra felsefeye döndü. Sokrat Melitus tarafından ölüme mahkûm edilince Eflâtun onu kurtarmak için çok uğraştı; fakat muvaffak olamadı. Sokrat'ın ölümünden sonra Atina'yı terketti. Megarede Euclidenin (Öklidin), daha sonra Cyreneli hendeseci Theodorenin yanına gitti. Yıllar sonra tekrar Atinaya döndü. Akademus bahçelerinde meşhur derslerini vermeye başladı. Aynı zamanda en değerli eserlerini bu devirde yazmaya koyuldu. 87 nci Olimpiyatta doğan Eflâtun 108 inci Olimpiyatta 81 yaşındayken öldü.

EFSANE :

Halkın hayalinde vücud bulmuş ağızdan ağıza dolaşan ve ekseriya olağanüstü kahramanlıkları belirten hikâyelere efsane denir.

EGE BÖLGESİ :

Edremit körfezi ile Kerme körfezi arasında kalan sahil

kısmı ile Balıkesir - Afyonkarahisar - Muğla üçgeninin içinde kalan kara parçası «Ege Bölgesi» dir. Ege sahilleri baştanbaşa girintili çıkıntılıdır. Dağlar sahile dikey vaziyette uzanır. Toprak ekseri ovalık ve çok verimlidir. Memleketimizin en zengin ve güzel bölgelerindendir. (Marmara Bölgesi gibi).

EGE BÖLGESİ DAĞLARI :

En mühimleri Bozdağ ve Aydın dağıdır. Çok yüksek ve genç dağlar değildir. Sahile dikey uzanırlar. Güney tarafta Murat dağı vardır.

EGE BÖLGESİ İKLİMİ :

Yazlar çok sıcak, kışlar ılık geçer. Kış aylarında yağmur yağar. Yazlar kurak olur. Doğuya doğru gidildikçe iklim sertleşir ve soğur.

EGE BÖLGESİ LİMAN VE ŞEHİRLERİ :

İzmir limanı; Aydın, Denizli, Manisa, Muğla, Afyon Karahisar, Kütahya şehirleri.

EGE BÖLGESİNDE SANAYİ :

Kütahyada çinicilik ve halıcılık yapılır. Uşakta şeker ve halı fabrikaları vardır. Ege Bölgesinde krom madeni ve zımpara taşı da boldur. Bu madenler ekseri ham olarak yabancı memleketlere satılır. Hayvancılık ta önemlidir. Büyük ortaklar vardır. Buralarda bir çok hayvan beslenir. İzmir şehrinde her cins bir çok fabrika vardır ve açılmaktadır.

EGE BÖLGESİ NEHİRLERİ :

Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz. Bu nehirler geçtikleri ovaları çok verimli yaparlar.

EGE BÖLGESİ OVALARI :

Büyük Menderes, Küçük Menderes, Edremit ve Gediz ovaları en mühimleridir.

EGE BÖLGESİ ÜRÜNLERİ :

Pek çok ve iyi cins incir, üzüm, zeytin, tütün, portakal, limon, mandalina, afyon, palamut, pamuk, meyankökü, susam yetişir. Bunlar memleketin her tarafına ve yabancı memleketlere sevkedilir. Ayvalık ve Edremit zeytin ve zeytinyağları ile meşhurdur.

EGE DENİZİ :

Ege denizi Akdenizin bir parçasıdır. Akdenizle Mara denizleri arasında bulunur. Ege denizinin doğusunda Anadolu kıyıları, kuzeyinde ve batısında Balkan yarımadası yer alır. Güneyini Girit adası çevirir. Bu denizin kıyıları dünyanın en girintili çıkıntılı yerlerinden sayılır. İrili ufaklı adalar denizin üzerinde serpilmiştir. Bu adaların en önemlileri doğuda Midilli, Sakız, Sisam, Rodos ve 12 adalardır. Güneyde Kiklat adalariyle Girit bulunur. Batıda Ağriboz, kuzeyde Taşoz, Samothraki, İmroz ve Limni adaları görülür. Bu adaların çoğu Yunanlıların elindedir. Zaten Ege denizi Yunanistanla Türkiye arasında uzanmaktadır. Çanakkale Boğazı Ege denizini Marmara ve Karadenize bağlar. Çok eskiden hasıl olan çöküntülerle bu denizin meydana geldiği zannedilmektedir.

EGE MEDENİYETİ :

Ege medeniyeti, Milâttan 3000 yıl önce Ege denizini kuşatan topraklarda gelişmiş bir medeniyettir. Bu medeniyetin yayıldığı yerler, Anadolunun batısı ile Yunan yarımadasının doğu kıyılarıdır. Girit adası Ege medeniyetinin güney sınırını

teşkil eder.

Ege medeniyetinin asıl kaynağı Orta Asyadır. Milâttan 3000 yıl öncesinden başlıyarak altıncı yüzyıla kadar süregelen bu medeniyet 4 safhada gelişmiştir.

1 — Giritte Minos medeniyeti.

2 — Kiklat adasında Adalar medeniyeti.

3 — Morada Miken medeniyeti.

4 — Batı Anadoluda İyon medeniyeti.

(Bu konular harf sıralarında anlatılmıştır.)

EGEMENLİK ULUSUNDUR :

Büyük Millet Meclisindeki, bütün milletvekillerini vatandaşlar seçmişlerdir. Bunlar bütün ulusun vekilleridir. Hükümet işlerini, devlet işlerini onlar yaparlar. Ulusun vekilleri olarak yaparlar. Onun için egemenlik ulusundur. Ulus isterse bütün milletvekillerini değiştirir. Başkalarını seçer. Milletvekillerinin vazifesi ulusa (millete) hizmet etmektir.

EĞİL:

Eğil, Diyarbakır vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Eğil Dicle nehrinin batı kıyısında kurulmuştur. Halkın bir kısmı hayvan besler; bir kısmı da tarım yapar.

EĞİN: (Bak - Kemaliye)

EĞİTİM İHTİYACI :

Okula gitmek, öğretmenlerimizden bilgi öğrenmek te hepimiz için bir ihtiyaçtır. Çünkü doğduğumuz zaman hiçbir bilgimiz yoktur. Ne yazmasını, ne okumasını, ne de konuşmasını biliriz. Okullarda okuyup, eğitim gördükçe yazımızı, konuşmamız ve düşüncemiz değişir, daha düzgün ve olgun bir hale gelir. Dünya hakkında, insanlar hakkında, medeniyet hakkında, hesap, geometri hakkında ve daha bir çok şeyler hakkında bilgi ediniriz. Hayatta iyi ve rahat yaşayabilmek için bir çok şey

bilmek, her zaman öğrenmeğe çalışmak lâzımdır.

EĞLENCE İHTİYACI :

Çalışmak gibi eğlenmek te ihtiyaçtır. Zamanında derslerimize çalışmak veya işlerimizi yapmak, zamanında da eğlenmek lâzımdır. Bazan canımızın sıkıldığını hissederiz. O zaman bir arkadaşımızla oynamak ve eğlenmek isteriz. Eğer eğlenmezsek çalışamayız. Çalışmalarımız iyi netice vermez. Hem çalışmalı, hem de arada sırada eğlenmeyi bilmeliyiz.

EĞRİ :

Soba borusu kenarları, kaşık kenarları, gözlük camları, yuvarlak şeylerin kenarları birer eğridir.

EĞRİDİR:

Eğiridir kazası İsparta vilâyetinin sınırları içindedir. Eğridir gölünün güneyine düşer. Nüfusu 6 bine yaklaşır. Kasaba; karşısında yer alan yeşil adalarla, gerisinde yükselen sarp dağların arasında Türkiyenin en güzel köşelerinden birini teşkil eder. Burası, 13. yüzyıl içinde kurulan Hamit oğulları devletine başkentlik yapmıştır. Eğridirin Osmanlı topraklarına katılışı 1425 yılına rastlar. Kendisine bağlı bulunan 45 köyü ile beraber yüzölçümü 1347 kilometrekaredir; nüfusu da 26 bindir. Eğridir, demiryolu ile İsparta ve Batı Anadolu hatlarına bağlıdır.

EĞRİDİR GÖLÜ :

Eğridir gölü, Akdeniz gölleri bölgesi içindedir. Kuzeyden Güneye doğru uzanır. Dar bir boğazla, Kuzeyinde bulunan Hoyran gölünden ayrılır. Eğridir gölünün doğusunda Anamas dağı, batısında Barla dağı yükselir. Göl, üzeri ormanlarla kaplı sarp dağların arasına sıkışmış gibidir. Eğridir gölünün deniz-

den yüksekliği 924 metreyi bulur. İçine serpilmiş yeşil adacıklar buraya ayrı bir güzellik verir. Bu gölün yüzölçümü 517 kilometrekaredir. Suları tatlı olan gölde bol balık avlanır. Eğridir gölünün fazla suları Kovada gölüne boşalır. Burada yapılan bir hidroelektrik santralından elektrik enerjisi sağlanmaktadır. Gölün derinliği en fazla 20 metreyi bulur.

EHLİSALİP MUHAREBELERİ (Bak: **HAÇLI SAVAŞLARI**).

EJDER (EJDERHA) :

Türlü biçimlerde tasarlanan korkunç bir masal canavarıdır. Ejderler kanatlı, ağzından ateş püskürür bir şekilde resmedilirler. Ejder kelimesi Türkçede ayrıca kâinat (evren) anlamına da gelir.

EKİM AYI :

Sonbahar aylarından biri de Ekim ayıdır. Ekim ayında, kuzey yarı kürede yapraklar dökülmeye başlar. Tarlalarda ekim işleri tamamlanır. Havalar gün geçtikçe soğumaya yüz tutar.

Türk Milletinin en büyük bayramı olan Cumhuriyet Bayramı, Ekimin 28 inci günü öğleden sonra başlar; 3 1inci günü akşamına kadar sürer.

EKLEM :

Vücut kemiklerimizin birleştiği yerlere eklem adı verilir. Eklemler olmasaydı hareketsiz kalırdık; o zaman bir taştan farkımız olmazdı. Ancak, eklemler sayesinde vücudumuz hareket ederek gereken işleri yapabiliyor.

Eklemler,

1 — Oynamaz eklemler,

2 — Yarı oynar eklemler,

3 — Oynar eklemler olarak üçe ayrılırlar. Oynamaz eklemlerdeki kemikler birbirlerine testere dişleri gibi geçmişlerdir. Bunlarda hareket yoktur. Kafatasımızın kemikleri oynamaz eklemli kemiklerdir.

Omurga kemiğimizdeki eklemler yarı oynar eklemlerdir. Bunlar hareket ederlerse de kol ve bacak kemikleri gibi serbestçe devrinemezler.

Kol ve bacaklarımızdaki eklemler oynar eklemlerdir. Bunlarla istediğimiz gibi hareket edebiliriz. Eklemlerde bir kemiğin çıkıntısı diğer kemiğin oyuğu içindedir. Buralarda kıkırdaklarla kaygan bir su bulunur. Böylece kemiklerin sürtünmesi önlenmiş olur.

EKMEK :

Ekmek çok kullanılan bir besindir. Sofralarda daima bulunur. Ekmek çeşitli tahıl unlarından yapılır. Fakat sebze ve meyve sularıyle ve benzerleriyle beslenenler ekmek yemek ihtiyacını duymazlar. Eğer ekmek yemek mecburiyetinde isek tam kepekli ekmek seçmeyi tercih etmeliyiz. Beyaz ekmek veya francalaların vücuda faydalarından ziyade zararları vardır. Ekmek; un, su, tuz ve mayanın karıştırılıp yuğurulmasıyle hamur haline getirilir. Sıcak bir yerde kabartılan hamur kızgın fırına atılır. Böylece ekmek yapılmış olur.

EKONOMİ BAĞLARI :

Yaşamak için yemek, yemek için de yiyecek temin etmek lâzımdır. Yiyecek temin etmek için müşterek bir çalışma yolu, toprağı çalıştırma, istihsali fazlalaştırma, müşterek bir gayret lâzımdır. Kuvvetli bir devlet, sağlam bir medeniyet kurabilmek için bunları yapmak ve sarsılmaz bir ekonomi sistemi meydana getirmek şarttır. Türkler bunlara her zaman ehem-

miyet vermişler ve bu bağlarla bir kat daha birbirlerine bağlanmışlardır.

EKSİ İŞARETİ :

Eksi işareti, matematikte çıkarma problemlerinde kullanılan bir işarettir ve şöyle gösterilir: "—„ Bu işaret büyük sayıdan sonra, küçük sayıdan önce yazılır.

Meselâ 24 — 8 = 16 işleminde eksi işareti 24 ten sonra yazılmıştır ve 8 rakamının da önündedir. Okunurken de 24 eksi 8 diye okunur.

EKVATOR :

Kutuplarda ayni uzaklıkta olup, dünyayı iki eşit yarı küreye ayıran en büyük daireye «Ekvator» denir. Ekvatorun uzunluğu 40 bin kilometredir. Parelel daireler ekvatore parelel olarak sıralanırlar. Meridiyenler ise ekvatorü dikine keserler. Ekvatorün kuzeyinde kalan yarı küreye kuzey yarı küre, güneyinde kalan yarı küreye de güney yarı küre adı verilir.

EL :

Kollarımızın bileklerden parmak uçlarına kadar olan kısmına el deriz. Ellerimizle eşyyaı tutar, iş yaparız. Bileğimizle parmaklar arasındaki elin iç kısmına «el ayası» adı verilir. El bileklerimizde sekizer el bileği, beşer el tarağı, beşer de el parmak kemikleri bulunur.

ELÂMLAR :

Elâmlar, Sumerler gibi Mezopotamyada otururlardı. Milâttan 5 - 6 bin yıl önce Orta Asyadan gelmişlerdi. Uygarlıkta ileriydiler. Ayrı ayrı sitelerde yaşarlardı. Sumerlerin ve Akatların komşularının bulunan Elâmlar geniş topraklarını ellerine

geçirdiler. Hele, Sargon sülâlesi, zamanında Elâm devleti sınırları doğuda İrana, kuzeyde Anadoluya, batıda da Akdenize kadar uzanıyordu. Sonraları Elâmlar Sumerlerin egemenliğini kabul ettiler. Sumer buyruğu uzun zaman devam edemedi. Boyunduruktan kurtulan Elâmlar tekrar bağımsızlıklarına kavuştular. Bütün Mezopotamyaya ve Filistine hâkim oldular. Fakat Milâttan önce 2307 - 2095 senelerinde Elâm devleti tarihe karıştı.

ELÂZIĞ :

Doğu Anadolunun güzel vilâyetlerinden biri de Elâzığdır. Buraya eskiden Elâziz denilirdi. Elâzığın denizden olan yüksekliği 10 20 metredir. İçine tren yolu girer. Elâzığ yeni kurulan şehirlerimiz arasındadır. Kuruluş tarihi Sultan Aziz devrine dayanmaktadır. Bu sebeple yolları düzgün, caddeleri muntazamdır. Elâzığ vilâyetinin alanı 9200 kilometrekaredir. 1945 sayımına göre nüfusu 23,695 tir. Vilâyet sınırları içinde 198,100 insan yaşar.

Merkez kazadan başka Baskil, Sivrice, Keban, Maden, Karakoçan, Polu Kazaları da Elâzığa bağlıdırlar. Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı bereketli ovalarda tarım yapılır. Çeşitli meyvalar yetiştirilir. Yaylâlarda ve otlaklarda kocabaş ve küçük baş hayvan sürüleri beslenir. Diclenin kaynağı olan Gölcük veya diğer adiyle Hazar gölü Elâzığ vilâyetinin sınırları içindedir. Elâzığın Maden kazasında zengin bakır ecvheri işletilmektedir.

ELBİSE :

İç çamaşırların üstüne giyilen pantalon, ceket, yelek gibi şeylere elbise adı verilir. Tarihin ilk çağlarından bu yana insanların giydiği elbiseler türlü şekillere uğramıştır. Elbisemizi terziler diker. Düğünlerde, balolarda ve resmî bayram günle-

rında ayrı elbiseler giyilir. Elbisemizi temiz tutmalıyız; çabuk eksitmemeliyiz. Eve gelince soyunup askıya asmalıyız. Arada sırada ütülemek, fırçalamak elbisenin değerini arttırır. Elbisenin düzgünlüğü ve temizliği insanın şahsiyetine değer kazandırır. En iyi elbiselik kumaşlar yünlülerden dokunur.

ELBİSE ASKISI :

Elbise askısı elbisemizin asılması için özel biçimde yapılmış bir araçtır. Elbisemizi çıkardığımız zaman gelişi güzel almak bozulmasını ve eskimesini çabuklaştırır. Bu sebeple soyunur soyunmaz elbiselerimizi güzelce katlayıp askıya asmak faydalı olur.

ELBİSELERİMİZİ GÜVELERDEN KORUMAK :

Elbiselerin en büyük düşmanı güvelerdir. Güve denilen zararlı böcek elbise kumaşını parçalar; delik deşik eder. Bunun için elbiselerimizin konduğu gardrobları naftalinlemek ve sık sık D. D. T. ile temizlemek gerekir.

ELBİSE TEMİZLİĞİ :

Elbiselerimizin çabuk eskimemesinde temizliğin büyük faydası vardır. Akşam üzeri eve döndüğümüz zaman sokak elbisemizi çıkarıp pijamalarımızı giymeliyiz. Elbisemiz ıslaksa bunları evvelâ kurutmalıyız. Sonra da fırçalayıp askıya asmalıyız. Elbiseyi fırçalarken daima elbise havının yatık bulunduğu yöne doğru fırçalamalıyız. Havın tersine doğru fırçalanan elbise çabuk eskir. Her Pazar günü elbiseler temizlenmelidir. Lekeler çıkarılmalı, yakalar saf benzinle silinmeli, sökükler ve düğmeler dikilmelidir. Bütün bu işlerden sonra sıra ütüye gelir. Elbiseler mevsime göre değişir. Kış girince yazlık elbiseler temizlenip elbise dolaplarına konur. Bu dolapların içine kâfuru, ceviz yaprağı ve naftalin koymak yerinde bir harekettir. Ay-

Kahramanlık Hikâyesi :

HASAN ÇAVUŞ

Plevne Savaşında askerlerimiz, hem sayıca çok üstün düşmana karşı döğüşüyorlar; hem de hastalık, soğuk ve açlıkla pençeleşiyorlardı. Ama Mehmetçikleri hiç bir şey yıldırmıyordu. İleri hatlarda bulunan «Baştabya» adındaki mevziimize düşman, altı, yedi adım kadar yaklaşmıştı. Konuşulanlar, kolayca duyuluyordu. Hattâ, arada sırada canı sıkılan erler Rus ve Ulah askerleriyle yârenlik ediyorlardı.

Baştabya, Hasan Çavuşun komutasında 8 erimizin muhafazasındaydı. Karşı siperdeki düşman ise, sayılamıyacak kadar çoktu. Askerlerimiz süngülerini takmışlar, sayılı olan mermilerini tüfeklerine doldurmuşlardı. Bu sırada, boy siperi içinde bir kıpırtı işitildi. Hasan Çavuş kalktı, ayak sesine doğru seğirtti. Gelen, fedakâr bir Türk kadınıydı. Elindeki bakraca doldurduğu yoğurdu, günlerdir mideleri boş olan askerlerimize getiriyordu. Bunun üzerine, Tabyada bir bayram havası esti. Askerlerimiz, bakracın etrafına çömelmişler; kaşıklarını çıkarmışlardı ki bir Ulah askerinin sesi duyuldu:

— Hey! Türkler! Ne yapıyorsunuz?

Hasan Çavuş, mazgala koştu.

— İyiyiz be Ulahoğlu!

— Ekmeğiniz, peksimetiniz var mı?

— Var ya... Elbette var!

— İnanmam! Ama ben, bizim taze peksimetlerden atayım da gör!

Askerlerimiz yanlarına düşen peksimet karşısında birbirlerine bakıştılar.

Hasan Çavuş yoğurt bakracını süzdü. Onun ne istediğini arkadaşları da anlamıştı. Hepsi kaşıklarını bıraktılar. Bakracı yakalayan Hasan Çavuş:

— Ulahoğlu! Bizde daha iyisi var! Sözlerini söyliyerek taze yoğurdu el sürmeden düşman siperine fırlattı.

Gülüyorum

ŞİMDİKİ ŞEKLİ BERBAT

İki arkadaş konuşuyorlar:

— Dünyanın şekli yuvarlak mıdır, yassı mıdır?

— Orasını bilmiyorum ama şimdiki halde berbat!

HOCA BU, KARIŞLA ÖLÇER

Nasreddin Hoca bir eşek satın alıyordu. Hayvanı karışlayarak ölçmeğe başladı. Bunu görenler:

— Hoca ne yapıyorsun, hayvan alırken dişine, yaşına bakarlar, dediler.

— Siz benim işime karışmayın, dedi. Bana hayvanın dişi, yaşı değil, uzun'uğu lâzım. Onun üzerine hem ben, hem karım, nem oğlum binecek!..

BİR DOKTOR REÇETESİ GİBİ KARMAKARIŞIK

Müze müdürü elindeki hiyeroglifi okuyamamıştı. Asistanına uzattı:

— Al şunu oku da deftere kaydet! dedi.

Asistan da hiyeroglifi bir türlü okuyamadı. Müdüre döndü:

— Ben de okuyamadım, dedi.

— Öyleyse eski Mısır Firavunları devrinden kalma bir doktor reçetesi diye kaydedelim!..

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN.** Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi — İstanbul** Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ — İstanbul**

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

4 ŞUBAT 1954 Perşembe Sayı: 23 Fiyatı: 15 kuruş

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
E - 2
ERCIYAS DAĞI
ENVER PAŞA
ERİK
ELMAS
ENGEREK YILANI
ESKİMOLAR
ELMA

Bunları biliyor musunuz ?

ATLAR NASIL DİNLENİRLER?..

Biz dinlenmek istediğimiz zaman otururuz veya yatarız. Ayakta durmak bizi yorar. Çünkü iki ayak üzerinde vücudumuzun dengesini bulmağa mecburuzdur. Halbuki atlar dört ayaklı oldukları için, vücud yapısı bakımından ayakta durmaları, onların bir nevi dinlenmeleridir. Çok uzun mesafelere yürümekle de fazla yorulmazlar. Dinlenmeleri için yürümeden ayakta durmaları kâfidir. Yanlız geceleri uyumak için yatarlar. Bazan ayakta bile uyuyabilirler.

HAÇLI SEFERLERİ NİÇİN YAPILMIŞTIR?

Hristiyanların mukaddes bir şehir saydıkları Kudüs şehri, müslüman Türklerin elinde bulunuyordu. Bu şehri müslümanların elinden kurtarmak için Hristiyanlar, Papanın teşvikiyle, büyük ordular toplıyarak Avrupadan hareket etmişler ve senelerce müslüman ordulariyle çarpışmışlardır. Bir defa Kudüs şehrine girmeğe muvaffak olmuşlarsa da sonradan yine çekilmeğe mecbur olmuşlardır. Şehir, dokuz defa yaptıkları bu seferlerin neticesinde Kudüs'ü kurtaramamışlarlardır.

HAYVANLAR AĞLAR MI?..

Hayvanların sevindikleri, üzüldükleri bilinmektedir. Bu hislerini de az çok belli ederler. Meselâ köpek sevinince kuyruğunu iki tarafa sallar. Kedi, sırtını kabartıp hırlar. Fakat acaba ağlarlar mı? Veya ağlayan hayvan var mıdır?..

Maymunlar, insana en yakın hayvan olduklarından gülmesini becermektedirler. Fakat ağlamaları görülmemiştir. Yanlız ağlar gibi ses çıkarırlar. Böyle ses çıkaran hayvanlar da vardır. Meselâ köpekler.

rıca D. D. T. sıkmak ta güvelerin gelmesine engel olur.

Yıkanmamış amerikan bezlerine güve gelmez. Elbisemizi bu cins bezlere sarmak menfaatimiz icabıdır.

ELBİSTAN:

Elbistan kazası Maraş vilâyetine bağlıdır. Denizden 1150 metre yükseklikte bulunur. Yanından Söğütlü suyu geçer. Bu su, Ceyhan nehrinin kollarından biridir. Çevresi yüksek dağlarla çevrili olan Elbistan düzlüklerinde tarım yapılır. Halkın bir kısmı hayvan besler. İklim, sert bir kara iklimidir.

ELBRUZ DAĞLARI :

Elbruz dağları İranın kuzeyinde uzanır; Hazar denizinin güneyini çevirir. Azerbaycanda Karabağ bölgesinden doğuda Horasana kadar uzunlukları 1000 kilometreyi bulur. Ekseri tepeleri 2500 ile 3000 metre arasında değişir. Tahranın doğusunda yükselen Demavent dağı 5670 metreyi bulur. Reşt şehrinin güneyinde Sefid Rud nehri dar boğazlardan geçerek Hazar denizine dökülür. Elbruz dağlarının kuzey yamaçları sık ormanlarla örtülüdür. Bol yağmur alan bu bölgede ince kıyı ovaları uzanır. Buralarda Reşt, Amul, Barfuruş ve Mazenderan gibi şehirler büyüyüp gelişmiştir. Elbruzların güney etekleri kuru ve çıplaktır.

EL DEĞİRMENİ :

Değirmenleri anlatırken çeşitli kısımlara ayırmıştık. Elektrik değirmeni, su kuvvetiyle işleyen değirmen gibi... Bu değirmen çeşitleri arasında bir de el değirmeni bulunur. El değirmeni insan gücüyle yani kolumuzun kuvvetiyle çalışır.

Bir kahve değirmenini incelersek bu aracın bir kol ile çeşitli dişlilerden meydana gelmiş olduğunu görürüz. Kol dişli

topu çevirir. Dişlinin ezdiği kahve taneleri un haline gelir. El değirmeni de basit bir makinadan başka bir şey değildir.

ELDİVEN :

Elleri soğuktan korumak için veya süs gayesiyle giyilen kumaş, deri gibi maddelerden yapılmış el giyilerine eldiven denir

ELEKTRİĞİ BULANLAR :

Tabiattaki elektrik kuvveti zamanımızdan 2500 sene öncesine kadar bilinmeyen bir şeydi. Milâttan 600 yıl önce Yunan bilginlerinden Milâslı Thales Kehlibar ve bazı maddelerin kumaşa sürtülünce saman, tüy ve yaprak parçalarını çektiğini görmüştü. Böylece elektrik kuvveti insanlar tarafından bilinmiş oldu. Elektriği çeşitli şekillerde insanların hizmetine sokan William Gilbert, Otto von Gueriche, Robert Boyle, Du Fay, Franklin, Kavendis, Galvani, Oersted, Volta, Faraday, Maksvel, Hertz, Lord Kelvin, Sir J. J. Thomson, Morse, Röntgen, Bell, Edison ve Markoni gibi âlimlerdir. Bunların her biri büyük işler başararak elektriği insanlığın en sadık hizmetkârı haline sokmuşlardır. Dünya insanlığı bu âlimlere çok şeyler borçludur.

ELEKTRİĞİN FAYDALARI :

Bugün medenî insanların en sadık hizmetkârı şüphesiz ki elektriktir. Hemen hemen her alanda elektrikten bol bol faydalanmaktayız. Aşağıda elektrikten faydalanma çeşitleri gösterilmektedir.

1 — Aydınlatma araçları: Çeşitli mum kuvvetinde ampuller, projektörler ve ışıldaklar.

2 — Isı araçları: Elektrik sobaları, elektrik fırınları, elektrik yemek pişirme kapları, elektrik ütüleri.

3 — Telgraf, telefon, zil, telsiz, radyo makineleri, radarlar gibi haberleşme araçları.

4 — Sağlık işlerinde kullanılan makineler: Röntgen.

5 — Maden kaplama araçları: Gümüş, altın, nikel... kaplama gibi.

6 — Elektrikle işleyen motorlar: Değirmenler, et kıyma makinaları, tramvaylar, troleybüsler, elektrik süpürgeleri, çamaşır yıkama makinaları, buz dolapları gibi...

ELEKTRİK AKIMI :

Bir pilin iki kutbu (+ artı, — eksi), bir telle bağlanmazsa akım meydana gelmez. Böylelikle de elektrik kuvveti elde edilmiş olmaz. Eğer pilin artı ve eksi kutuplarını bir telle bağlarsak artı kutuptan eksi kutuba doğru elektrik akımı başlar. Elektrik akımı daima artıdan eksiye doğrudur. Pilde elektrik akımı başladığı zaman bir devre meydana gelir. Pillerde insana zarar vermiyecek kadar az olan elektrik akımı çoğaldığı vakit öldüren bir tehlike olur. Bu sebeple kuvvetli akım geçıren teller elektrik geçirmeyen maddelerle kaplanırlar.

ELEKTRİK AMPULÜ :

Elektrik ampulünü bulan Amerikalı bilgin Edisondur. Edison bu icadını 1880 de başarmıştır.

Elektrik ampulü, içinde fitil vazifesi gören havası alınmış bir cam muhafazadan ibarettir. Filaman adını verdiğimiz teller ateşe dayanıklı olan Tungsten ve Voltfram madenlerinden yapılır. Ampulün içindeki hava boşaltılarak tellerin yanıp kül olmasının önüne geçilir. Ayrıca ampulün içi azot ve argon gazlarıyla doldurulur. Ampul içindeki tellerden elektrik akımı geçirilince bu teller kızarlar; akkor haline gelirler. Bu suretle de ışık vermeye başlarlar.

ELEKTRİK ÇARPMASI :

İnsan vücudu elektriği iletken bir varlıktır. Elektrik akımının vücudumuzdan geçmesine elektrik çarpması denir. Elektrik çarpması kuvvetli olursa insan çabucak ölür. Bu sebeple, elektrik çarpmalarından sakınmak lâzımdır.

ELEKTRİK DUYU :

Lâmbaların duvara takıldığı veya kordonlarla tavana bağlandığı vidalı parçalara elektrik duyu denir.

ELEKTRİK DÜĞMESİ :

Bu düğme lâmbaya akım göndermeye veya akımı kesmeye yarar. Elektrik düğmesi devreyi açar, kapar.

ELEKTRİK GEÇİREN CİSİMLER :

Dünyadaki varlıklar,

a) Elektrik geçiren,
b) Elektriği az geçiren,

c) Elektriği hiç geçirmeyen cisimler diye kısımlara ayrılırlar. Bakır, demir, gümüş ve bütün madenler az veya çok farklarla elektriği iletkendirler. Lâstik, balmumu, ipek, cam, porselen gibi cisimler elektriği geçirmezler. Kurşun tel, içme suları, kuru ağaçlar elektriği az geçiren cisimlerdir.

ELEKTRİKLE İŞLEYEN ARAÇLAR :

Bir çok araç ve makinalar elektrik kuvvetinden faydalanmak suretiyle çalışmaktadırlar. Bu arada radyo, telefon, telsiz, radar, telgraf gibi haberleşme araçlarıyle çamaşır makinası, süpürge, ütü, elektrik fırını, buz dolabı, et kıyma makinası, vantilâtör, elektrik sobası, tramvay, elektrik zili gibi âletleri sayabiliriz.

ELEKTRİK MOTORU :

Elektrik kuvvetiyle işleyen makinalara elektrik motoru denir. Elektrik motorunda başlıca dört kısım vardır:

1 — Elektrik verilen düğmeler ve fırçalar,

2 — Dönen bobin yani makara,

3 — At nalı şeklinde mıknatıs,

4 — Kasnak tertibatı.

Her hangi bir elektrik kaynağından gelen elektrik akımı mıknatıs kutupları arasındaki bobini (armatörü) hızla döndürür. Böylelikle elektrik kuvveti hareket hasıl etmiş olur. Kasnaklara bağlanan kayışlar veya dişliler yardımiyle bu hareketten dilediğimiz şekilde faydalanırız. Tramvaylar, troleybüsler, kıyma makinaları, buz dolapları, çamaşır makinaları, vantilâtörler hep elektrik motorlariyle çalışırlar.

ELEKTRİK NASIL MEYDANA GELİYOR?

Elektrik sürtünme ile elde edildiği gibi, kuru ve yaş pillerle ve dinamolarla da istihsal edilmektedir. Dinamolar, elektrik akımı elde etmek için yapılmış özel makinalardır. Dinamolarda, üzerine bakır teller sarılmış makaralar (bobinler) mıknatıs kutupları arasında dönerler. Bu suretle meydana gelen elektrik akımı istenilen yere gönderilir.

ELEKTRİK NEDİR ?

Bir cam çubuk alıp bunu yün bir kumaşa iyice sürtelim. Sonra da kırpılmış kâğıt parçalarına yaklaştıralım. Çubuğun kâğıt parçalarını çektiğini görürüz. Demir bir çubuğu ipek mendille tutup ayni işlemi yaparsak kâğıt parçacıklarının demir çubuk tarafından da çekildiğini farkederiz. İşte, çubuklardaki bu çekme kuvvetine «**Elektrik**» adı verilir. Tarağımızı saçlarımıza bir kaç defa sürttükten sonra kâğıt parçacıklarına

yaklaştırırsak, yine ayni sonuçla karşılaşmış oluruz. Burada, sürtünme ile elektrik kuvveti meydana geliyor demektir.

Elektrik, ayni zamanda tabiat kuvvetlerinden de birini teşkil eder.

ELEKTRİK PİLLERİ:

Bir takım maddelerin birbirlerine kimyasal bir etki yaparak elektrik akımı elde etmeye yarayan özel araçlara, genel olarak pil adı verilir. Piller:

a) Kuru piller

b) Volta pili olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kuru pillere Löklânşe pili de denilir. Kuru piller en çok cep fenerlerinde, radyolarda kullanılır.

Bir kuru pil:

1 — Çinkodan yapılmış pil kabı,

2 — Kömür çubuk,

3 — İçi, siyah bir tozla dolu torba,

4 — İnce odun talâşından emdirilmiş nişadırlı pelte.

5 — Ziften kapak, teller, pil başlıkları olarak çeşitli kısımlara ayrılır. Pillerdeki eczalar çinkoya etki yaparak elektrik akımına sebep olurlar.

Volta pili veya sulu pil yapmak için, cam bir kavanoz alınır. Bu kavanozun içi, sulu zaç yağı ile doldurulur. Zaç yağının içine temiz birer bakır ve çinko levha koyarsak ve bu levhaları bir bakır telle bağlayıp küçük bir ampule raptedersek, ampulun ışık verdiğini görürüz. Yani, kimyevi bir olayla müsbet (+) kutup olan bakır levhadan, menfi (—) kutup olan çinko levhaya doğru bir elektrik akımı başlamış demektir. Bu çeşit pili, ilk olarak Volta isimli bir bilgin yaptığı için pilin adına Volta pili diyoruz. Kuru pilde bakır levhanın yerini, kömür çubuk almaktadır. Daha kuvvetli akım elde etmek için yapılan pil topluluğuna, batarya denir.

ELEKTRİK PRİZİ:

Ütü, süpürge, radyo ve motor gibi, elektrikle çalışan araçlara elektrik vermek için priz denen yerden elektrik alınır. Priz duvara çakılır. Ortasında fiş girmeye mahsus iki deliği bulunur. Bu deliklerin iç kısımları santralden gelen elektrik tellerinin uçlarına bağlıdır. **Prize tel, çivi gibi cisimler sokarak oynamak çok tehlikelidir.**

ELEKTRİK SANTRALI:

Şehirlerin, büyük fabrikaların elektrik ihtiyacını karşılamak üzere kurulan elektrik fabrikalarına, **elektrik santrali** denir. Elektrik santralinde:

1 — Elektrik hasıl eden dinamolar,

2 — Dinamoları hareket ettiren motorlar

3 — Elde edilen elektriği şehrin içine yayan, evlere iletenelektrik şebekesi bulunur.

Elektrik santrallari buhar makinalariyle, gaz motorlariyle çalıştıkları gibi su kuvvetinden faydalanmak suretiyle de işlerler. En ucuz ve en iyi şekil Hidroelektrik adını alan su kuvvetinden faydalanma usulüdür. Büyük çavlanlara kurulan turbinler dinamoları kolaylıkla çevirirler. Memleketim'zde Sarıyar, Seyhan, Tortum, Hilvan, Kovada gibi çeşitli barajlarda büyük elektrik santralleri kurulmaktadır.

ELEKTRİK SAYACI:

Her ay sonunda ilgili memurlar evlerimize gelerek kapı yanındaki elektrik sayacını okurlar. Harcanan elektrik, kilovat ölçüsü ile ölçülür. Elektrik sayacı, kaç kilovat elektrik kullandığımızı bildirir. Elektrik sayacının üst tarafında yanyana dört küçük pencere vardır. Soldan birinci pencere (binler), ikinci pencere (yüzler), üçüncü pencere (onlar), dördüncü pencere (birler) basamağını gösterir. En çabuk değişen sayılar, birler

basamağındaki sayılardır. Sonra sıra ile onlar, yüzler ve binler gelir. Sayaç sol basamaktan itibaren okunur. Meselâ:

(6) - (3) - (4) - (7) rakamları 6347 kilo-vat saat olarak okunur. İki aylık arasındaki fark, sarfedilen elektrik miktarını gösterir.

ELEKTRİK TELLERİ:

Dinamodan çıkan elektriği evlerimize kadar elektrik telleriyle iletiriz. Elektrik telleri, plâtinden, gümüşten yapıldığı gibi bakırdan da yapılır. En çok kullanılan elektrik telleri, bakır tellerdir.

Teller elektrik geçirmeyen bir madde (ipek, kauçuk) ile kaplanırlar. Yani izole edilirler. Böylelikle tehlikenin önü kısmen alınmış olur.

ELEKTRİKTEN KORUNMA:

Bize pek çok hizmetleri dokunan elektriğin zararları da vardır. Kuvvetli bir elektrik akımı insanı lâhzada kömürleştirir. Bunun için, elektrikten dikkatle sakınmamız yerinde olur.

Elektrikten korunmak maksadiyle aşağıdaki noktaları gözönünde bulundurmalıyız:

1 — Çıplak elektrik tellerini katiyen ellememeliyiz.
2 — Sokaklardaki «Ölüm tehlikesi» işaretli kulübelere yaklaşmamalıyız.
3 — Elektrik ampulünü, bu işten anlayanlara değiştirmeliyiz.
4 — Islak ellerle elektrik düğmesini tutmamalıyız.
5 — Sigortayı karıştırmamalıyız.
6 — Eğer yapabileceğimiz bir elektrik tamiratı varsa ellerimize kauçuk eldivenler taktıktan, ayaklarımıza lâstik ayakkabı giydikten sonra başlamalıyız.
7 — Fırtınalı havalarda elektrik tellerinin altına sokulmamalıyız.

8 — Evimizdeki elektrik tesisatını, elektrikle işleyen araçları bilenlere ve anlayanlara sık sık kontrol ettirmeliyiz.

9 — Şehir içinde ve sokaklarda uçurtma uçurtmamalıyız.

10 — Elektrik direklerine tırmanmamalıyız.

ELEKTRİK ZİLİ:

Elektrik zili bir haberleşme aracıdır. Okullarda, otellerde, hastahanelerde ve evlerin kapılarında çok kullanılır. Elektrik zili:

1 — Tellerin bağlandığı iki düğme

2 — Üzerinde zil teli sarılı bir veya iki bobin

3 — Vidalı sivri üç

4 — Ucunda tokmak bulunan palet

5 — Çan gibi beş kaısımdan ibarettir.

Elektrik zilinde makaralar (bobinler) tahtadan ise bobin üzerindeki teller çıplak olabilir. Eğer, bobinler demirden yapılmışsa zil telinin izole tel olması icabeder. Her hangi bir pilin kutupları iki telle zil düğmelerine bağlandığı zaman akım artı kutuptan gelerek bobin tellerinden geçer. Bu esnada miknatislenen bobinler demir paleti çekerler. Demir paletin ucundaki tokmak çana vurarak ses çıkarır. Paletin bobinlere yapışmasiyle akımın kesilmesi neticesinde, bobinler çekiciliğini kaybeder. Palet geriye döner. Bu hareketin sürekli oluşu zili çaldırır.

ELEKTRO - MIKNATIS:

Çelik olmayan demir parçaları veya çiviler üzerine elektrik teli sarılarak üzerlerinden akım geçirilirse elektro - mıknatıs yapılmış olur. Bir elektromıknatıs akım süresinde demir tozlarını, iğneleri, çivileri kendisine çeker. Devre açılınca yani elektrik akımı kesilince demir tozları, iğne ve çiviler yere düşer. Çünkü mıknatısın özelliği hemen kaybolur. Elektrik geçince

mıknatıslık gösteren, üzerine zil teli sarılı makaralı demirlere elektro - mıknatıs adı verilir.

ELEŞKİRT:

Eleşkirt kazası doğu Anadolu bölgesinde, Ağrı vilâyeti sınırları içindedir. Çok dağlık olan bu bölgenin denizden yüksekliği 1820 metreyi bulur. İklim serttir. Halk hayvan besler, tarım yapar.

ELİPS:

Elips yumurta şeklini andırır; basık bir daireye benzer. Öyle kapalı bir eğridir ki bütün noktalarının odak denilen sabit iki ayrı noktaya olan uzaklıklarının toplamı birbirine denktir. Bir sucuğu bıçağı eğik tutarak keseksek sucuğun kesilen yüzlerinde elipsler meydana gelir. Bir bardağa yarısına kadar su koyup bardağı eğik tutarsak, suyun yüzeyi yine bir elipstir.

Bir yüzeye, birbirinden aralıklı iki çivi çakalım bu çivilere uçları bağlanmış bol bir ip geçirelim bu ipin bir kenarına kalemi gergin tutmak şartiyle yüzeyi çizelim böylece bir elips çizilmiş olur. Elips içindeki çiviler elipsin odaklarıdır.

ELİŞİ:

El ile yapılan işlere kısaca elişi denir. Makinelerin icadından evvel el ile yapılan büyük incelikler gösteren sanatlar zamanla değerini kaybetti. Bu gün elişi, yerini makina endüstrisine bırakmaktadır. Fakat sanatkâr ellerin meydana getirdiği işler büyük değerini daima muhafaza etmektedir.

Bugünkü okulculukta el işlerinin önemil rolleri vardır. Çocuklar, el işleriyle hasselerini geliştirirler. iZhinlerini işletrler. Hayatta çalışma zevkini tadarak kendilerine lâzım olan maha-

retleri kazanırlar.

Rabelais, Locge, Rousseau, Kerschensteiner, John Dawey ve Dekroli gibi terbiye bilginleri eğitim ve öğretimde işe büyük önem vermişlerdir. Elişinin faydalarını kısaca şöyle sayabiliriz:

1 — Elişi beden sağlığı bakımından faydalıdır.
2 — Elişinin hayatta ekonomik bir değeri vardır.
3 — Elişi fikir, ahlâk eğitiminde, sosyal ve bediî terbiyede gerekli gelişmelerin kaynağını teşkil eder.

Okullarda tatbik edilmekte olan elişi derslerinde tahta, kil, alçı, kâğıt, mukavva, boya, teneke işleri yapılmaktadır. Hele düzgün bir işliye sahip olan okulların öğrencileri elişi saatlerini merakla beklerler.

ELMA:

Elmanın yurdu Orta Asyadır. Orta Asyadan Türkler vasıtasiyle Anadoluya getirilen elma zamanla bütün dünyaya yayılmıştır. Vücut sağlığına çok faydası olan bu meyva gülgillerdendir. Hemen hemen her iklimde yetişir. Ama, en makbul cinsi ılık iklimlerde yetişenleridir.Elma ağacının çiçekleri pembedir. Meyvanın kabuğu sert ve parlaktır. İçi beyazdır. Çekirdekler beyaz kısmın içindedir. Amerikada 1000 kadar elma çeşidi vardır. Elmada ve kabuğunda bilhassa çeşitli vitaminler ve vücut için faydalı olan diğer canlı atomlar çoktur. Bu sebeple elmayı, iyice temizledikten sonra çiğ yemek çok faydalıdır. Yurdumuzda bol yetişen elmaların en iyileri Tokat, Gümüşane ve Amasya vilâyetlerinden elde edilir.

ELMALI:

Elmalı, Anadolunun Akdeniz bölgesinde, Antalya vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu 5,200 kadardır. Denizden 1105 metre yüksekte olan kasabanın dolayını yüksek dağlar çevirir. Elmalı meyva bahçelerinin içinde şirin bir kasabadır. 49

köyü ile birlikte bütün nüfusu 22,500 dür; yüzölçümü ise 2249 kilometrekareyi bulur. Halk; tarım işleriyle ve hayvan beslemekle, meyvacılıkla geçinir.

ELMAS:

Elmas; bir çeşit kömürdür ve bütün değerli taşların en önemlisidir. Ayni zamanda cisimlerin en serti de yine elmastır. Genel olarak rengi yoksa da ışıkta parlak maviden, ateşin kırmızıya kadar ayrı renklerle pırıldar. Tabiatta sarı, pembe, kırmızı, yeşil, mavi, portakal rengi ve siyah elmaslara da rastlanmaktadır. Hakikatte az bulunan, bu yüzden de kıymeti ölçüsüs eşyası olarak kullanılmaktadır. Elmas topraktan çıksüs eşyası olarak kullanılmaktadır. Yalnız elmas topraktan çıktığı gibi kullanılmaz. Elmas yontucuları elması türlü şekilde yontarlar; traş ederler. Dünyanın Hindistan, Rusya, Avustralya, Sumarta, Borneo gibi ülkelerinde elmas madenleri varsa da, dünyadaki elmas madenlerinin en zengini güney Afrikadadır. Elmas, çok dayanıklı ve çok sert olduğu için cam kesme işlerinde de kullanılır. Elmas taşları küpe, yüzük, iğne, broş ve taçlarda kullanılır. Elmas yontuculuğunda ileri gitmiş şehirler Amsterdam, Londra, New - York, Anvers ve Paris şehirleridir.

EL YAZISI:

Yazı şekilleri, el yazısı ve kitap yazısı diye ikiye ayrılır. Bunlardan el yazısını, kurşun veya yazı kalemlerimizle yazarız.

Güzel bir el yazısına sahip olmak iyi bir şeydir. Bunun için de, dikkatle ve özenle çalışmak icabeder.

İlkokullarda 4. sınıfa kadar bitişik dik yazı kullanılır. 5. sınıfta 75 derecelik eğik el yazıları yazmıya da cevaz verilir.

İyi bir el yazısında aranan özellikler şunlardır:

1 — El yazısı güzel olmalıdır.

2 — Yazı kâğıda veya sahifeye iyi yerleştirilmelidir.

3 — Yazıda gözümüzü okşayan bir düzen bulunmalıdır. Harfler eşit aralıklarla sıralanmalı; boylar ve gövdeler ayni büyüklüğü muhafaza etmelidir.

4 — Yazı temiz olmalıdır. Silinti, kazıntı bulunmamalıdır.

5 — Satırbaşlarına, cümle başlarına ve cümle sonlarına dikkat etmeli; satırlar belirli bir sırayı aşmamalıdır.

6 — Yazı okunaklı olmalıdır.

7 — Yazıda uydurma kelime şekillerinden kaçınmalıdır.

Güzel yazabilmek için, yazı yazarken vücudu dik tutmalı, kolu dirseği masaya iyice dayamalıdır. Ayrıca yazı araçlarının da iyi cinsten olmaları gerekir.

EMET:

Emet 2800 nüfuslu bir kaza merkezidir. Kütahya vilâyetine bağlıdır. Emet suyunun suladığı ova üzerinde bulunur. Emetin denizden yüksekliği bin metredir. Emet ovasının etrafını kuşatan dağlar zengin ormanlarla kaplıdır. Kendisine bağlı olan 80 köy ile birlikte nüfus 40 bine yaklaşır. Kazanın bütün yüzey ölçümü 2271 kilometrekaredir.

EMEVÎ DEVLETİNİN YIKILMASI:

Ebumüslim isminde Horasanlı bir Türk, Emevîlere karşı isyan etti. Emevîler Türklere eziyet ettiklerinden bütün Türkler savaşa zaten hazırdı. İranlılar da Türklerle birleştiler. Hattâ bazı Araplar bile, Emevî idaresinden memnun olmadıkları için, bu birliğe girdiler. Büyük bir savaş sonunda Emevî halifesi yenildi ve böylece Emevî devleti de M. S. 750 senesinde sona erdi.

EMEVÎLER :

Son halife Ali zamanında, Şam şehrinde «Muaviye» ism'n-

deki bir vali ve komutan isyan ederek bir devlet kurdu. Bu devlete Emevî devleti dendi. (M.S. 661). Bir karışıklık esnasında halife Ali ölüdürüldü. O zaman Emevî Devleti iyice kuvvetlendi. Bütün Afrikanın Kuzeyi zaptedildi. O tarihlerde Fas, Cezayır ve Tunus civarında Berber Türkleri vardı. Bunlar da müslümanlığı kabul ettiler ve islâm ordularında hizmete girdiler. Bu Türklerden Zeyyad bin Tarık çok üstün birkomutandı. Müslümanlığı kabul ederek ordusunun başında İspanya'ya geçti. Gotları müthiş bir bozguna uğratarak Got kralını savaş sahasında öldürdü. Bütün İspanyayı zaptetdi. Bundan sonra İspanya İslâm medeniyetinin merkezi oldu. Bir taraftan da Emevî orduları Doğuya ilerliyorlar; Seyhun, Ceyhun nehirleri arasındaki Türk illerini, Horasan bölgesini, Semerkant, Buhara, Taşkent, Herat gibi Türk şehirlerini zaptediyorlardı. Böylece hudut Tanrı dağlarına kadar uzandı.

EMİNÖNÜ :

Eminönü İstanbul vilâyetine bağlı, İstanbul şehri içinde merkezî bir kazadır. Hiç köyü yoktur. Ahalisinin çoğu san'atkâr, esnaf, tüccar ve işçidir.

EMİRDAĞ :

Emirdağ, Afyonkarahisar vilâyeti sınırları içinde bir kazadır. Eski adı Aziziye idi. Kasabanın nüfusu 6 bindir. 96 köyü ile birlikte bütün kazanın yüz ölçümü 2988 kilometrekaredir. Bütün nüfus ise 60 bine yaklaşır. Emirdağ halkı tarım işleriyle uğraşır, sürü besler. Kasabanın yakınında 2295 metre yükseklikte olan **Emirdağ** bulunur.

ENDERUN :

Osmanlı tarihinde, padişah saraylarının iç hayatına Enderun adı verilirdi. Enderunda padişahın sadık adamları, halayık-

ları, haremağaları, ak ağaları bulunurdu. Osmanlı saraylarında Enderun hayatı Fatih zamanında başlar. Fatih Sultan Mehmedin «Âli Osman kanunnamesi» ile de Enderun sağlam esaslara istinat ettirilmiş oldu. Fatihin kanunnamesine göre, Enderun hayatı bir okul teşkilâtına benzetilmişti. Burada Küçük, Büyük ve Has odalar adiyle 3 sınıf kurulmuştu. Yeniçeri ordusu için devşirilen Hristiyan çocuklarının en yakışıklıları önce Küçük odaya alınırdı. Bu çocuklar sıra ile «Gulâman», «İçoğlanı», «İçağası» ve en sonunda da «Enderun ağası» rütbesine kavuşurlardı. Küçük odaya yazılan devşirmeler «acemi» kelimesiyle yâd olunurlardı. Acemiler bir «lala» nın buyruğu altında bulunurlardı. Her aceminin 31 kuruşluk bir tahsisatı vardı. Liyakatli ve başarılı olanlar Büyük ve Has odalara geçirilirdi. Uzun Osmanlı tarihi boyunca Enderun denilen ocaktan yetişmiş nice insanlar saray ve devlet işlerine karışmışlar; devlet idaresini ellerine geçirmişlerdir. Bu arada Enderundan 60 Sadrazam, 3 Şeyhülislâm, 23 Kaptanpaşa yetişmiştir.

ENDERUN EDEBİYATI :

Osmanlı saraylarında Arap ve Acem kültürüne çok önem verilirdi. Arap ve Acem dilleriyle yazılmış edebiyat eserleri mükâfatlandırıldı. Zamanla Arap ve Acem kelimeleriyle dolu bir dil meydana geldi. Şairler ve ediplerin bir kısım eserlerini bu dille yazmaya koyuldular. Böylece **Enderun edebiyatı** dediğimiz bir edebiyat meydana geldi. Enderun Edebiyatı karşısında da, halk diline hitap eden, eserlerini öz Türkçe veren **Halk edebiyatı** vardı.

ENDÜLÜS :

Bugün, üzerinde İspanya ve Portekiz devletlerinin bulunduğu İberik yarımadası, Arapların elinde bulunduğu sıralarda Endülüs adiyle anılırdı. Bu yarımadada Abbasîler zamanında

kurulup 800 yıl yaşıyan İslâm devletine de yine Endülüs denilir.

İspanyaya Araplar Kuzey Afrikadan geçtiler ve bu iş Emevîler devrinde oldu. O zaman İberik yarımadası Gotların elinde bulunuyordu. Kral Rodrik te Got hükümdarıydı. Fakat, Rodrikin fena hareketleri, halkı kendisinden bezdirmişti. Hattâ, Septe şehri muhafızı Kont Jülyanus, Kuzey Afrikadaki Arap valisi «Musa bin Nasir» e, eğer yarımadaya geçerse, şehri teslim edeceğini bile bildirmişti. İşte bunun üzerine Emevî valisi Musa bin, Nasir bir Türk olan Ziyat oğlu Tarıkı 1.200 askerle İspanya kıyılarına yolladı. Tarık kendi gibi Türk olan askerleriyle karşı karşıya çıktı ve bugün adını taşıyan Cebelitarıkı zaptetti (711). Gotların son kralı Radrik 2 ordu ile Tarıkın askerlerini kuşatmıştı. Tarıkın 3 taraftan kuşatılan ordusunun arkasında deniz vardı. Durum, hakikaten pek ciddî idi. Bunu sezen Tarık gemilerini yaktırdı; yüksekçe bir yere çıkarak: «Askerler; önünüz düşman, ardınız deniz. Bozulursanız mutlaka öleceksiniz. O halde zaferi kazanınız! Şerefinizi ve hayatınızı koruyunuz!» sözlerini söyledi. Bir kasırga gibi, sayıca 3-5 misli çok olan Rodrikin ordusuna saldıran İslâm askerleri, düşmanı perişan ettiler. Savaş artıklarını, ta Kadis şehri kenarlarına kadar kovaladılar. Nihayet, Kral Rodrik son bir gayretle 90 bin kişilik bir ordu topladı. Bu ordu ile Tarıkın ordusuna saldırdı. Artık, çok kanlı bir boğuşma başlamıştı. Bu sırada, askerlerinde yorgun ve bezginlik alâmetleri sezen Tarık, atının üzerinde dikildi «Askerler! Bana bakın ve benim gibi yapın!» diye haykırdı. Kılıcını çekerek bir ok hıziyle Rodrikin bulunduğu tarafa yöneldi. Kral Rodrik, fildişinden yapılmış bir arbaa üzerindeydi. Tarık kılıciyle başları düşürüyor, muhafızları yere sererek Rodrike yaklaşıyordu. Biraz sonra, Tarıkın kılıcı ucunda kanlı bir baş sallanıyordu. Bu, kral Rodrikin başıydı. Böylece zafer kazanmak üzere olan düşman ordusu, bir hamlede yenilmişti.

Kadis zaferi, bütün İspanya kapılarını İslâm ordularına açmış oldu. Ne yazık ki kıskançlıklar, Tarıkla Musa bin Nasi-

Kahramanlık Hikâyesi :

TÜRK KARTALI FAZIL

Birinci Cihan Savaşındaydı. Ege denizinde, Limni adasını ele geçiren İngilizler her Cuma günü 3 - 5 uçakla güzel İstanbula saldırıyorlardı.

1918 yılı Kasımının ilk Cumasında, İngiliz uçaklariyle çarpışmak kararı alındı. Bu kararın alınmasında kahraman tayyarecimiz Fazıl'ın büyük rolü olmuştu.

O gün, İstanbul kubbelerini ılık bir sonbahar güneşi aydınlatıyordu. Mavi semada parça parça uçuşan bulutlar vardı. Halk, heyecanlıydı. İngiliz uçakları gelecekler, attıkları bombalarla bir kaç masum Türkün kanını akıtacaklardı. Marmara üzerinde motör sesleri duyuldu. Gittikçe yaklaşan düşman uçakları İstanbula saldırmaya hazırlandılar. Bu sırada, Yeşilköy hava alanından fırlayan bir uçak ok gibi göklerideldi. Bu, Türk kartalı Fazıl'ın tayyaresiydi. Beşe karşı birle amansız bir savaşa atılmıştı. Makineli tüfek çatırtısı kubbelerde, damlarda akisler yapıyordu. Sanki volkan halini almıştı. Fazıl, bir kartal gibi süzülüyor; bir şahin gibi dalıyordu. 5 İngiliz uçağının 10 mitralyözüne karşı, 2 makineli tüfekle ölüm saçıyordu. Çok geçmedi. Neye uğradıklarını bilemeyen İngilizler, çil gibi dağıldılar. Bombalarını dökemeden sıvışıp gittiler. Fazıl da mertçe bir dövüşten sonra, yaralı olarak Yeşilköye indi.

Mütarekeden sonra İstanbula giren İngiliz komutanının ilk işi hastahanede yatan bu kahraman Türkü ziyaret etmek olmuştu.

Gülüyorum

REKLÂM OLSUN DİYE

Müşteri — Bana bak garson! Bu ne kadarcık yemek böyle! Dünkü porsiyonlarınız bunun iki misliydi!

Garson — Ne tarafta oturmuştunuz bayım?

Müşteri — Şu pencerenin önünde.

Garson — Onun için size iki misli yemek verilmiş bayım. Çünkü biz dışardan görünüp reklâm olsun diye pencere önünde oturan müşterilerimizin porsiyonlarını iki misli yaparız!.

SEN DE SAKALINI TRAŞ ETTİR

Bir yolcu, yolda yürürken yanına bir ayakkabı boyacısı yaklaştı.

— Boyayalım bayım!

Yolcu, boyacının yüzüne baktı. Kirli ve kapkara! Hemen elini cebine attı. On kuruş çıkararak boyacıya uzattı.

— Oğlum, al şu parayı da önce yüzünü temizle! dedi.

Boyacı koşa koşa yakındaki çeşmeye gitti. Yüzünü temizledi. Sonra yolcuya yaklaştı.

— Amca, dedi, sen de şu on kuruşu al da uzamış olan sakalını traş ettir!

GECE BEKÇİSİ

Sevim — Şu adamı görüyor musun?

Aylâ — Görüyorum.

Sevim — İşte o adam tam iki sene geceleri hiç uyumamıştır!

Aylâ — Böyle şey olur mu Sevim?!.. Hasta mı bu adam?..

Sevim — Hayır canım! Gece bekçisidir. Gündüzleri uyur.

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**. Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi** — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

11 ŞUBAT 1954 Perşembe Sayı: 24 Fiyatı: 15 kuruş

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
E-3
ETNA YANARDAĞI
EVLİYA ÇELEBİ
EŞKENAR DÖRTGEN
EŞEK
EV
ET MAKİNASI

Bunları Biliyor musunuz ?

GÖKYÜZÜNDE NE KADAR YILDIZ VAR?..

Gökyüzündeki yıldızları saymak acaba mümkün olamaz mı?.. İşte bu soru bilginlerin de aklına gelmiş ve yıldızları saymışlardır. Kuzey yarım küresinde gözle sayılabilen yıldızlar 3.500 dür. Güney yarım kürede de bu kadardır. Teleskopla gökyüzüne bakılacak olursa yüz binlerce yıldız daha görülür. Teleskopla sayılan yıldızların yekûnu 100 milyonu geçmiştir. Bu yıldızları saymak için fotoğraflarını çekerler, sonra fotoğraf üzerinden sayarlar.

EN KIYMETLİ ŞEY NEDİR?..

Dünya yüzünde herşeyin kendine göre bir kıymeti vardır. Meselâ hava, su, Güneş, toprak hepsi birer kıymettir. Güneş olmasaydı hayat olmazdı. Su olmasaydı yine hayat olmazdı. Toprak olmasaydı bitkiler yetişmezdi. Bitki yetişmeseydi hayvanlar olamazdı ve insanlar da olamazdı. Çünkü insanlar, bitkileri ve hayvanları yiyerek yaşarlar. Demek ki her şey birbirine bağlıdır. Onun için en kıymetli şey diye herhangi bir şeyi ayırmamıza imkân yoktur. En kıymetli şey bütün kâinatın tümü ve hepsidir.

ELEKTRİK CAMDAN GEÇER Mİ?..

Elektrik cereyanı cam, ipek gibi maddelerden geçmez. Böyle maddelere, elektriği nakletmeyen maddeler denir. Bir cisim veya maddenin elektriği geçirip geçirmediğini anlamak için galvanometre denilen bir âlet kullanılır. Bu âlet hem bunu gösterir, hem de nakledilen elektrik cereyanının kuvvetini gösterir.

GÜNEŞTE SU VAR MIDIR?..

Su, oksijen ile hidrojen gazlarının birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu iki gaz da Güneşte vardır. Fakat sıcaklığın fazlalığından birleşerek suyu meydana getiremezler. Öylece hep gaz halinde kalırlar. Zaten, Güneşte, Dünyamızda bulunan bütün madenler de vardır. Fakat hepsi, sıcaklığın tesiriyle, gaz halindedir.

rin arasını açtı. Sonunda Tarıkla Musa bin Nasir Şama çağrıldılar. Geride kalan komutanlar İberik yarımadasının fethini tamamladılar. Neticede bütün İspanya ve Portekiz ülkeleri Endülüs namiyle, Emevî devletinin bir vilâyeti haline geldi. 750 yılında Emevî devleti yıkılmıştı. Horasanlı bir Türk olan Ebu Müslimin tahta çıkardığı Abbas oğullarından Seffah, bütün Emevî ailesini öldürmeye koyulmuştu. Emevî ailesinden olan Abdurrahman adlı bir prens kaçmaya, bir çok maceralardan sonra Endülüse ulaşmaya muvaffak oldu. Abdurrahman ordusiyle düşmanlarını sindirdi. Endülüste hükümranlığını sağladı. Endülüste Abbasî saltanatından ayrı yeni bir Emevî devleti kurulmuş oldu (756). Bu devlet 1492 yılına kadar devam etti. Endülüs tarihi sayısız hamlelerle doludur. Fakat zamanla baş gösteren gerilikler ve yıkıntı belirtileri bu devleti de tarih sahifeleri arasına gömdü. Kastil ve Aragon kralı Ferdinand ile karısı Kraliçe İzabel, Endülüs devletini yıktılar; İberik yarımadasından İslâm ve Arap devrini hatırlatacak her şeyi söküp attılar.

ENEZ :

Nüfuzu 600 ü bulan Enez yurdumuzun Batı ucunda, Trakya topraklarımız üzerinde, Meriç nehrinin kenarında bulunur. Enezden ötede Yunanistan sınırları başlar. Halk balıkçılık ve tarım işleriyle uğraşır. Nehrin Egeye karıştığı kuytu kıyılarda bol balık yumurtası elde edilir.

ENGEREK YILANI :

Engerek yılanı zehirli bir yaratıktır. Rengi esmer, sincabî boz ve nefti renkler arasında değişir. Daha ziyade yaşadığı çevrenin rengine uyar. Bataklıklarda yaşayan engerekler siyah renkli olurlar. Cildinin üzeri benekler ve siyah lekeler dolu olan engerek yılanının sırtında, girintili çıkıntılı bir çizgi vardır.

Bu hayvan en çok çayırlarda, çalılıklarda, ormanlarda ve

bataklıklarda yaşar. Memleketimizde de rastlanan engerek yılanı Güney Avrupa ile Güney Asya ülkelerinde bol bulunur. Zehiri öldürücü olan engerek, daha ziyade fare aviyle geçinir. Fareyi zehirleyip öldürdükten sonra yer. Zehir guddelerinden özel kanallarla üst çene dişleri içine gelen zehir, ısırma neticesinde ısırılan hayvanın kanına karışır ve onun ölümüne sebep olur. Dünyada bir yılda 50 bine yakın insan, yılan zehirlemelerinden telef olup gitmektedir.

ENGİZİSYON :

Engizisyon, Hristiyan dinin katolik mezhebi içinde doğmuş bir zulüm şebekesinin adıdır. Papazlardan meydana gelen Engizisyon mahkemeleri yüzyıllarca insan kanı akıtmış; sayısı yüzbinlere varan masumların canına kıymıştır. Bu cinayet teşkilâtı dinî sebeplerle 1184 yılında, İtalyanın Verone kasabasında kurulmuştu. Fakat sonraları gayelerini değiştirdi. Katolik kilisesinin bozulmasiyle Engizisyon mahkemelerinin zulümleri büsbütün şiddetlendi. Hristiyanlık dini içinde beliren «Reform - yenilik hareketlerini» sindirmeye çalıştı. Engizisyon mahkemelerine çıkanlar türlü işkencelerle can veriyorlardı. Gözlerin oyulması, çekiç altında kemikleri kırarak öldürme, diri diri ayakların veya kolların ateşte yakılması, bu korkunç işkencelerin en basitlerini teşkil ediyordu. Önceleri İtalyada başlayan Engizisyon zamanla Almanyaya, Fransaya yayıldı. Fakat en büyük tesirini İspanyada gösterdi. Kastil ve Aragon Kralı Ferdinand Engizisyon vasıtasiyle yüzbinlerce müslümanın kanına girdi.

Engizisyon mahkemeleri 1808 yılında Napoleon Bonopart tarafından ortadan kaldırıldı. Avrupa insanlığı da böylelikle büyük bir yüz karasından kurtulmuş oldu.

ENLEM :

Bir yerin Ekvatordan derece ile gösterilen uzaklığına o yerin «Enlem» i adı verilir. Bir yerin Başlangıç Meridyeninden olan uzaklığı da o yerin Boylamıdır. Bir yerin enlemi bilinirse, oranın ekvatordan olan uzaklığını hesaplamak kolaydır. Çünkü dünyanın çevresi 40 bin kilometre ve 360 derecedir. Buna göre birbirinden bir derece aralıklı paraleller arasındaki uzaklık 40,000: 360 = 111 kilometredir. Ankara 40 ıncı paralel üzerinde olduğuna göre Ankaranın enlemi yâni Ekvatordan olan uzaklığını bulmak için 40X111 = 4.440 işlemini yapmak gerekir.

ENVER PAŞA :

Osmanlı Devletinin son yıllarında adı çok geçen paşalardan ve devlet adamlarından biri de Enver Paşa'dır. Babası Süreemini Ahmet Paşa, annesi Ayşe Hanımdır. 1881 de İstanbulda doğmuştur. 1903 yılında Harp Okulunu kurmay yüzbaşı olarak bitirdi. İlk göreve 3. Orduda başlamıştır. Zamanla İttihat ve Terakki komitesine dahil oldu. 1908 de, Meşrutiyet ilânında büyük işler gördü. Trablus ve Balkan savaşlarında bulundu. «Babıâli Baskını» nı yaptırdı, Padişah damadı olması sebebiyle de az zamanda birinci derecede devlet adamları arasına karıştı. 1913 Harbiye Nazırı oldu. Paşalık rütbesi kazandı. Başkomutan Vekâletine tâyin edildi. Osmanlı devletinin Birinci Cihan Savaşına mevsimsiz girmesine ve Almanyanın yanında yer almasına sebep oldu, yenilgiden sonra da Almanyaya kaçtı. Oradan Türkistana geçti. Türkistanı Ruslara karşı ayaklandırmak istedi. Buhara yakınında yapılan bir savaşta öldü (1922). Böylece, macera dolu bir hayat, tatlı ve acı hâtıralarla nihayete erdi.

EPİKÜR :

Epikür Yunan filosoflarından biridir. Samos adasında doğdu. Milâttan önce 341—270 yılları arasında yaşadı. 34 yaşındayken Atinaya yerleşti. Epiküryanizm adı verilen felsefesini burada yazmıya başladı. Plutarque, Çiçero, Şükrecias gibi Yunan filizofları Epikürün tesirinden kurtulamamaşılardır.

ERBAA:

Erbaa, Tokat vilâyeti kazalarından biridir. Merkez nüfusu 6200 dür. Kelkit çayı kenarında bulunur. Denizden 230 metre yüksekliktedir. Halk tarım, meyvacılık ve tütün işleriyle uğraşır. 66 köyü ile beraber nüfusu 40 bindir. Yüzölçümü 916 kilometrekaredir.

ERCİŞ :

Erciş, Van vilâyetine bağlı bir kazadır. Van gölünün kuzey kıyısında kurulmuştur. Etrafı meyva bahçeleriyle ve bağlarla kaplıdır. Geniş ovalarında tarım yapılmakta, hayvan beslenmektedir. Bilhassa iyi cins koyunları ile sığırları meşhurdur.

ERCİYAŞ DAĞI :

Erciyaş dağı Orta Anadolu bölgesindedir. Kayserinin güneyinde yükselir. Denizden 3850 metre yüksektir. Bu haliyle İç Anadolunun en yüksek dağıdır. Tek dağdır. Etrafında başka dağlar bulunmaz. Tepesi bir piramidi andırır. Yaz kış karlarla kaplıdır. Çok eskiden bir yanardağ olan Erciyasın dolayı geniş düzlüklerle çevrilidir. Dağın kuzey doğusunda bulunan Tekir yaylâsı yoluyla en tepeye çıkmak kolaylaşır. Kayseri ovası deniz düzleminden 1100 metre yüksekte bulunur. Erciyasın 1600 metreye varan eteklerinde bağlara, yazlık evlere

rastlanır. 3000 metreye kadar da sürü gezdiren çobanlara tesadüf edilir. 3000 metreden sonra daimî kar bölgelerine girilir. Buraları çıplaktır, ıssızdır. Buzulların doldurduğu vadilerde yazın tatlı şırıltılı çağlayanlar akar. Serin pınarlar Ağustos ayında titreyen dağ yolcularının moraran dudaklarını sızlatır.

Erciyas, yaz ve kış sporcu gençlerin, kayakçıların özlemle koştuğu bir yer halini almıştır.

ERDEK :

Marmara denizinin güneyinde, Kapıdağ yarımadasının güney batısında şirin bir kasaba vardır. Burası Erdektir. Erdek, Balıkesir vilâyeti içindedir. Asıl liman ve Çınarlık limanı olmak üzere iki limanı vardır. Dolayı bağlarla, zeytinliklerle örtülüdür. Halk bağcılık yapar. Şarapçılıkla, kozacılıkla uğraşır. Zeytinlikle geçinir. Balıkçılık yapan Erdekliler de bulunur. Ençok kolyoz ve sardalye avlanır.

EREĞLİ (Karadeniz Ereğlisi) :

Batı Karadeniz bölgesinde, Zonguldak vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Nüfusu 5 binin üzerindedir. Etrafını çeviren dağlar ormanlarla kaplıdır. Türkiyenin en zengin kömür damarları da buralarda bulunur. Sebze ve meyvacılığı oldukça gelişmiştir. Kümes hayvanları bol beslenen Ereğlide yumurta, hayvan ve ceviz gibi maddeler dış pazarlara gönderilir. Civarındaki topraklarda demir ve manganez madenlerine de rastlanmıştır. Ereğli, bir demiryolu hattıyla da Zonguldak ve Orta Anadolu şehirlerine bağlanmıştır.

EREĞLİ (Konya Ereğlisi) :

Konya Ereğlisi, Konya ovasının güney doğu kısmına düşer. Toros dağlarının eteğinde kurulmuştur. Nüfusu 10 bini geçer. Bu güzel kasabanın yanından geçip Akgöle dökülen İvriz çayının asıl kaynakları, Ereğliden 12 kilometre ötededir.

Su boyunda uzanan bahçelerden bol ürün alınır. Her çeşit meyva yetiştirilir. Ereğli tarım ve hayvancılığı ile günden güne gelişmektedir.

Ereğli kazası Konya vilâyetine bağlıdır.

EREĞLİ (Marmara Ereğlisi) :

Marmara Ereğlisi, Marmara denizinin kuzeyinde, Silivri ile Tekirdağ arasındaki kıyılar üzerinde bulunur. Fenikeliler zamanında kurulduğu sanılır. Romalılar devrinde burasının adı Heraklea idi. Bizanslılar zamanında önemli bir merkez haline gelen Ereğli bir aralık Emevîlerin elinde bulundu. Tekrar Bizanslıların eline geçti. Nihayet 14. yüzyıl içinde de Osmanoğulları tarafından zaptedildi. Ereğli Tekirdağ vilâyetine bağlıdır. Çorluya bir şose ile ilişiktir. Halkın bir kısmı balıkçılık, bir kısmı da tarım işleriyle uğraşır.

ERGANİ :

Ergani, Elâzığ - Diyarbakır demiryolu üzerinde önemli bir kaza merkezidir. Diyarbakır vilâyeti sınırları içinde bulunur. Türkiyenin zengin bakır damarları bu kasabanın ehemmiyetini gün geçtikçe arttırmaktadır. Milâttan çok önceleri işletilmeye başlanan Ergani bakır madenleri, son yıllarda gayet fennî usullerle çalıştırılmaktadır. Halkın büyük kısmı maden ocaklarında işçi ve usta olarak çalışır. Elde edilen saf bakırlar Türkiyenin gerekli yerlerine gönderilir.

ERGENEKON DESTANI :

Ergenekon destanı, Türkler arasında bugüne kadar söylenip gelen ve Göktürk devletinin kuruluşunu anlatan bir masaldır.

Göktürkler önceleri Hazar denizinin batısında otururlardı. Hayatları, sakin ve barış içinde geçiyordu. Bir gün, komşuları-

nın saldırışına uğradılar ve yenildiler. Hemen hepsi savaş alanında kırıldılar. İçlerinden yalnız bir delikanlı sağ kaldı. Düşmanlar, bunun da ellerini, ayaklarını kesip büyük bir bataklığa attılar. Bu arada dişi bir kurt göründü. Delikanlıya yiyecek getirdi ve onu ölümden kurtardı. Komşu ulusun hükümdarı bu delikanlıyı da öldürtmek için bir asker göndermişti. Asker bataklığa geldiği zaman delikanlının yanında kurdu gördü, delikanlıya dokunamadı. Delikanlı, kurtla evlendi. Kurt da onu alarak Hazar denizinin doğusuna geçirdi. Günlerce yürüdükten sonra ikisi bir dağın üstüne vardılar. Burada bir mağara gördüler. Mağaradan geçince karlarla örtülü bir yola geldiler. Bu yol çok tehlikeliydi. Buradan yürüyerek yemyeşil büyük bir ovaya indiler.

Dışarıya yalnız bir yolu olan bu ova geniş ve güzeldi. Her tarafta bol sular akıyor, çeşitli meyva ağaçları ovayı kaplıyordu. Su kenarlarında, gür ağaçlı ormanlarda renkli kuşlar uçuşuyor, türlü av hayvanları dolaşıyordu. Bu vâdinin adı Ergenekon'du.

Dişi kurt, on oğlan doğurdu. Bu oğlanlardan birine Asena adı verildi. Asena, bütün kardeşlerinden daha akıllıydı. Bunun için hükümdar oldu. Çadırının kapısı önüne, üzerinde kurt başı bulunan bir bayrak diktirdi.

Kurt soyundan gelen insanlar yıllar geçtikçe çoğaldılar. Yüzlerce yıl Ergenekon'da yaşadılar. Nihayet buraya sığmamıya başladılar. Buradan çıkıp kendilerine daha geniş ülkeler aramak istediler. Fakat geldikleri yolu unutmuşlardı. Bir demirci onlara «Burada demirden bir dağ var, onu eritelim» dedi. Bu teklif kabul edildi. Hemen dağın geniş bir yerinde bir kat odun, bir kat kömür koyarak bir yığın da yaptılar. Yetmiş yerde, yetmiş deriden yapılmış körükler kurdular. Körükleri işlettiler, dağı erittiler. Bir yük hayvanının çıkabileceği genişlikte bir yol açtılar. Bu yoldan faydalanarak Ergenekon'dan çıktılar. Altaylar bölgesinde büyük bir devlet kurdular.

ERİK :

Bugün dünya üzerinde 1500 den fazla cinse sahip olan erik faydalı bir meyvadır. Eriğin anayurdu Anadolu ile doğu Akdenizdir. Zamanla Avrupaya ve bütün dünyaya yayılmıştır. Türkiye eriklerinin **Türbe, Bardak,** Can, Amasya, Üryanî ve Mürdüm cinsleri meşhurdur. Erik meyvası yeşil, sarı, pembe, kırmızı gibi çeşit renklerde olur. Büyüklük ve biçimleri de cinslere göre ayrı ayrıdır. Erik meyvasını iyice yıkadıktan sonra tazeyken çiğ yemek faydalıdır. Kurusunu da akşamdan su içine koymalı ve ertesi gün yemelidir. Bir kısım erikler erik kurusu, erik pestili haline getirilir. Yalnız erik kurusunu akşamdan su içine koymalı ve ertesi gün yemelidir. Erik, biraz asid yapar. Fakat müshil vazifesi görmesi, çeşitli vitaminleri ve güneşten gelen canlı atomları ihtiva etmesi bakımından çok önemlidir.

ERMENAK :

Ermenak, güney Anadoluda, Konya vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Göksu vadisinde, denizden 1300 metre yüksekliktedir. Dolayını yüksek Toros dağları çevirir. Akar suları boldur. Bahçelerinde sebze ve meyva yetiştirilir. Civar tepeler sık ormanlarla kaplıdır. Yaylâ ve otlaklarda sürülen beslenir. Nüfusu 10 bine yaklaşmaktadır. Kasaba günden güne gelişmektedir. Tarım da oldukça ileridir.

ERMENİSTAN :

Ermenistan yurdumuzun doğusunda, Sovyet Birliği sınırları içinde 30,900 kilometrekare büyüklüğünde bir cumhuriyettir. 1920 denberi de, Rus Sovyet Sosyalist Cümhuriyetleri Birliğine katılmıştır. Ermeni arazisi çok dağlıktır. Memleket volkanik tepelerle doludur. İklim serttir. Dağlara kar ve yağmur çok yağar. Ermenistanın yegâne nehri Arastır. Bu nehir Tür-

kiyeden gelip Hazar denizine dökülür. Ermenistan Cümhuriyetinin baş şehri 75000 nüfuslu Erivan şehridir. Ermenistanın nüfusu ancak 1 milyon kadardır. Bu nüfusun %86 sı Ermeni, %10 u Türk, geri kalanı da Rustur.

ERTUĞRUL BEY :

Ertuğrul Bey, Osmanlı devletinin kurucusu olan Osman Beyin babasıdır. Kayıhanlı aşireti reislerinden Kaya Alp oğlu Süleyman Şahın oğludur. Süleyman Şah, aşireti ile Fırat nehrini geçerken suya düşüp boğulmuştu. Bu acı olayla aşiret 2 kısma ayrılmıştı. Bir kısmı, yine Süleyman Şahın çocuklarından Gündoğdu ile Sungurtekinin emirlerine uyarak geldikleri Horasan illerine döndüler. 50 bin kişilik Kayıhanlı aşiretinin yalnız 450 ailelik miktarı Ertuğrul Beyle kardeşi Dündar Beyin yanında kaldılar. Ertuğrul Bey kendi yanında kalanları aldı; Anadolu illerine geçti. Sivas yakınlarında 2 ordunun çarpışmasına şahit oldu. Ertuğrul, hemen yenilmek üzere olan ordunun imdadına koştu. Böylece Moğollara karşı, Anadolu Selçuklu ordusunun zafer kazanmasını sağladı. Bundan ziyadesiyle memnun olan Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin, Ertuğrul Beyi uç Beyi olarak Atranos çayı ile Sakarya nehri arasındaki araziye yerleştirdi. Burası Bizans sınırlarında, Marmara denizinin güneyine düşen bir yerdi. Ertuğrulun kahraman aşireti gün geçtikçe gelişti. Bizans tekfurlarını yenerek sınırlarını genişletmiye koyuldu. Nihayet, büyük yararlıklar göstererek 1288 yılında ölen Ertuğrul Bey arkasında Osman, Gündüz Alp, Sarıbatı Savcı isimlerinde 3 oğul bıraktı. Ertuğrul Beyin mezarı Söğüt kasabasındadır. Ertuğrul Bey, Osmanlı devletinin ilk temelini atanlardan biridir.

ERZİNCAN :

Erzincan, doğu Anadolunun güzel köşelerinden biridir. Erzincanın denizden yüksekliği 1200 metre kadardır. Dolayı,

yüksek dağlarla çevrilidir. Şehir, verimli bir ovanın ortasında bulunur. Kışları nisbeten serin geçen Erzincanın yazları çok sıcak olur. Erzincan Malâzgirt Zaferinden sonra Anadolu Selçuklularının eline geçmiştir. Bilhassa Selçuklulara mensup bir Türk sülâlesi olan Menküçek oğulları zamanında hayli gelişmişti. Bir müddet ilhanlıların eline geçen şehir, daha sonraları Akkoyunluların buyruğu altına girdi. Fatih Mehmedin Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasana karşı kazandığı Otlukbeli savaşiyle de Osmanlıların eline geçti (1473).

Erzincan, deprem bölgeleri içindedir. Geniş ovası, bir çöküntü ovasıdır. 1789 yılında şiddetli bir zelzele şehri baştan başa yıkmıştı. 1939 büyük Erzincan depreminde de on binlerce vatandaşımız topraklar altında kalmışlardı. Erzincan vilâyeti yüzölçümü 14,276 kilometrekaredir. Nüfusu 150 bini geçer. Kemah, Kigi, Kuruçay, Plümür, Refahiye vilâyetin başlıca kazalarıdır. Vilâyet halkı tarım yapar, hayvan besler.

ERZURUM :

Doğu Anadolumuzun büyük bir vilâyet merkezidir. Palandöken dağları eteklerinde kurulmuştur. Bereketli Erzurum ovasını Fıratın bir kolu olan Karasu ırmağı sular. Doğu Anadolunun önemli yolları Erzurumdan geçer. Şehrin denizden yüksekliği 1900 metredir. İklim, sert bir kara iklimidir. Yaylâlarında semiz sığırlar, iyi cins koyunlar beslenir. Tarımı gün geçtikçe gelişmektedir. 26,330 kilometrekareyi bulan vilâyet alanı üzerinde 300 binden fazla insan yaşar. Hınıs, İspir, Oltu, Pasinler, Tercan ve Tortum Erzurum vilâyetine bağlı kaza merkezleridir.

ERZURUM KONGRESİ:

Erzurum kongresi kurtuluş tarihimizin altın sahifelerinden biridir. 1914 - 1918 Birinci Cihan Savaşında Osmanlı İmparatorluğu yenilmiş, devletin başında bulunanlar düşmanların

dileklerini kabul etmişlerdi. Fakat Türk milleti hürriyet ve istiklâlini korumak gayesiyle kendisine önderlik edecek başı arıyordu. Nihayet aradığını da bulmuştu. 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıkan Atatürk Erzuruma gitti. Orada Vilâyeti Şarkiye — Doğu vilâyetleri kongresini açtı. Ve 23 Temmuz 1919 da açılan kongrenin başkanlığına seçildi. Bu kongreye Erzurum kongresi adı verilir. Erzurum kongresinde alınan önemli birkaç kararı veriyoruz:

«Millî sınırlar içinde, tam bir Türk vatanı vardır; parçalanamaz.» «Ecnebi mandası ve himayesi kabul olunamaz.»

ESKİ HAYVANLAR :

Çok eski devirlerde gayet büyük dev gibi hayvanlar yaşıyordu. Bazılarının boyları 60 metre idi. Bugünkü fillerin dedeleri Mamut ismini verdiğimiz canavarlardı. Mamutlar fillerden iki üç misli daha büyüktü. Bugün bu hayvanların fosilleşmiş iskeletlerine, kemiklerine ve izlerine tesadüf ediyoruz. Bu iskeletlerin kemikleri yanyana getirilerek hayvanın dev vücudu olduğu gibi kurulabiliyor. Eski timsahlar da 15 metre boyunda canavarlardı. Böylece anlaşılıyor ki pek eski devirlerde bütün yaratıklar çok iri yapılı idiler. Sonraları yavaş yavaş küçülerek bugünkü şekillerini aldılar.

ESKİ İNSANLARIN GÖKYÜZÜ İNANIŞLARI :

Eskiden insanlar, dünyayı tepsi gibi düz sanıyorlardı. Güneşin dünyanın etrafında döndüğünü söylüyorlardı. Hintlilere göre dünya bir kaplumbağanın üzerinde veya bir öküzün boynuzları arasında idi. Bugün bilginler bir çok araştırmalar yaparak dünyanın yuvarlak olduğunu ve boşlukta durduğunu anlamışlradır. Dünyamız soldan sağa doğru ekseni etrafında döner. Aynı zamanda güneşin etrafında döner. Bir yere değmez.

ESKİMOLAR :

Amerikanın kuzeyinde, Grönand'dan Bering boğazına kadar uzanan kıyılarda yaşayan insanlara Eskimolar adı verilir. Kısa boylu, geniş omuzlu olan eskimoların kafaları oldukça büyüktür. Bunlar küçücük gözlere sahiptirler. Renkleri koyu esmerdir. Eskimolara en çok Alaska buzları arasında rastlanır. Zekî ve misafir sever olan eskimolar gün geçtikçe medenileşmektedirler. Buzdan yapılmış kulübelerinde yaşarlar. Avcılıkla geçinirler. Yalancılık, kötülük nedir bilmezler. Yaz meskenlerini fok derisinden yaparlar.

ESKİPAZAR :

Eskipazar, Çankırı vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Batı Karadeniz bölgesinin iç kısımlarında bulunur. Nüfusu merkezde 1000, kaza sınırları içinde 20 bindir. 47 köyü vardır. Eskipazar, Çankırı - Zonguldak demiryolu üzerindedir.

ESKİŞEHİR :

Eskişehir, Orta Anadolunun kuzey batı köşesinde bulunur. İstanbul - Ankara demiryolu üzerindedir. Şehir, Porsuk çayının etrafında yayılmıştır. Denizden 800 metre yüksekliktedir. İklimi serttir. Bereketli ovasında her türlü tahıl tarımı yapılır. Eskişehire 30 kilometre uzaklıkta bulunan Lületaşı işletilir. Çayırlarda ve otlaklarda hayvan sürüleri beslenir. Şehirde şeker, un ve kiremit fabrikaları vardır. 13,335 kilometrekareyi bulan alanı üzerinde 200 bine yaklaşan insan yaşar. Mihalıkçık, Seyitgazi, Sivrihisar başlıca kazalarını teskil eder.

ESKİ TARIM USULLERİ :

Eski zamanlarda insanlar toprağı sapanla sürerlerdi. Sapan, ucu sivri veya kıvrık olan kalın bir odun parçası idi. Bu-

nu öküzün veya atın arkasına bağlayarak toprağı sürerler, yâni biraz kazıp açarlardı. Sonra tohumu elleriyle ekerler, zamanı gelince de yine elleri ile mahsulü (yâni buğdayı, arpayı, mısırı, çavdarı v.s.) toplarlardı. Tabiî bunları yapmak hem çok uzun sürer, hem de çalışanları çok yorardı. Eski Sumerliler, Mısırlılar ve Romalılar iyi çiftçi idiler. Hayvan yetiştirme usullerini de bilirlerdi. Toprağı iyi sularlar, iyi ekerlerdi. Bizim köylülermiz de, çok yakın zamanlara kadar kara sapan denilen sapanı kullanırdı. Bugün bile bazı köylerimizde sapanla ve öküzlerle tarla sürerler. Fakat artık bütün köylerimize en kısa zamanda makine dağıtmağa çalışılmaktadır. Bir çok köylerimiz makine kullanmaktadır.

ESKİ VERGİLERİN KALDIRILMASI :

Eskiden «âşar» vergisi ismi ile, köylüden yetiştirdiği mahsulün onda biri vergi olarak alınırdı. Bu vergi köylülerimize ağır geliyordu. Onun için Cumhuriyet devrinde bu vergi tamamen kaldırılmıştır.

ESTONYA :

Estonya Baltık denizinin doğusunda, Finlanda körfezinin güneyinde küçük bir memlekettir. Geniş düzlüklerden meydana gelmiştir. 47,500 kilometrekare büyüklüğündedir. Estonyanın üzeri göllerle, kıyıları adalarla doludur. Nüfusu bir milyonu geçer. Hükümet merkezi Tallinn (Reval) dir. Estonya bugün Sovyetlerin buyruğu altındadır.

EŞEK :

Orta Anadoluda epeyi eşek beslenir. Bunlar, ekseri siyah tüylü eşektir. Eşek attan daha kısa boyludur. At gibi koşucu değildir. Fakat uzun ve zorlu işlere daha dayanıklı ve uysaldır. Aynı zamanda inatçı bir hayvandır. Yük taşımak için kul-

lanılır. İki tekerlekli küçük arabalar da çeker. Koşmaz ama çok yol yürür. Köylülere iyi bir yardımcıdır. Büyük şehirlerimizde kullanılmaz. Afrikada yaban eşekleri vardır. Ormanlarda dolaşan bu hayvanlar geniş çizgili derialeriyle daha gösterişli ve aynı zamanda daha iridirler. Çok çevik ve attan daha fazla koşucudurlar. Bunlar evcilleştirilmemiştir.

EŞİT İŞARETİ :

Bu işaret matematik işlemlerinde kullanılır. Birbirine denk olan sayıların arasına konulur. Meselâ: 3 + 1 = 4. Bu toplama işleminin sağ ve solunu dolduran rakamlar birbirine eşit rakamlardır.

Eşit işareti şöyle yazılır: (=).

EŞKENAR DÖRTGEN :

Eşkenar dörtgen karşılıklı iki köşesinden basılmış yayvan bir karedir. Dört kenarı ve karşılıklı açıları birbirine eşit olan dörtgenlere eşkenar dörtgen adı verilir. Eşkenar dörtgenlerin çevresini bulmak için bir kenar uzunluğunu dörtle çarpmak gerekir.

EŞME :

Eşme, Manisa vilâyeti içinde bir kazadır. Merkez nüfusu 3 bindir. Uşak - Alaşehir demiryolu üzerinde bulunur. Eşmenin 81 köyü vardır. Köyleriyle birlikte genel nüfusu 30 bindir. Alanı 1673 kilometrekareyi bulur. Halk halıcılık yapar, hayvan besler ve tarım işleriyle uğraşır.

ET :

İnsanların bir kısmı ile yırtıcı hayvanların önemli besinini

teşkil eden et, hakikatte sağlığımız için zararlıdır. Dünyanın dörtte üçü vejetaryendir, et yemez. Bununla beraber dünya insanlarının bir kısmı koyun, sığır, kuş ve balık gibi hayvanların etlerini ağız tadı ve alışkanlık neticesi yemeğe devam etmektedirler. Et; insan ve hayvanlarda vücudun deri ile kemik arasında kalan, en çoğu kas ve yağ tabakalarından meydana gelen kısma verilen bir isimdir.

ETER:

Asitlerin alkollerle birleşmesinden meydana gelen sıvılara eter denir. Uçucudur. Özel bir kokusu vardır. Hem bayıltıcı hem de ayıltıcı özelliği bulunur. Hekimlikte ve hastanelerde çok kullanılır. Halk arasında etere lokman ruhu da denilir.

ETİ DEVLETİ :

Etiler de Orta Asyadan gelerek Anadoluda Kızılırmak nehrinin kıvrımı içinde yerleştiler. Grup grup veya boy boy nehir boyunca yayıldılar. Her boyda bir bey vardı. Bir de ihtiyarlar meclisi vardı. Bu meclisin başkanı «bey» idi. Boyları bu meclis idare ederdi. Yâni idare sistemleri bugünkü demokrasi sistemine pek benziyordu. Etiler brakisefal kafatasına maliktiler ve Türk ırkına mensuptular. Sumerler ve Elamlar da böyleydi. Eski Avrupalılar ve Samiler brakisefal değildi. Onun için Etiler, Sami veya Avrupalı olamazlar. Etilerin dilleri de Türkçeydi ve Sumer, Elam dillerinin esasına dayanıyordu. «Eti» kelimesinin mânası bey veya efendi demektir. Anadoludaki ilk ahali bir çok beylikler, yâni etilikler halinde yaşıyordu. Onun için Anadolu halkına Etiler denmiştir. «Flakernas» isminde bir hükümdar Anadoludaki etilikleri, yâni beylikleri birleştirerek Eti İmparatorluğunu kurdu. İmparatorluğun merkezi Hatusas (bugünkü Boğazköy tarafı) idi. Eti devleti, kralları Subbiluliyuma, Murşil ve Muvatalla zamanlarında çok genişledi. Bütün Anadolu, Suriye, Mezopotamya ve Babil zaptedildi. Kıbrıs da himaye altına alındı.

ETİ DEVLETİNİN YIKILIŞI :

Tor'lar Yunanistanı ve adaları zaptedince oralardaki ahali Anadoluya girdi ve her tarafa yayıldı. Aynı zamanda Asurlular da Etilere hücum ediyorlardı. Nihayet Eti imparatorluğu yıkılıp gitti.

ETİ MEDENİYETİ :

Alişar, Kültepe ve Üyük taraflarında yapılan kazılarda Eti medeniyetine ait eserler meydana çıkmaktadır. Böylece anlaşılmaktadır ki, Eti Türkleri resimde, heykeltraşlıkta çok ileri idiler. Taşlara, duvarlara güzel kabartmalar yaparlardı. Âbideler, saraylar inşa ederlerdi. Bazı saraylarında sütunlar var, bazılarında yoktur. Tunçtan yapılmış küçük heykeller de kıymetlidir. Hem çivi yazısı, hem de Mısırlıların hiyeroglifine benzeyen bir yazı kullanırlardı. Musikide de ileriydiler. Ney, gitara gibi musikî âletlerini çalmasını biliyorlardı. Yunanlılar musikiyi Eti Türklerinden öğrenmişlerdir. Asurlular, Eti sanatının tesiri altında kalmışlardır. Etiler hukuk işlerinde de ileriydiler. Kanunları vardı. Bu kanunlara göre yaşarlardı. Askerlik sanatını biliyorlar ve iyi dövüşüyorlardı.

ET MAKİNASI :

Et makinası başlıca 5 parçadan yapılmıştır:

1 — Yuva: Kalınca bir boruya benzer. Bir başına makineyi işleten kol takılmıştır. Öteki başında dönen bıçak ve delikli demir vardır. Borunun üstünde et parçalarını koymağa yarıyan huni gibi bir kısım bulunur.

2 — Burgulu demir: Yuvanın içinde döner, etleri ileriye doğru itmeğe yarar.

3 — Burguyu döndüren kol: Et makinesi bu kol çevrilerek işletilir.

4 — Burgunun sonuna takılan bıçak: Etleri kesmeğe yarar.

Kahramanlık Hikâyesi

BİLECİĞİN ZAPTI

Bilecik tekfuru büyük bir düğün yapıyordu. Davetliler arasında Osman Bey de vardı. Tekfur seviniyordu. Öyle ya, ziyafet sofrasında Türklere baskın yapılacak; böylece, Söğütlü kahramanlıkların hakkından gelinecekti. Zaten bütün civar beyler de, Bilecik Tekfurunun plânını kabul etmişlerdi.

Yalnız, bütün bu olan bitenlerden Osman Beyin haberi vardı. Hakikî bir Türk dostu olan Köse Mihal Bey, Osman Beye her şeyi söylemişti. Bunun için, davete icabet eden Osman Beyle adamları hazırlıklı gelmişlerdi.

Atlarla gelen hediyeler boş kaleye alındı. Çarşafa bürünmüş bayanlar da, ziyafet yerine yakın bir sırtın gerisine alındı. Osman Bey adamlariyle sofraya oturdu. Tekfur yakınlarına işaret vereceği zaman, Osman Bey kalktı. Atına bindi. Yamacın arkasına doğru hızla sürdü. Bu esnada, Bilecik Tekfurunun adamları da, yalınkılıç Osman Beyin peşine düştüler. Fakat, çarşaflardan sıyrılan yiğitler gelenlere karşı durdular. Bilecik tekfuru, etrafiyle kaleye sığınmaya çalıştı. Ama, kalenin kapıları çoktan kapanmıştı. Mekkârilerdeki yüklerin arasında gizlenen askerler, kale muhafızlarını tepelemişlerdi. İki kuvvet arasında kalan Bilecik Beyi helâk oldu. Kale de kolaylıkla Türklerin eline geçti.

Gülüyorum

NASIL ANLAMIŞ?

Ayhan — Sen uyurken hiç horlar mısın Cingöz?
Cingöz — Hayır, horlamam!
Ayhan — Nereden biliyorsun?
Cingöz — Geçen gün merak ettim. Bütün gece uyanık durdum ve hiç horlamadığımı anladım!

TUHAF ŞEY!

Hocanın canı helva istiyordu. Fakat parası yoktu. Ne alabiliyor, ne yapabiliyordu. Bir gün bakkal dükkânına girdi.

— Sende şeker var mı? dedi.

— Var.

— Un var mı?

— Var.

— Birader, öyleyse ne diye helva yapıp yemiyorsun!..

DEĞİŞİKLİK YOK!..

Doktor — Şu bir altın yutmuş olan hastamız nasıl kuzum?

Hemşire, gülümsiyerek — Daha kendisinde bir değişiklik olmadı bay doktor...

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN.** Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi** — **İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1** Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

18 ŞUBAT 1954 Perşembe Sayı: 25 Fiyatı 15 Kuruş

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

E - 4

ESKİMOLAR

Bunları biliyor musunuz?

HAVA NİÇİN GÖRÜLMEZ?..

Havayı gözlerimizle göremeyiz. Yalnız rüzgâr esince veya elimizi sallayınca hissederiz. Görememezimizin sebebi, havanın şeffaf oluşundandır. Yâni tıpkı cam gibidir. Bir tarafından bakılınca öbür tarafı görünür. Işığı hiçbir zaman aksettirmez. Işığı aksettiren cisimler görülebilirler. Aksettirmeyenler görülmez.

GÜNEŞ NEDEN DOĞUDAN DOĞAR?...

Dünyamız Batıdan Doğuya doğru döndüğü için Güneş Doğudan doğar ve Batıdan batar. Fakat aslında Güneş bu hareketleri yapmaz. Dünya döndüğü için biz Güneşi etrafımızda dönüyor gibi görürüz. Güneş bizim etrafımızda dönmez. Fakat boşlukta bütün gezeğenleri ve bizimle beraber saniyede 20 kilometre hızla uçmaktadır.

EDİSON KİMDİR?...

Edison, bütün dünyayı elektrik ışığına kavuşturan, büyük bir bilgindir. O, yüzlerce yeni şey bulmuş, insanlığa ve medeniyete çok büyük yardımlar yapmıştır. En önemli keşifleri, elektrik ampulü, sinema, fonograf, uzun mesafe telefonu, telgraf, hoparlör'dür. Bu âletler hiç şüphesiz bugün çok ilerlemiş ve daha kusursuz şekillere girmişlerdir. Fakat ilk bulucusu Edison'dur.

Edison, 12 yaşlarında trenlerde gazete satardı. Büyük okullardan mezun olmadı. Lâkin çalışmasını bilirdi ve hiç boş durmazdı. Hem gazete satar, hem de yeni şeyler keşfetmeğe çalışırdı. Hiç bir şey onu çalışmaktan alıkoyamadı. Pek ufak ve önemsiz gibi görünen şeylerin üzerinde aylarca ve senelerce çalışır, nihayet başarıya ulaşırdı.

Muvaffakiyetinin sırrı hem teşebbüs, hem çalışma, hem de ufak teferruata önem vererek sabırla ve ısrarla araştırmalara devam etmesindedir.

5 — Mengene: Et makinesini masaya tutturma işini görür.

ETNA YANARDAĞI :

Etna yanardağı, Sicilya adasının doğu kıyılarında bulunur. Yüksekliği 3219 metredir. Hâlen faaliyette olan bu volkan büyük bir koniyi andırır. Etekleri bağ ve meyva bahçeleriyle kaplıdır. Zengin zeytinliklerle örtülüdür. 6000 metreden 1500 metreye kadar olan yamaçlarında çam, kestane, ak gürgen ormanlarına rastlanır. Etna yanardağında 1865, 1879, 1886 ve 1910 yılları ile 1928 yılında büyük patlamalar olmuştur.

ETRÜSKLER :

Milâttan 1000 yıl kadar önce, Lidya'dan gelip İtalya'ya yerleşen kavimlere Etrüskler denir. Etrüskler, Dorların istilâsına kadar Anadolu'da kalmışlardır. Daha sonra deniz yoluyla İtalya'ya geçmişlerdir. İlk kurdukları şehirler İtalya kıyılarında yer alan Kampanya ve Kapu şehirleridir. Etrüskler İtalya'da on iki site meydana getirmişlerdir. Medeniyette çok ileriydiler. Zamanla İtalya'ya ve Akdeniz adalarının bir kısmına hâkim oldular. Bir çok güzel san'at eserleri yapmışlardı. Fakat Milâttan 530 yıl önce Yunanlılara yenildiler; tarih sahnesinden çekilip gittiler.

ETÜV :

Eşya ve elbiseler üzerindeki mikrop veya ufak böcekleri basınçlı buharla öldürmek için yapılan büyük kazana etüv adı verilir.

EV :

Yalnız bir ailenin oturabileceği şekilde yapılmış barınaklara ev denir. Evin içinde; oturma odası, misafir salonu, yemek odası, yatak odası, mutfak ve banyo dairesi gibi bölmeler yer alır.

EVCİL HAYVANLAR :

Evlerimizde, kümeslerde insanlara alışık olarak yaşayan hayvanlara «evcil hayvanlar» adı verilir. Evcil hayvanların cedleri de yabanıl hayvanlar arasındaydı. Fakat atalarımız bunları yakalayarak kendilerine alıştırmışlardır. Kedi, köpek, ta-

vuk, kaz, ördek, hindi, koyun, sığır, eşek ve at cinsinden olan hayvanlar evcil hayvanlardan sayılırlar.

EVDE İŞBİRLİĞİ :

Evde yaşayanların kendilerine göre ayrı işleri vardır. Herkes kendisine düşen işi yapar. Böylece evin geçimine yardım etmiş olur.

EVDE KURALLARA UYMAK :

Evde yaşayan küçük insan topluluğu bir aile adı alır. Bu ailede büyükler ve küçükler bulunur. Evin iç işlerini anne başarır; ihtiyaçlarını baba sağlar. Küçükler büyüklerin sözlerini dinlerler; gösterdikleri işleri yaparlar. Büyükler de küçükleri korurlar; onlara en iyi eğitim örneklerini verirler. Evde yatma, kalkma, temizlenme ve yemek yeme belirli saatlerde yapılır. Ev kurallarına saygı göstermek hepimizin vazifesidir.

EVDE ZARARLI HAYVANLARLA SAVAŞ (7 hayvanla) :

Evlerimize ve bizlere zarar veren böcekleri ve hayvanları hepimiz iyi tanırız. Meselâ sinek, sivrisinek, tahtakurusu, pire, fare, hamamböceği, bit, tatarcık güve gibi. Sinek, sivrisinek, tahtakurusu, bit, pire, fare gibi, böcekler ve hayvanlar hem vücudumuza girip kanımızı emerler, hem de hastalık taşırlar. Bit tifüs hastalığını; fare veba hastalığını, sivrisinek sıtma hastalığını taşıyarak aşılar. Güve elbiselerimizi, eşyalarımızı yer. (Fare de yer).

Fare için bakkallarda ve eczanelerde fare zehirleri satılır. Bu zehirler fareleri hemen öldürür. Evde kedimiz varsa fareler hiç bir tarafta görünmez. Kedinin kokusundan bile kaçarlar.

Diğer böcekler için eskiden filit vardı. Şimdi D. D. T. bulunmuştur. Bu da filit gibi odaya sıkılır. Bütün böcekleri derhal öldürür. Bundan başka, kibrit yakılarak dumanından istifade edilen tütsü tabletleri vardır. Bunlar da eczanelerde satılırlar ve çok tesirlidirler. Bir odada iki üç tane yakılırsa hiç bir böcek kalmaz.

Bitten korunmak için temiz bulunmak, sık sık çamaşır değiştirmek, pis yerlere girmemek, saçlarımızı temiz tutmak ve

yıkamak lâzımdır. D.D.T. ve tütsü tabletleri bitleri de yokeder. Kümes ve ahırlardaki böcekler ve bitler de bu tabletlerle veya D.D.T. ile bir gün içinde derhal temizlenir.

EV ECZA DOLABI :

Her evde bir ecza dolabı bulunmalıdır. Bir ecza dolabında tentürdiyot, oksijen, amonyak gibi ilâçlarla bazı melhemler ve öksürük hapları yer alır. Pamuk, gazlı bez bulundurulur.

EV ELBİSESİ :

İşten eve dönünce sokak elbisemizi çıkarmalıyız. Ev elbisemizi, pijamalarımızı giymeliyiz. Böyle yaparsak elbiselerimizin eskimesini geciktirmiş oluruz.

EVEREST:

Dünyanın en yüksek yeri olan Everest, Hindistan'ın kuzeyinde Himalâya dağları üzerindedir. 1841 yılında buranın yüksekliğini tespit eden İngiliz harita subaylarından Sir George Everest'in adıyla anılır. Şimdiye kadar çıkılamıyan bu tepeye, son yıllarda bir İngiliz heyeti tırmanmıştır.

EV EŞYASININ KORUNMASI :

Ev eşyalarımızı, sandıklarımızdaki elbiselerimizi, çamaşırlarımızı, palto ve şapkalarımızı, halılarımızı, kilimlerimizi, diğer kıymetli eşyamızı güvelerden, farelerden ve başka zararlı böcekler varsa onlardan korumalıyız. Bunun için bunların arasına naftalin veya D.D.T. tozu serpmeliyiz. Böyle yapmazsak hepsi delik deşik olur. Kullanılmaz bir hale gelir. Ev eşyalarımızın eskiyen yerlerini hemen tamir etmeli veya yenilerini almalıyız. Eskiyen yerler büyüdükçe tamiri daha masraflı olur. Belki de sonra hiç tamir edemeyiz. Eşyalarımızın kırılmamasına, yırtılmamasına dikkat etmeliyiz.

EV EŞYASINI ONARMAK :

Evimizin bir köşesinde küçük bir işlik bulunmalıdır. Bu işlikte testere, rende, keser, çivi, kerpeten gibi araçlar yer almalıdır. Bozulan,onarıma muhtaç ev eşyamızı kendi elimizle onarırsak büyük bir zevk duymuş oluruz. Ayni zamanda ustaya vereceğimiz para da yanımızda kalır.

EV İHTİYACIMIZIN EN UYGUN ZAMANDA SAĞLANMASI :

Ev ihtiyaçları günlük, haftalık, aylık ve yıllık olmak üzere muhtelif zamanlarda sağlanır. Bu ihtiyaçlar alınırken en elverişli zamanı seçmelidir. Meselâ; Evin yakacak ihtiyaçlarını yazdan temin etmeyen bir aile sıkıntıya düşer. Çok paradan çıkar. (Bak : Ev masrafları)

EVİMİZE ELEKTRİK NASIL GELİYOR?

(Bak: Elektrik evimize nasıl geliyor?):

EV TEMİZLİĞİ :

Bir kaç şekilde temizlik vardır:

1 — Her gün evimizin her hangi bir odası veya eşyası kirlenebilir. Bunlara her gün dikkat etmek, kirlenen şeyleri temizlemek, eşyanın tozunu bazan hafif nemli ve umumiyetle kuru bir bezle almak, camları ve aynaları silmek, evin her yerine şöylece umumî olarak bir göz atmak lâzımdır. Bu, **günlük temizliktir.** Yerleri süpüren süpürge devamlı olarak ıslak tutulmalı ve ıslatılmalıdır.

2 — **Haftalık temizlik** önemlidir. Bütün hafta içinde odalar, salonlar, mutfak, helâlar ve her taraf kirlenmiştir. Misafirler içeri ayakkabıları ile girmişler, yerleri tozlandırmışlar, kirletmişlerdir. Her yeri süpürüp silmek lâzımdır.

Haftalık temizlikte şunlar yapılır.

(a) Bütün odalar süpürülüp silinir. Hali vakti müsait olanlar elektrik süpürgesi kullanırlar.

(b) Eşyaların tozu alınıp tekrar yerlerine yerleştirilir.

(c) Mutfakta her taraf silinir. Yağlı taşlar ovulur. Raflar temizlenir. Mutfak takımları ovulup parlatılır. Musluklar arina ile ovulur. Dolaplar, kiler, büfe ve daha neler varsa hepsi temizlenip düzenlenir.

(d) Helâlar kezzapla temizlenir, yıkanır.

(e) Halılar, keçeler silinir ve temizlenir.

(f) Yatak odalarındaki yataklar, yorganlar, yastıklar, şilteler, battaniyeler ve neler varsa hepsi değiştirilir. Temizleri konur.

(g) Bütün kapılar silinir. Yer muşambaları varsa temizlenir ve cilâlanır.

(h) Çiçekler, saksılar, bahçe sulanır. Merdivenler ve bahçe süprülür.

(i) Evde neler ve nereler varsa, hepsi temizlenip düzenlenir. Kirli çamaşırlar sepetlerde biriktirilir. Ayda bir veya on beş günde bir çamaşır yıkanır.

Süpürme işini yaparken ayrı bir iş elbisesi giymeli, ağzı ve burnu tülbentle kapamalı, temizlik yapılan yerin pencerelerini açmalıdır. Çünkü (bilhassa süpürge ıslak değilse) süpürürken yerden kalkan tozlarda milyonlarca mikrop vardır. Bunları yutarsak hasta oluruz. Elbiselerimize yapışırlarsa yine sağlığımıza zarar verirler. Onun için temizlikten sonra iş elbisemizi çıkarıp yıkamalıyız. Süpürürken terlersek sonradan üşütmemeliyiz. Aksi halde hasta olup yatarız.

3 — **Mevsim temizliği:** İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinda yapılır. Sonbaharda kışa hazırlığa başlarız. Halılar, keçeler temizlenir. Kışlık odalara bunlar yayılır. Pencerelerde delikler tıkanır. Sobalar kurulur. Odun ve kömür, kolay alınır yerlere yerleştirilir. İlkbaharda ise bütün sobalar kalkmağa başlar. Soba boruları, bacalar kurumlardan temizlenir. Duvarlar badana edilir. Yerler silinir. Sobalar yerlerine kaldırılır. Soba dumanlarından sararmış perdeler, örtüler, eşya yıkanıp temizlenir. Odalar ve evin içi yeniden tertiplenir. Fazla ve ağır eşyalar, halı ve kilimler temizlenip kaldırılır. Aralarına naftalin veya D.D.T. tozu serpilir. Bunlar serpilmezse güveler yer.

EVİN İÇİNİN TERTİBİ VE GÜZELLEŞTİRİLMESİ: (Mutfak, yatak ve oturma odaları):

Evin içini güzel gösteren şey, o evin tertip ediliş şeklidir. Ev eşyamız az veya eski olabilir. Fakat biz bu eşyamızı güzel renkli boyalarla boyar ve o şekilde yerleştiririz ki, bu tertip evimizin içini gayet güzel gösterir. Bir defa şunu unutmamalıdır ki, bir evde yatak odası, oturma odası, misafir odası ve yemek odası ayrı ayrı olmalıdır. Küçük evlerde, az odalı katlarda oturmak mecburiyetinde kalınırsa, o zaman oturma oda-

sı ile yemek odası aynı olabilir. Misafir odası ile oturma odası da beraber olabilir. Fakat yatak odası veya odaları muhakkak ayrı olmalıdır.

Küçük odalara fazla eşya sığmaz. Onun için az eşya koymalı, fakat bunları iyi tertip etmelidir. Meselâ dar bir odaya bir koltuk, bir divan (veya divan gibi üç kişilik büyük koltuk), yere bir halı, köşeye bir sigara masası, ortaya ufak bir alçak bir masa, duvarlara bir kaç resim kâfi gelir. Divan, koltuk ve sigara masası odanın kapıdan uzak bir köşesine yerleştirilir. Halı veya seccade yere, ortaya serilir. Alçak ve küçük masa koltukla divana biraz yakın konur. Böylece, dar olan oda sıkışık bir hal almaz. Yürüyecek yer kalır.

Büyük odaları ve salonları döşemek te önemlidir. Eşyaları, masaları, dolapları, büfeleri gelişigüzel yerleştirmek doğru olmaz. Kapının hemen yanına veya dibine eşya koymak, odaya çirkin bir manzara verir. Misafir odaları daha süslü ve temiz döşenir. Oturma odaları daha sade olur. Bu odalara yatak ve karyola konmaz. Büfe için hol uygundur. Elbise dolabı yatak odasında bulunur. Yemek dolapları mutfakta veya kilerde olur. Buz dolabı yemek odasında veya mutfağa yakın uygun bir yerde durur. Duvarlara asılan resimler ya aynı hizada veya üçgen ve dörtgen şekillerinde asılmalı, kimi aşağıda kimisi biraz yukarıda olarak intizamsız durmamalıdır.

EVLERİMİZİN YAPILIŞINDA, DÖŞEME VE MOBİLYALARIMIZDA KERESTE, ODUN VE TAHTA KULLANIRIZ :

Hayatımızda ağacın pek çok faydası vardır. Atalarımız ağaç, taş gibi malzeme kullanarak yuvalarını yaparlardı. Bugün, biz bile evlerimizin bir çok eşyasını ağaçlardan sağlamaktayız. Hattâ, ev inşaatında ağaca verilen yer pek geniştir. Odalarımızın döşemeleri ya ağaçtan veya betondandır. Muhakkak ki, ağaç döşemeli odalar sağlığımıza, beton döşemeli yerlerden daha elverişlidir.

Hele, odalarımızı süsleyen mobilyalara gelince, bunların çoğu yine ağaçtan yapılmış eşyadır.

Çam, kavak, ceviz, gürgen gibi ağaçların düz gövdeli olan-

larını keserler. Gövdeyi dallardan ayıklarlar. Elde edilen tomrukları ya el bıçakları ile veya makinalı hizarlarda biçerler; kereste imal ederler. Keresteler çeşit kalınlıkta olurlar. Keresteleri alan doğramacılar, marangozlar ve mobilyacılar diledikleri işlerde kullanırlar.

Ahşap yapılar, tamamen ağaç ve keresteden yapılmışlardır. Kârgir yapılarda, beton binalarda da keresteye ihtiyaç vardır.

Kereste yapımına orman bölgelerinde rastlanır. Türkiye'de Karadeniz ve Ege bölgelerinde kereste çıkaran yerlere rastlanır.

EVLİYA ÇELEBİ:

Osmanlı tarihinin büyük seyyahlarından biri de Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi İstanbul'ludur. Babası Kanunî Sultan Süleyman devrinde yetişmiş Mehmet Derviş ağadır. Evliya Çelebi gezdiği, gördüğü yerleri anlatan on ciltlik bir seyahatname yazmıştır.

EV MASRAFLARI:

Bir aile, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için türlü masraflara girer. Bu masraflar ya günlüktür, ya aylıktır yahut da yıllık masraflardır.

Okula gidip gelirken harcadığımız yol paraları aldığımız gazete, yediğimiz yemiş, yemek pişirmek için kullandığımız sebze vesare gibi öteberi masrafları, hep günlük masraflar arasında yer alır. Günlük masraflar, günübirlik ihtiyaçlarımızı karşılamak için yaptığımız masraflardır.

Su, elektrik, kira paraları ise aylık masraflardan sayılırlar. Ayda bir defaya mahsus yapılan masraflar da, aylık masraflardır.

Bir de yıllık masraflarımız vardır. Bunlar, yılda bir defa harcadığımız paraların toplamıdır. Odun, kömür, giyecek paraları ile vergiler vesaire...

Masraf yapılırken en çok dikkat edeceğimiz nokta, ihtiyaç zamanının iyi seçilmesidir. Kömürümüzü, odunumuzu yazdan sağlamalıyız. Bu gibi maddeler yazın ucuz, kışın ise pahalıdır.

Masraflarımız hiç bir zaman gelirimizi aşmamalıdır. Aile bütçemizde daima gelir fazlası bulunmalıdır. Yoksa, masrafa boğulan; her ay kazancından fazla para harcayan insanlar mutlaka sıkıntıya düşerler.

EYÜP

Eyüp, İstanbul vilâyeti sınırları içinde, Haliç kıyısında güzel bir kaza merkezidir. Eyüp Sultan türbesi, buraya ayrı bir özellik verir. Her Cuma günü Eyüp türbesiyle Eyüp Camii, müslüman ziyaretçilerle dolup taşar. Kasabada dokuma fabrikaları vardır. Köylerde halk tarım işleriyle uğraşır. Eyüp kazasının nüfusu 50 bine yaklaşır.

EYYUPLU DEVLETİ - EYYUBİ DEVLETİ: (1174 - 1250):

Haçlılar'ın Kudüs'te bir kırallık kurdukları yüzyılda Mısır'da Eyyuplu Devleti kurulmuştu. Bu devleti kuran Salâhaddin'in ataları İran'da hüküm sürmüş olan Selçuk hâkanlarına kılıçlariyle yardım etmişlerdi. Selçuk Devleti parçalandıktan sonra da, Selçuk beylerinden Musul Atabeyinin hizmetine girmişlerdi. Salâhaddin, Musul Atabeyinin yanında yetişmişti. O sıralarda Mısır'ın durumu karışıktı. Salâhaddin, 1164 yılında Mısır'ın zaptı için gönderildi. Kısa zamanda Mısır'ı aldı ve oraya vali oldu. Musul Atabeyinin ölümünden sonra da, bağımsızlığını ilân ederek burada yeni bir Türk devleti kurdu.

Selâhaddin, (1171 - 1193) Haçlılara karşı yapılan savaşlarda ün kazanmıştır. 1187'de Kudüs ve dolayını alarak, 88 yıl sonra Kudüs kırallığını yıktı. Bunun üzerine başlıyan 3. Haçlı Seferi de Avrupa'lılar için başarısızlıkla son buldu. Selâhattin, ölümünden evvel topraklarını yakınları arasında paylaştırmıştı. O ölünce Eyyuplular devleti çabucak dağıldı.

EZİNE

Çanakkale vilâyetinin kazalarından biri de Ezinedir. Kasabanın merkez nüfusu 7000 kadardır. Kazanın yüz ölçümü 717 kilometre karedir. Genel nüfusu 20 bini geçer. Ezineye bağlı olan köylerin sayısı 45'tir. Ezinede zeytin, meşe palamutu çoktur. Halk hayvan besler, tarım yapar.

F

Bu harf Türk alfabesinin yedinci harfidir. Sessizdir. Sınıflamalarda 6 rakamının yerini tutar.

FA

Müzikteki notalardan biri de Fa sesidir. Fa notası portenin birinci aralığında bulunur.

FABRİKA :

Çeşitli eşyayı makineler yardımiyle seri halinde yapan yerlere fabrika adı verilir. Fabrikalar onsekizinci yüzyıldanberi insan gücünün yerini tutmaya başlamıştır. Yapılan eşyayı göre fabrika çeşitleri değişir. Kundura, cam, silâh, saat fabrikaları gibi... Fabrikalardaki makineler mazot, elektrik, su veya buhar kuvvetiyle çalışırlar. İlk önce İngilterede dokuma endüstrisi şeklinde başlayan fabrikacılık; zamanla Amerika, Almanya, Fransa gibi ülkelere yayıldı. Fabrikacılığın gelişmesiyle el sanatları ve el işçiliği eski değerini kaybetti.

FAHRENHEİT (Farenhayt okunur) : (1686 - 1736) :

Fahrenheit 1686 da Danzig şehrinde doğmuştur. Tahsilini Amsterdam'da yapmıştır. Zamanla Meteoroloji alanında çalışarak bu gün kendi adiyle anılmakta olan Fahrenheit ısı ölçerini meydana getirmiştir. Bu ısı ölçer en çok Felemenk ve İngilterede kullanılmaktadır.

FAİZ :

Ödünç paranın kullanılması sonucunda getirdiği kâra faiz denir. Meselâ: Bankaya yatırdığımız paraya karşılık banka bize yılda belirli bir kâr verir. Bu kâr bankadaki paramızın yüzde hesabiyle getirdiği faizdir.

Bankada yatan paraya kapital denir. Faizler (%3) yüzde üç, (%4) yüzde dört, (%5) yüzde beş ilâ... gibi çeşit miktarlarda değişir. Paramızın 100 kuruşunun getirdiği paraya faiz fiyatı denilir.

«4000 lira %3 ten üç senede ne getirir?» diye sorulduğunda, bu problemi faiz formülüne uygulamamız gerekir.

$$\text{Faiz} = \frac{\text{Ana para} \times \text{Faiz fiyatı} \times \text{Sene}}{100}$$

Yukarıdaki problemi bu formüle uygularsak durum:

$$\text{Faiz} = \frac{4000 \times 3 \times 3}{100} = \frac{36.000}{100} = 360$$ şeklinde sonuçlanır. Demek ki 4000 liramızın %3 ten üç senelik faizi 360 lira imiş. Faiz problemleri, orantı hesaplariyle de çözülebilir.

Yukarıdaki problemi basit bir orantı şekline sokarsak;

100 lira	bir yılda 3 lira getirirse
4000 lira	bir yılda ne getirir?

Bu, basit bir doğru orantılı hesaptır. Bu hesaba göre 4000'le 3'ü çarpar, 100'e böleriz.

Burada bulunan faiz miktarı bir yıllık olur. Bizden üç yıllık faiz hesabı istenildiği için sonucu üçle çarpmamız icabeder.

Faiz fiyatı şu formülle bulunur:

$$\text{Faiz fiyatı} = \frac{\text{Faiz} \times 100}{\text{Kapital}}.$$

FAİZ (Bileşik) :

Bir ana paranın getirdiği faizlerle ana para toplamının toptan elde ettiği faiz miktarına bileşik faiz denir.

FAİZ FİATI :

Bankadaki her 100 kuruşumuzun bir yılda getirdiği faize. faiz fiatı adı verilir.

FARABİ :

Farabi; büyük bir islâm bilginidir. Dokuzuncu yüzyıl ortalarında Türkistanın Farab şehrinde doğmuştur. Asıl adı Mehmettir. Soyadı da Öztuğ idi. Öz bir Türk ailesine mensup olan Mehmet Öztuğ çok zeki bir çocuktu. Öğrenmeye, çalışmaya karşı ilgisi genişti. Yıllar sonra Farabtan ayrılan bu zeki insan, İrana geldi. İranda farsçayı öğrendi. O zamanlar İranda yayılmakta olan çeşit mezheplerin felsefelerini ayrı ayrı inceledi. Zamanla Bağdata geldi. Az zamanda Arapçayı ana dili gibi kavradı. Yoksulluklara göğüs gererek alabildiğine okudu. Okutmaktan da geri durmadı. Bilhassa Aristo felsefesini etraflı olarak kavradı.

941 yılında Şama geldiği vakit 65 yaşında bulunuyordu. Bağdat gibi o zamanın en büyük ilim merkezinde kırk sene kalmıştı. Fakat Bağdatın pek karışan siyasî havasına bir türlü uyamamıştı. Şamda durmadan eserler verdi. Tabiatın güzelliklerini bıkmadan anlattı.

Farabi Mısıra da gitti. 948 yılında Halep'e döndü. Halep'te Hamedan oğullarından Seyfüdevle Ali adındaki Türk beyinden himaye gördü. Farabi, ilimde olduğu kadar, musikide de bir üstaddı. Doğunun ve Türk dünyasının büyük üstadı Farabi 950'de Şamda öldü. Mezarı Babüssagir'dedir.

Onun büyüklüğünü Avrupalı filozoflar bile anlata anlata bitiremezler. Mantık, felsefe, psikoloji, musiki, politika, kimya, geometri ve tabiiyata ait yetmişten fazla kitabı vardır. Bu kitaplar arasında Ettalimüssani ve İhsanül ulûm adlı eserleri en önemlileridir.

FARADAY : «Michael» (1791 - 1867):

Faraday, büyük bir İngiliz bilginidir. Eserlerini fizik ve kimya alanında vermiştir. Fakir bir anne ve babadan dünyaya gelmişti. Elektrik alanında kırk yılı aşan çalışmalariyle bir çok önemli esaslar keşfetmiştir. Bilhassa elektrik ve magnetizm esasları; telsiz telgraf, telsiz telefon gibi icatlar Faradayın buluşlariyle bu günkü haline varmıştır.

FARE :

Fare, omurgalı ve memeli bir hayvandır. Kemiricidir. Za-

rarlıların başında gelir. Çeşitli cinsleri vardır. Ahşap evlerde, lâğımlarda, ambarlarda yaşarlar. Pislikler içinde dolaşırlar. Veba gibi korkunç salgınlara sebep olurlar. Fare dört ayaklıdır. Esmer kurşunî kıllarla kaplıdır. İnce uzun bir kuyruğu bulunur. Sivri çengelli tırnaklariyle her yere kolayca tırmanır. Çok işitir, çok görür.

Sivri ve keskin dişleriyle ne bulursa kemirir. Ev farelerinden başka, tarla fareleri de vardır. Bir dişi fare yılda altı defa doğurur. Her defa doğuruşunda 4 ilâ 6 yavru yapar. Önü alınmazsa, az zamanda ortalık on binlerce fare ile dolar. Tarla fareleri tarlalarda yaşarlar. Ağaç ve bitki kökleriyle yaşarlar. Ekinleri yerler. Bunların yuvaları yer altındadır. Tarla fareleri de ev fareleri gibi çok zararlıdırlar. Tarla farelerini baykuş, leylek, atmaca, sansar, köstebek, yılan, gelincik ve ayı gibi hayvanlar yerler.

FAS :

Fas, Afrikanın kuzey batısında bir Arap ülkesidir. Doğusunu Cezair, güneyini Büyük Sahra, batısını Atlas Okyanusu, kuzeyini de İspanyol Fası çevirir. Fas, Fransanın sömürgesidir. Sultanlıkla yönetilir. Fasın yüz ölçümü 519980 kilometrekaredir. Bunun 415600 kilometrekaresi Fransaya; 104000 kilometrekaresi İspanyaya aittir. 380 kilometrekarelik bir yer olan Tanca sahası da milletlerarası bir hale getirilmiştir. Fas, üç tabiî bölgeye ayrılır:

1 — Kuzeyde Akdeniz kıyılarında uzanan Rif dağları.

2 — Batı Fastaki ovalar ve yaylâlar.

3 — Atlaslar ve bu dağların Büyük Sahraya uzanan parçaları.

Fasın en önemli suyu Sebu'dur. Bu nehir; dolayındaki vâdi ve ovaları bereketli bir hale sokar. Batı Fas, Atlas Okyanusundan gelen yağmur bulutlarını çeker. İklim umumiyetle ılımandır. Karlar yüksek dağların tepelerindedir. Atlas dağları Fasın güney batısından kuzey doğusuna doğru üç sıra halinde uzanırlar. Bu üç sıranın ortadaki kısmına Büyük Atlaslar, kuzeydeki kısmına Küçük Atlaslar, güneydeki kısmına da Anti

Atlaslar adı verilir. Memleketin en yüksek yeri Ayaşi dağı (4250 m.) Büyük Atlaslardadır.

Fasın asıl ahalisi Orta Asyadan gelmiş olan Berber - Hazarlardır. Zamanla buraları İslâm İmparatorluğu sınırları içine girerek İslâmiyeti kabul etmiş, zamanla Arap kültürünü benimsemiştir. Fakat memleketin yarısı Berber dilleriyle konuşur. Fasın nüfusu sekiz milyonu geçer. Merakeş, Rabat, Kasablanka, Mogador, Fas, Meknaşa ülkenin en önemli şehirleridir. Ahali ticaret, el sanatları ve tarımla uğraşır. Yaylâlarda bol hayvan sürülerine rastlanır. Fastaki madenler, Fransızlar tarafından işletilir.

FASULYA :

Fasulya, besince zengin bir sebzedir. Bu sebzenin çeşitli nevileri vardır. Kır fasulyası, Horoz ve Selânik fasulyaları, Sırık fasulyası; Çalı, Barbunya ve Ayşekadın fasulyaları ayrı fasulya cinslerini teşkil ederler. Fasulya tohumu Nisan başından Haziran ayına kadar ekilir. Fasulya meyvası 5 - 20 santim uzunluğunda değişir. Meyvanın içinde taneler sıralıdır. Bu taneler fasulyanın cinsine göre ayrı büyüklükte ve ayrı renkte olurlar.

Fasulya taze sebze olarak yendiği gibi kuru sebze olarak ta pişirilir. Proteince çok zengin olan fasulyanın memleketimizde yetişen en iyi cinsleri Rize, Trabzon, Sinop, Konya, Çankırı, Kütahya, Mersin vilâyetleri ile Marmara bölgesi çevresinde bol yetişmektedir.

FATİH :

İstanbul'un 16 kazasından biri de Fatih'tir. Fatih kazası İstanbul şehrinin surları içinde bulunur. Fener, Karagümrük, Samatya ve Şehremini nahiyelerine ayrılır. İstanbul'un Fatih semti kıymetli tarihî eserlerle doludur. Fatih kazasında 200 bine yakın nüfus vardır.

FATİH (SULTAN MEHMET) VE İSTANBULUN ALINMASI :

Fatih Sultan Mehmet, dünya tarihinde yeni bir devir açan büyük bir padişahtır. 1430'da doğmuş, 1481'de Gebzede ölmüş-

tür. Babası İkinci Murattı. İkinci Murat, devlet hizmetinde yorulduğundan, padişahlığı 14 yaşındaki oğlu Mehmede bırakarak Manisaya istirahate çekilmişti. Haçlılar bu durumdan faydalanmak istediler. Büyük bir ordu ile Osmanlı sınırlarını geçtiler. Bunun üzerine İkinci Murat tekrar tahta çıktı. Haçlı ordusunu Varna önünde yendi. Ölüm tarihi olan 1451 şubatına kadar da padişahlıkta kaldı.

Fatih, babasının yerini aldığı zaman henüz 21 yaşında bir delikanlıydı. Buna rağmen koca devleti yönetecek cesaret, bilgi, zekâ ve tecrübeye fazlasiyle sahipti. Türkçeden başka Arapça, Farsça, Lâtince, Yunanca ve İbranice biliyordu. İlk iş olarak baş kaldıran Karamanoğlu İbrahim Beyi yendi. Sonra Bizansa döndü. Osmanlı topraklariyle çevrili bulunan bu güzel beldeyi muhakkak almak istiyordu.

Bu sebeple, önce İstanbul Boğazı üzerinde «Rumelihisarı» nı yaptırdı. Böylece, Bizansa Karadenizden sağlanacak yardımı kesmiş oluyordu. Ayrıca, kalın surları yıkabilmek gayesiyle, Edirnede büyük toplar döktürdü. Hazırlıklar sona erince 1453 yılının 6 Nisanında Bizansı kuşattı. Bu kuşatma surların önünde, Marmara denizinden Halice kadar uzanıyordu. Denizde de kuvvetli bir Türk donanması bulunuyordu.

Karada ve denizde cereyan eden savaşlar, aralıksız 52 gün, 52 gece sürdü. Hendeklerde, surlar üzerinde amansız boğuşmalar oldu. Neticede, Türk'ün eşsiz kahramanlığı, bin senelik Bizans imparatorluğunu yıktı. Bu eşsiz zaferle, «Fatih» sanını alan genç padişah Mehmet II'nin ordusu, 1453 yılının 29 Mayıs Salı günü, Topkapıdan şehre girdi. Bu zafer hiç te kolay kazanılmamıştı. Fakat, Fatihin üstün zekâsı, engin iradesi ve arslan yeniçerilerin sonsuz cesareti sayesinde bugün göz bebeğimiz olan güzel İstanbula kavuşmuş olduk.

Fatih, Bizanslılara geniş haklar vermişti. Onların mal, can ve namus emniyetini garanti etmişti. Vicdan hürriyetlerine, dinî inançlarına dokunmamıştı.

Fatih, bu zaferle yetinmedi. Padişahlık yaptığı müddetçe iki imparatorluk, on dört devlet ve iki yüz şehir ele geçirdi. A-

nadoluda Trabzon Rum İmparatorluğunu yıktı. Akkoyunlu Beyi Uzun Hasanı yendi. Kırımı ilhak etti. Sırbistanı, Yunanistanı istilâ etti. Osmanlı İmparatorluğunu yükselme devrine ulaştırdı. Aydın fikirli olan ve Rönesans hareketlerinin Osmanlı devletinde de gelişmesini isteyen bu büyük insan, yeni bir sefere çıkarken öldü.

FATİH ZAMANI: (Osmanlı İmparatorluğunda) :

Fatih zamanı, Osmanlı İmparatorluğunun en parlak devirlerinden birini teşkil eder. Bu devirde Bizans İmparatorluğu ortadan kaldırılmış; böylelikle Osmanlı toprakları arasında yaşamakta olan yabancı bir devlet haritadan silinmiş oldu.

Fatih devri 1451 yılından 1481 yılına kadar 30 sene sürer. Fatih, son defa olarak, babası İkinci Muradın ölümiyle tahta geçti (12 Şubat 1451).

Fatih Mehmet padişah olunca Eflâk, Cenova, Galata, Sakız, Midilli, Rodos ve Macar elçileriyle barış anlaşmaları imzaladı. Anadoluda Osmanlı devletine karşı gelen Karaman beyliğini ortadan kaldırdı. Bizansı aldı. Sırbistan, Bosna-Hersek ve Mora ülkelerini zaptetti. Amasra, Taşoz ve Ağrıboz sınırlarımıza katıldı. Arnavutluk istilâ edildi. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Otlukbeli savaşında yenildi (1473). Trabzon-Rum İmparatorluğu ortadan kaldırıldı. Kırım Hânlığı, Osmanlı - Türk himayesine sığındı. İtalya yarımadasının güneyinde, Otrant'a asker çıkarıldı. Avusturya içlerine akıncılar gönderildi.

Fatih devrinde Osmanlı devletinin kuruluşu tamamlanmış, yükselmesi başlamıştır. O sıralarda İtalyada başlıyan Rönesans hareketinden o da faydalanmak istemişti. Bu sebeple Venedikli ressam Belliniyi İstanbula getirtti; kendi tablosunu yaptırttı. Türk üniversitesinin ilk temelini kuran yine büyük Fatihtir. Fatih, Bizans sefaletinin yerine eşsiz sanat eserleriyle süslü ihtişamlı bir İstanbul kurdu. Babasından aldığı devleti zenginleştirdi, genişletti; koca bir imparatorluk haline getirdi. Fatih zamanı şan ve şerefle dolu bir devirdir.

FATSA :

Fatsa, Karadeniz kıyısında bir iskeledir. Bu kaza, Ordu vilâyetine bağlıdır. Merkez nüfusu 4000 kadardır. Fatsa kazasının alanı 1076 kilometrekaredir. 134 köyü ile birlikte bütün nüfusu 79 000'dir. Yumurta, sebze, fındık, canlı hayvan yetiştirir. Fatsadan kereste de elde edilir.

FATURA :

Fatura, ticarette kullanılır. Dilimize, İtalyancadan girmiş bir kelimedir. Herhangi bir mağazadan mal aldığımız zaman, satışı yapan, bize fatura verir. Fatura, satın alınan şeyin cinsini, fiatını ve miktarını bildirir.

Faturanın üzerine, satın alınan malın değerine göre damga pulu yapıştırılır.

Şirketler, resmî müesseseler alış verişlerini mutlaka fatura ile yaparlar. Satın alınan eşyanın faturası muhasebe defterine kaydedilerek muhafaza edilir.

FAZIL AHMET PAŞA: (1635 - 1676) :

Fazıl Ahmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşanın büyük oğludur. 1635 te Samsunun Köprü kasabasında doğdu. Kuvvetli bir tahsilden sonra, henüz 23 yaşındayken, babası Sadrıâzam Köprülü Mehmet Paşa tarafından önce Erzurum, sonra da Şam valiliklerine tâyin olundu. 1661 de babası ölünce, Padişah Dördüncü Mehmet, Sadrıâzamlığa Fazıl Ahmet Paşayı geçirdi.

O sıralarda Avusturyalılar bize karşı düşmanca bir tavır takınmışlardı. Fazıl Ahmet Paşa 120 bin kişilik bir ordu ile Uyvar kalesi önlerine vardı. Büyük kahramanlıklar göstererek bir ay zarfında kaleyi zaptetti. Avrupalılar arasında «Uyvar önünde bir Türk gibi kuvvetli» sözü yüzyıllarca dudaktan dudağa dolaştı. Nihayet Fransızlardan da yardım alan Avusturyalılar 1664 de Vaşvar Barışını imzalamak zorunda kaldılar. Bu barışa göre Uyvar ve Varad kaleleri Türklere teslim ediliyordu. İstanbulla dönen Fazıl Ahmet Paşa doğruca Girit adasına gitti. 1644 yılındanberi devam etmekte olan Girit savaşını sona er-

Kahramanlık hikâyeleri:

HASAN ONBAŞI

Hasan onbaşı, burma bıyıklı bir babayiğitti. Gösterişi kadar, cesareti de çoktu. Attığı boşa gitmezdi. Bir ara siperin önünde bir düşman askeri göründü. Hasan onbaşı, mavzerini çevirdi. Düşmanı, keklik gibi avladı. Ama, omuzundan yaralanan düşman, ölmemişti. Acı acı bağırıyordu... Hasan onbaşı merhamete geldi. Onu, sipere çekip yarasını sarmayı düşündü. Yavaş yavaş sürünmeye başladı. Birden yanına sert bir şey düştü. Bu bir el bombasıydı. Patlamamıştı. Kahraman onbaşı onu hemen aldı. Karşıya fırlattı. Korkunç bir ses, tozu dumana kattı. Az sonra silâh sesleri dindi. Bağırmalar kesildi... Hasan onbaşı, bombanın patladığı yerde düşman askerini aradıysa da bulamadı.

Gülüyorum

KİME İNANIYOR?

Bir gün Hocanın kapısı çalındı. Komşusu:

— Aman Hocam, ne olur, şu senin hayvanı bana biraz ver de kasabaya kadar gideyim, dedi.

Hoca gayet müteessir:

— Kusura bakma komşu, dedi, biraz evvel başka bir komşu istemişti. Ona verdim...

O sırada ahırdan eşeğin sesi gelmeğe başladı. Komşu:

— Hocam, senin hayvan ahırdan sesleniyor baksana. «Ben buradayım» diye bağırıyor!

Hoca fena halde kızmıştı:

— Yazıklar olsun sana komşu, diye cevap verdi. Bana inanmıyorsun da, o hayvanın sözüne mi inanıyorsun?«...

KİM BİLİR KAÇINCI?!

Yargıç — Bu kaçıncı oldu seni karşımda görüyorum be adam!

Suçlu — Ne bileyim bay yargıç, hesabını siz tutuyorsunuz...

BEDAVA İŞ

Acar — Yarın akşam evde misin Turgut?

Turgut — Belli olmaz.

Acar — Öbür akşam?

Turgut — Yine belli değil!

Acar — Öyleyse sen her akşam bana telefon et. Evde olup olmadığını haber ver. Ben de ona göre sana gelirim...

Turgut — Her akşam telefon parası mı vereyim?

Acar — Hayır canım. Sen yalnız telefonun zilini çalarsın. Ben de senin evde olduğunu anlar, gelirim!

NE YAPIYORLARMIŞ!

Selma — Bir ülke varmış. Orada bir adam, bir başkasını öldürürse onu asmıyorlarmış!

Solmaz — Sahi mi söylüyorsun! Ya ne yapıyorlarmış onu?

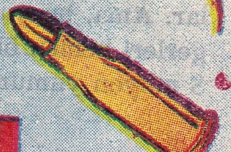
Selma — Balta ile kafasını kesiyorlarmış!...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: EJDER AKISAN - Yayımlıyan: AKISAN YAYINEVİ : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
18 MART 1955, Cuma — Sayı: 26 — Fiyatı: 15 Kuruş

FİRAVUN

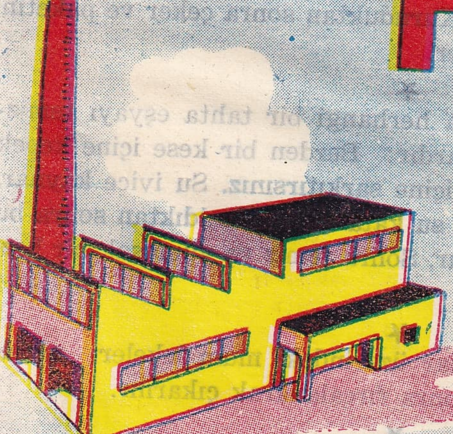

FİŞEK

AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

F - 1

FABRİKA

FELEMENKLİ

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

EN ÇOK YUMURTLAYAN CANLI

En çok yumurtlayan canlılardan biri, morina balığıdır. Bu balığın dişisi, bir defasında 5 milyon yumurta yumurtlar. Ama, bu yumurtaların ancak onda biri canlı kalmakta, diğerleri hemen ölmektedirler. Ayrıca, bazı morinaların karnında 8 milyon yumurta olduğu hesaplanmıştır.

ÇOK KAZANAN ÇOCUKLAR

Eski çocuk artistlerinden Jackie Coogan haftada 10 bin dolar kazanırdı. Shirley Temple'nin haftalık kazancı ise 6 bin doları bulurdu. Bu gün en çok kazanan çocuk, Francesca Perreau'dur. Hollywood'un bu san'atkâr yavrusu haftada 500 dolar almaktadır. Bir dolar bizim paramızla 280 krş. olduğuna göre, bu çocukları kıskanmamak kabil mi?

*

Bir paketin gayet sıkı bağlanmasını ve düğümledikten sonra ipin gevşememesini istiyorsanız kolay bir usul vardır. Sicimi önce, yaş bir süngere sürerek ıslatırsınız, sonra bağlarsınız. Sicim şimdi biraz şişmiştir. Kuruduktan sonra çeker ve paketin üzerine gayet iyi intibak eder.

*

Boyalı mobilyaları veya herhangi bir tahta eşyayı temizlemek için kolay bir usul vardır: Bezden bir kese içine kepek koyarak bir tencere suyun içine sarkıtırsınız. Su ivice kaynar. Ilındıktan veya biraz soğuk su katarak ılındırıldıktan sonra bu su ile tahtalar hafifçe uğulur. Sonra temiz ve yumuşak bir bezle silinir kurulanır.

*

Bilhassa yünlü kumaşlar üzerindeki mum lekeleri alkole batırarak ve kuruduktan sonra fırçalanarak çıkarılır.

*

Sirkeyi aliminyum kablarda bırakmayın. Sirke kabı eriterek çabuk çürümesine sebep olur.

dirdi. Fransızlardan, Papadan ve İspanyollardan yardım görmekte olan Venediklileri bozguna uğrattı. Kandiya kalesini alarak 1669 da Girit adasını ülkemize kattı. 1672 de sınırlarımıza saldıran Lehistana savaş açıldı. Ordularımız Lüben ve Kamaniça şehirlerini aldı. Lehlilerle imzalanan Bucaş barışına göre düşman vergiye bağlanıyor; Podolya vilâyeti de topraklarımıza ekleniyordu.

Osmanlı devletini babasiyle birlikte çöküntüden kurtaran eski itibarını iade eden bu değerli vezir, ne yazık ki henüz 41 yaşındayken 1676 da öldü.

FAZIL MUSTAFA PAŞA :

Fazıl Mustafa Paşa, Köprülü Mehmet Paşanın küçük oğludur. 1637 de doğdu. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sadrazam olunca Fazıl Mustafa Paşayı vezir yaptı (1680). Viyana bozgunu sıralarında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın boynu vurulunca Sadrazamlığa Fazıl Mustafa Paşa getirildi (1689). Fazıl Mustafa Paşa ilk iş olarak maliyeyi düzeltti;; hazineyi doldurdu. Orduyu düzene koydu. Hıristiyan vatandaşlara karşı yumuşak davrandı. Yeniçeri teşkilâtının başına yaman askerler getirdi. Avusturyaya savaş açarak Şehirköyünü, Niş, Vidin, Semendere kaleleriyle Belgradı geri aldı (1690). 29 Ağustos 1691 de Salankamin denilen yerde Avusturya ordusu ile tekrar karşılaştı. Gece yapılan savaşlarda zafer, ordumuz tarafından kazanılmak üzere iken serseri bir kurşun alnından vurarak bu kıymetli veziri şehit etti. Böylece askerlerimizin cesareti kırılarak büyük bir yenilgiye uğradık.

FECİR VE ŞAFAK :

Fecir, sabahleyin güneşin doğmasından önceki havanın aydınlanma halidir. Şafak ise, güneş battıktan sonra bir süre devam eden alaca karanlıktır. Halk arasında bu deyimler ekseriya karıştırılmaktadır. Fecir de, şafak ta güneş ışıklarının yük-

sek hava tabakalarındaki hava zerreleri içinde kırılmasiyle meydana gelmektedir.

FEKE :

Feke, Seyhan (Adana) vilâyetinin kuzey taraflarında bulunan bir kaza merkezidir. Kasaba dağlık ve ormanlık bir sahadadır. Yüzölçümü 2629 kilometrekaredir. 36 köyü ile beraber bütün nüfusu 13,500dür. Merkez nüfusu ise 2000 e yaklaşır.

FELEMENK (Hollanda) :

Felemenk, Avrupanın kuzey batısında, Kuzey denizinin güney kıyıları üzerinde 34 000 kilometrekare büyüklüğünde küçük bir memlekettir. Meşrutiyetle idare olunur. Meşrutî krallığın başşehri **La Haye**'dir. Memleket umumiyetle geniş düzlüklerden ibarettir. Hattâ, bu düzlükler bir çok yerlerde deniz düzleminden daha aşağıdadır. Bu sebeple Felemenge **Alçak Memleket** adı da verilir. Nüfusu 9 milyonu bulan Felemenk ahalisi daimî olarak tabiatla mücadele halindedir. Kıyılarda büyük setler yaparlar; kanallar açarak denizin suyunu boşaltmaya çalışırlar. Fakat, Kuzey denizinin haşîn dalgaları, bazen setleri parçalar; azgın sular, bu suretle Hollanda ovalarına yayılır. Bu gibi hallerde Felemenkliler büyük insan kaybına ve değeri milyonları aşan maddî zararlara uğrarlar. Durmadan denizle savaşan bu insanlar denizleri, gölleri kurutarak memleketlerini genişletmiye çalışırlar.

Felemenk ahalisi Frisler, Franklar, Saksonlar ve güney halkı olmak üzere 4 gruptan ibarettir. Memleket halkının %36,4 ü Katolik, %45 i Protestan, geri kalanı da dinsiz ve Musevîdir. Hollandanın iklimi umumiyetle ılımandır. Halk tarım, çiftçilik, hayvancılık yapar; endüstri ile uğraşır. Dünyada çiçek yetiştiren devletler arasında birinciliği burası alır. Bütün memleket kanallarla kuşatılmış büyük bir lâle bahçesine ben-

zer. Çayırlarında bol sütlü inekler, iyi cins koyunlar beslenir. Tezgâhlarında gemiler, büyük fabrikalarında her türlü elektrik eşyası ile radyolar yapılır. Kültür bakımından hayli ilerde olan Felemenk, Rembrandt, Von Gogh gibi ünlü ressamlar yetiştirmiştir. Eskiden geniş sömürge topraklarına sahip olan Felemenk son yıllarda bu topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Güney doğu Asya adalarındaki toprakları üzerinde Endonezya devleti kurulmuştur. Hollanda, Atlantik Paktı dostlarımız arasındadır.

FENA DURUŞLAR :

Vücudumuzu dik tutan iskeletimizdir. İskeletimiz de irili, ufaklı kemiklerin birleşmesinden meydana gelir.

Kemiklerimiz madenî tuzlardan ve organik maddelerden ibarettir. Hattâ, çocuklardaki kemikler, daha ziyade organik maddelerden meydana gelir. Bu sebeple çocuk kemikleri yumuşaktır. Kırılmaz ama çabuk bükülürler.

Eğer, daima dinç büyümek ve güzel bir vücuda sahip olmak istersek duruşlarımıza dikkat etmeliyiz. Yürürken, sırada, sandalyede otururken kötü ve fena duruşlardan sakınmalıyız. Kötü duruşlara alışan insanlarda zamanla kamburluklar ve vücut çarpıklıkları başlar. Çantasını, daima ayni elinde taşıyan öğrencinin bir omuzu düşük olur.

İşte sevgili çocuklar; fena duruşlardan sakınınız. Otururken, yürürken hattâ yatarken vücudunuzu daima dik tutunuz. Çantanızı her zaman ayni kolda taşımayınız. Sık sık değiştiriniz. Kamburluk çirkinliktir. Kambur insanların iç organları da düzgün çalışamaz. Sırada dik oturunuz. Kitabın üzerine eğilmeyiniz. Vücudunuzu idmanla, spor ve oyunlarla çalıştırınız.

FENER :

Fener bir aydınlatma aracıdır. Çeşitli nevileri vardır. Elektrik ampulünün yayılmasından önce, geceleri sokağa çıkanlar

el fenerleri kullanırlardı. Eski sistem el fenerleri, 4 tarafı camla kaplı dik-dörtgenler prizmalarına benzerdi. Bu cam kutunun içinde ya bir mum, veya gaz lâmbası yanardı. Bugün, bu eski fenerlerin yerine elektrik fenerleri kullanılmaktadır.

Bir de deniz feneri vardır. Deniz feneri, gecenin karanlıkları içinde gemicilere yol gösterir. Bu cins fenerler liman ağızlarında, burunlarda, sığ suların kıyılarında bulunurlar. Yanıp sönerek, tekrar yanarak bir çift göz gibi ışıldarlar. Sisli havalarda fenerlerin yanındaki sis çanları, sis düdükleri çalar.

FENİKELİLER :

Fenikeliler, Milâttan 3 bin yıl önce Akdenizin doğu kıyılarında yerleşip medeniyet kurmuş bir kavimdir. Fenikelilerin yaşadığı topraklarda bugün Suriye, Lübnan ve Filistin devletleri vardır. Fenikeliler doğudan gelmişlerdi. Uygarlıklarında Mezopotamya kavimleriyle Mısırın etkileri hissedilir. Fenikeliler denizci bir milletti. Köylerini, kasabalarını hep deniz kıyılarında kurarlardı. Milâttan 1400 yıl öncesine ait en önemli şehirler Biblosile Ugarit idi. Bu tarihten 400 yıl sonra bugünkü Sayda şehri olan Sidon hepsini geçmişti. Fenikeliler gemileriyle bütün Akdeniz sahillerini dolaştılar. Bu arada Kuzey Afrikada Kartaca ve Gades; Fransanın güneyinde Marsilya şehirleri Fenike sömürgelerinin en büyüklerini teşkil eder. Fenikeliler Cebelitarık Boğazından geçerek İngiltere adalarına kadar gittiler. Akdenizde M. Ö. 8 inci yüzyıla kadar süren bir egemenlik kurdular. Sonraları bu egemenliği kaybederek tarihin sinesine gömülüp gittiler. Fenikeliler medeniyette çok ileriydiler. 22 harflik bir alfabeleri vardı. İlk camı da onlar bulmuşlardı. Büyük gemiler yaparlardı. Ticarette pek gelişmişlerdi. Kıyılardan uzaklaşmamak şartiyle Ümit Burnuna kadar Afrika kıyılarını, bütün Akdeniz sahillerini dolaşmışlardı.

FERGANA :

Türkistanda, Aral gölüne dökülen Seyhun ırmağı dolaylarına Fergana adı verilir. Burası 1876 yılındanberi Rusların buyruğu altındadır. Fergana ovalarında eski çağlarda çeşit isimlerle türlü Türk devletleri kurulmuştu. Ferganının en önemli şehirleri Nemengân, Endican, Hokand, Fergana, Os adlarını taşırlar. Bu şehirlerin büyük çoğunluğu Türktür. Halkın dili de Çağataycadır. Bereketli topraklarda tarım yapılır; bol pamuk ekilir. Çayırlarda koyun ve sığır sürüleri beslenir.

FERİBOT :

Feribot, karşılıklı istasyonlar arasında tren taşıyan bir gemi çeşididir. Manş deniziyle Kuzey denizini birbirinden ayıran Dover Boğazının Avrupa kıyısında Kale, Büyük Britanya kıyısında da Dover şehirleri vardır. Kaleye gelen Avrupa trenleri rıhtıma yanaşan feribota geçer. Feribot yüklendiği katarı İngiltere adasındaki Dover şehrine götürüp karaya çıkarır. Böylece vagonlardaki yolcular, Manş denizini geçtiklerinin farkına bile varmazlar.

FES :

1925 te yapılan şapka inkılâbından önce memleketimiz erkeklerinin giydiği kırmızı renkteki baş giyisine fes denirdi. Fes kırmızı renkte kalın çuhadan yapılırdı. Kalıplandığı zaman ters çevrilmiş saksıya benzerdi. Fes, İkinci Mahmut zamanında kabul edilmiş bir başlıktı ve Yunanlılardan alınmıştı. Bu başlığın Fastan geldiği zannedilmektedir. Bizi acayip gösteren bu başlığı 1925 te kabul edilen şapka kanunu ile başımızdan attık. Medenî milletlerin kullandığı şapkayı giydik.

FETHİYE :

Fethiye, Muğla vilâyetine bağlı bir kazadır. Ege bölgesinin güney sınırına düşer. Akdeniz bölgemizin batı kısmı üzerindedir. Fethiye, kendi adiyle anılan Fethiye körfezinin doğu kıyılarındadır. İklimi ılımandır. Yağışları boldur. Gerisini çam ormanlariyle örtülü dağlar çevirir. Çeşitli ürünleri arasında portakal, limon, mandalin gibi meyvalara bol rastlanır. Merkezî nüfusu 5 bine yaklaşır. 71 köyü ile birlikte bütün nüfus 50 bin kadardır. Kazanın alanı 2988 kilometrekaredir. Fethiye limanından kereste, krom, portakal, limon ihraç edilir.

FETHİYE KÖRFEZİ :

Fethiye körfezi yurdumuzun Ege kıyıları ile Akdeniz kıyıları arasına sıkışır. Çok girintili çıkıntılıdır. Rüzgârlara, fırtınalara karşı kuytudur. Önü ve etrafı adacıklarla doludur.

FEVZİ ÇAKMAK «Mareşal» (1876 - 1950) :

Fevzi Çakmak 1876 da İstanbulda doğdu. Babası, Çakmak oğullarından topçu albayı Ali Beydir. Kuleli Askerî Lisesinden sonra, İstanbul Harp Okuluna girdi. 1898 yılında, kurmay yüzbaşı olarak tahsilini bitiren Fevzi Bey, orduya katıldı. Başarılı hizmetlerinden dolayı az zamanda yükseldi. Balkan harbinde millet hizmetinde çalıştı. 1914 te general oldu. Birinci Cihan Savaşı içinde kolordusu ile beraber Çanakkale müdafaasında vazife aldı. Daha sonra Kafkas cephesine gönderildi. Fevzi Paşa Suriyede Yedinci ordunun başında iken 1918 yılında Ko Generalliğe yükseltildi. Birinci Cihan Harbi sonunda İstanbul da Büyük Erkânı Harbiye Reisi; bir süre sonra da Harbiy Nazırı oldu. 1920 Nisanında Anadoluya geçerek Millî Mücad le hareketlerine iştirak etti. Önceleri Millî Müdafaa Vekâ tinde ve Vekiller Heyeti Riyasetinde bulunan Fevzi Pa İkinci İnönü zaferini müteakip Orgeneralliğe terfi ettiril

Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Başkomutanlığa seçilince, Fevzi Paşa da Erkânı Harbiye Reis vekilliğine tayin edildi. Sakarya zaferinden sonra rütbesi Mareşallığa çıkarıldı. Uzun yıllar Cumhuriyet ordularının başında Genel Kurmay Başkanı olarak vazife gören Mareşal Fevzi Çakmak, 1944 te emekliye ayrıldı. Şan ve şeref dolu bir hayattan sonra 10 Nisan 1950 de öldü. Mezarı Eyüptedir.

FINDIK :

Fındık, bodur bir ağaçtır. Bu ağacın sert kabuklarla örtülü tohumları yağlı ve nişastalıdır. Memleketimizin en çok Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen fındık ağaçları kısa boylu olurlar. Bu ağaçların taze dalları elâstikî olur. Fındık çiçekleri kokusuzdur. Bunların içinde bal özü bulunmaz. Fındık çiçeklerinde tozlaşma rüzgârın yardımiyle olur. Memleketimizdeki fındıklar yaz mevsiminde meyva verir. Önceleri yeşil bir yüksük içinde olan meyva zamanla sertleşir. Meyvaları olgunlaşan ağaç yaprakları kızarır ve sonraları dökülür. Fındıklar toplayıcılar tarafından elle toplanır. Harman yerine getirilen fındıklar güneşe serilir. Arada sırada karıştırılarak kurutulur. Kabuklu fındık elde edilir. Kabuklu fındıkların içleri özel makinalarda çıkartılır. Böylece fındık içi sağlanmış olur.

FINDIKLI :

Fındıklı, Çoruh vilâyetine bağlı bir kazadır. Bu kaza merkezi doğu Karadeniz bölgesine düşer. Fındıklının etrafı ile birlikte nüfusu 10,500 ü bulur.

Ayrıca İstanbulun da bir semtine Fındıklı denilmektedir.

FIRAT NEHRİ :

Fırat nehri, Doğu Anadolu bölgesinden doğan Murat ve Karasu kollarının birleşmesiyle meydana gelir. Karasu Erzu-

rum ovasının kuzeyinde yer alan Dumlu kasabasının kuzey doğusundaki Kargapazarı dağlarından çıkar. Aşkaleden geçer. Doğudan Tuzlasuyu kolunu alır. Daha çok genişleyerek Erzincandan akar, yoluna devam eder. Kebanın 12 kilometre yakınında yine doğudan gelen Murat suyu ile birleşir. Böylece, büyük Fırat nehri teşekkül etmiş olur. Fırat nehri dar boğazlardan geçer; sarp dağları yarar; bereketli ovaları sular. Malatya ovasından sonra güney doğu Torosların dar vâdilerine dalar. Ancak 50 kilometre sonra dar boğazlardan kurtulup geniş düzlüklerde yayılmıya başlar. Türk - Suriye sınırı üzerinde Cerablus demiryolu köprüsü yakınında Suriye topraklarına ulaşır, çöller arasında güneye doğru kıvrımlar çizer. Fırat yurdumuz nehirlerinin en uzunlarından biridir. Yalnız uzunluğunun bir kısmı Türk topraklarındadır. Bütün uzunluğu 2800 kilometre olan Fıratın yurdumuzdaki uzunluğu 1110 kilometre kadardır. Fırat nehri ilkbaharda karların erimesiyle ve yağmurların yağmasiyle taşar.

FIRILDAK :

Fırıldak; rüzgârda dönen, kanatlı tekerlek biçiminde bir oyuncaktır. Bazı kahvelerin ve odaların tavana yakın deliklerinde fırıldaklar bulunur. Bunlar hava akımıyla dönerler. Odanın havasını temizlerler. Ayrıca soba veya ocak borularının tepelerine takılan, rüzgârın yönüne göre dönerek ocağın ve sobanın çekmesini sağlayan şapkalara da fırıldak adı verilir.

FIRIN :

Hayvansal, bitkisel ve madensel varlıkların kuruması, erimesi, kaynaması ve pişmesi için özel biçimde yapılmış ocaklara genel olarak fırın adı verilir. Fırınlar da kullanılış yerlerine göre çeşitli adlar alırlar. Ekmek fırını, börekçi fırını, pasta fırını, çömlekçi fırını, çimento fırını, çelik izabe fırınları gibi. Fırınlarda gerekli olan ısı derecesi odunla, mazotla, petrolla, kö

mür veya havagazı ile elde olunur.

FISKİYE :

Yüksek bir yere depo yerleştirsek ve bunun içini su ile doldurursak bu deponun dibinden bir boru ile aldığımız su, depo düzleminden alçak bir yerde fışkırmaya başlar. Böylece bir fıskiye yapmış oluruz. Fıskiyeden fışkıran su, depo içindeki suyun düzlemi seviyesine doğru fışkırır. Fakat, fışkıran su zerrelerine etki yapan yerçekimi kuvveti ve havanın itmesi sonucunda bu seviyeyi bir türlü bulamaz.

FISTIK :

Fıstık yağlı, nişastalı bir yemiş çeşididir. Antep fıstığı, yer fıstığı ve çam fıstığı diye ayrı cinsleri vardır. Bu 3 çeşit fıstıktan da Türkiyede bol bol yetişmektedir. Antep fıstığı bademe benzer; güney Anadoluda bir nevi ağaçtan elde edilir. Yer fıstığı baklaya benzer, barbunya tanelerini andırır. Senelik bir bitkiden elde edilir. Çam fıstığı ise, bir nevi çam ağaçlarından istihsal olunur.

FİDAN :

Ağaçların henüz yeni yetişenine «Fidan» adı verilir. Etrafımızda gördüğümüz koskoca ağaçlar hep birer minik fidandan büyüyüp gelişmişlerdir.

FİDANLIK :

Ağaçları üretmek için, özel surette fidan yetiştirilen yerlere «Fidanlık» denir. Meyva fidanlığı gibi. Fidanlıktaki ağaçlar ya tohumdan (çekirdekten), ya da daldırma suretiyle yetiştirilir.

FİDANLARI SÖKMEMEK:

Ağaç yavrularına fidan adı verilir. Fidanlar ekseriya fidanlıklarda üretilip yetiştirilirler. Sonra bunlar, ağaç dikme zamanında gerekli yerlere götürülüp dikilir. Fidanlar ağaç haline gelinceye kadar bakıma, korunmaya muhtaçtır. Bakılmıyan, korunmıyan fidanlar çabucak kururlar.

Memleketimizi güzelleştirme işinde, ağaç yetiştirmeye önem vermeliyiz. Bol ağaçlarla örtülü bir memleketin manzarası güzeldir. İklimi ılıman ve yağmurludur. Havası da tertemizdir. Ormanlar hem kuşların, hem de pek çok yabanıl hayvanların barındığı yerlerdir. Kuşlarla hayvanlar bizlere türlü menfaat sağlarlar. Hele kuşların iyiliğini hiç unutmamalıyız. Onlar olmasa ekin tarlalarımız, bahçelerimiz zararlı böceklerle dolar. Bütün bunlardan başka ağaç değerli bir yakacaktır. Kendimize lâzım olan eşyanın çoğunu ağaç ve kerestelerden yaparız.

İşte sevgili çocuklar, siz de faydaları sayılamıyacak kadar çok olan ağaçları koruyunuz. Onların ince fidanlarını sökmeyiniz. Körpe dallarını kırmayınız.

Ağaçların dostu olunuz. Her yıl, ağaç dikme bayramlarında bahçelerinize, evlerinizin önüne, köylerinize ve okul bahçenize çeşitli ağaçlar dikiniz.

FİDE :

Sebzelerin henüz yetişmekte olanlarına fide denir. Prasa. lahana, domates, patlıcan, biber fideleri gibi. Fideler bostanlara dikilerek sebzeler yetiştirilir. Bahçıvanlar fideleri sebze tohumlarından üretirler.

FİDELİK :

Fidelikler kuytu ve bol güneş görür yerlerde hazırlanır. Fidelerin ekildiği yerlere yastık adı verilir. Yastıklardaki gübre durumu, ısı derecesi tohumların çatlayıp çimlenmesine elverişli bir hale sokulur. Fideliklerde gelişen körpe sebzeler toplanarak bostanlara dikilir.

FİİLLER:

Bir iş, bir hareket veya bir oluş bildiren kelimelere fiil denir. Fiiller cümle içinde iş görürler. Ekseriya cümle sonlarında yer alırlar. Rüzgâr esiyor. — Kar yağıyor. — Çocuk ağlıyor. cümlelerini söylediğimiz zaman, bu cümlelerdeki «esiyor — yağıyor — ağlıyor» kelimeleri hep birer fiildir.

FİİLLERDE ZAMAN:

Her işin, her hareket veya oluşun bir başlama, sürme, bir de bitmesi vardır. İşte başlamadan bitime kadar geçen süreye «zaman» adı verilir. Fiiller: **İşleri, hareketleri ve oluşları zamanlarıyle gösteren kelimelerdir.**

Fiillerde başlıca beş zaman vardır:

1 — **«Di»li geçmiş zaman:** İşlerin yapıldığını görmüşsek, yahut onların yapıldığına inancımız tamsa o vakit «Di»li geçmiş zamanlı fiiller kullanırız. Geldi, Gördü, İstedi, Verdi... gibi. Buradaki di parçası, türlü fiillerde, söylenişe göre dı - dü - du - ti - tı - tü - tu şekillerine de girer. Gördü - Durdu - Gitti - Attı - Düştü - Sustu gibi.

Yukarıdaki fiiller hep tekil üçüncü şahısları belirten fiillerdir. Öbür şahısların çekimine bir misal olarak aşağıdaki şekli veriyoruz:

Geldim: - **Geldin** - **Geldi** - **Geldik** - **Geldiniz** - **Geldiler**

Diğer fiiller bu misallere göre dili geçmiş zaman çekimine sokulur.

2 — **«Miş»li geçmiş zaman:** Eğer işlerin yapıldığını görmeyip başkasından işitmişsek, yahut işler biz farkına varmadan yapılmışsa o vakit fiilleri mişli geçmiş zaman çekiminde kullanırız.

Gelmiş - **Gitmiş** - **İstemişim** - **Almışsın** - fiillerinde olduğu gibi...

Buradaki miş parçası söylenişe göre, türlü fiillerde mış müş - muş şekillerine girebilir: Almış - Görmüş - Susmuş gibi

Burada da mişli geçmiş zamanlı fiil çekimine bir örnek veriyoruz:

Almışım - Almışsın - Almış - Almışız - Almışsınız - Almışlar.

3 — **Şimdiki zaman:** Söz söylendiği sırada, bulunduğumuz zamanda yapılan işler geliyor - gidiyor - yürüyor - okuyor şeklinde anlatılır. Şimdiki zaman takısı «yor» parçasıdır. Fiil kökünden sonra yor parçası gelirse şimdiki zamanlı fiil yapılmış olur.

Geliyorum - Geliyorsun - Geliyor - Geliyoruz - Geliyorsunuz - Geliyorlar. Misalinde olduğu gibi...

4 — **Gelecek zaman:**

Gelecek zamanda yapılacak işler:

Gelecek - Alacak - Görecek - Duracak - Yürüyecek - Okuyacak - İstiyecek - Ağlıyacak şeklindeki fiillerle belirtilir. Gelecek zaman takısı ecek - acak - yecek - yacak parçalarından ibarettir. Herhangi bir fiil köküne bu parçalar eklenirse gelecek zamanlı fiil yapılmış olur.

Geleceğim - Geleceksin - Gelecek - Geleceğiz - Geleceksiniz - Gelecekler çekiminde olduğu gibi.

5 — **Geniş zaman:** Yukarıdaki zamanlardan başka, fiillerin; hem geçmişi, hem şimdiyi, hem de gelecek zamanı içine alan bir **geniş zaman** çekimleri vardır: Yürür - okur - bakar - gelir - alır - görür - durur şekillerinde olduğu gibi..

Geniş zaman takısı «ir» parçasıdır. Bu parça türlü fiillerde **ır - ür - ur - er - ar** şekline girer.

Gelirim - Gelirsin - Gelir - Geliriz - Gelirsiniz - Gelirler...

Bu saydığımız zaman beş zaman, yani: di'li geçmiş, miş'li geçmiş, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman «Asıl zamanlar» yahut «Basit zamanlar» adını alır.

FİİLLERDE BİRLEŞİK ZAMANLAR:

Herhangi bir fiil çekiminde iki zaman parçası varsa, bu şekil fiillere «Birleşik zamanlı fiiller» adı verilir. Birleşik zamanlı

fiiller üçe ayrılır:

1 — Hikâye şekli. Herhangi bir kipteki fiile, ayrıca - di, - dı, - dü - du, - ve ti - tı - tü - tu parçasını getirirsek onu hikâye şekline sokmuş oluruz: **Gittiydi - Gitmişti - Gidiyordu - Gidecekti - Giderdi - Gitseydi - Gideydi - Gitmeliydi** gibi.

Bir fiilin hikâyesi, o işin yapılışının veya yapılması istenişinin geçmiş zamana göre görülüp bilinmiş olarak anlatılması demektir.

2 — **Rivayet şekli:** Herhangi basit zamanlı bir fiile miş - mış - müş - muş takıları eklenirse o fiil rivayet şekline sokulmuş olur. Gitmiş, gitmişmiş, gidiyormuş, gidecekmiş, gidermiş, gitseymiş, gideymiş, gitmeliymiş fiillerinde olduğu gibi. (Dili geçmiş zamanın rivayeti olmaz).

Bir fiilin rivayeti, o işin yapılışının veya yapılması istenişinin geçmiş zamana göre başkasından duyularak anlatılması demektir.

3 — **Şart şekli:** Basit zamanlı fiillerin sonlarına se - sa takıları eklenerek bu fiiller şart şekline sokulmuştur.

Gittiyse - gitmişse - Gidiyorsa - Gidecekse - Giderse gibi.

Haber kiplerindeki fiillerin şartlı söylenişinde zaman anlamı yoktur. Fakat bu da, hikâye ve rivayet şekilleri gibi, bir fiile asıl kipi ve zamanı gösteren parçadan sonra yeni bir parça getirilmek suretiyle yapıldığı için birleşik zaman şekilleri arasında sayılır.

FİİLLERİN OLUMSUZ ŞEKİLLERİ:

Fiillerin olma bildirişlerine olumluluk; olmama bildirişlerine de olumsuzluk denir.

Meselâ: Dersine çalıştın mı? Sorusuna ya çalıştım; yahut ta çalışmadım şeklinde cevap verilir. Burada çalıştım fiili olumlu halde, çalışmadım fiili de olumsuz halde kullanılmıştır. Her fiil ya olumlu haldedir; veya olumsuz şeklindedir. Olumlu fiil-

ler işlerin oluşlarını, yapıldıklarını bildirirler. Geldim - Alacaksın - Bulmuş - Çalışıyor - Düşünmelisiniz - Yürü fiilleri hep olumlu halde kullanılmış fiillerdir. Olumlu bir fiili olumsuz duruma sokmak için, fiilin kökü ile zaman parçası arasına me - ma takıları eklenir.
Almadım - Çalışmıyor - Gelmiyecek fiillerinde olduğu gibi... Olumsuz fiillerin çekimi olumlu fiillerin çekimine benzer. Yalnız, şu iki noktaya dikkat etmek gerekir.

1 — Olumsuzluk bildiren me - ma parçası çeşitli kiplerin çekiminde, söylenişe göre mi- mı - mü - mu şekillerine de girer.

Geliyor - Gelmiyor, Alıyor - Almıyor, Görüyor - Görmüyor, Tutuyor - Tutmuyor, Gelecek - Gelmiyecek gibi..

2 — Geniş zaman kipinin olumsuz çekiminde bir başkalık vardır:

Olumlu	Olumsuz
Çalışırım	Çalışmam
Çalışırsın	Çalışmazsın
Çalışır	Çalışmaz
Çalışırız	Çalışmayız
Çalışırsınız	Çalışmazsınız
Çalışırlar	Çalışmazlar.

FİİLLERDE SORU ŞEKLİ:

Bir işin yapılıp yapılmadığını, olup olmadığını sorup anlamak için fiil sonuna mi parçasının takılmasıyle fiillerde soru şekli yapılmış olur.

Bu «Mi» parçası türlü söylenişe göre mı - mu - mü şekillerine de girer. Verdi mi? Çalıştın mı? Dönmüş mü? Biliyor mu? Şekillerinde olduğu gibi.

Fiillerden başka kelimeler de sorulabilir: İzmire mi gitti? Evden mi geliyorsun? cümlelerinde gösterildiği gibi...

Yazıda soru anlamını taşıyan mi- mı - mü - mu parçaları daima fiilden veya kelimeden ayrı yazılırlar. Yani, sorulu bir

kelime mi, den itibaren ikiye bölünür. Geldiler mi? Çalışmamış mıydınız? gibi. Soru ekinden sonra mutlaka bir soru işareti koymak icabeder.

Sorudan sonra gelen kelime de büyük harfle başlar.

FİKRET «TEVFİK» (1867 - 1915):

Tevfik Fikret büyük bir Türk şairidir. İstanbulda 1867 yılında doğdu. Babasının adı Hüseyin Efendi idi. Sürgün olarak Urfada mutasarrıf iken ölmüştü. Tevfik Fikret Galatasaray Lisesini bitirdi. Sonraları Türkçe ve edebiyat öğretmenliklerine başladı. Önceleri Mehmet Tevfik imzasını kullanırken «Serveti Fünun» mecmuasında Tevfik Fikret imzasiyle yazmaya başladı. Tevfik Fikret halkın anlayabileceği bir dilde şiirler yazan ünlü bir şair oldu. Çeşitli konuları şiir halinde anlattı. Güzel türkçemizi akıcı bir şekilde aruz vezninin kalıplarına uydurdu. Bütün bunlarla beraber Abdülhamit istibdatına erkekçe haykırdı. Haksızlıklarla mücadele etti. Doğru bildiği yolda şaşmadan yürüdü. Ruhu çok hassas bir insandı. Zamanının Maarif Nazırıyle bir meseleden dolayı arası açıldı. Bu suretle Galatasaray Lisesi Müdürlüğünden çekildi. Ölünceye kadar Boğaziçindeki Amerikan Kollejinde Edebiyat öğretmenliği yaptı. Taassuptan uzak, açık fikirli bir insan olan Fikret bir müddet cemiyetten uzak olarak Aşiyanında yaşadı. Nihayet şeker hastalığından kurtulamıyarak 1915 yılının 19 Ağustosunda öldü. Edebiyatı Cedidenin büyük şairi Tevfik Fikretin en güzel şiirlerinden bazıları «Rübabı Şikeste» ile «Halûkun Defteri» adlı kitaplarında toplanmıştır. Nur içinde yatsın.

FİL:

Bugün dünyada yaşıyan hayvanların en iri cüsselisi fildir. Fillere Afrika, Güney Asya, Seylân, Sumatra, Borneo gibi yerlerde rastlarız. Filler ormanlarda yaşarlar. Hayvanın boyu 3 - 3,5 metre kadardır. Ağırlığı 4000 kiloya yaklaşır. Bazan 6 tonu bulan filler de vardır. Çok kuvvetli olan fil hortumuyla bazı ağaçları bile sökebilir.

Fil, kuvvetli bacaklara ve şişkin bir vücuda sahiptir. Uzun hortumu el vazifesini görür. Hortumun sağ ve solunda iki uzun dişi vardır ki bunlara fil dişi denir. Fil memeliler sınıfındandır. Otla, bitkiyle geçinir. Sık ormanlarda yabanıl olarak yaşarsa da avcılar tarafından tutulan filler 5 - 6 ay içinde evcilleştirilir. Evcilleştirilen fillere türlü işler gördürülür. Genel olarak kalın derili, sert kıllı ve hayli zeki olan fil 90 yıl kadar yaşayabilir. Yavruluk süreleri 15 - 20 yıl arasında değişir. Fil sakin bir hayvandır. Fakat, kızdığı zaman etrafına tehlike saçar. Afrikadaki yaşıyan fillerle, Asya kıtasında yaşıyan filler arasında farklar vardır. Afrika filinin kulakları büyüktür. Alnı düz ve açıktır. Gözleri küçücüktür. Asya filinin kulakları küçüktür. İnsana, Afrika filinden daha çok alışır. Fil öleceği zaman ormanların ücra bir köşesine gider. Orada ölür. Bu gibi yerlere fil mezarlığı denir.

Fil avcılığı heyecanlı olduğu kadar tehlikelidir de. Filleri hem ehlileştirmek için, hem de dişleri için avlarlar.

FİLİP:

Tarihte Filip adını taşıyanların en meşhuru Büyük İskenderin babasıdır. Filip M. Ö. dördüncü yüzyıl içinde yaşamıştır. Hem yaman bir politikacı, hem de büyük bir askerdi. Makedonya devletinin kıralıydı. Atinalıları yenmiş, Yunan bağımsızlığına son vermişti.

FİLİPİN ADALARI:

Filipin adaları Asya kıtasının güney doğusunda yer alır. Büyüklü küçüklü sayısı 7 bini geçen adaların yüz ölçümü 296 bin kilometrekaredir. Filipinlerde 17 milyon nüfus yaşar. Filipinler cumhuriyetinin başşehri Manila'dır. Filipin adalarının batısını ve kuzeyini Çin denizi, doğusunu Pasifik Okyanusu, güneyini de Selep (Celebes) denizi çevirir. Luzon ve Mindano adaları Filipinlerin en büyükleridir. İklim ılımandır. Altın, gümüş,

DEMİRCİ MEHMET EFE

İstiklâl Savaşımızın ünlü zeybeklerinden biri de, Demirci Mehmet Efedir.

Demirci Mehmet Efe, Birinci Cihan Savaşı içinde dağlarda at koşturan bir zorba idi. O, dağlara, ordumuzda vazife gören bir Ermeni subayından yediği tokat sebebiyle çıkmıştı. Demirci Mehmet Efenin gururuna dokunan bu olay, onu bir dağ adamı yapmıştı.

Günler geçti. Bir gün, güzel yurdumuza düşman çıkınca Mehmet Efe, 200 adamiyle vatan için çalışmaya koyuldu. Umurlu ile Aydın arasındaki Millî kuvvetlere katıldı. Bir süre sonra da, "Aydın cephesi kuvayı millîye kumandanı" sanını aldı. Bu suretle, vatanı kurtaran kahramanlar arasına bu mert Anadolu evlâdının da adı karıştı.

G Ü L Ü Y O R U M

ONUN İÇİN

Hoca bir gün kapısının önüne çıkmış, yerde bir şey arıyordu. Bir komşusu gördü.

— Ne arıyorsun Hocam? dedi.

— Yüzük düşürdüm de onu arıyorum.

— Nerede düşürdün?

— Bodrumda.

— Bodrumda kaybolan şey burada aranır mı Hocam!

— Bodrum karanlık da onun için burada arıyorum.

UTANÇTAN

Hoca, gece yarısı aşağıdan bir gürültü duyunca korkudan nemen yatağından fırlamış ve dolaba saklanmıştı.

Hırsızlar eşyaları topladıktan sonra «Bir de dolaba bakalım.» demişlerdi. Hocayı dolapta görünce:

— Hocam buraya ne diye girdin kuzum?

Diye sordular. Hoca cevap verdi:

— Evimde çalınacak eşyam yok da sizden utancımdan şu dolaba girivermiştim...

BAŞKA BİR DOKTOR

Doktor, hastanın kulağına eğildi.

— Vaziyetiniz çok ciddîdir, bayım, dedi. Son defa görmek istediğiniz birisi var mı?

Hasta bitkin bir halde cevap verdi:

— Var...

— Kimdir?...

— Başka bir doktor...

KUYRUĞUNA DA GEÇMİŞ Mİ?

Hoca pazara gitmiş, balık satıyordu. Güzel bir palamut gördü. Hemen durup kuyruğunu koklamağa başladı. Balıkçı:

— Hocam, dedi, balık baştan kokar. Kuyruğunu ne kokluyorsun?...

— Başı zaten kokmuş, onu biliyorum! Kuyruğuna kadar geçmiş mi ona bakıyorum...

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN.** Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi** — **İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1** Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

4 MART 1954 Perşembe Sayı: 27 Fiyatı: 15 Kuruş

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
F-2
FIRIN
FİNCAN
FİNİKELİLER
FİDAN
FİYOR - FJORD
FİSAGORAS

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

BAZI RENKLERİ GÖREMEYİZ!

Gözümüzün gördüğü belli başlı yedi renk vardır. Bunlardan başka, bir de bunların karıştırılması ile meydana gelen renkler vardır. Fakat bütün bu renklerden başka, gözlerimizin görmediği bir çok renklerin daha olduğu anlaşılmıştır. Meselâ bu renkleri karıncalar görebilmektedir. Belki başka hayvanlar da böyle renkleri görebiliyorlar.

DÜNYANIN EN YÜKSEK BİNASI

Amerikanın New-York şehrinde 50 - 60 kat olan bir çok yüksek binalar vardır. İşte bunlardan bir tanesi olan «Empire State Building» 86 kattır ve yüksekliği 375 metre kadardır. Paristeki Eyfel kulesi bu binadan 90 metre daha alçaktır.

EFLÂTUN KİMDİR?..

Eflâtun veya «Plato» ismindeki bilgin, eski bir Yunan filozofudur. O devre göre, pek meşhur ve kıymetli bir fikir adamı olarak kabul edilmektedir. Felsefesi dört esas prensip üzerine kurulmuştur. Bu prensipler şunlardır: (1) Fikirler teorisi, (2) İyilik sevgisi teorisi, (3) Ahlâk ve siyaset teorisi, (4) Ulûhiyet teorisi.

DÜNYANIN EN YÜKSEK DAĞI HANGİSİDİR?..

Hindistan'da Himalaya dağlarının bir tepesi olan Everest tepesi dünyanın en yüksek noktasıdır. Yüksekliği 8840 metredir. Bu zirveye varmak için bir çok dağcılar teşebbüslerde bulunmuşlar, fakat hiçbiri tam zirveye varamamıştır. Son yıllarda yine bir kaç teşebbüs yapılmıştır. Nihayet geçen yıl zirveye çıkılmıştır.

DİYOJENİN CEVABI

Diyojen, dünyadan elini eteğini çekmiş bir filozoftu. Bir fıçı içinde yatıp kalkardı. Çok yemek, çok giyinmezdi. Bir gün hükümdar İskender ona ne yardımda bulunabileceğini sordu. Diyojen şöyle cevap verdi:

— Gölge etme, başka ihsan istemem!..

çıkarılır.

FİLİSTİN — (İSRAEL) :

Filistin doğu Akdeniz kıyılarında küçük bir devlettir. Yüz ölçümü 26000 kilometrekaredir. Nüfusu 1,5 milyonu geçer. Filistinin kuzeyini Lübnan ve Suriye, doğusunu Ürdün, güney batısını Mısır çevirir. Batısında ise boydan boya Akdeniz uzanır. Memleketin deniz kıyıları ovalık, iç tarafları dağlıktır. Lut gölü deniz yüzeyinden 300 metre kadar aşağıda bulunur. İklim umumiyetle sıcak ve ılımandır. Memleket halkının bir kısmını Araplar, büyük bir kısmını da Yahudiler teşkil eder. Eskidenberi devam ede gelmekte olan Arap — Yahudi mücadelesi resmen bir Yahudi hükümetinin kurulmasiyle sona ermiştir. Kurulan İsrail devleti memleketi ekonomik, tarım ve endüstriel bakımından geliştirmeye çalıştırıyor. İsrail devletinin baş şehri Tel - Avivdir. Hayfa, Tel - Aviv, Yafa, Gaza kıyı şehirleridir. Kudüsün bir kısmı Araplarda, bir kısmı da Yahudilerin elindedir. Akdeniz kıyıları bol yağmur alır. Dağların denize bakan tarafları sık ormanlarla kaplıdır. Limon, portakal gibi ürünler bol yetişir. Filistinle ticaretimiz gün geçtikçe çoğalmaktadır.

FİLTRE :

Filtre bir nevi süzgeçtir. Sıvıların içindeki katı taneleri ayırmaya yarar. Bu araç okullarda, hastanelerde ve şehir suyunun dağıtıldığı merkezlerde bulunur. Arteziyen kuyularından, göl veya nehirlerden şehre getirilen sularda organik veya madensel olmak üzere bir takım zararlı maddeler bulunur. Böyle suların içilmesi veya kullanılması sağlığa zararlıdır. Onun için şehre borularla getirilen sular önce süzme havuzlarına alınır. Ancak buradan geçirildikten sonra kısmen temizlenen su şehir içi şebekesine yollanır. Süzme havuzlarının içinde ızgarataşı, onun üzerine bir kat kum, kömür tozu ve ince çakıl

bulunur. İşte bunların üzerine gelen bulanık su saydığımız tabakalardan süzülerek geçer. Bir de ayrıca Şamberlân süzgenleri vardır. Bu süzgeçler çok defa evlerde, okullarda, kışlalarda kullanılır.

Evimizde basit bir süzme âleti biz de yapabiliriz: Bir fıçı alıp, bu fıçının iç ortasına ızgaralar yerleştirelim. Izgaraların ötesine birkaç çakıltaşı bir kat kum, bir kat ta ince kömür tozu yerleştirelim. Eğer fıçının üzerinden bulanık su boşaltırsak, musluktan berrak ve tertemiz suyun aktığını görürüz.

Şamberlân süzgeçi gözenekli porselenlerden yapılır.

FİNİKE :

Finike, Akdeniz kıyılarında güzel bir kaza merkezidir. Antalya vilâyetine bağlıdır. Kışları ılımandır. Limon, portakal gibi ürünler bol yetişir. Meyva ve sebzeciliği ileridir. Finikeden kereste de ihraç edilir. Finike kazasının alanı 1350 kilometre karedir. 33 köyü ile beraber bütün nüfusu 25 bini bulur.

FİNLÂNDİYA :

Finlândiya kuzey Avrupa devletlerinden biridir. Cumhuriyetle yönetilir. Başşehri Helsinki'dir. Nüfusu 4 milyonu bulan Finlândiya'nın alanı 337.113 kilometrekaredir.

Finlândiya İskandinavya yarımadasının Avrupa kıtasına bitiştiği yerde, Rusyanın kuzey batısında yer alır. Doğusunda Sovyet Rusya, güneyinde Finlândiya körfezi, batısında Baltık denizi ile Botni körfezi, İsveç, kuzeyinde de Norveç sıralanır. Memleket genel olarak göller ve geniş düzlüklerle kaplıdır. Sayısı 35 bini bulan göller bütün memleket alanının onda birini teşkil eder. Granit, mermer ocakları ile bakır madenleri zengindir. Her taraf yeşil ormanlarla örtülüdür, memleket halkı avcılık yapar. Orman işleriyle uğraşır. Tarım ve hayvancılıkla geçinir. Su kuvvetinden bol enerji sağlanmaktadır. Kereste, kâğıt ve bakır endüstrisi ileridir. Finlândiyalılar kültürce ve

medeniyetçe dünyanın en yüksek milletlerinden sayılır. Kahramanlıkta da eski ataları Türklere benzer.

FİŞEK :

Fişek, içinde barut bulunan bir kovanla bu kovanın ucuna yerleştirilmiş bir mermiden ibarettir. Fişekler tüfeklerle, tabancalarla atılırlar. Fişekler av tüfeklerinde de kullanılır. Avcılar avlarını fişek atarak öldürürler.

Bu fişeklerden başka, bir de havaî fişekler, işaret fişekleri ve aydınlatma fişekleri vardır. Donanma ve bayram gecelerinde havaî fişeklerle türlü ışık gösterileri yapılır.

FİYORT :

İskandinav yarımadası kıyılariyle kuzey Amerika kıyılarında bulunan ve karaların çok içerlerine kadar giren iki yanı dik ve yüksek olan dar körfezlere fiyort adı verilir.

FİZYONOMİ :

Yüz çizgilerinin toplu olarak taşıdığı anlama fizyonomi denilir.

FLORİDA :

Florida, Amerika Birleşik devletlerinden biridir. Birleşik Devletler arazisinin güney doğusunda bulunur. Alanı 151 bin kilometrekaredir. Florida topraklarının en geniş kısmını Florida yarımadası teşkil eder. Bu yarımadanın yüzölçümü 110 bin kilometrekare civarındadır. Bütün nüfus 2, 3 milyon kadardır. Halkın %22 si zencidir. Memleket geniş ovalardan ibarettir. Ormanlar geniştir. İklim genel olarak ılımandır. Meyvacılık ileridir. Bilhassa, bağlar geniş bir yer kaplar. Portakal, ananas, pamuk, pirinç, tütün ve buğday bol bol elde edilmektedir. Balıkçılık ta yapılır. Bol bol fosfat elde edilir. Miami ile

Palm Beach gibi kıyı şehirlerinde dünyanın en lüks plâjları vardır. Florida onaltıncı yüz yıl başlarında İspanyollar tarafından keşfedilmişti. Burasını 1819 da Birleşik Amerika hükûmeti satın aldı. Az zamanda teşkilâtlanan Floridalılar küçük bir hükûmet kurdular. Ve 1845 de 48 inci devlet olarak Amerika Birleşik devletleri birliğine katıldılar. Floridanın başşehri Tallahassee (Telehessi) dir.

FOÇA :

Foça İzmire bağlı bir kaza merkezidir. Sekiz köyü ile beraber 11000 nüfusu vardır. Merkez nüfusu 4000 e yaklaşır. Foça kazasının yüzölçümü 319 kilometrekaredir. Kazanın kuzeyinde Yeni Foça adlı bir de nahiye merkezi bulunur.

FOK :

Fok memeli bir deniz hayvanıdır. Karada yaşadığı gibi denizde de yaşar. Munis ve hayli zekî olan bu hayvanın parlak ve sık tüylü bir derisi vardır. Foklar kuzey kutup denizlerinde yaşarlar. Hayvanın derisi altında kalın bir yağ tabakası bulunduğundan kolayca üşümez. Kolları iki küreği andırır. Kuyruğu yassıdır. Boyu bazan iki buçuk metreyi bulur. Karada ağır hareket etmesine rağmen denizde hızlı yüzer. Senede bazan bir, bazan da iki yavru doğurur. Fokları ekseriya Eskimolar avlarlar.

FOL :

Tavuğun yumurtladığı yere (sepete) konulan yumurtaya fol denir.

FORMOZA :

Formoza Çin ülkesinin güney doğu kıyılarında büyük bir

adadır. Alanı 35834 kilometrekareyi bulur. Üzerinde çoğu Çinli olan 6 milyon insan yaşar. Adanın batısında geniş ovalar, doğusunda yüksek dağlar yer alır. İklim ılımandır. Yağmurları boldur. Topraklarından şekerkamışı, çay, pirinç gibi ürünler elde edilir. Zengin ormanlarından kereste çıkarılır. Çeşitli meyvaları boldur. Petrol, maden kömürü bakımından da zengindir. Formoza milliyetçi Çinlilerin ellerinde bulunmaktadır. Başşehri Taihoku'dur.

FOSFOR :

Fosfor kimyasal bir varlıktır. 1679 da Hamburglu Simyacı Brant bu maddeyi tesadüfen bulmuştur. Fosfor tabiatta birleşikler halinde de çoktur. Güney Amerika ile Afrikanın yağmursuz kıyı memleketlerinde gübre olarak kullanılan bir madde vardır. Bu madde bazı deniz kuşların cesetlerinden ve pisliklerinden meydana gelen Guanodur. İşte, içinde çok fosfor bulunduran bileşik budur. Kemiklerimizde, beyin ve sinir hücrelerimizde, yumurta sarısında da fosfor boldur. Beyaz fosfor yumuşak ve saydamdır. Çok zehirlidir. Karanlıkta parlak. 50 derecede tutuşarak alevle yanmaya başlar. Beyaz fosfor 260 derece sıcaklıkta havasız bir yerde tutulursa, kırmızı fosfor olur. Kırmızı fosfor zehirli değildir. Bir de siyah fosfor vardır. Siyah fosfor, beyaz fosforun büyük bir basınçla 200 derece sıcaklıkta eritilmesiyle meydana gelir. Fosfor kimyada P simgesiyle gösterilir. 1,83 yoğunluğundadır.

FOSİL :

Eski topraklar ve kayalar arasında eski zamanlarda yaşıyan hayvan ve bitkilerin kalıntılarına fosil adı verilir. Bugün yapılan kazılarda şimdi nesli mevcut olmayan hayvan fosillerine rastlamaktayız. Bu fosiller dünya oluşu, tarih ve tabiat bilgilerimizi geliştirmektedir. Fosil ile ilgili ilime Paleontoloji adı verilir.

FOTOĞRAF :

Fotoğraf, karanlık odada beliren bir görültüyü, ışığa karşı duygun bir yüzey üzerinde tesbit ederek resim çıkarma usulüdür. Fotoğraf, fotoğraf makinesiyle çekilir. Fotoğraf makinası gözün yapılışına benzer, makinada bir karanlık oda bulunur. Karanlık odanın önünde mercek vardır. Karanlık odanın arkasında da görüntüyü tespit eden cam yer alır. Mercekten kırılarak geçen görüntüler ters teşekkül eder. İlk fotoğraf makinasını 1837 de Daguerre adında bir Fransız bulmuştu. Fotoğrafçılık alanında Talbot Niepce F. Scot Archer, Maddox, Wortley, Benhett, Edison gibi bilginlerin çalışmaları fotoğraf makinasını ve fotoğrafçılığı çok geliştirmiş oldu.

FRANKLİN : (BENJAMİN 1706 — 1790)

Franklin Amerikalı bir fizik bilginidir. İlk olarak paratöneri bulmuştur. Ve 1752 yılında da ilk paratöneri evin damına kurmuştur. Böylece yıldırımın tehlikelerinden kurtulmuş olduk.

FRANSA :

Batı Avrupa devletlerinden biri de Fransadır. Fransa 550 bin dokuzyüz seksen altı kilometrekare büyüklüğündedir. Nüfusu 42 milyondur. Kuzeyinde Manş denizi ve İngiltere, batısında Atlas Okyanusu, doğusunda Belçika, Lüksenburg, Almanya, İsviçre ve İtalya devletleri yer alır. Güneyinde İspanya ile Akdeniz bulunur. Fransanın orta ve güney tarafları dağlıktır. İspanya ile Fransa arasında Pirene dağları uzanır. Kuzey Fransa geniş ovalarla kaplıdır. Başlıca dört akar suyu vardır. Bunlardan Sen nehri Paristen geçer, Le Havre limanından Manş denizine dökülür. Luvar Atlas Okyanusuna karışır. Gavon güney batı Fransayı sulayarak Bordo şehrinden Gaskonya körfezine akar. Ron nehri ise Akdenize varır. Fransada ormanlar çok zengindir. Ormanlardan kereste, reçine ve neft yağı

elde edilir. Fransa tarımda çok ileri bir memlekettir. Her taraf bereketli bağlarla kaplıdır. Bu yüzden şarapçılık da çok inkişaf etmiştir. Ron vâdisi dutluklarla doludur. Fransa ipekçilik bakımından da dünyada önemli bir yer tutar. Fransada zengin kömür madenleri vardır. Ağır endüstri bilhassa Alsas ve Loren bölgesinde toplanmıştır. Fransada her türlü makina, kumaş, gemi, otomobil yapılmaktadır. Memleketin içi kanallarla, demiryollariyle ve karayollariyle bir örümcek ağına benzer. Fransız cumhuriyetinin başşehri 5 milyon nüfuslu Paristir. Avrupanın en yüksek tepesi olan Mon Blan (4812 m.) güney doğu Fransada; Alp dağları üzerindedir. Fransa sömürgecilik bakımında dünyada ikincidir. Afrika, Asya, Amerika ve Pasifik Okyanusunda geniş Fransız sömürgeleri vardır. Bugün Atlantik Paktı dostumuz olan Fransa tarihte ilk defa olarak kralların istibdadına karşı ayaklanmış bir millettir. 1789 Büyük Fransız devrimi yeni bir çığır açarak dünyaya hürriyet ve eşitlik fikirleri yaymıştır. Fransa ile alış verişimiz çok canlıdır. Fransadan yapılmış eşya alırız; ham madde satın alırız. İklim Akdeniz bölgesinde, Atlantik kıyılarında, bir de Orta Fransa da olmak üzere üç ayrı durum arzeder. Marsilya Akdenizde, Clais ve Le Havre limanları Manş kıyılarında; Bordo, St. Nazaire, Brest limanları da Atlas Okyanusu sahillerinde sıralanır.

FRANSIZ DEVRİMİ :

Dünyaya hürriyet, kardeşlik ve eşitlik fikirlerini yayan en büyük hareket Büyük Fransız devrimidir. Bu büyük devrimi, o zamanki Fransanın iç bünyesi hazırlamıştı. 1789 İhtilâlinden de usanmıştı.. Halkın gördüğü hakaretler, çektiği sıkıntılar (asılzadeler) la papazlar, diğer yanda köylüler ve halk sınıfı vardı. Soylularla papazlar imtiyazlı bir sınıftı. Bunlar hiç vergi vermezlerdi. Halbuki imtiyazsız sınıf ağır vergiler altında ezilip gidiyordu. Ayrıca köylüler derebeylerin keyfî hareketlerinden de usanmıştı. Halkın gördüğü hakaretler, çektiği sıkıntılar İhtilâl fikrinin kolayca gelişmesine sebep oldu. Zaten Montes-

kieu, Rousseau, Voltaire, Diderot gibi Fransız fikir adamları, yazarları yazılariyle halkı ihtilâle hazırlıyorlardı. Devlet hazinesi de suyunu çekmişti. Kral 16. Louis'nin karısı kraliçe Marie Antoinette, tükenmiş olan hazineyi kendi arzusuna göre harcamaktan çekinmiyordu.

Onaltıncı Louis malî sıkıntıya bir çare bulmak için 1788 de, her sınıfın mümessillerini Versay sarayına topladı. 1789 yılının Mayıs ayında Versayda toplanan mümessiller meşrutiyetin kurulmasında birleştiler. Bu hal kralı kızdırdı. Kral temsilcileri koğmak dağıtmak istedi. Ateşli hatip Mirabeau ileri atıldı. Kralın adamına dönerek:

— Gidiniz. Efendinize söyleyiniz. Biz burada milletin iradesiyle oturuyoruz. Bizi buradan ancak süngü ile çıkarabilir.

Böylece başlayan ihtilâl az zamanda Parise ve oradan da bütün Fransaya yayıldı. Amansız bir baskıya ve hürriyet tanımayan kuvvetlere karşı bütün Fransız milleti şahlanmıştı. 14 Temmuzda halk Bastille hapishanesini bastı. İstipdadın oraya soktuğu masumlar serbest bırakıldı. Başa bir ihtilâl hükûmeti geçirildi. Asılzadeler bu halk hareketinden dehşete düşerek imtiyazlarından vazgeçtiler. Böylece 1789 tarihinde Fransadaki derebeylik te sona ermiş oldu. 1791 de meşrutiyet kuruldu. Hukuku beşer beyannamesi ilân edildi. Bu beyannamenin en önemli maddeleri şunlardı:

1 — Her insan hür ve eşit haklarla doğar.

2 — Bütün vatandaşlar, kanun yapacak milletvekillerini seçme hakkına sahiptirler.

3 — Herkes fikrini söylemek, yazmak ve basmak hakkını haizdir.

4 — Her vatandaş malına, kazancına göre vergi ödeyecektir.

Hukuku beşer beyannamesi demokrasinin temeli sayıldı. O sıralarda asılzadelerin çoğu yabancı ülkelere kaçmışlardı. Oralardaki kral ve prenslerden yardım istiyorlardı. Böylelikle ihtilâlcilerin hakkından geleceklerini zannediyorlardı. Kral 16.

Louis de duruma uyamadı. Halkın şüphesini arttırdı. Kral ailesi Versaydan Parise getirildi. Sıkı göz hapsine alındı. Fakat kralın kaçma teşebbüsü halkın kinini çoğalttı. Zamanla meşrutiyet taraftarları azaldı. Cumhuriyetçi demokratlar ekseriyeti ele aldılar. 1792 yılının 10 Ağustosunda büyük bir halk kalabalığı Tuilleri sarayına girdi. Muhafızları öldürdü. Kral ve kraliçe Meclise sığındılar. 1792 yılının 21 Eylûl günü Fransada krallık kaldırıldı.

Cumhuriyet ilân olundu. Dört ay sonra da kraliçe ile kralın başları giyotin'e kesildi.

Fransada doğan hürriyet, kardeşlik ve eşitlik fikri Fransa sınırını aştı. Bütün dünyaya yayıldı. Her memleket az veya çok Fransız devriminin tesirinde kaldı.

FRANSIZ HİNDİÇİNİSİ :

Hindiçini yarımadası güney doğu Asyadadadır. Bu yarımadanın bir kısmı Fransızların sömürgesidir. Hindiçinideki Fransız sömürgeleri Tonkin, Koşinşin, Annam, Kamboç ve Laos parçalarına ayrılır. Hindiçini yarımadası dağlıktır. Dağların arasında İrravadi, Saluen, Menam, Mekong ve Song - Koi nehirleri akar. Bunlardan İrravadi ile Saluen Hint Okyanusuna dökülürler. Diğerleri Güney Çin denizine karışırlar.

Halkın çoğu Hintten, Tibetten ve Çinden gelmedir. Yerliler daha ziyade memleketin dağlık kısımlarında yaşarlar. İklim sıcaktır. Bazı yerlerde ılımandır. Yağmurlar boldur. Ormanlar sıktır. Kauçuk, pirinç, şekerkamışı bol yetişir.

Fransız Hindiçini toprakları 700 bin kilometrekare büyüklüğündedir. Nüfus 20 milyonu geçmektedir.

FRENGİ :

Frengi korkunç hastalıklardan biridir. Bulaşıcıdır. Ana ve babadan kan yoluyla çocuklara de geçer. Frengi hastalığı-

nın mikrobunu, 1905 yılında Fritz Richard Schaudinn adlı bir Alman bulmuştur.

Mikrobun vücuda girmesi ile hastalığın başlaması devrelere ayrılır. Birinci devrede, mikrobun vücude girdiği yerde frengi yarası başlar. Bu da 20 ile 40 gün gibi bir zaman içinde olur. İkinci devrede mikrop kana karışmış olur. Bu esnada, deri üzerinde kırmızı lekeler belirir. Hastada baş ağrılar başlar. Ciltde yaralar çıkar. Üçüncü devrede ise, vücudun bir çok yerinde frengi urları gözükür. Artık hastalık tehlikeli bir duruma girmiş sayılır. Bu devrede kalb ve damar bozukluklarına rastlanır. Eğer önü alınmazsa mikroplar beyin ve sinir sistemlerini harebetmeye başlarlar. Hasta delirir. Frengili analardan doğan çocuklar ekseriya sakat, yaralı ve hasta olurlar. Vücutta frengi mikrobunun varlığı sıkı bir kan muayenesinde kolayca anlaşılır. Kanında frengi mikrobu görülenler, Frengi Mücadele Teşkilâtı tarafından tedaviye mecbur tutulurlar. 2 - 3 yıl süren başarılı bir tedavi bu korkunç hastalığı vücuttan tamamen atmaya kâfi gelir. Tedaviden kaçanlar veya tedavilerini ihmal edenler yalnız kendileri için zararlı olmazlar; içinde yaşadıkları aileyi ve cemiyeti de felâkete sürüklemiş olurlar.

FRİKYA:

Milâttan önceki devirlerde, Anadolunun Sivas, Kayseri, Ankara, Eskişehir gibi vilâyetleriyle, bu vilâyetlerin çevrelerine **«Frikya»** adı verilirdi.

Frikyalıların en kuvvetli zamanı, kral Gordios ile onun oğlu Midas zamanına rastlayan devirdir. Bu devirde Anadolunun Karadeniz bölgesi, Marmara çevresi, Ege kıyılarının büyük bir kısmı hep Frikyalıların eline geçmişti. Fakat, devletin bu kuvvetli hali, uzun müddet devam edemedi. Milâttan önce 8. Yüzyılda kuzey doğu komşuları Kimrilerin saldırışına uğradılar. İranlılarla Lidyalıların baskılarına maruz kaldılar. Bir aralık Büyük İskenderin kurduğu imparatorluğa katıldılar. Da-

ha sonra Bergama ve Roma devletlerinin sınırları içine girdiler.

Bir rivayete göre, Frikya kralı Gordios Gordion Düğümü adiyle bir kördüğüm yapmıştı. Bu kördüğümü çözenin cihangir olacağını da söylemişti. Bu düğümü kılıcıyla parçalayan Büyük İskender olmuştu.

Frikyalıların uygarlıkta çok ileriydiler. Bugün Gordion şehri kazılarında bir çok Frikya eserlerine rastlanmaktadır.

FULTON : (ROBERT 1765 — 1815)

İlk olarak buharlı gemiyi yapan Robert Fultondur. Fulton 1765 te Amerikada doğmuştur. Tahsilini İngilterede tamamlayarak makina mühendisi oldu. Robert Fulton deneylere girişti. Buharlı gemiyi yaptı. Fransada, Luvar nehri üzerinde, 1803 yılında gemisinin ilk tecrübelerini yaptı. Daha sonra da New-York ile Albany limanları arasında buharlı gemi işletmeğe başladı. Robert Fulton bu başarısı yüzünden türlü zorluklara göğüs germek zorunda kalmıştır. 1815 yılında, henüz 50 yaşındayken öldü.

FUTBOL :

Futbol, on birer kişilik karşılıklı iki takımla oynanan bir ayak topu oyunudur. On bir kişilik takımda bir kaleci, 2 bek, 3 haf, birer tane de sağaçık, sağiç, santrafor, soliç, solaçık bulunur. Futbolcular topa ayak ve kafa vuruşlariyle çıkarlar. Yalnız kaleciler elle yakalayabilirler. Oyuncular karşı kaleye topu sokup gol yapmıya çalışırlar. Karşı takım da buna engel olup beri kaleye gol atmak için çırpınır. Oyunu, futbol tekniğinden çok iyi anlayan hakem idare eder. Oyun, 45 er dakikalık 2 devreden ibarettir. İki devre arasında dinlenilir. İkinci devreye başlarken kaleler değiştirilir.

Türkiyede ilk kurulan futbol kulüpleri Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş kulüpleridir.

FUZULÎ : (1494 — 1555)

Fuzulî büyük bir divan şairimiz olduğu kadar, dünyanın en lirik şairlerinden biridir. 1494 te Bağdat yakınında doğdu. Soyca, Türklerin Bayat aşiretine mensuptur. Türkçeden başka arapça ve farsçayı gayet iyi biliyordu. Tahsili de zamanına göre hayli yüksekti. İlmi kuvvetliydi. «İlimsiz şiir harçsız duvara benzer» derdi. Fuzulî Bağdatta, hem İranlılar, hem de Osmanlılar devrini yaşamıştır. İran hükümdarı Şah İsmaile kasideler yazdığı gibi Kanunîye ve Osmanlı devlet adamlarına da kasideler kaleme almıştır. Şiirlerini Türk Arap ve Acem dilleriyle meydana getirmiştir. Ne yazık ki zamanının modasına uyarak eserlerinin çoğunu Arap ve Acem dilleriyle vermiştir.

Fuzulî 1555 yılında öldü. Mezarı Kerbelâdadır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

G harfi Türk alfabesinin sekizinci harfidir. Sessizdir. Kalın sesliler önünde kalın, ince sesliler önünde ince okunur. Sınıflamalarda ve sıralarmalarda yedinci maddenin yerini tutar.

GAGA :

Kuşların ağızları ucunda bulunan organa gaga adı verilir.

Gaga sert yapılıştadır. Kuşlarda diş ve dudak vazifesini görür. Aynı zamanda gaga bir savunma ve saldırma silâhıdır da. Gagaların biçimi kuş cinslerine göre değişir. Yırtıcı kuşların gagaları bir hançer gibi kıvrık ve keskindir.

GALATA KULESİ :

Galata kulesi İstanbulun Galata semtinde bulunur. Yapılış tarihî türlü rivayetlere dayanmaktadır. Bizans tarihleri, bu kulenin Bizans İmparatoru Birinci Anastasios zamanında yapıldığını yazarlar (507).

Diğer rivayetlere göre, 1216 tarihinde Galataya gelip yerleşen Ceneviz gemicileri tarafından kurulduğu kaydedilir. Galata kulesi uzaktan gelecek düşmanı gözlemek için yapılmıştı.

Fatih İstanbulu alınca kulenin üzerindeki külâh ile haç yıktırılmıştır. Sonraları bir çok defalar tamir gören kule bugünkü halini almıştır.

Şimdi itfaiye teşkilâtı tarafından gözcü kulesi olarak kullanılmaktadır.

GALİLE (Galileo 1564 — 1642) :

Galile İtalyan bilginlerinden biridir. 1564 yılında doğdu. İtalyanın çeşitli üniversitelerinde matematik hocalığı yaptı. Daha sonra ilmî çalışma ve araştırmalara koyuldu.

Rakkasın bir zaman ölçüsü olabileceği fikrini ortaya attı. Böylece rakkaslı saatler yapıldı.

Teleskopun ilk mucidi de yine Galiledir. Bu icadını 1608 ve 1609 yıllarında tamamladı. Teleskopu ile yıldızları, gökyüzünü seyretti. Dünyamızın güneş etrafında döndüğü sonucuna vardı. Fakat zamanının hıristiyanlık inançlarına uymayan bu düşüncesi sebebiyle Papa tarafından Engizisyon mahkemesine verildi. Kendisinden, böyle bir fikir yaymıyacağına dair yemin alındı. Ama Galile yılmadı. Çalışmalarına evinde devam etti. Bir kitap yazdı. Tekrar Engizisyon mahkemesine gönderildi.

Zindan cezasına çarptırıldı. 70 yaşını geçkin olması sebebiyle bu ceza, ölünceye kadar evinde yaşama şekline çevrildi. Son yıllarında kör oldu. Sıkıntılara maruz kaldı. 1642 yılının 8 Ocak günü öldü.

Galile ilim tarihinin büyük simalarından biridir.

GAMA (Vasko dö Gama 1460 — 1524) :

Vasko dö Gama Portekizli bir gemicidir. Bize dünyayı tanıtanlar arasında onun da adı geçer. 1497 yılı Temmuzunda Lizbondan yola çıktı. Emrinde, Portekiz hükûmeti tarafından verilmiş dört küçük gemi vardı. Vasko dö Gama cesur, zekî ve bilgili bir kaptandı. Kendisi Portekiz kralı tarafından da seviliyordu. Afrikanın batı kıyılarını dolaştı. Yeşil Buruna vardı. Ümit burnu yolunu tuttu. Binbir tehlike atlatarak, gemicilerinin isyanını metanetle bastırarak yoluna devam etti. Hareketinden 10 ay sonra 1498 Mayısında Vasko dö Gama'nın gemileri batı Hindistanın Kalikut limanında demirlemiş bulunuyordu. Gamanın heyeti geri dönerek 1499 Eylûlünde Lizbona vardı. 170 kişiyi bulan heyetten ancak 55 kişisi sağ kalmıştı. Vasko dö Gama Lizbonda parlak bir törenle karşılanmıştı. 1502 Şubatında tekrar Hindistana giden Gama bir kaç sefer daha yaptı. Nihayet 1524 de Portekizin Asyadaki sömürgelerine kıral naibi tâyin edildi. Yine aynı sene içinde öldü.

GANJ NEHRİ :

Ganj nehri Hindistandadır. Bagirati ve Alaknanda kollarının birleşmesinden meydana gelir. Himalâya dağlarının etek lerinden doğar. Döküleceği yerde Brahmaputra nehri ile birleşir. Büyük bir delta yaparak Bengal körfezine karışır. Ganj'ın deltası 80 bin kilometre karedir. Uzunluğu 2600 kilometredir. Bir milyon yüz bin kilometre kare genişliğinde bir sahayı sular. Bulunduğu bölgede bir bereket kaynağı olan bu nehir milyonlarca insan tarafından da kutsal sayılır. Hintliler Ganj'ın kay-

naklarının gökte bulunduğunu sanırlar. Nehrin sularında yıkanınca bütün hastalıklardan kurtulacaklarına inanırlar. Hintliler ölülerini bu nehrin kenarında yakarak küllerini Ganj'ın sularına atarlar.

GAR:

Gar, büyük demiryolu istasyonlarının bir adı da, gardır. Haydarpaşa garı, Ankara garı gibi..

GARAJ:

Otomobil, otobüs, kamyon gibi taşıtların, muhafaza edildiği, temizlendiği ve tamir edildiği kapalı yerlere garaj adı verilir.

GAZ :

Gaz uçucu bir cisimdir. Katı ve sıvı değildir. Hava da bir çeşit gazdır. Gazlar genel olarak renksiz olurlar, görünmezler. Bir çoğunun tadı olmadığı gibi, kokusu da bulunmaz. Gazların yoğunluğu azdır. Bu sebeple hafiftirler; uçucudurlar. Gazlar içinde bulundukları kabın şeklini alırlar. Gaz kelimesini ilk olarak kullanan Belçikalı Dr. Van Helmont (1577 — 1644) dur. Zamanla bu kelime bütün diller tarafından benimsenmiştir.

GAZETE :

Her türlü okuyucuyu, politika, tutum, kültür ve daha başka konularla ilgilendirmek üzere belirli zamanlarda çıkartılan büyücek boyutlu basılı kâğıtlara gazete denilir. Kelimenin aslı İtalyancadır.

Matbaacılığın ve kâğıtçılığın ilerlemesi gazeteciliği de geliştirmiştir. Fakat, gazeteciliği bugünkü ileri hale getiren en önemli bir âmil de hiç şüphesiz demokrasidir. Fikir ve vicdan

hürriyetinin bulunmadığı memleketlerde gazetecilik kolaylıkla inkişaf edemez.

Gazeteler büyük ve modern matbaalarda basılırlar. Medenî memleket insanları sabahleyin alıştığı bir gazeteyi okumadan rahat edemezler.

Türkiyede ilk gazete 1831 de çıkmıştır. Bu gazetenin adı "Takvimi Vekayi" idi. Bizde gazetecilik, 1908 de Meşrutiyetin ilânı ile biraz gelişti. Daha sonra, Cumhuriyet devrinde bu gelişme devam etti. Fakat asıl gelişme 1946 demokrasi hamlesinden sonra başladı. Bugün yurdumuzda, en yeni rotatif makinalarında basılan çeşitli günlük gazeteler vardır. Bu gazeteler, sayıları yüzbinleri aşan okuyucular tarafından kapışılmaktadır. Teknik imkânların inkişafı da, gazetecilikte önemli bir yer tutar. İstanbul Üniversitesine bağlı Gazetecilik Enstitüsü modern gazetecilikte aranan bilgili elemanlar yetiştirmektedir.

GAZİ :

İslâm dini inançlarına göre din ve devlet uğruna savaşırken ölenlere şehit, sağ kalanlara da gazi denir. Gazi kelimesi, arapçada düşmanla savaşa tutuşmak ve savaşı kazanmak anlamını taşıyan gaza kelimesinin yakınıdır.

Müslümanlar herhangi bir savaşta büyük zaferler kazanan komutanlara gazi rütbesini verirler. Gazi Barbaros Hayrettin Paşa, Gazi Osman Paşa, Gazi Mustafa Kemal gibi. Bazan şehirlere de gazi sanı verilmektedir. Gaziantep gibi.

GAZİANTEP :

Gaziantep yurdumuzun güney vilâyetlerinden biridir. Doğusunu Urfa, kuzeyini Malatya ve Maraş, batısını Seyhan, Hatay vilâyetleri çevirir. Güneyinde Suriye uzanır. Gaziantep 9270 kilometre kare genişliğindedir. Vilâyet nüfusu 294 bindir. Şehrin nüfusu ise 65 bine yaklaşır. Vilâyetin batı ve kuzeyi dağlıktır. Bereketli topraklarında tarım yapılır. Buğday, arpa,

BİR ŞEHİD BABASININ MEKTUBU

1953 Mayısında idi. Bir erimiz Korede, Vegas cephesinde şehid düşmüştü. Bu er, kahraman Çavuş Hüseyin Bozan'dı. Birleşmiş Milletler Kumandanı General Hull, Hüseyin Çavuşun babasına bir mektup yazdı. Oğlunun en yüksek askerî rütbeye eriştiğini müjdeledi. Hüseyin Çavuşun babası da generale şu mektubu gönderdi:

«Oğlumun ölümü üzerine gönderdiğiniz müşfik teselli mektubuna teşekkür ederim.

Birleşmiş Milletlerin sulhsever evlâdları ile birlikte kahramanca çarpışmış olan oğlum Çavuş Hüseyin Bozan ile iftihar ediyorum.

Bir baba olarak oğlumun kaybından müteessirim, fakat oğlumun kanını hürriyet ve insan hakları uğrunda dökmüş olması benim için en kuvvetli tesellidir.

Generalim, şehid oğlumdan başka Ahmet, Ali, Hidayet ve Güvenir Bozan adlarında dört oğlum daha var. Eğer dünya sulhunu korumak için Birleşmiş Milletlerin şanlı bayrağı ve sizin kumandanız altında hizmet etmeleri gerekirse, hepsini seve seve göndermeğe hazırım.

Bütün samimiyetimle muvaffakiyetinizi dilerim. Sulhsever Birleşmiş Milletler ve Türkiye sağ olsun.

İzmir, Torbalı Çaybaşı köyünden;

Ali BOZAN»

GÜLÜYORUM

PİRZOLA MERAKI...

Bir zengin, Afrikada yerli kabilelerin arasında geziyordu. Bir kabilenin reisine sordu:

— Siz sabah kahvaltısında ne yersiniz!..

Kabile reisi cevap verdi:

— Beyaz insan etinden pirzola yeriz!...

— !!!...

OTELCİNİN ŞÜPHESİ

Otele yabancı bir müşteri gelmişti. Otelin sahibi müşterinin eşyaları arasında bir kancalı ip gördü.

— Bu ip ne işe yarar bayım? dedi.

— Yangın olduğu zamanlar pencereden aşağıya sarkıtıp kurtulmağa yarar. Sizin otelinizde yangın merdiveni göremiyorum...

Otel sahibi gülümşedi:

— İyi bir akıl ama bayım, dedi, bizim otele böyle yangın ipleriyle gelen müşteriler oda masraflarını peşin öderler...

ÖZRÜ KABAHATİNDEN BÜYÜK

Aycanın babası, Aycana — Benim traş fırçama da ne olmuş böyle Aycan?..

Aycan — Hiç haberim yok baba! Ben dün onunla bisikletimi boyarken gayet iyi idi. Bugün ne olmuş acaba?..

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN.** Yayımlıyan: **Akısan Yayınevi — İstanbul** Nuruosmaniye Cad. No. **57/1 Her türlü müracaat ve para** gönderme **adresi: Akısan Yayınevi**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

11 MART 1954 Perşembe Sayı: 28 Fiyatı: 15 Kuruş

GARAJ
VASKO DE GAMA
GAZİ
OSMAN PAŞA
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
G
GELİNCİK
GERGEDAN
GAZNELİ
MAHMUT
GÜREŞ

Bunları biliyor musunuz?

BÖCEKLER NASIL HABERLEŞİRLER?

Böcekler, başlarındaki antenlerin teması ve kokuların etkisi ile haberleşirler.

DİLİMİZİ YAKAN BİBER DERİMİZİ NİÇİN YAKMAZ?

Dil, tad duyma organıdır. Dilin yüzeyine daha yakın olan sinirler, biberin acılığını çabucak alırlar. Halbuki, vücudumuzun diğer organlarında bu hal böyle değildir. Duygu alan sinirler derinin alt tabakalarında bulunduğundan, derimize sürttüğümüz biberin acılığını duymayız. Eğer derinin kesik bir yerine biber sürersek acıdan kıvranırız.

BAZI SAĞIRLAR AĞIZDAN İŞİTİRLER

İçkulak yapısı sağlam olduğu halde bazan çekiç, örs, özengi kemiklerindeki bir ârıza veyahut işitme kanalındaki tıkanıklık sağırlık yapar. Bu gibi sağırlar sesleri, ağızları vasıtasiyle duyarlar. Ağıza giren ses dalgaları östaki borusu ve baş kemikleri yardımı ile kulak torbacığına gider. Böylelikle konuşulanlar duyulmuş olur.

DENİZLERDE NE KADAR BALIK VARDIR?

Denizin her mil karesinde 120 milyon balık olduğu hesaplanmıştır.

KORKUNÇ BİR YANGIN

1881 yılının bir gecesinde, Ring tiyatrosunda temsil veriliyordu. Bu tiyatro, Viyana'nın meşhur binalarından biri idi. Temsilin heyecanlı bir anında sahnede yangın çıktı. Korkudan dehşete düşen binlerce kişi, ahşap binanın tek çıkış kapısına saldırdı. Ne yazık ki, kapının tıkanması, yalazların içinde çadırdayan tavanların kalabalığın üzerine çökmesi, bütün seyircilerin ölümüne sebep oldu.

EN BÜYÜK ALTIN KÜLÇESİ

Avusturalya'dan ihraç olunan altın külçelerinin en büyüğü 1852 yılında ihraç olunmuştu. Bunun ağırlığı 223 kiloyu buluyordu.

mısır, pirinç ve pamuk bol yetiştirilir. Tütün de yetiştirilir. Şehrin dolayını ceviz, badem, incir, kayısı, elma ve fıstık bahçeleri kaplar. Bağları zengindir. Zeytinlikleri boldur. Keçi, koyun gibi hayvanlar çok beslenir. Gaziantep, denizden 600 metre yükseklikte bulunur. Yakınından geçen bir çay, Fırat Nehrine dökülür. Bu kahramanlar şehri 1516 da Yavuz tarafından Osmanlı sınırlarına katılmıştı. İstiklâl Harbinde büyük yararlıklar gösteren Antep'e, T. B. M. Meclisi tarafından gazi ünvanı verildi. İslâhiye, Kilis, Nizip ve Oğuzeli, kazalarıdır.

GAZİ OSMAN PAŞA (1832 - 1897) :

Gazi Osman Paşa, kahramanlık tarihimizin yüce simalarından biridir. 1832'de Tokat'ta doğmuştur. Fakir bir ailenin çocuğuydu. Küçüklüğünde babasiyle beraber İstanbula geldi. 1852'de askerî okulu bitirerek teğmen oldu. Kırım Savaşında kurmaylık sınıfına geçti. Teselya'da, Cebel Lübnan'da, Girit'te, Yemen'de başarılı hizmetlerde bulundu. 1876 yılında Sırplarla yapılan bir savaş sonunda, henüz 46 yaşında iken Mareşallığa terfi ettirildi.

1877 Rus savaşında Pilevne savunmasiyle görevlendirildi. Düşmanın 150 binden fazla asker, 800 den fazla topuna karşı 100 top ve 50 bin kişilik bir kuvvetle destanlar yarattı. 4,5 ay yalnız üstün düşmana karşı değil, açlığa, sefalete, soğuğa ve korkunç hastalıklara da kahramanca göğüs gerdi. Gazi Osman Paşa ile birlikte yiğit askerlerimizin akılları durduran cesaretleri, düşman hatlarında yılgınlık yaratmıştı. Geriden yardımcı kuvvetlerin gelmesini boşuna bekleyen Osman Paşa, muhasara çemberini yarıp kurtulmak istedi. Fakat yaralanarak esir düştü.

Rus Çarı İkinci Aleksander, bu büyük kahramana saygı gösterdi. «Bu kılıcı benden fazla taşımaya lâyıksın.» Diyerek kılıcını almadı. Osman Paşaya, Pilevne Savaşından sonra Gazi sanı verildi. Gazi Osman Paşa İkinci Abdülhamid zamanında Mabeyin Müşürü iken 1897 de öldü. İstanbulda Fatih türbesinin yanında gömülüdür.

GAZİPAŞA (PAZARELİ) :

Gazipaşa, Antalya Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Akdeniz kıyısında, Antalya Körfezinin doğu ucundadır. Yanından Musa Çayı geçer. Kasabanın gerisi yüksek dağlarla çevrilidir. Bu dağlarda zengin ormanlar vardır. Merkezde 896 kişi yaşar. 35 köyü ile birlikte 11264 nüfusa sahiptir. İklimi ılımandır. Her türlü sebze ve meyva bol yetişir.

GAZ :

Ne katı ve ne de sıvı olmıyan, hava biçiminde bulunan uçucu cisimlere gaz denir. Gaz için en iyi örnek oksijen, hidrojen, azot v.s. karışımı olan havadır. Gazlar yoğunlukça hafiftirler, bulundukları kabın şeklini alırlar. Gazların çoğu tatsız ve kokusuz olup, gözle görülmezler.

GAZLAR (Zehirli gazlar) :

Zehirli gazlar başlıca 5 kısma ayrılır:

1 — Gözyaşı getirenler,
2 — Aksırtıcılar,
3 — Boğucular,
4 — Yakıcılar.
5 — Öldürücüler.

Gözyaşı getirenler :

Bu gazlar gözleri yakarlar; yaşartırlar. Genizde, dudaklarda şiddetli yanmalar meydana getirirler.

Aksırtıcılar :

Bu gazların bulunduğu havayı soluyanların burunları yanar. Aksırmaya başlarlar. Zehirlenme şiddetli olmuşsa, yorgunluk ve sersemlik hali görülür. Hasta yattığı yerde sürekli surette aksırır, göğsünde bir ağırlık, nefes darlığı, mide bulantısı duyar ve kusmaların doğurduğu acılarla kıvranır.

Boğucular :

Boğucu gazlarla zehirlenenlerin akciğerlerinde, içleri kanın serömu ile dolmuş kabarcıklar meydana gelir. Sonunda solunum durur ve zehirlenenler de soluğun darlığı ile boğularak ölürler. Bu gazların kokusu mısır püskülü, çürümüş saman gibidir.

Yakıcılar :

Yakıcı gazlar sıvı halindedir. Kokuları sardunya çiçeği kokusunu andırır. Bu gazlar, elbiseyi parçalayarak vücutta korkunç yanıklar meydana getirirler.

Öldürücüler :

Bu gazlar sıvık ve gaz halindedir. Sıvık olanların kokuları acı badem kokusuna benzer; gözleri de biraz yakarlar. Gaz halinde bulunan gazın kokusu yoktur. Bu gaz da kömürün yanmasından meydana gelen karbon monoksittir (CO). Öldürücü gazlar, sinir zehirleri ve kan zehirleri olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Sinir zehirleri sınıfında bulunanlar (Acı badem kokusunu veren gazlar) solunum işini idare eden sinir merkezini uyuştururlar. Böylece solunum durur. İnsan olduğu yerde düşer, kalır.

Kan zehirleri ise, kanın oksijen almasına engel olurlar. Bu sebeple kan zehirlenmeleri meydana gelir. Hastada baş ağrıları, baş dönmesi, sersemlik gibi belirtiler başlar. Hasta bu haldeyken kendini temiz havaya atabilirse kurtulabilir. Eğer temiz havaya çıkamazsa ölür, gider.

Zehirli gazlar, 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşında kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşından az önceki İtalyan - Habeşistan Savaşında da zehirli gazlar atılmıştı. Fakat. İkinci Dünya Savaşında zehirli gaz kullanılmadı.

GAZLA ZEHİRLENMİŞ OLANLARA. DOKTOR GELİNCEYE KADAR YARDIM :

Gazla zehirlenmiş olanlara yapılacak ilk yardım şunlardır:

a) Hastayı maskesini çıkarmadan temiz yere götürmeli.

b) Hastaya, gözlerini uğuşturtmamalı. hastanın hareketlerine engel olmalı.

c) Hastayı üşütmemeli, hastaya bol ayran. su, süt, çay, ıhlamur içirmeli.

d) Hasta bol sabunla yıkanmalı, vakit geçirmeden gaz hekimine haber vermelidir.

e) Gazdan yanan kısımlar %2 - 3 sodyum bikarbonat veya asitborik eriyiği ile yıkanmalıdır.

f) Hastanın elbisesini ve eşyasını da kireç kaymağı eriyiği ile yıkamalıdır.

GAZLI BEZ :

Gazlı bez hastanelerde, dispanserlerde çok kullanılır. İnce beyaz tülbentten yapılır. Pansumanlarda, ameliyatlarda ve yaraların sarılmasında kullanılır. Gazlı bezler mikroplardan temizlenmiş olurlar. Hastanelerde sterilizatör adı verilen madenî kutularda bulundurulur. Piyasada satılan gazlı bezler kâğıtlara sarılıdırlar. Okul ecza dolaplarımızda ve evlerimizde gerekli ilâçlarla beraber gazlı bez de bulundurulmalıdır.

GAZ MASKELERİ :

Gaz maskeleri, zehirli gazlardan korunmak için kullanılan bir araçtır. Gaz maskesi, solunum organlarımızı zehirli gazlara karşı korur. İki kısımdan ibarettir. Bunlardan biri başlık, diğeri süzgeçtir. Türkiyede, Ankara yakınında Mamak'ta gaz maskesi yapılmaktadır. Herkes kendi başının numarasında maske kullanmalıdır.

Türk maskelerindeki gözlükler «Tripleks» denilen 3 katlı camdan yapılır. Bu 3 kattan 2 si camdır. İki cam arasında selon denilen saydam bir madde bulunur. Bu madde sayesinde gözlük camları kolayca kırılmaz. Çatlasa bile dağılmaz. Maske başlığında baş bağı, ense bağı, alın bağı gibi kısımlar da bulunur. Ayrıca bir de nefes verme süpabı vardır. Bu süpap maskenin ağız deliğinin altındadır; nefes alınıp verilirken açılır, kapanır.

Gaz maskeleri süzgeçleri, sis ve duman halindeki savaş maddelerine ve havaya gaz veya sıvık damlacıklar halinde yayılan savaş maddelerine karşı insanı korur.

Süzgeç :

a) Vida (maskeye bağlanma yeridir.)

b) Diyatomit.

c) Aktif kömür.

d) Sellüloz olarak dört kısma ayrılırlar. Diyatomit, aktif kömür ve sellüloz zehirli gazları süzerek. akciğerlere süzülmüş havanın girmesini sağlar.

GAZ MOTORLARI :

Uçak, otomobil, motosiklet gibi araçları hareket ettiren motorlara «Gaz motorları» adı verilir. Gaz motorları, hava ve benzin buharının yanması sonucunda meydana gelen itme kuvvetiyle çalışırlar.

Gaz motorları :

a) Silindir,

b) Piston, piston kolu,

c) Buji ve kapaklar,

d) Karbüratör yolu,

e) Motordaki hareketi diğer makinalara ileten yardımcı araçlar olmak üzere önemli kısımlara ayrılır.

Silindir: Hava karışımı ile benzinin patladığı yerdir. Dökme demirden yapılır. Yuvarlak bir kutuya benzer. Bunun üzerinde başlık denen bir kısım vardır. Başlıkta buji ve kapaklar bulunur. Silindire iki kapak açılır. Bu kapakların birinden hava karışımı ile yanıcı gazlar silindirin içine girer. Öteki kapaktan da yanmış gazlar çıkar. Bu kapakların çalışması özel bir nöbete göredir.

Gaz motorları 4 safhada çalışır. Bu sebeple, bu motorlara «Dört zamanlı motorlar» adı verilir. Gaz motorlarındaki zamanları kısaca anlatalım:

Birinci zaman: Silindir içindeki piston aşağı iner. Dolayısiyle emme kapağı açılır. Pistonun boşalttığı yeri (hava - benzin buharı) karışımı doldurur.

İkinci zaman. Piston yukarı çıkar. Bu sırada pistonun önündeki havayı sıkıştırması sonucunda emme kapağı kapanır. Gaz sıkışmış olur.

Üçüncü zaman: Üçüncü zaman, iş zamanıdır. Silindir içinde sıkışan gaz karışımı, bujiden gelen elektrik kıvılcımı ile patlar. Isısı çoğalan ve basıncı artan gazlar, pistonu aşağıya iterler. İşi biten, yani yanan gazlar da; ikinci kapağın (ekzos) açılmasiyle dışarı atılırlar.

Piston aşağı inerken, piston kolu vasıtasiyle tekerleği (dü-

zen tekeri) döndürür. Tekerleğin dönme hızı, pistonu silindir içinde tekrar yukarı çıkartır.

Bu hareketlerin tekrarı ile gaz motoru işlemiş olur. Gaz motorlarında silindir sayısı çoğaldıkça, motorun iş yapma gücü de fazlalaşmış olur.

Karbüratör:

Karbüratör, motora benzin buharı ile hava karışımını gönderen araçtır.

Gaz motorları yalnız benzinle çalışmazlar Mazot, gaz gibi bütün yanıcı gazlarla işlerler.

GAZNELİLER :

Orta zamanlarda, Orta Asyada kurulmuş Müslüman Türk devletlerinden biri de, Gazneliler devletidir. Gazneliler devleti bugünkü Afganistanda kurulmuştu. Devletin baş şehri Gazne şehriydi. Bu devleti kuran Samanoğullarının hizmetinde bulunan Alp Tegin adlı bir Türk'tür. (962). Gaznelilerin en parlak zamanı, Nasrettin Sebük Teginden sonraki devre rastlar. (977). Bu sebeple Gazneliler devletinin bir adına da Al-i-Sebük Tegin denir. Bu deyim Sebük Tegin Oğulları anlamını taşır.

Gazneliler devleti XII. yüzyıl sonlarına, yani 1183 yılına kadar rahat ve mes'ut bir hayat sürdü.

GAZNELİ MAHMUT (967 - 1030) :

Gazne devletinin en meşhur hükümdarlarından biri, Gazneli Mahmuttur. Gazneli Mahmudun babası Sebük Tegindi. Sebük Tegin Samanoğulları zamanında Horasan valisinin damadı idi. Aradan zaman geçince, kayınbabasının yerine Sebük Tegin vali oldu. Böylelikle, başında bulunduğu vilâyeti bağımsız bir devlet haline soktu. Mahmut bu esnada Horasan valiliğinde bulunuyordu. Sebük Tegin'in ölümüyle devletin başına, Mahmudun küçük kardeşi İsmail geçti. Fakat Mahmut, boş durmadı. İlk fırsatta kardeşi İsmaili öldürttü. Yerine kendisi hükümdar oldu.

Gazneli Mahmut, devletinin sınırlarını genişletti. Samanoğlu devletinin topraklarını zaptetti. Gazneliler devletini büyüttü Hindistan üzerine yürüyerek zaferler kazandı. Aldığı

ganimetlerle devleti zenginleştirdi. Camiler, saraylar, medreseler yaptırdı.

Gazneli Mahmut Hindistanda, kocaları ölen kadınların diri diri yakılma âdetini kaldırdı.

Gazne şehri, Mahmut zamanında bir ilim ve kültür merkezi haline gelmişti.

GEBELERİMİZ :

Karnında yavru bulunan kadınlara gebe denir. Gebeler iyi gıda almalı, yorucu işlerle uğraşmamalıdırlar.

GEBZE :

Gebze, Kocaeli Vilâyetinin kazalarından biridir. Bağlar, bahçeler ve zeytinlikler arasındadır. Merkezde yaşıyan nüfus 5000'e yakındır. 31 köyü ile beraber bütün nüfus 25 bini geçer. İskelesi Darıcadır. Gebze civarında yaşayan halk, tarım yapar; meyvacılıkla uğraşır. Bir kısım halk ta, yakında bulunan çimento ve dokuma fabrikalarında işler.

GECE - GÜNDÜZ :

Dünyamız, kendi ekseni etrafında dönerken güneşe bakan kısmı gündüz, bakmayan kısmı da gece olur. Dünya kendi etrafında bir defa dönüşünü 24 saatte tamamlar

GEÇİM YOLU:

Hayatta herkes, kendi yeteneğine göre bir geçim yolu tutmak zorundadır. Bunun için okuyabilenler tahsile devam ederler. Heveslerine göre doktor, avukat... gibi bir meslek seçerler. Okuyamıyanlar da, küçükten itibaren bir işte çalışmaya koyulurlar. Hayatta geçim yolu seçmemiş olanlar, yoksullukla pençeleşirler; sıkıntı çekerler.

(Bak: Meslekler) :

GEDİZ :

Gediz Kazası, Kütahya Vilâyeti sınırları içindedir. Dolayını Murat ve Şaphane dağları çevirir. Gediz kenarından Gediz Nehrinin kollarından biri geçer. Halk tarım yapar. Hayvan besler. Kasaba, düzgün yollarla Kütahya ve Uşak Vilâyetlerine bağlıdır. Merkezde 6000 insan yaşar. 85 köyü ile beraber bütün nüfusu 47.000'dir.

GEDİZ IRMAĞI :

Gediz, Batı Anadolu ırmaklarındandır. Kaynağı, Gediz kasabası yakınında, Akdağdadır. Sarp yamaçlardan atlar. Dar vâdilerden geçer. Aldığı kollarla büyür. Ovaları sular. Manisa kuzeyinde Kumçayını alarak genişler. Dumanlıdağ ve Yamanlar arasında yer alan Menemen Boğazını geçer İzmir Körfezine dökülür. Döküldüğü yerde büyük bir delta yapar.

Gedizin uzunluğu 350 kilometredir. Yatağı az meyillidir. Bu sebeple hızlı akmaz. Kurak yaz aylarında cılızlaşır. Bir çok yerlerinde karşıdan karşıya yürüyerek geçilir.

Getirdiği bol döküntülerle durmadan deltasını genişletir. Hattâ, İzmir Körfezini kapatmak gibi bir tehlike baş gösterdiğinden 1886 yılında yatağı değiştirildi.

Bugün Gediz, Foçanın güneyinden denize dökülmektedir.

Gediz, geçtiği yerlerde, her iki tarafında 10'ar kilometre genişliğinde verimli ovalar meydana getirmiştir. Bu ovalarda pamuk, tahıl, tütün gibi maddelerin tarımı yapılmaktadır.

Ayrıca, nehrin civarında geniş bahçeler, bağlar ve incirlikler sıralanmaktadır.

GEL - GİT: (Bak: Met - Cezir):

GELİBOLU :

Gelibolu kazası, Çanakkale Boğazı kıyısında, kendi adını taşıyan yarımada üzerindedir. Çanakkale Vilâyetine bağlıdır. Merkezde 13 bin nüfus vardır. 28 köyü ile birlikte bütün nüfus 55 bini bulur. Halkın bir kısmı tarım ve meyvacılık yapar. Balıkçılıkla da uğraşanlar pek çoktur. Kasabanın, dünyanın en önemli deniz yollarından birinin üzerinde bulunması siyasî ve iktisadî değerini arttırır.

1356 yılındanberi elimizde bulunan Gelibolu, Osmanlı devleti zamanında büyük bir tersaneye sahipti. Şehirde balık konserve fabrikaları vardır.

GELİNCİK :

Gelincik, sansara benzeyen bir hayvandır. Etoburlardandır. İnce, uzun yapılıdır. Çenesi sivridir. Boyu küçücüktür. De-

risi beyaz renklerin sarı renklerle karışmasından meydana gelmiştir.

Bu hayvan, ekseriya duvar deliklerinde barınır. Tavuk, piliç, fare gibi hayvanları yer.

GELİNCİK :

Gelincik, ilkbaharın güzel çiçeklerinden biridir. Tarlalarda, kırlarda yetişir. Rengi kıpkırmızıdır. Fakat çiçeği ömürsüz olur. Gelincikten şurup ve reçel yaparlar.

GEMİ:

Gemi, deniz ve su üstü taşıtıdır. Ama denizaltılar da bir gemi çeşidi sayıldığına göre, su altı gemileri de var demektir.

Gemiler, sandal, kayık, bot gibi küçük su taşıtlarından daha büyüktür. Tarihin ilk çağlarından bugüne kadar gemiler çeşitli değişikliklere uğramışlardır. Eski zaman gemileri kürek ve yelkenle yol alırdı. Bugünkü gemiler ise, buhar makineleriyle, gaz ve atom motorlariyle gitmektedir. (Nautilus denizaltısı atom makineleriyle çalışan bir denizaltıdır. Bu denizaltı Amerikalılar tarafından yapılmış ve 21 Ocak 1954 tarihinde denize indirilmiştir. Gemi 55 milyon dolara mal oldu. Deniz yüzüne çıkmadan 29 günde dünyayı dolaşabilecektir.).

Bugün gemiler ticaret ve savaş gemileri diye kısımlara ayrılır. Büyük ve engin denizleri geçen gemilere Trans Atlantik adı verilir.

GEMİ TEZGÂHLARI :

Gemiler, gemi tezgâhlarında yapılır. Gemilerin plânları, gemi mühendisleri tarafından çizilir. Bu plânlara göre, gereçler ve araçlar hazırlanır.

Ustalar, teknisyenler ve işçiler çalışmaya koyulurlar. Önce omurga kızağa konur. Sonra omurgaya U ve V şeklindeki kaburgalar yerleştirilir.

Tekne yapımı sona erince, gemi denize indirilir. Bundan sonra sıra, makinaların montajına, iç bölümlerin ve kamaraların yapımına gelir.

Gemiler, «Arşimed Kanunu» gözönünde tutularak yapılırlar.

GEMLİK :

Gemlik Kazası Bursa Vilâyetine bağlıdır. Kasaba nüfusu 7000'i geçer. Kendi adını taşıyan körfezin doğusunda, Yalova - Bursa yolu üzerindedir. Etrafı zeytinlikler, güzel bağ ve bahçelerle çevrilidir. Osmanlılar zamanında ipekçilik ve şarapçılığı hayli ileri idi. Bir de gemi tersanesi vardı.

Bugün Gemlikte, bir sun'î ipek fabrikası vardır. Halk tarım yapar, ipekçilik ve meyvacılıkla uğraşır. Gemliğin yakınında şifalı kaplıcalar vardır. Kazanın 26 köyü ile beraber bütün nüfusu 25 bine yaklaşır.

GENÇ :

Genç, Doğu Anadolu kazalarımızdandır. Bingöl Vilâyetine bağlıdır. Murat Irmağı güneyindeki dağlar arasındadır. 65 köyü ile birlikte bütün nüfusu 16 bini geçer. Kaza merkezi Elâzığ demiryoluna bağlı, 800 nüfuslu bir köydür. Genç'te manzaralar güzel, iklim serttir. Halk tarım yapar; hayvan besler.

GENÇLİK VE SPOR: (19 MAYIS GENÇLİK VE SPOR BAYRAMI) :

Hayatın en neş'eli, en güzel yılları gençlikte yaşadığımız yıllardır. Gençlik, spor ve hareket çağıdır. Bu sebeple küçüklerin oyunlar oynamaları, büyüklerin de kendileri için en elverişli sporları yapmaları şarttır. Spor yapan vücutlar kuvvetleşir, gürbüzleşir, güzelleşir. Spor yapanlar sağlam bir vücuda sahip olurlar. Yalnız, herhangi bir spora başlamazdan önce mütehassıs bir hekimin muayenesine mutlaka ihtiyaç vardır. Ancak, doktor gerekli izni verirse, kendimiz için elverişli bir spor kolunu seçeriz. Türk Milletinin ümit dolu yarınları, gürbüz vücutlu Türk gençleridir. Büyük Atatürk, Kurtuluş tarihimizin başlangıcı sayılan 19 Mayıs gününü Gençlik ve Spor Bayramı olarak ilân etti. (Bak: On dokuz Mayıs). O gün bütün Türk gençleri, gösteriler yaparlar; Vatan sınırlarından Reisicumhura toprak götürürler. Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur gerçeğini unutmayalım.

GENÇ OSMAN :

Genç Osman adiyle anılan Osman II., onaltıncı Osmanlı

padişahıdır. Genç Osman, Birinci Ahmed'in oğludur. 1604'te doğdu. Deliliği sebebiyle tahttan indirilen amcası 4. Mustafadan sonra padişah oldu. O zaman 14 yaşında bulunuyordu. Genç Osman tahta çıktığı vakit Osmanlı - İran Savaşları oluyordu. Nihayet İranlılarla barış yapıldı. Lehistana savaş açıldı. Genç Osman, ordunun başında bizzat savaşa katıldı. Bu hal, Kanunî Süleymandanberi ilk defa görülen bir hâdiseydi. Hotin seferinde ordumuz bozuldu. Yeniçerilerin disiplinsizliği, yenilginin başlıca âmili olmuştu. Bunu yakinen gören Genç Osman, Yeniçeri ocağını kaldırmak istedi. Durumu sezen yeniçeriler baş kaldırdılar. Padişahı tahttan indirdiler. Genç Osmanın yerine tekrar 4. Mustafayı getirdiler. 4. Mustafanın anası, Sadrıâzam Davut Paşayı kandırdı. Sultan Osmanı Yedikule zindanlarında boğdurttu (1622). O sırada Osman II., 18 yaşında idi.

GENEL KURMAY (ERKÂNI HARBİYEİ UMUMİYE) :

Millî Savunma Vekâleti gibi, ordu işleriyle ilgilenen bir de Genel Kurmay Başkanlığı vardır.

Genel Kurmay Başkanlığı, yani Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti, ordumuzu gerekli eğitim ve öğretim programlarına tâbi tutarak, savaş teknik ve kabiliyetini arttırmaya çalışır. Savaşta da ordunun yüksek sevk ve idaresinden Genel Kurmay Başkanlığı, yani Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti sorumludur.

Savaş içinde Genel Kurmay, gerekli savaş plânlarını hazırlar.

Genel Kurmay şu dairelere ayrılır:

1 — **Hareket dairesi:** Bu daire, ordu birliklerinin, barış ve savaşta hareket işlerini düzene kor. Seferberlik hazırlıkları yapar. Muharebe plânlarını hazırlar. Emniyet ve âsayiş işleriyle uğraşır. Teşkilât, kadro ve ulaştırma işlerini yapar.

2 — **Eğitim ve öğretim dairesi:** Bu daire orduya gereken savaş tekniğini kazandırır. Askerî birliklerimizin muharebe gücünü çoğaltır. Askerî okulların idaresi de bu daireye bağlıdır.

3 — **Savaş tarihi dairesi:** Savaş tarihleriyle ilgili incelemelerde bulunur. Eserler hazırlar. Askerî müzelere bakar.

4 — **Zat işleri dairesi:** Subayların terfi ve sicil işleriyle ilgilenir. Kurmay subaylariyle komutanların tâyini işlerini düzenler.

5 — **Haber alma dairesi:** Haber alma dairesi, başka devletlerin askerî hazırlıkları hakkında haberler toplar. Memleketimizdeki yabancı casuslara karşı tedbirler alır.

GENEL TEMİZLİK, TERTİP VE DÜZEN :

Temizlik, sağlığın temelidir. Eğer, sağlıklı yaşamak istiyorsak, mutlaka temiz olmalıyız. Temizlik görünüşü güzelleştirir; mikropları öldürür; derimizdeki gözenekleri açar. Dolayısıyle de sağlam vücutlu oluruz. Temizlik, vücut temizliği; çamaşır ve elbise temizliği; ev temizliği; eşya temizliği diye kısımlara ayrılır. Bu itibarla temizliği genel olarak ele almak icabeder. Temizliğe alışmış bir insan, her hususta temiz olmak için didinir. Temizlik için de su, sabun, ateş gibi maddeler lâzımdır. Haftada en az bir defa yıkanmalıyız. İki defa da çamaşır değiştirmeliyiz. Evimiz, mevsim başlarında genel temizliğe tâbi tutulmalı; odalar badanalanmalıdır. Bulaşıklar yemeklerden sonra arıtılmalıdır. Bir evde tertip ve düzenin de yeri büyüktür. İyi düzenlenmiş, güzel tertiplenmiş bir ev insana huzur verir. Tertip ve düzende sağlık durumumuzu, rahatlığımızı, kolaylığı da göz önünde tutmalıyız. Odalara ve mutfağa yerleştireceğimiz eşya hem hoş görünmeli, hem de kullanışa uygun olmalıdır. Bunun için de, tertip ve düzen alışkanlığını küçük yaşlardan kazanmak hayli faydalar sağlar.

GENERAL (Paşa) :

Albaydan daha büyük askerî rütbelere general denir. Ordumuzda 4 generallik rütbesi vardır:

a) **Tuğgeneral:** Tuğgeneral, alaydan büyük, tümenden küçük olan tugaylara komuta eder. Tümen komutan muavinliklerinde bulunur.

Tuğgeneral, Tümgeneralden bir derece küçüktür.

b) **Tümgeneral:** Tümgeneral, Tümen komutanıdır. Korgeneralin bir derece küçüğüdür.

e) **Korgeneral:** Korgeneral, Kolordu komutanıdır. Orgeneralin bir derece küçüğüdür.

d) **Orgeneral:** Orgeneral ordu komutanıdır. Orgeneral Mareşalden daha küçük bir askerî rütbedir.

GEOLOGİE (Jeoloji):

Kelimenin aslı Yunancadır. Yer bilgisi anlamına gelir. Bu bilim kolu, çok eski bir tarihe dayanır. Fakat, 16 ve 17. yüzyıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır.

Jeoloji, bize yer yüzünü tanıtır. Yer kabuğunun geçirdiği değişiklikleri anlatır. Dünyamızın bugünkü hale gelişi hakkında geniş bilgiler verir.

GEOMETRİ :

Geometri ilmi, matematiğin bir koludur. Bu bilim uzayı, çizgi, düzlem ve hacim bakımından inceler. Şekillerin özelliklerini araştırır. Geometrinin temelini Tales, Fisagor ve Öklid gibi eski Yunan bilginleri kurmuştur. Geometri:

A — Düzlem geometri,

B — Uzay geometri olarak ikiye ayrılır.

Bir de yüksek geometri vardır. Bu çeşit geometri çeşitli kollarda incelenip öğrenilir.

GEOMETRİK CİSİMLER YAPMAK :

Geometrik şekiller mukavvadan, tahtadan, kum, kil veya alçı ile yapılabilir. Böylece onları daha canlı ve anlaşılır bir şekilde incelemek mümkündür.

GERCÜŞ :

Gercüş, Mardin Vilâyetine bağlı bir kazadır. 102 köyü ile beraber bütün nüfusu 25 bini aşar. Kasabanın içinde 2500 insan yaşar. Etrafındaki mer'alarda koyun, keçi sürülerine rastlanır.

GERÇEK SAYILAR :

Varlıkların kaç tane olduğu sayılarla gösterilir. Sayılar ölçü birimlerini belirtirler. Tam sayılar **bir** den başlarlar. Çok büyük miktarlara doğru giderler. Sayıları gösteren özel işaretlere de **rakam** adı verilir. Rakamlar **0123456789** olmak üzere on tanedirler.

Ancak, bu rakamların değişik şekillerde yanyana gelmesiyle istediğiniz sayılar yazılmış olur.

Matematik sayılarla ifadelendirilir. Bilhassa alış veriş heriş hesapları ile hayatî olaylardan alınan sayılar gerçek sayıları teşkil eder. Matematik derslerinin çekici, canlı ve hayatî olabilmesi için gerçek sayılara önem vermemiz icabeder. Problemleri kurarken daima gerçek sayılardan faydalanmalıyız. Hayalî sayılardan kaçınmalıyız. (Sayı hakkında daha geniş bilgi edinmek için sayı kelimesini inceleyiniz).

GEREÇ (Araç) :

Her hangi bir işi yaparken kullandığımız malzemeye gereç denir. Gereçler, işlerin yapılmasında önemli rol oynarlar. Meselâ dersanede veya iş odasında bir tabiat deneyinin yapılması için (dersin konusuna göre) gereçlere mutlaka ihtiyaç vardır. Bu gereçlerin, deneyin başarıyla yapılması için bulunmaları şarttır.

Araçlar ise, bizi isteğimize ileten vasıtalardır Bir öğrencinin okumayı öğrenmesi için okuma kitabına, defter ve kaleme ihtiyaç vardır ki, bu saydıklarımız okuma araçlarıdır.

GEREDE :

Gerede, Bolu Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkezde 4000'i aşan nüfusa sahiptir. Bolu, Ankara yolu üzerine düşer. Etrafını çeviren dağlarda zengin ormanlar vardır Gerede'de kerestecilik yapılır. Hayvancılık ve tarımla uğraşılır. 138'i bulan köyleriyle bütün nüfusu 60 bindir.

GERGEDAN :

Gergedan, iri vücutlu korkunç bir hayvandır. Derisi kalındır. Otla geçinir. Afrika kıt'asiyle Hindistanın bataklık ormanlarında yaşar. Yalnız Afrika gergedanı ile Hindistanın gergedanı arasında farklar bulunur. Hindistan gergedanının burnu üstünde tek boynuz vardır. Bu boynuzun uzunluğu bazan 50 - 60 santimi bulur. Afrika gergedanının burnunun üzerinde önde ve arkada olmak üzere iki boynuzu vardır.

Gergedan bitki yer. İnsanlara ekseriya saldırır. Hususî kurşunlarla avlanır.

GERİLEME DEVRİ (Osmanlı Devletinde) :

Gerileme devri, tarihimizin, 1699 ile 1793 yılları arasında geçen devridir. Bu devri açan sebepler 2'ye ayrılıyordu:

a) İç sebepler. Bu devir, padişahları kabiliyetsiz kimselerdi. Çoğu deli, çocuk ve cahildi. Devlet idaresi kadınların, saray ağalarının eline düşmüştü. Rüşvet almış, yürümüştü. Devlet memurlukları ehil olanlara verilmiyor, para ile satılıyordu. Devletin kasası zevk ve eğlenceler yüzünden boşalmıştı. Halk ağır vergiler altında eziliyordu. Memlekette iç huzur ve adâlet kalmamıştı. Yurdun birçok yerlerinde eşkiyalar türemişti. Başa geçenler yalnız kendi menfaatlerini düşünüyorlardı. Yeniçeri ocağı bozulmuştu.

b) Dış sebepler bakımından da Avrupa, gün geçtikçe ilerliyordu. İlimde, fende, askerlikte gelişiyordu. Rönesans ve Reform, kıt'aların keşfi, Avrupa milletlerinin durumunu değiştirmişti. Osmanlı Devleti, bütün bu yeniliklere arkasını dönmüştü. İşte bu sebepler yüzünden, eskisi gibi zaferler kazanılamıyor, sınırlarda boyuna geriliyorduk. 1699 Karlofça Barışında büyük toprak kayıplarına uğramıştık. Macaristanı Avusturyaya, Mora ile Dalmaçyayı Venediklere, Azak Kalesini Rusyaya, Podolyayı da Lehistana kaptırmıştık. Fakat, düşmanlarımız durmuyordu. Osmanlı Devletini büsbütün yıkmak, devletin mirasına konmak istiyorlardı.

GERİLEME DEVRİNDE RUSLAR VE AVUSTURYALILARLA MÜNASEBETLER :

Gerileme Devrinde, başlıca 2 büyük düşmanımız vardı. Bunlar da Avusturya ile Rusya Devletleri idi. Avusturya, Osmanlılardan zengin Macar topraklarını almakla bir hayli kuvvetlenmişti. Bu sırada Fransayı da yenince Avrupanın en kuvvetli devleti durumuna gelmişti.

Rusya ise Altınordu Devletini yıktıktan sonra kuvvetini arttırmıştı. Sınırlarını Ural Dağlarına kadar genişletmişti. Gün geçtikçe kuvvetlenen Ruslar, açık deniz kıyılarını ele geçirmek istiyorlardı. Rusya topraklarına yakın 2 deniz vardı: Karadeniz ile Baltık Denizi... Karadeniz kıyıları Osmanlıların, Baltık

kıyıları ise İsveçilerin ellerindeydi. Rusyanın kötü niyetini sezen İsveç Kıralı Demirbaş Şarl, Rusyaya saldırdı. 11 savaşta Rus Çarı Deli Petro'yu yendi. Böylelikle de anavatandan uzaklaştı. Rusya içerlerine sokuldu. Nihayet, Poltavada Deli Petroya yenilmekten kurtulamadı. Kaçtı, Türk sınırlarına sığındı. Arkasından kovalayan Petro, hudutlarımızı geçti. Bu suretle, Rusyaya savaş açmak zorunda kaldık.

Türk Ordusunun Başkumandanı Baltacı Mehmet Paşa, Deli Petro ile ordusunu Prut Bataklıklarında kuşattı. Ruslar için felâket mukadderdi. Ama Deli Petronun karısı Katerina imdada yetişti. Baltacıyı kandırarak Rus Ordusunun serbest bırakılmasını sağladı. Buna karşılık, yalnızca Azak Kalesi geri alınıyordu. Böylece, 1711'de Prut Barışı imzalandı. Tarihte ender olarak ele geçen bir fırsat Baltacının hatâsı yüzünden kaybolmuş oldu.

Bundan sonra, Venediklilere savaş açıldı. Mora ve Dalmaçya kurtarıldı. Avusturyalılarla yapılan savaşlarda yenildik. 1718'de imzalanan Pasarofça Barışı ile Bosna ve Sırbistanın kuzeyini, Eflâkın batısını kaybettik. Avusturyalılar, tabiî sınır olan Tunanın güneyine geçtiler.

1718 - 1730 yılları arasında Lâle Devri hüküm sürdü. 1736 savaşları sonunda 1739 Belgrat Barışı imzalandı. Fransanın aracılığı ile Pasarofça Barışı ile Avusturyaya verdiğimiz toprakları geri aldık. 1768 savaşında Ruslara yenildik. Donanmamız yakıldı. 1774 Kaynarca Barışı ile Kırım elimizden çıktı. Bağımsız oldu. Bir müddet sonra da Rusya tarafından yutuldu. Bu barışın en kötü maddesi, Osmanlı sınırları içindeki Ortadoks hiristiyanlara Rusyanın karışması oldu.

GERMENCİK :

Germencik, Aydın Vilâyeti kazalarından biridir.

İzmir - Aydın demiryolu üzerinde bulunur. Büyük Menderes Ovasının kuzeyine düşer. Kasabada tarım yapılır. Meyvecilik ileridir. Bilhassa incir bol olur. Kasabanın nüfusu 3500 kadardır. 28 köyü ile beraber bütün nüfus 21000'i geçer.

GERMİYANOĞULLARI :

Germiyanoğulları, Anadoluya gelen Oğuz âşiretlerinden bi-

Kahramanlık hikâyeleri:

YÖRÜK ALİ EFE

Kurtuluş Savaşımızın kahraman zeybeklerinden biri de, Yörük Ali Efe'dir. Yörük Ali Efe, 1896'da Nazilli'nin Sultanhisar nahiyesine bağlı Kavaklı köyünde doğdu. Sarıtekeli aşiretinin Ayvazoğulları ailesine mensuptur. Yunanlılar İzmir ve Aydın'ı işgal edince Ali Efe Çine'nin Yağlılar köyünde bir çete kurdu. 1920 Haziranının 15 inde, 3 arkadaşiyle birlikte Menderes ırmağını geçti. Malkoç demiryolu köprüsünü bekleyen düşman karakolunu yoketti. Böylelikle ilk büyük zaferini kazandı.

Daha sonra kuvvetlenen çetesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi kuvvetlerine katılan Yörük Ali Efe siperden sipere koştu; zaferden zafere ulaştı. Mustafa Kemal'in hizmetinde destanlar yarattı. Efe'ye Milis albaylığı; çetesine Millî Aydın alayı adı verildi. Bugün hâlâ, 57 nci Tümenimizin 37 nci alayı «Yörük Ali Efe alayı» adiyle anılır.

Gülüyorum

ÖNCE DÖVMELİ

Hoca bir gün oğlunun eline bir testi verdi: — Al şu testiyi de çeşmeden su doldurup getir, der. Sonra da oğlunu bir temiz döver. Bunu gören komşular:

— Hocam ne yapıyorsun? derler. Çocuk testiyi kırmadı ki dövüyorsun!

— Kırıldıktan sonra dövmüşsün para etmez! Önce dövmeli ki gözünü dört açsın!..

ÇIKARMASA DAHA İYİ İMİŞ

Erol sinemaya gitmişti. Film başladı. Fakat tam önündeki koltukta gayet büyük ve geniş şapkalı bir bayan oturuyor, şapkası perdeyi olduğu gibi kapıyordu. Erol, bayanın kulağına eğildi:

— Lûtfen şapkanızı çıkarır mısınız? dedi.

Artık şimdi perdeyi gayet güzel görebiliyordu. Fakat film

o kadar sıkıntılı idi ki, Erol'un fena halde canı sıkıldı. Tekrar bayanın kulağına eğildi:

— Lûtfen şapkanızı giyer misiniz! dedi.

MEĞER KÜÇÜLEN NE İMİŞ?..

Müşteri — Porsiyonlarınızı küçülmüş görüyorum.

Garson — Ne münasebet bayım. Lokantamızı büyüttük de onun için tabaklarımız küçük görünüyor.

KAÇ YAŞINDA?

Öğretmen — Sen kaç yaşında olduğunu biliyor musun Doğan?

Doğan — Bilmez olur muyum öğretmenim! Tramvayda beş, vapurda altı, okulda da yedi yaşındayım!

AL CEVABI...

Hâkim, şahidin yüzüne baktı. Biraz aptala benziyordu.

— Niçin yemin edeceğini biliyor musun? dedi.

— Doğruyu söyliyeceğime yemin edeceğim.

— Doğruyu söylemezsen ne olacak?

— O zaman bizim taraf kazanacak!..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

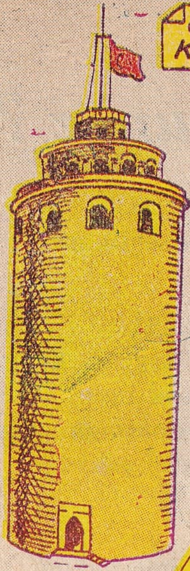
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :

AKISAN YAYINEVİ.

Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

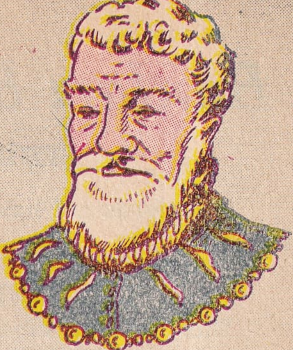
1 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 29 — Fiyatı: 15 Kuruştur

GALATA KULESİ

GELİNCİK

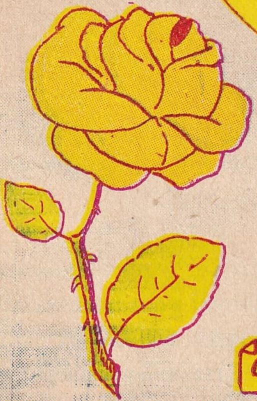

GALİLE

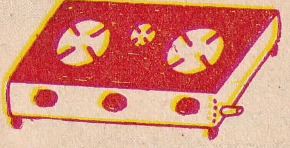
AKISAN

CEP ANSİKLOPEDİSİ

G

GÜL

GAZ OCAĞI

GORİL

Bunları biliyor musunuz ?

ŞEHİRLERDE TEMİZ HAVA

Şehirlerde saf hava 20 metreden fazla yüksekliklerde bulunur.

DÜNYANIN EN BÜYÜK ZELZELESİ

Dünyanın en büyük depremi Japonya'nın Sagoni körfezi yakınında olmuştur. Bu depremde 100 binden çok insan ölmüş, yarım milyona yakın bina yıkılmıştı Deprem esnasında çıkan korkunç yangınlar on binlerce yaralıyı da diri diri yakmıştır.

ERZURUM ZELZELESİ

1859 yılının 13 Haziranında Erzurum şehrinde büyük bir yer sarsıntısı olmuştu. Bu depremde yüzlerce ev, dükkân, medrese, sebil, mektep, hamam yıkılmıştı. Ölenlerin sayısı 3000 i geçiyordu. Yaralananların sayısı ölenlerin iki katı kadardı. Bu zelzelede güzel Erzurum bir taş yığını haline gelmişti.

ERZİNCAN ZELZELESİ

27 Aralık 1939 tarihinde Erzincan'da korkunç bir deprem olmuştu. Bu depremde Erzincan yıkılmış, binlerce vatandaşımız da telef olmuştu.

GÖRÜLEN YILDIZLAR

Bulutsuz bir gecede gözle görülebilen yıldızların sayısı altı bini geçmez. Kuvvetli teleskoplarla ise 100 milyon yıldız görülebilir.

RÜZGÂRIN HIZI

Rüzgâr, havanın bir yerden bir yere hareket etmesi demektir. Bu hareket bazan çok hızlı olur. En kuvvetli rüzgârların hızı saatte 160 kilometre kadardır. Bu hız, büyük felâketler doğurur. Saatte 80 - 100 kilometre hızla esen fırtınalar bile çok tehlikelidir ve bir çok ağaçları, evleri yıkabilir.

ridir. İlk olarak Malatya civarına, daha sonra da Kütahya ve Ankara dolaylarına yerleştiler. Anadolu Selçuklu Devletinin buyruğu altındaydılar. Selçuklu Devleti yıkılınca, bağımsızlarını ilân ettiler. O vakit âşiretin başında Yakup Bey bulunuyordu. Kütahya, Uşak, Denizli, Gediz, Sarayköy, Buldan, Simav ve Eşme çevreleri Germiyanoğullarının buyruğu altında idi.

Germiyanoğullarının en ünlü hükümdarı Süleyman Şah'tır. Onun zamanında devlet en parlak devrini yaşamıştır. Süleyman Şah gelişen Osmanlı devletiyle dostluk yolunu tuttu. Kızını, Osmanlı hükümdarı Birinci Murad'ın oğlu Bayezid'e gelin etti. Topraklarının dörtte üçünü de çeyiz olarak Osmanlılara verdi. Süleyman Şah 1389 da öldü. Bu tarihten sonra Germiyanoğullarına ait topraklar Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı ülkesine katıldı. Germiyanoğulları devleti 1428 yılında Osmanlı padişahı İkinci Murad tarafından ortadan kaldırıldı.

GERZE :

Gerze Sinop Vilâyeti kazalarından biridir. Karadeniz kıyısında yer alır. Kasabanın nüfusu 4500 ü bulur. Etrafını yüksek dağlar çevirir. Bu dağlarda zengin ormanlar vardır. Kereste yapılır. Kümes hayvanları ve yumurta ihraç edilir. Gerze'nin 79 köyü ile beraber bütün nüfusu 45 bine yaklaşır.

GEVAŞ :

Van vilâyetine bağlı bir kazadır. Van gölü'nün güney doğu ucuna iki kilometre yakın bir yerde kurulmuştur. Arkasında Artos dağı bulunur. Bereketli topraklarında meyva, tahıl bol yetişir. Koyun beslenir. Gevaş kazasının 47 köyü ile beraber bütün nüfusu 8000 kadardır.

GEVİŞ GETİRENLERİN SİNDİRİM SİSTEMİ :

Sığırlar, develer, koyunlar, keçiler gibi çift tırnaklı hayvanlar geviş getirirler. Yâni çiğnemeden yuttukları otları tekrar ağızlarına getirerek çiğnerler ve tekrar yutarlar. Böyle hayvanların mideleri dört gözlüdür: (1) İşkembe, (2) Börkenek, (3) Kırkbayır, (4) Şirden.

Hayvan otu demet demet kopararak çiğnemeden yutunca bu otlar işkembeye gider. Geviş getirmek için bir kenara otu-

runca işkembeden börkenek denen göze geçerek tekrar hayvanın ağzına gelir. Hayvan iyice çiğneyip tekrar yutunca, bu sefer kırkbayır denen üçüncü göze gider. Orada daha iyi öğütülerek şirdene gider. Şirdenden barsaklara ve nihayet kana karışır. Geviş getiren hayvanlar bütün gün durmadan ot yerler. Çünkü beslenmeleri için çok ot yemeleri lâzımdır. İşkembelerini kâfi derecede iyice doldurunca oturup geviş getirirler.

GEYİK :

Geyik çift tırnaklı, geviş getiren güzel bir hayvandır. Ormanlarda ve dağlarda yaşar. Ren geyikleri hariç, bütün erkek geyiklerde boynuz bulunur. Boynuzlar baştadır. Bu boynuzlar kışın dökülür. Nisanda yeniden sürmeye başlar. Eylûlde tamamlanırlar. Geyiklerin, ahû ve ceylân adını alan cinslerinin bakışları pek tatlıdır. Geyiğe Avusturalya, Kuzey Afrika, Madagaskar ve Yeni Zelânda hariç, hemen hemen dünyanın her yerinde rastlanır. Bu hayvan sürü halinde yaşar. Otlarla beslenirler. Akşam üzeri su içmek için göl kenarlarına, su boylarına inerler. Hava kararınca çekilirler; yatarlar.

Geyikler, aşağı yukarı keçiye benzerler. Fakat keçiden daha iridirler. Gözleri keskindir. Burunları kuvvetlidir. Atik ve çeviktirler. Hızlı koşarlar. Geyik eti çok lezzetli ve pek gevrek olur. Geyiklerin çeşitli cinsleri vardır.

GEYVE :

Geyve kazası Kocaeli Vilâyetine bağlıdır. Kasabanın nüfusu ancak 2500 kadardır. Dağlarla, ormanlarla çevrilidir. Meyva boldur. Sebzecilik ileridir. Tarım gelişmiştir. Pamukova civarında çok pamuk ekilir.

Geyve kazasının nüfusu 41 bini geçer. 117 köyü vardır. Alanı, 1195 kilometre genişliğindedir.

GEZEĞENLER :

Sonsuz bir boşluk olan uzay içinde sayısız yıldızlar vardır. Bizim için hayat ve ısı kaynağı güneştir. Güneşin çekme kuvvetine uyan dünyalara gezeğen adı verilir. Bugün. 9 gezeğenin olduğu bilinmektedir ki, bunların da güneşe yakınlık sırasiyle isimleri şunlardır:

1 — Merkur (Utarit), 2 — Venüs (Zühre), 3 — Dünya, 4 — Mars (Merih, 5 — Jüpiter (Müşteri), 6 — Satürn (Zühal), 7 — Uranus, 8 — Neptün, 9 — Plüton.

Gezeğenler hem kendi etraflarında, hem de güneş etrafında dönerler. Fakat dönüş süreleri birbirine uymaz Bunlardan bazılarının uydusu vardır; bazılarının da uyduları yoktur.

GEZİNTİLER :

Okullarda gezintilere de yer verilir. Gezintiler eğlenme gezintileri. tetkik ve araştırma gezileri, gözlem ve müşahede gezintileri gibi türlü maksatlarla yapılırlar.

Birinci devre sınıflarının ders üniteleri işlenirken çocuklar muhakkak hayatın içine giderler. Bahçeleri görürler. Çiçekleri toplarlar. Yuvaları yakından seyrederler. Nadiren de hayat örnekleri sınıfa getirilir. İlkokulun 2. devresi için de ayni şey düşünülür. Bir tarihî olay öğrenilirken, mahalline gitmek en doğru bir harekettir. Gezilerin plânlı yapılması, gelişi güzel olmaması eğitim ve öğretimi kolaylaştırır.

GILGAMIŞ DESTANI :

Tarihin birtakım çok eski olayları, yarı masallaşmış olarak yüzyıllar boyunca yaşar. Halk arasında ağızdan ağıza söylenir. Bunlar ya bir kahramanın olağanüstü işlerini anlatır, yahut bir milletin birlikte yaşadığı sevinç veya acıları canlandırır. Bunlara millî destan denir Türk milletinin de böyle birtakım destanları vardır. Bunların biri de Gılgamış Destanıdır.

Sumer sitelerinin en önemlilerinden biri olan Uruk Sitesinin Gılgamış adında büyük bir kıralı vardı. Sumerler'den çivi yazısiyle kalmış eserlerde bu kıral, bir tanrı gibi anlatılır. Bu yazılardan anlaşıldığına göre, Gılgamış, geniş omuzlu, kolları ve bacakları pehlivanlarınki gibi sert bir kahramandı. Uzun, kıvırcık saçları, iyi taranmış sık bir sakalı vardı.

Gılgamış, şehrin kocaman surlarını ve tapınağını yaptırmak için halkı çok çalıştırmıştı. Bu yüzden halk kendisine kızmıştı. Bir gün canları sıkılan halk, kendilerini Gılgamışın elinden kurtarması için tanrılara yalvardılar. Bu dua tanrılar tarafından kabul edildi. Tanrılar Enkidu adlı bir kahraman yara-

tarak, onu yeryüzüne bıraktılar.

Endikunun vücudu kıllarla örtülüydü. Saçları kadın saçları gibi uzundu. Uruk yakınlarındaki ormanlarda yaşardı. Ceylânlar gibi ot yer, yırtıcı hayvanlarla beraber dolaşırdı.

Gılgamış, ormanda böyle bir kahramanın yaşamakta olduğunu duyunca bir düzenle onu şehre getirtti ve onunla korkunç bir kavgaya tutuştu. Boğalar gibi böğürerek döğüştüler. Bu korkunç boğazlaşmanın sonunda Gılgamış üstün geldi. Bundan sonra aralarında bir dostluk başladı.

Uruk'a yakın ormanlarda tanrıların Humbaba adlı bir bekçisi yaşıyordu. Alev gibi yakıcı nefesi, korkunç bir sesi vardı. Gılgamış bir gün arkadaşı Enkidu'ya Humbaba ile döğüşmeyi teklif etti. İkisi de memleketin en usta sanatkârlarına güzel iki kılıç yaptırdılar. Yola çıkmadan önce Gılgamış kendisine yardım etmeleri için tanrılara uzun uzun dua etti. Humbabanın oturduğu ormana varmak için uzun ve yorucu bir yolculuk yaptılar. Döğüş çok çetin oldu. Fakat tanrıların yardımiyle iki arkadaş Humbaba'yı yendiler. Kafasını kesip kırlara attılar.

Enkidu, Gılgamıştan önce öldü. Gılgamış, dostunu kaybedince büyük acı duydu, gözyaşı döktü ve altı gün, yedi gece arkasından yas tuttu. Bu ölüm Gılgamış'ı korkutmuştu. Kendisini ölümden kurtarmak kaygısiyle, sonsuz hayat otunu bulmak için yollara düştü. Bu otu bulup yerse ölmiyeceğini sanıyordu. Uzun yollar yürüdü. Dağlar aştı. Korkunç ölüm denizini geçti. Nihayet bu denizin ötesindeki tanrılar Gılgamış'a sonsuz hayat otunun bulunduğu yeri söylediler. Bu ot denizin dibindeydi. Gılgamış ayağına ağır taşlar bağlattı. Denizin dibine kadar inerek otu kopardı. Fakat memleketine dönerken otu yolda bir yılan kaptı. Yılan otu yer yemez gençleşti. Gılgamış sonsuz hayat otunu kaybettiği için çok üzüldü. Artık ölümden kurtulması ümidi kalmamıştı. Perişan bir halde yurduna döndü.

GİNE: (Bak: Guinée).

GİNE KÖRFEZİ :

Afrikanın batısındaki geniş körfeze «Gine Körfezi» adı verilir. Bu körfez, Atlas Okyanusunun doğusuna düşer. Kıyı-

lar kuzeyde bataklıktır. Güneyde kayalıktır. Gine Körfezine umumiyetle bol yağmur yağar. Senegal ve Nijer gibi nehirler bu körfeze boşalır. Yukarı Ginede yer fıstığı, muz, kakao, Hindistan cevizi, kauçuk gibi ürünler yetişir. Altın madenleri işletilir. Buralarda halk vahşîdir. İklim sıcak ve bunaltıcıdır. Yukarı Gine, Liberya Cumhuriyeti hariç, Portekiz, İngiltere ve Fransızların sömürgeleridir. Aşağı Gine de iklim ve manzara itibariyle Yukarı Gine'den farksızdır. Buraları da sömürgelere bölünmüştür.

GİRESUN :

Giresun, Doğu Karadeniz Vilâyetlerimizden biridir. Şehir, küçük bir yarımadanın berzahı üzerindedir. Arkasında tepeler ve dağlar yükselir. Etrafı fındık bahçeleriyle doludur. Şehrin merkez nüfusu 12 bini geçer. Şehir civarında çeşitli meyvalar yetişir. Kiraz da boldur. Bilhassa fındıkçılık ileridir. Buradan elde edilen fındıklar Avrupaya bile gönderilir. Mısır, fasulye tarımı da çok yapılır. Mısır, halkın başlıca gıdasını teşkil eder. Vilâyetin alanı 6812 kilometre karedir. Genel nüfusu 299.243 tür. Kazaları şunlardır:

Alucra, Bulancak, Görele, Keşap, Şebin Karahisar, Tirebolu.

GİYECEK İHTİYACI :

Giyecek elbiselerimizi de terzilerden almağa mecburuz. Kendimizin yapabileceği kazak, çorap, bere gibi giyecekler vardır. Fakat ceket, pantalon, palto, şapka gibi şeyleri kendimiz yapamayız. Bu ıhtiyacımızı diğer kimselerin yardımı ile temin edebiliriz.

GİYECEKLER (Mevsimlere göre giyinme ve giyeceklerimizin temizliği):

Medenî insanlar mevsimlere ve içinde yaşadıkları topluluğun icaplarına göre giyinirler. Yazın açık renkli ve ince kumaşlardan yapılmış giyecekler giyeriz. İpeklileri, pamukluları ve ketenleri tercih ederiz. Kışın ise koyu renkli kumaşları ararız. Kışlıklarımızın pek çoğu yünlü kumaşlardan yapılır. Açık renkli kumaşlar güneş ışıklarını yansıtırlar. Bunun için de vücudu serin tutarlar. Koyu renkler güneş ışığını emerler. Dolayısiyle de

vücudu ısıtırlar. Elbise ve çamaşırlarımızın temizliği de şarttır. Büyük şairimiz Cenab Şahabettin'in dediği gibi: «İyi ve düzgün bir kıyafet, çok defa kuvvetli bir tavsiye mektubundan daha iyi tesir bırakır.»

GİYİM: (Beden Eğitiminde) :

Beden eğitimi derslerinde kızlar şort, erkek öğrenciler de kısa don ve atlet giymelidirler. Bütün öğrencilerin ayağında lâstik ayakkabıların bulunması da faydalı olur. Bu arada mevsimi de hatırdan çıkarmamalıyız.

GİYİNMEDE MUAŞERET KURALLARI :

Topluluk içinde yaşayan bizler, giyinmede muaşeret kurallarına dikkat etmek zorundayız. İyi giyim, para isteyen bir iş değildir. Daha ziyade bir zevki selim işidir. Bazan az parayla da iyi giyinmek mümkündür. Giyimlerimizi mevsime; içinde bulunduğumuz çevreye intibak ettirirsek hiç te fena olmaz. Mayolu bir kıyafet pilâj giyimidir. Caddede mayo ile elbetteki dolaşılmaz. Yazın kalın palto ile dolaşanlara da gülerler. İş elbisesiyle baloya gidilmez.

Elbiselerimiz, bizi yalnız soğuk ve sıcaktan korumakla kalmaz, zevkimiz hakkında da bir fikir verebilir

Bir insanın elbisesinden nasıl bir adam olduğunu anlamak mümkündür. Ütüsüz, tozlu ve kirli bir elbise giyen bir insana ince zevkli denemez.

Giyimin, insanlar üzerinde çok önemli bir tesiri vardır. Elbisesinin temizliğine dikkat etmiyen bir arkadaşınızı başkasına tanıtırken bile üzülebilirsiniz.

Giyime dikkat etmek ve nasıl giyileceğini bilmek lâzımdır.

İyi giyinmek, giydiğini kendisine yakıştırmak bir san'attır. Giyinmesini bilmeyen bir insanın en pahalı bir kumaştan yaptırdığı bir elbise, ince zevkli bir insanın sırtındaki basmadan bazan sönük kalır. Giyim, yalnız para işi değildir. Giyinmede ince bir zevkin önemli rolü vardır.

Giyinme hususunda şunlara dikkat edelim :

1 — Elbiselik bir kumaş seçerken bunun fiyatına, renginize uyup uymadığına, sizi açıp açmadığına ve sağlam olup ol-

madığına dikkat edelim. Yabancı kumaşlardan ziyade, yerli mallarımızı tercih ediniz.

2 — Taklitten daima sakınınız. Başkasına çok güzel giden bir elbise, size hiç de yakışmıyabilir. Boyunuz, renginiz, vücudunuzun biçimi hiçbir zaman başkasına uymaz. Kendinize yaraşan rengi, biçimi bulmak, size düşen bir zevk işidir.

3 — Elbisenin yalnız süs için değil, sağlığınız için lüzumlu olduğunu hiçbir zaman unutmayınız.

4 — Yabancı modalardan ziyade zevkinizi okşayan biçimlere yer veriniz.

5 — Genç kızların giydikleri elbiseler, daima sade olmalı, fazla süse yer verilmemelidir.

6 — Evde, işte, sokakta, sporda ve misafirlikte giyilen elbiseler ayrı ayrıdır.

a) Ev ve iş elbisesi :

Ev elbisesi, sade, yıkanabilecek bir kumaştan olmalıdır. Vücudumuzu sıkmamalı, rahatça hareket edebilecek bir model seçilmelidir. İş yaparken ev elbisesinin temiz kalması için daima önlük kullanılmalıdır.

b) Sokak elbisesi :

Sokak elbisesi, temiz ve hoşa gidecek bir biçimde yapılmalıdır. Güneşte rengi solmıyacak bir kumaş seçilmelidir.

c) Spor elbisesi :

İnsanı güzel gösterebilecek bir tarzda olmasına dikkat edilmelidir.

7 — Giyeceğiniz elbise, aile durumunuza uygun olmalıdır. Dar bütçeli bir aile çocuğunun çok şık giyinmesi, onu gülünç bir duruma düşürmekten başka bir şeye yaramaz.

8 — Kız çocukları, küçük yaştan itibaren ipekli çorap ve yüksek topuklu ayakkabı giymemelidir.

9 — Spor ayakkabıları, ancak sporda ve jimnastik derslerinde giyilir.

10 — Gençler, yazın sokaklarda, ceket yerine süeter giyebilirler. Fakat misafirliğe ceketsiz gidilmez.

11 — Ev elbisesi, pijama ile kat'iyen sokağa çıkmayınız.

Genel yerlerde, tren ve vapurlarda ayakkabılarınızı çıkarmayınız.

12 — Elbiselerinin biçimlerini değiştirerek yeni elbiseler meydana getirmek, hesabını bilen bir ev kadını için lâzımdır.

GLADİYATÖR :

Romalılar devrinde halk stadiyumlara toplanır; ortaya da kılıçlı, kalkanlı, mızraklı veya baltalı insanlar çıkardı. Bunlar çift çift, karşılıklı geçerler, birbirlerini öldürünceye kadar döğüşürlerdi. İşte, bunlara «Gladiyatör» adı verilirdi. Gladiyatörlerin ölümü çarpışmaları, halkı heyecanlandırırdı. Bu şekilde, halka ve imparatora zevk vermek için döğüşen gladiyatörler. esirler, köleler arasından seçilirdi. Bu şekildeki eğlenceler, Milâttan 264 yıl önce başladı. Milâttan sonra da 325 tarihinde İmparator Büyük Konstantin tarafından yasak edildi.

GOBİ ÇÖLÜ :

Gobi Çölü, Moğolistan ile Doğu Türkelini kaplar. Asyanın büyük çöllerinden biridir. Denizden yüksekliği 4000 metreyi bulur. Genişliği 3,6 milyon kilometre karedir. Gobi Çölünde yaşayanların sayısı 2,5 milyona yaklaşır. Bunlar Türk soyundan insanlardır. Moğollar, Çölün doğu ve kuzey taraflarında yaşarlar. Tarihin çok eski çağlarında, bugünkü Gobi Çölünün yerinde büyük bir iç deniz vardı. İklim değişmeleri sebebiyle bu iç deniz kurudu. Birer medeniyet merkezi olan şehirler kum tabakalarının altında kaldı.

GOLFSTRİM :

Meksika Körfezinden doğup, kuzey doğuya doğru giden, hattâ Avrupa Kıt'asının batı kıyılarını yalayan büyük deniz akıntısına «Golfstrim» adı verilir. Kelime, İngilizce dilinden alınmadır. Anlamı da: Körfez akıntısıdır. Akıntı, Florida Kanalını geçtikten sonra bu adı alır. Oldukça sıcak sulara sahip olan Golfstrim akıntısı, Batı Avrupa iklimine çok tesir eder. Bol yağmurların yağmasına sebep olur.

GORİL :

Goril, maymunların en irisi ve en korkuncudur. Vücut yapısı ve iki ayak üstünde yürüyüşü bakımından insana benzer.

Gorillere, Batı Afrika ormanlarında ve taşlık tepelerinde rastlanır. Goril ayakta dikildiği zaman, kolları diz kapaklarını geçer. Parmaklarının arasında zar bulunur. Vücudu kahve rengi ve kurşunî tüylerle örtülüdür. Kafası büyüktür. Burnu yassıdır. Çeneleri kuvvetlidir. Oldukça yırtıcı sayılır. Bitkilerle, meyvalarla geçinir. Şekerkamışı ve çekirdek içi yer. Goriller aile hayatı yaşarlar. Ana goril, yavrusuna şefkatle bakar. Derisi bir işe yaramaz. Etini vahşiler yemez. Goril avcılığı çok korkunçtur. Bir hamlede avcının üzerine atılır; altına alıp ezer, öldürür. Silâhı parçalar. Normal bir gorilin boyu 180 santimi bulur. Ağırlığı da 180 kilodur.

GÖÇLER (Sebepleri ve sonuçları) :

Göç etmek, bir yerden kalkıp başka bir yere gitmek ve orada yerleşmek demektir. Türkler, Orta Asyada bir medeniyet kurup uzun çağlar orada yaşamışlardır. Sonraları Orta Asyadaki içdeniz kurumuş, bütün ırmaklar sularını çekmişler, yağmurlar kesilmiş ve büyük bir kuraklık başlamıştı. Toprakta artık ekin yetişmiyordu. Her tarafta kıtlık ve açlık başgösterdi. İşte bu vaziyet karşısında Orta Asyadaki Türkler; etrafa dağılmağa ve verimli, sulak topraklar aramağa mecbur oldular. Bu mecburiyet karşısında göçler başladı. Türkler, Avrupaya, Afrikaya dağıldılar. Asyanın da her tarafına yayıldılar.

Göç eden Türkler, gittikleri yerlerin halkını medeniyette çok geri buldular. Türkler maden devrine girmiş oldukları halde, bu ahali daha yontma taş devrinde bulunuyordu. Türkler, gittikleri yerlerin halkına birçok şeyler öğrettiler. Yerleştikleri toprakları sürdüler, ektiler, suladılar. Mezopotamya'ya yerleşen Türkler, Sümer, Elâm, Akat, Asûr, Kalde devletlerini kurdular. Anadolu'ya yerleşenler Eti Devletini kurdular. Karadeniz'in kuzeyine geçenler İskit Devletini meydana getirdiler. Bir kısım Türkler Balkanlara, bir kısmı Fransa içerlerine sarktı. Diğer bir kol Afrikanın kuzeyinden geçerek İspanyaya vardı.

GÖK IRMAK :

Gök Irmak, Çine hayat veren bir nehirdir. Asyanın en uzun akar suyu sayılır. Boyu 3100 mili bulur. Nehrin kaynağı, de-

nizden 6000 metre yükseklikte bulunan **Tang La** Dağlarındadır. Gök Irmak (Yangçe) kollariyle birlikte, 700 bin mil kare genişliğinde bir yeri sular. Suladığı yerlere bereket getirir. Ayni zamanda bu nehir, önemli bir su yoludur da. Hanko şehri, nehrin ağzından 680 mil içerde bulunur. Bununla beraber büyük gemiler, Hanko'ya kadar giderler. Büyük şehirlerin çoğu, bu nehrin kenarında sıralanmıştır.

GÖK KUŞAĞI: (Alâimi Sema) :

Bulutlu ve yağmurlu günlerde, ekseriya havada yarım daire şeklinde renkli bir kuşak görürüz. Buna «Gök kuşağı» denir. Güneşin ışıkları, havadaki ince yağmur damlacıkları içinden geçerken renklere ayrılırlar. Bu renkler, güneş ışığı içindeki renklerdir. Bunlar da kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lâcivert, ve mor olmak üzere 7 tanedir.

GÖKTÜRKLER :(Bizans ve İranlılarla münasebetleri - Göktürk Devletinin ikiye ayrılması - Göktürklerde uygarlık) :

Orta Asyada Hun İmparatorluğu yıkılınca bazı Hunlar, Hazer Denizinin kuzeyine gidip orada bir devlet kurdular. Bazı Hunlar da Altay Dağlarına çekildiler. M. S. V. yüzyılda Orta Asyada «Cücen» İmparatorluğu kurulmuştu. Altaydaki Hunlar da bunların hâkimiyeti altında yaşıyorlardı. M. S. 552 senesinde Hun Türklerinin başına «Bumin» isminde bir hakan geçti. Cücenlere isyan ederek «Göktürk İmparatorluğu» nu kurdu. Bütün Türkleri topladı. Kore'den Hazer Denizine kadar sınırlarını genişletti. Bumin'den sonra yerine oğlu «Muhan» geçti. Göktürkler Çinlilerle pek çok savaşlar yaptılar. Zaferler kazandılar. Onları vergilere bağladılar. Eski intikamlarını aldılar.

Göktürkler ve Bizans :

Göktürk orduları, Hazer Denizinin kuzeyini dolaşarak, bugünkü Rusyaya girdikten sonra Kırıma kadar ilerlemişlerdi. Karadenizin kuzey sahili hâkimiyetleri altına girmişti. Bu vaziyeti gören Bizanslılar, Göktürklerle dost olmayı uygun bularak elçiler gönderdiler. Bu şekilde düşmanları olan İrana karşı da yalnız kalmamış, kendilerine bir dost bulmuşlardı.

Göktürkler ve İran :

Bumin'in oğlu Muhan, Çinlileri iyice hâkimiyeti altına aldıktan sonra batıda kendisini rahatsız eden Sasanî Devletinin üzerine yürüdü. (O zaman İran'da Sasani Devleti vardı.) Sasani ordusunu perişan edip Seyhun - Ceyhun Nehirleri bölgesini ve bugünkü Afganistanı zaptetti. Sasaniler, Göktürklere karşı durmak için Çinlilerle birleşmek istediler. Fakat muvaffak olamadılar.

Göktürk Devletinin yıkılışı :

M. S. 581 tarihinde Doğu Göktürk ve Batı Göktürk Devleti isimleriyle ikiye ayrıldı. Çinliler bu ayrılışı fırsat bularak önce Doğu, sonra da Batı Göktürk Devletini yıktılar.

GÖKYÜZÜ: (Gündüzün gökyüzü - Geceleyin gökyüzü) :

İçinde, dünyamız gibi daha milyonlarca yıldız bulunan sonsuz boşluğa **gökyüzü** denir. Başımızı kaldırdığımız zaman gökyüzünü görürüz. Gündüzün gök boşluğunda görünen güneştir. (Güneş kelimesine bak.) Geceleyin ise gökyüzünü nokta nokta serpilmiş bulunan yıldızlar doldurur. Bu yıldızlardan bazıları gezeğendir; dolaşırlar. Bazıları da oldukları yerde ışık saçarlar. Yıldızlar kümeler halinde dururlar. Biz bu kümelere burç adını veririz. Kutup yıldızı, küçük ayı burcunun ucundadır. Daima kuzey yönünde bulunur.

GÖL :

Etrafı kara ile çevrilmiş, geniş su birikintilerine göl denilir.

GÖLCÜK :

Kahraman donanmamızın üssü, Gölcüktedir. Gölcük, İzmit Körfezinin güney kıyısındadır. Burada, savaş gemilerimizin tamir olunduğu atelyeler ve havuzlar vardır.

Gölcük ayni zamanda, Koceli Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Kaza merkezi, Değirmendere Kasabasıdır. Gölcük Kazasının nüfusu 20 bindir.

GÖLE :

Göle Kazası, Doğu Anadoluda bulunur. Burası Kars Vilâ-

yetine bağlıdır. 56 köyü ile birlikte bütün nüfusu 30 bine yaklaşır. Yaylâlarında kocabaş hayvanlar beslenir.

GÖLKÖY :

Gölköy, Ordu Vilâyetine bağlı bir kazadır. Dağlık ve ormanlık bir bölgede bulunur. 61 köyü ile beraber bütün nüfusu 40 bindir.

GÖLLERİMİZDEN NASIL FAYDALANIYORUZ? :

Göllerimizden muhtelif şekilde faydalanmaktayız. İç Anadoludaki Tuz Gölü (Koçhisar Gölü) zengin bir tuz kaynağıdır. Her yılın yaz aylarında buharlaşan göl suları yerinde, kalın bir tuz tabakası kalır. Bazı göllerimiz balıkça zengindir. Bu gibi göllerde yapılan balıkçılık hayli kâr getirir. (Marmara Bölgesi göllerinde olduğu gibi...) Van Gölünde taşıtlar işler. Tatlı sulu göllerin sularından içme ve kullanma suları temin edilir. İstanbulun kullanma suyu Terkos Gölünden alınmaktadır. Ayrıca göller, bulundukları bölgenin iklimine etki yaparlar; çevrenin güzelliğini arttırırlar. Toprakların sulanmasında önemli işler görürler.

GÖLLERİMİZİN ZENGİNLİĞİ: (Bak: Göllerimizden nasıl faydalanıyoruz?

GÖLPAZARI :

Gölpazarı Kazası, Bilecik Vilâyeti sınırları içindedir. 63 köyü ile birlikte bütün nüfusu 19 bindir. Arazisini çeviren dağlar ormanlarla örtülüdür.

GÖNEN :

Gönen, Balıkesir Vilâyeti kazalarından biridir. Kasaba, Gönen Çayının suladığı bir ovada kurulmuştur. Merkez nüfusu 10 bine varan Gönen, kaplıcalariyle ün salmıştır. Bereketli ovasında tahıl yetişir; tütün ekilir. Otlaklarında çeşit cinste koyunlar beslenir. 79 köyü ile nüfusu 45 bini geçer.

GÖNYE :

Gönye, geometrik bir araçtır. Tahtadan da, demirden de yapılır. 3 kenarlı, 3 köşelidir. Tam bir dik üçgene benzer. Paraleller çizmekte, dik açılar çizmekte kullanılır.

GÖRDES :

Manisa Vilâyeti kazalarından biri de Gördes'tir. Gördes Çayı vâdisinde bulunur. Denizden 450 metre yüksektedir. Merkezde 3 bin nüfus yaşar. Bereketli topraklarında tarım yapılır, hayvan beslenir. Halkın bir kısmı halıcılıkla uğraşır. 102 köyü ile birlikte bütün nüfusu 28 bindir.

GÖRELE :

Görele Kazası, Giresun Vilâyetine bağlıdır. Kasaba içinde iki bin nüfus yaşar. Otlaklarında bol hayvan beslenir. Her türlü yemiş ve fındık boldur. Etrafındaki dağlar ormanlarla örtülüdür. Kazanın 63 köyü vardır. Bütün nüfus 42 bini geçer.

GÖRME DUYUSU VE ÖNEMİ: (Nasıl görüyoruz?)

Bize, tabiatın şekillerini, renklerini tanıtan görme duyumuz ve bu duyumuzun organı olan gözlerimizdir. Anadan doğma kör olanlara gülün rengini anlatmak mümkün müdür? Elbette ki hayır! Onlarda şekil güzelliği mefhumu da olamaz. Körler, daimî bir karanlığın gecesi içindedirler. Gözlerimiz yüzümüzde, göz çukurları içindedir. (Bak: Göz).

GÖVDE :

Vücudumuz üç kısma ayrılır:

a) Baş,

b) Gövde,

c) Kollar ve bacaklar.

Gövde, vücudun, omuz eklemleriyle kalça eklemleri arasında kalan kısmıdır. Gövdenin üzrinde de başımız bulunur. Gövdeyi teşkil eden kemiklerin başlıcaları omurga ve kaburga kemikleridir.

Omurga, baş altından başlar; kuyruk sokumuna kadar devam eder. 33 omur kemiğinden ibarettir. Omur kemikleri, birbirlerine yarı oynar eklemlerle bağlıdır. Omurların içindeki boşluğu omurilik doldurur. Omuriliği içındeki bulunduran boşluğun bir adı da «omurga kanalı» dır.

Omurga, 5 bölüme ayrılır:

1 — **Boyun:** Boyun bölgesinde 7 omur vardır.

2 — **Sırt:** Sırt bölgesinde 12 omur vardır.

3 — **Bel:** Bel bölgesinde 5 omur vardır.

4 — **Sağrı:** Sağrı bölgesinde 5 omur bulunur.

5 — **Kuyruk sokumu:** Kuyruk sokumu bölgesinde de 4 omur bulunur. Omurganın boyun bölgesinde bulunan birinci kemiğine **Atlas**, ondan sonra gelen ikinci kemiğe de **Eksen** denilir. Baş, Atlas kemiğine bağlıdır. Başımız Eksen kemiği üzerinde döner. Sağrı ve kuyruk sokumu omurları birbirine birleşiktir. Kuyruk sokumunun etrafında ve yan taraflarında **Leğen kemikleri** yer alır. Karnımız içindeki iç organlarımız, Leğen kemikleri üzerinde bulunur. Göğüs kafesini meydana getiren **kaburgalar** da yüreğimizi ve akciğerimizi dış etkilerden, çarpmalardan korurlar.

Gövdemiz iki kısma ayrılır. Gövdemizin üst boşluğuna göğüs, alt boşluğuna da karın adı verilir.

GÖYNÜK :

Göynük, Bolu Vilâyeti kazalarındandır. Kasaba küçüktür. İçinde yaşayan nüfus 1600 kadardır. Sakarya Nehrine karışan Göynük Suyu kasaba yanından geçer. Dolayı ormanlarla kaplıdır. 73 köyü ile birlikte bütün nüfus 20 bini bulur.

GÖZ :

Göz, görme olayını sağlayan **göz küresi** ile bunun dolayındaki yardımcı organlardan meydana gelir.

Gözü koruyan organlar: Göz küreleri, yüz kemiklerinin arasında göz çukurları adı verilen boşluklara yerleşmiştir. Göz küresinin dolayını, bir yağ tabakası kaplar. Bu yağ tabakasının içinde kan damarları, sinir telleri ve gözü hareket ettiren kaslar bulunur.

Göz kapakları: Gözü dış etkilerden tozlardan ve ışıktan korurlar. Öne doğru göz kürelerini örterler. Derinin bir parçasıdırlar. Göz kapaklarını da kaslar (Dairesel kaslar) hareket ettirir. Göz kapaklarının içi sümüksel bir zarla örtülüdür. Göz kapaklarının uçlarında kirpikler vardır. Kirpikler, göze girecek ışığı âyarlarlar; tozların göze girmesine engel olurlar.

Gözün iç açısında, ucunda göz yaşı etçiği denen salgı organları yer alır. Bunlar yağlı bir madde çıkarırlar; uyku esnasında da çapaklar yaparlar.

Gözyaşı bezi: Gözün üst ve dış köşesinde küçük bir bezdir. Ağırlığı ancak bir gram kadaıdır. İnce kanallarla üst göz kapağına ilişiktir. Göz yaşı hafif tuzlu bir sudur. Bu sıvı göz küresini saydam ve kaygan tutar.

Göz kasları: Göz küresini hareket ettiren 6 kas vardır.

Göz küresi: Göz küreleri alnın altında ve burnun iki yanında yer alan göz çukurları içinde bulunur. Göz küresinin çapı 23 milimetredir. Bu kürenin ortası arkadan deliktir. Bu delikten göze görüm siniri girer.

Göz küresi iç içe üç tabakadan ibarettir. En üstteki tabakaya sert tabaka denir. Sert tabakanın ön kısmı ışık geçirir saydam bir haldedir. Sert tabakanın altında damar tabaka yer alır Damar tabakanın ön kısmı, gözün renkli kısmını teşkil eden iristir. İrisin ortası deliktir. Bu deliğe göz bebeği denir. Saydam tabakadan gelen ışık, iristen ve iris arkasındaki mercekten geçerek sarı lekeye çarpar. İris, fotoğraf makinasının diyaframına benzer. Kasların yardımiyle gelen ışığa göre, bazan daralır, bazan da genişler. Saydam tabaka ile iris arasındaki boşluğa ön oda adı verilir. Ön oda; içinde albümin ve madensel maddeler bulunan camsıl bir sıvı ile doludur. Damar tabakanın iç yüzünü ağ tabaka kaplar. Ağ tabakada, gözün arka kısmında **kök nokta** denilen bir yer vardır. **Sarı leke** kör noktanın üzerindedir. Görüntüler sarı leke üzerinde meydana gelir.

Billûr cisim - Mercek: İrisin arkasında iki tarafı dış bükey, saydam (ışık geçirir), 9 mm. çapında ve 4 - 6 mm. kalınlığında bir cisim bulunur ki, buna mercek denilir. Damar tabakaya telsel bağlarla bağlıdır. Kasların yardımı ile gerilip kısalabilir. Işıklar, mercekten kırılarak geçerler ve sarı leke üzerinde ters teşekkül ederler. Merceğin arkasındaki odaya art oda (karanlık oda) derler. Karanlık odanın içinde de camsıl sıvı bulunur. Bu sıvı, göz küresini katı tutar.

Tabiî gözde görme: Gözün yapılışı fotoğraf makinesine benzer. Billûr cisim, mercek (objektif); iris, diyafram; damar tabaka, karanlık oda; ağ tabaka da ekran, yani eczalı film vazifesi görürler.

Cisimlerin görüntüsü saydam tabaka, ön odadaki su, billûr cisim (mercek) ve camsıl cisimden geçerek ağ tabaka üzerindeki sarı lekede ters olarak teşekkül eder. Buradaki duygu alan sinirlerin uyartılmasiyle beyin cismi görmüş olur.

GÖZ HASTALIKLARI :

Göz hastalıkları çeşitlidir. Göz kapaklarında beliren sivilcelere arpacık denir. Arpacık, kirpik diplerinde, mikropların iltihap yapmasiyle meydana gelir. Kaşıntı yapar. Ağrır. Yanma yapar. Küçük bir çiban halini alır. Ekseriya bünyenin zayıf zamanlarında görülür.

Göz nezlesi de, bir nevi göz hastalığıdır. Göz nezlesini yapanlar da yine mikroplardır. Göz nezlesinde göz kızarır, kapanır. Gözde ağrılar başlar. İltihaplar meydana gelir. Göz çapaklanır.

Bel soğukluğu hastalığını yapan mikroplar da göz sağlığı için çok tehlikelidır. Belsoğukluğuna yakalanmış olanlar, pis elleriyle gözlerini ellerlerse gözlerinde göz perdesi denen (Katarakt) hastalığı başlar.

Zatürree ve kuş palazı mikropları da gözde korkunç iltihaplar yaparlar.

Trahom, korkunç bir göz hastalığıdır. Gözde kızartılar ve cerahatler meydana getirir. Trahom mikropları bu cerahatler içindedir. Önce gözde, göz nezlesi başlar. Daha sonra gözde kanamalar, kızartılar görülür. Bu hastalığa yakalanan aydınlığa bakamaz. Göz kapakları şişer. Göz kapaklarının iç kısmında kabarcıklar belirir. Hastalığın önü alınmazsa göz küresi patlar; körlük olur.

Trahomlu hastanın eşyasını kullanmak asla doğru değildir. Türkiyenin güney doğu vilâyetlerinde trahom mücadelesi yapılmaktadır.

Kahramanlık hikâyeleri:

HEY, OĞUL!

1922 Ağustosundaydı. Afyon'a gidiyorduk. Hava sıcaktı. Buram buram terlemiştik. Arkadaşım seslendi:

— Hasan, gel! Şu çeşme başında oturalım. Biraz dinlenelim, dedi.

Oturduk. Söğüt ağacının serin gölgesine uzandık. Birer sigara tüttürdük. Cepheden konuşmaya başladık. Saatıma baktım. Tam 12 ydi.

Bir tıkırtı duydum. Baktım. Uzaktan sakallı bir dede geliyordu. Elinde sopası vardı. Çağırdık. Geldi. Yanımıza oturdu. Selâmlaştık. Kendisine bir sigara verdim. Yüzüme baktı. Hey, oğul! Afyon'a gidiyorum. Mustafa Kemal'le konuşacağım. Bana da vazife versin! 2 oğlumu da gönderdim. Ben, köyde boş mu oturacağım? Memlekette düşman dururken ırahatlık bizim nemize!..

Beyaz sakallı, nur yüzlü ihtiyara baktım. Onun temiz inancını takdir ettim. O gün, zafere olan itimadım büsbütün arttı.

Gülüyorum:

O DA MUKAVEMET KOŞUSU ŞAMPİYONU İMİŞ

Bir müşteri, lokantaya girerken paltosunu çıkarıp içeriye astı ve üzerine şöyle bir kart iliştirdi:

«Bu paltonun sahibi dünya ağır sıklet boks şampiyonudur.»

Sonra rahat rahat yemeğini yeyip bitirdi. Paltosunu astığı yere gitti. Bir de ne görsün! Paltonun yerinde yeller esiyor. Çiviye bir kart iliştirilmiş. Üzerinde şu cümle yazılı:

— «Paltoyu alan dünya mukavemet koşusu şampiyonudur.»

NE BİLSİN?!

Acar — Temel, yarın günlerden ne?
Temel — Onu bilmem ama, dün cumartesi idi!

O DA DOĞRU YA...

— Geçen gün bizim bahçeye bir koyun girmişti. Kovaladım, çıkmadı. Ben de hemen yakalayıp bodruma götürdüm. Orada bir güzel kestim. Sonra da yüzdüm. Etinden pirzola, kıyma, kavurma yaptım. Tam bir ay rahat rahat ve bol bol et yedim!

— Ne diyorsun? Çok büyük bir günah işledin! Ölünce doğru cehenneme gideceksin. Orada koyun senin karşına çıkacak ve hırsız olduğunu söyliyecek!

— Koyun karşıma çıkacak mı?

— Tabiî!

— İyi ya birader! O zaman hayvanı yakalar, sahibine teslim ederim!..

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
[illegible]
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: ALİ RIZA AKISAN
Teknik Sekreter: [illegible]
YAYINEVİ: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer: ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
7 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 30 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

GİTAR
GONDOL
GAGA
GÖZ
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
G
GAZ MASKESİ
GAZ MOTÖRÜ
GLADYATÖR

Bunları biliyor musunuz?

YENİ BİR RADAR CİHAZI YAPILDI

Radar istasyonundan bir hayli uzakta, meselâ bir gök, toprak veya deniz kesminin resmini zapteden yeni bir radar geçenlerde İngilterede ilk defa olarak teşhir edilmiştir.

Decca firması tarafından geliştirilen yeni usul, merhale esasına dayanmaktadır. Bu usulle kilometrelerce mesafeye ve radyo irtibatile işaretleri nakletmek mümkündür. Ayni usulle bir resmî de tam netlikle nakletmek mümkündür.

Bu işte, antenin istasyonların en müsaid yerinde kurulmuş olması büyük bir rol oynamaktadır. Usulün diğer bir üstünlüğü. yetişkin personel bakımından sağladığı tasarruftur. Zira, bu usulle bir merkezî kontrol noktasından bir çok radar istasyonundan birden naklen neşriyat yapmak mümkündür. Yeni gelişme kısa bır zamanda hava alanlarında ve limanlardaki radar tesislerinde tatbik edilebilecektir.

SERÇENİN MARİFETİ

Woonsocket (Amerika) da bir serçe, pek tiryaki olacak ki, yolda yanar halde bulduğu bir sigarayı alarak bir evin damı altındaki yuvasına getirmiş ve böylece yangına sebebiyet vermiştir. Tesadüf bakın ki evin sahibi de itfaiyecidir ve o gün izinli olarak evinde bulunmaktadır. Yangını gören itfaiyeci arkadaşlarına telefon etmiş ve evin yarısı yandıktan sonra ateş söndürülmüştür.

PİŞMİŞ BALIKLAR

Klover (Güney Afrika) da bir nehir kıyısına, karaya vuran tatlı su balıklarını ahali kapışıp yemiştir. Çünkü güneşte 77 dereceyi bulan sıcaklıkta balıklar karaya vurur vurmaz pişmişler veya suda haşlanmışlardır.

GÖZ KUSURLARI :

Miyopluk, yakın görme hastalığıdır. Bu hastalığa yakalanan göz küresi şeklini kaybeder; önden arkaya doğru uzar. Görüntü, ağ tabakanın önünde teşekkül eder. Görüntüyü sarı leke üzerine düşürmek gerekir. Bunun için de iç bükey (Konkav) mercekli gözlükler kullanılır. Miyopluk irsîdir. Ana ve babadan geçer. Küçük yaştaki çocuklar gözlerini kitaba pek fazla yaklaştırırlarsa miyopluk hastalığına yakalanırlar.

İpermetropluk, uzak görme hastalığıdır. Bu hastalığa tutulan gözün küresi önden arkaya doğru basıklaşır. Görüntü, böyle gözlerde ağ tabakanın gerisinde teşekkül eder. Görüntüyü sarı leke üzerine düşürmek için dış bükey (konveks) mercekli gözlükler kullanmak icabeder.

Astigmatizma da bir çeşit göz kusurudur. Saydam tabakanın eğilimliğinin her tarafta aynı olmaması, bu kusura sebep olur. Bu kusuru gidermek için de, silindir biçiminde gözlük camları kullanılır.

GÖZLEMEVİ (Rasathane) :

Gökyüzünün ve yıldızların gözlendiği, içinde teleskoplarla çeşitli âletlerin bulunduğu yerlere gözlemevi adı verilir.

Gözlemevlerinde astronomlar çalışır. Gözlemevleri çoklukla ormanlık ve dağlık yerlerde, dağların üzerinde kurulur. Bugün dünyanın en büyük gözlemevi, Amerika Birleşik Devletlerinde Palomar Gözlemevidir.

GÖZLEMLER :

Öğretimde gözlemlerin önemi çoktur. Görerek, inceleyerek, araştırarak öğrenilen bilgiler kolayca unutulmazlar. Bu sebeple, okullardaki dersler tamamen gözlemlere dayanır. Eğer, tabiat bilgisi dersinden iskelet konusu öğreniliyorsa, karşımızda, muhakkak bir insan iskeletinin bulunması icabeder. Bunun gibi diğer ders konularında da canlı örneklere mutlaka ihtiyaç vardır. Tulumbaları öğrenirken, tulumbaları görmek, denemek; aralarındaki ayrımları bulmak gerekir. Buhar makinesi yakından incelemekle daha iyi anlaşılır. Gözlemler ya okulda, dersanede olur; ve yahut ta çevrede, hayat içinde yapılır.

GÖZLÜK:

Gözü, ışık ve tozlardan koruyan ve göz kusurlarını gideren özel camlardan yapılmış araçlara gözlük derler. Âdi gözlükler, âdi camlardan yapılırlar. Bunlar gözleri toz, topraktan korurlar. Siyah güneş gözlükleri, gözü fazla ışıktan korurlar.

Bir de numaralı gözlükler vardır. Bu gözlüklerin camları çeşitli merceklerden yapılmıştır. Numaralı gözlükleri gelişi güzel takmak doğru olmaz. Bunları, gözün kusuruna göre, göz doktorları verir. Bu gözlükler, gözlükçülerden doktor reçetesi ile alınır.

Yaşlı insanlarda, çok defa prespitlik kusuru baş gösterir. Prespitlik kusurunda bir göz, 20 - 30 santimetreden ötesini görmez. Bu gözlerde mercek, esnekliğini kaybeder. Prespitliğe yakalananlar dış bükey (konveks) mercekli gözlükler kullanırlar.

GRAFİK (GAZETELERDE, DERGİLERDE, İSTATİSTİK YILLIKLARINDA, KİTAPLARDA..)

Sayıların resim veya şekillerle canlandırılmasına «grafik» adı verilir. Grafiklerin resim, sütun ve daire şeklinde olan türlü şekilleri vardır. Fakat, en kolay anlaşılan resimlerle yapılan grafiklerdir. Meselâ sınıftaki kız ve erkek öğrenci sayısını göstermek için, temiz bir kartona kız ve erkek öğrenci resimleri yapılır. Bir kenarına da her resmin kaç çocuğu gösterdiği açıklanır. Sütun şeklinde grafikler yapmak için belli uzunluklarda sütunlar çizilir. Bu sütunların her santimetresi veya milimetresi bir sayıyı gösterir. Daire şeklinde grafikler de olur. Daire istenilen yüzde parçalarına bölünerek gereken grafik yapılır. Grafike en çok gazetelerde, dergilerde, kitaplarda ve istatistik yıllıklarında rastlarız.

GRAM:

Bir santimetre küp arı suyun + 4° deki ağırlığıdır. Gram bir ağırlık birimidir.

GRAMOFON:

Gramofon da bir müzik âletidir. Eskiden çoktu. Şimdi, radyo ve televizyonların çoğalmasiyle gramofonlar kullanılmaz oldu. Gramofonun bir makinesi vardır. Bu makine kurularak ça-

lışır; üzerindeki tablayı döndürür. Tabla üzerine de, üzerinde ses çizgileri bulunan plâk konulur. Plâk dönerken üzerine, ucunda iğnesi olan gramofon kolu indirilirse plâğa doldurulan seslerin çıktığı, tekrarlandığı duyulur. Gramofonun ilk yapıcısı Edison'dur. Fakat, Edison'un fonografı çok basitti.

Bugün bile kasaba ve köylerde gramofona rastlanır.

GRAVZANT HALKASI:

Gravzant halkası, cisimlerin ısı etkisiyle genişlediğini ispata yarayan bir âlettir. Bu alet, bir demir çemberle bir demir veya kurşun küreden ibarettir. Soğuk iken, demir çemberden kolayca geçen metal küre, ısınınca geçmez Bundan çıkaracağımız sonuç: Cisimlerin ısı karşısında genişledikleri fikridir. Okullarda, tabiat bilgisi ders araçları sırasında gravzant halkalarına da rastlanır.

GREENWİCH (Griniç):

Griniç, Londranın güney doğusunda bir şehirdir. Nüfusu 150 bini geçer. Bu şehrin bizim için en önemli tarafı, başlangıç meridiyeninin bu şehirden geçmesidir. Burada, bir de büyük gözlemevi vardır. Bu gözlemevi 1675 yılında kurulmuştur.

Griniç Gözlemevinin doğusunda kalan meridyenlere doğu meridiyenleri, batısında kalan meridiyenlere de batı meridiyenleri adı verilir.

GRÖNLAND:

Grönland Adası, Amerikanın kuzey doğusunda yer alır. Yeryüzünün en büyük adasıdır. Kuzeyini Buz Denizi, batısını Kanada, doğusunu Grönland Denizi, İzlanda Adası ile Spitzbergen Adaları kuşatır. Grönlandın büyüklüğü 2.175.000 kilometre karedir. Üzerinde büyüklüğüne göre pek az insan yaşar. Bunların çoğu da eskimolardır. Adanın batısında bulunan Godthaad kasabası Grönlandın merkezidir. Bu büyük ada baştanbaşa buzlarla kaplıdır. Hattâ bir çok yerleri gezilememiştir bile. Buz dağlarının kalınlığı bir çok yerlerde 1200 metreyi bulur.

Buzsuz olan kısım, güney batıya düşer. Burası da 150 kilometrelik bir saha kaplar. Zaten nüfus çokluğu da bu bölgede barınır.

Grönland Adası Danimarkalıların buyruğu altındadır.

GUATEMALA:

Orta Amerikada küçük bir devletçiktir. Bağımsızdır. Alanı 109.724 kilometre karedir. Nüfusu 3400000 kişidir. Arazi volkaniktir. Bugün bile, faaliyet halinde olan yanardağları vardır. Nüfus çoğunluğu kızılderililerdedir. Halkın bir kısmı melezdir. Beyaz deriliiler azlıktır. İhracatının %80 i kahvedir. Muz, şekerkamışı ve kakao da çıkarır. Tahıl, patates tarımı yapılır. Ormanları zengindir. Ormanlarından kauçuk ve vanilya çıkarılır. Altın ve gümüş madenleri işletilir.

Guatemala cumhuriyetinin başşehri 112 bin nüfuslu Guatemala şehridir. Halk İspanyolca konuşur. Guatemalaya ekonomik bakımdan Amerika Birleşik Devletleri hâkimdir.

GUGUK:

Bir kuş cinsidir. Mayısta öter. Böcek avlamakla geçinir. Bu sebeple çiftçilere ve ormanlara büyük faydalar sağlar. Güvercin büyüklüğündedir. Rengi tekirdir.

Bir de guguklu saat adı verilen bir saat çeşidi vardır. Bu saatin kutusundan çıkan madenî bir kuş, saat başlarında guguk! guguk! diye öter.

GUİNEE (Gine) :

Gine, Afrikanın batı kıyılarında yer alır. Senegal ile Kongo arasında uzanır. Gine kıyıları bir çok kısımlara ayrılır. Bu kısımlarda Liberya, Fildişi Sahili, Togo, Dahomey, Nijerya ve Kamerun gibi memleketler sıralanır.

Ginenin büyük kısmı Fransız sömürgesidir. Nüfusu 2220500 kişidir. Bu sömürgenin merkezi Konakri şehridir.

Ginenin diğer kısımları, Portekizlilerin, İspanyolların sömürgeleridir.

GUİNEE KÖRFEZİ: (Bak: Gine Körfezi).

GUTENBERG :

Gutenberg 14. Yüz yılın sonlarında doğdu. Doğduğu yer, Batı Almanyanın Mainz şehridir. Fakir bir ailenin çocuğu idi. 1428'de Mainz şehrinden ayrıldı; Strassburg'a gitti. Orada matbaacılık işleriyle uğraştı. 1450'de Mainz'a dönerek matbaasını

kurdu. Burada ilk olarak lâtince bir İncil basıldı. Böylece, bugünkü modern basımevinin temelini, ilk olarak Gutenberg kurmuş oldu.

Onun icadiyle Ortaçağların cehaleti giderilmiş, insanlar bilgi sahasında yükselmişlerdir. Gutenberg, ilk basımevini yapmazdan önce kitaplar elle yazılıyordu. Elle yazılan kitaplar ise pahalıya mâloluyordu. Bu pahalı kitapları da herkes okuyamıyordu. Kitaplar kolaylıkla ve ucuza basılınca okur yazarların sayısı artmıştır.

GÜBRELER (Çeşitleri):

İçinde, bitkilere yarayacak besinleri bulunduran ve toprağın kuvvetini arttıran maddelere gübre denir. Gübre, toprağı bereketlendirir. Bitki topraktan azot, potasyum ve fosfor alır. İşte; toprakta miktarı azalan bu maddeler, gübre atmakla çoğaltılır. Gübreler, tabiî ve sun'î gübre olmak üzere ikiye ayrılır.

Hayvan ve insan pislikleri, leşler, mezbaha artıkları, bitki çürükleri hep tabiî gübrelerdir. Sun'i gübreler, özel surette hazırlanır. Amonyum sulfat, güherçile sun'i gübreler sırasındadır.

GÜL :

Çiçeklerin en güzellerinden biri, hiç şüphesiz ki güldür. Gülün yaprakları ince, kokusu lâtif, görünüşü güzeldir. Gül, ayrı taç yapraklı, çift çenekli ve çiçekli bir bitkidir. Armut, badem, ahududu, ayva, çilek, elma ve kiraz gülgiller familyasına giren bitki çeşitleridir.

Gülün 200 ü aşan cinsi vardır. Bunlar renkçe, koku güzelliği bakımından birbirlerinden ayrılırlar.

Yabani güllere orta kuşak iklim bölgesinde, orman ve tarla kenarlarında rastlanır. Bahçe güllerinden yalnız bir mevsim boyunca çiçek açanlara yaz gülü veya güz gülü denir. Bir de yediveren gülleri vardır. Bunlar, yılın çok zamanında çiçek açarlar. Gül, bir süs çiçeğidir. Bununla beraber gülden gülyağı ve esans gibi güzel kokular da çıkartılır.

GÜLCÜLÜK :

Bahçe güllerinin ilk yetiştirildiği yerler, İsparta. Antalya,

Burdur gibi Anadolu şehirleridir. Bugün de bu şehirler, güzel gül bahçeleriyle doludur. Gül fidanı, çok güneş isteyen bir bitkidir. Bilhassa, killi ve kilisli topraklarda iyi yetişir. Gülü ya daldırarak veya yaban gülünü aşılayarak çoğaltırız.

İspartada gülyağı fabrikası vardır. Özel surette, geniş bahçelerde yetiştirilen güller fabrikalarda esans, gülsuyu ve gülyağı haline sokulur.

GÜLHANE HATTI:

19. Yüzyıl başlarında, gelişen Avrupa devletleri karşısında Osmanlı devleti bir gerilik manzarası arzediyordu. 1789 Fransız İhtilâlinin dünyaya yaydığı demokrasi fikri henüz Osmanlı sınırlarından içeri girememişti. Padişah, dilediği gibi hareket ediyordu. Bir insanın sürülmesi, öldürülmesi onun isteğine bağlıydı. Azınlık vatandaşlar da ayrı muameleye tâbiydiler. Bütün bu sebepler yüzünden, Avrupa devletlerinin güvenini ve sevgisini kaybetmiştik. Nihayet, genç padişah Abdülmecit I. durumu kavradı. Londra'da elçi bulunan ve Avrupa'yı yakından tanıyan Mustafa Reşit Paşa'nın fikirlerinden faydalanmayı yerinde buldu. Bu suretle, 1839 yılında Mustafa Reşit Paşa bir hattı hümayun kaleme aldı. Bunu Gülhane parkında Padişahın, nazırların, ulemanın ve Rum, Ermeni patriklerinin, Yahudi hahamının, yabancı elçilerin bulunduğu çok kalabalık bir kütle önünde yüksekten okudu. Gülhane hattına göre:

a) Müslüman ve Hıristiyan vatandaşlar eşit haklara sahip olacaklar; bunların ırz, can ve mal güvenlikleri sağlanacaktı.

b) Vergiler düzenli bir hale getirilecekti.

c) Askerlik görevi de düzene konulacaktı.

d) Padişah, mahkeme kararı olmaksızın dilediği gibi ölüm, hapis cezaları veremiyecekti.

GÜLNAR:

Gülnar, İçel Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 49 köyü ile beraber bütün nüfusu 25 bini aşar: Kazayı arızalandıran dağlar zengin ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlardan kereste elde edilir. Kaza merkezi 1372 nüfuslu Anaypazarı köyüdür. Bura-

sının denizden yüksekliği 25 metredir. Bilindire nahiyesi deniz kenarında, Gülnar kazasının iskelesidir.

GÜMRÜK:

Memleketimize yabancı ülkelerden gelen mallar kontrol edilerek, vergiye tâbi tutularak içeri sokulur. Memleketimizden başka ülkelere giden mallar da kontrol edilmeden, vergiye tâbi tutulmadan o memleket sınırlarından içeri sokulmaz. İşte, bütün bu işlerin yapıldığı yere gümrük adı verilir. Mallar gümrükten geçerken, değerlerine göre bunlardan bir vergi alınır ki buna gümrük vergisi denir. Dışardan gelen malı gümrükten geçirmeden, vergisini ödemeden gizlice yurda sokmak kaçakçılıktır. Kaçakçılık çok kötü bir iştir. Gümrük muhafaza memurları, gümrük muhafaza askerleri kaçakçıları yakalarlar.

Gümrükler her memlekete büyük faydalar sağlarlar. Bir defa, devlet gelirlerinin önemli bir kısmını gümrüklerden alınan vergiler teşkil eder. Sonra da, gümrükler yurd içi endüstriyi koruyan bu endüstrinin yaşayıp gelişmesini sağlayan yerlerdir. Memleketimizde yapılan malların aynı cinsleri şüphesiz ki bir çok yabancı ülkelerde de yapılır. Eğer gümrükler olmasa, gümrük vergileri alınmasa, yabancı diyarlardan gelen mallar yerli mallarımıza rekabet ederler. Böylelikle fabrikalarımızın kapanmasına, dolayısiyle işçilerimizin işsiz kalmasına sebep olurlar. Bunun için hükûmet sınırlardan giren mallardan büyük vergiler alır. Bu suretle hem devlet kasasına para girer, hem de yerli - yabancı mal rekabeti önlenmiş olur. Çünkü gümrük resmine tâbi tutulan mal, yerli maldan daima daha pahalıdır.

Osmanlı devleti zamanında gümrüklerimiz yabancı devletlerin elindeydi.

GÜMRÜK VE TEKEL VEKÂLETİ:

Hükûmeti teşkil eden Vekâletlerden biri de «Gümrük ve Tekel Vekâleti» dir.

Gümrük ve Tekel Vekâleti Gümrükler Umum Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza Teşkilâtı, bir de Tekel Umum Müdürlüğü gibi kısımlara ayrılır.

Gümrükler Umum Müdürlüğü Türkiye gümrüklerine karı-

şır. Gümrük tarifelerini hazırlar. Gümrük işleriyle uğraşır.

Gümrük Muhafaza Teşkilâtı ise gümrük kaçakçılığını önlemekle görevlidir. Bunun için de, Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı adı ile bir teşkilât vardır. Bu teşkilâta mensup askerî birlikler gümrük kaçakçılığına engel olurlar.

Tekel Umum Müdürlüğü: Bu teşkilâtın başlıca görevi tütün, ispirto, ispirtolu içkiler, tuz, barut, patlayıcı maddeler, silâh, kahve ve çay satışlarını idaredir. Bu maddelerin satışları Vekâlete özel kârlar sağlar. Ayrıca, Tekel Umum Müdürlüğünün emrinde, bir çok imâlathaneler, fabrikalar ve çalışma yerleri, satış depoları da vardır.

GÜMÜŞ :

Gümüş, kıymetli bir madendir. Paslanmaz. Süs eşyası, para ve elektrik malzemesi yapmakta kullanılır. Kimyada kısaca Ag. olarak yazılır.

Gümüş 960,5 derecede erir, 1950 derecede kaynar, yoğunluğu 10,5 dir.

Gümüş tabiatta bazan saf, bazan da taş ve kayalar halinde bulunur. Kurşunla karışık, bakırla karışık, kükürt birleşiği ve simli kurşun filizleri şeklinde olduğu da çoktur .Gümüş karışımları topraktan kaya halinde çıkar. Sonra, bu kayalar döğülür. Toz haline getirilir. Bir takım havuzlarda su ile karıştırılıp çamur haline sokulur. Bu çamur özel şekillerde yıkanır, kurutulur. Elekten geçirilir. Elde edilen zerreler eritilir, civa madeni ile amalgama yapılır. Isıtılır, civa ve kükürt uçurtulur. Neticede saf gümüş sağlanmış olur.

Gümüş ısıyı, elektriği kolayca iletir. Bugün, gümüş bileşikleri fotoğrafçılıkta, çeşitli ilâçlarda, kapsül, fülminat imalinde; tıbbî âletlerin yapılmasında kullanılır.

GÜMÜŞANE:

Gümüşhane Doğu Karadeniz bölgesi Vilâyetlerimizden biridir. Denizden uzaktır. Bölgenin iç kısımlarına düşer.

Merkez nüfusu 4 bini geçer. Gümüşanenin içi elma ve çeşitli meyva bahçeleriyle doludur. Evler bu bahçeler içinde kurulmuştur. Şehir Trabzon - Erzurum şoşesi üzerindedir. Vilâ-

yetin alanı 10,059 kilometrekaredir. Bayburt, Kelkit, Şiran, Torul adında 4 tane kazası vardır. Bu kazaları ile birlikte bütün nüfusu 203.474 kişidir.

Eskiden vilâyet çevresinde gümüş madenleri işletildiği için vilâyet, Gümüşhane adını almıştır.

GÜMÜŞ BALIĞI:

Gümüş balığı küçük yapılı bır balıktır. Boyu 16 santimetreyi geçmez. Eti lezzetlidir. Rengi gümüşe benzediği için bu adı alır. Işığa tutulduğu vakit bel kemiği farkedilir. İstanbul Boğazı ile Marmara Denizinde ilkbahar aylarında bol avlanır.

GÜMÜŞHACIKÖY:

Amasya Vilâyeti kazalarından biri de, Gümüşhacıköydür. Merkez kazada 8 bine yakın nüfus yaşar. Kasaba Merzifon - Osmancık şoşesi kenarındadır. Bereketli ovasında tahıl tarımı yapılır. 51 köyü ile beraber bütün nüfusu 33 bini geçer. Eskiden civarında gümüşlü kurşun madenleri işletildiği için kazaya Gümüşhacıköy adı verilmiştir.

GÜN BALIĞI:

Gün balığı bir balık cinsidir. Güneşin ışığında çeşitli renkler taşır. Yurdumuz sularında yeşil ve kırmızı çeşitleri avlanır. Eti pek lezzetli olmayan bu balığın boyu 20 santimetreyi geçmez.

GÜNDOĞMUŞ :

Gündoğmuş; Antalya Vilâyetine bağlı bir kazadır. 33 köyü ile birlikte nüfusu 12 bini bulur. Arazi dağlıktır .Tarıma elverişli yerleri azdır. Keçi ve hayvan çok beslenir. Ormanları zengindir. Kaza merkezi 1223 nüfuslu Eksere kasabasıdır. Gündoğmuş kaza yöresinin iskelesi Manavgattır. Halk keçi besler, tulum peyniri yapar, bal, pekmez, ceviz, incir, av derisi elde eder.

GÜN DÖNÜMÜ :

Yıl içinde, gece ile gündüzün eşit uzunlukta olduğu zamanlara, gündönümü adı verilir. Bu hal, yılda 2 defa tezahür eder. Birincisi 21 - 22 Marta, diğeri de 22 - 23 Hazirana rastlar. Gün dönümlerinde dünyanın iki kutbu da güneşten aynı uzaklıkta bulunur.

GÜNDÜZ : **(Bak: Gece - Gündüz).**

GÜNEŞ :

Boşlukta hiç durmadan döner. Daima alev halinde yanan gazlardan meydana gelmiştir. Altı yedi bin derece sıcaklıktadır. Etrafına aydınlık ve sıcaklık verir. Dünyamız, sıcaklığı ve aydınlığı güneşten alır.

GÜNEŞ, EN BÜYÜK ISI KAYNAĞIDIR :

Dünyamıza hayat veren güneştir. Işığı ve ısıyı da güneşten almaktayız. Zaten, en büyük ısı kaynağı güneştir. Ağaçlar, güneş ışığı ile gelişirler, büyürler. Biz ağacı yakarken ısınırız. Ağaç, güneşten türlü şekillerde aldığı kaloriyi, yanarken etrafına yayar. Böylelikle de bizi ısıtmış olur. Çeşitli yanıcı maddeler için de ayni şeyi düşünebiliriz.

GÜNEŞ IŞIĞININ FAYDALARI :

Güneş ışığı, dünyamızı aydınlatır ve ısıtır. Gerek ısısı ve gerek ışığı ile insan vücuduna önemli etkiler yapar. Vücudun hayatî görevlerini canlandırır. Kemikleri, meydana getirdiği D vitamininin etkisiyle kireçlendirir. Güneş banyosu bir çok hastalıklara karşı şifa çaresidir. Güneş, mikropların düşmanıdır.

GÜNEŞ IŞIĞININ RENKLERİ :

Yaz günleri yağmurlu havalarda, gökte, renkli gökkuşağı belirir. Havadaki su damlacıklarından geçen güneş ışıkları, yedi renge bölünür. Bu renkler de şunlardır: Kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lâcivert, mor. İşte, bu yedi rengin karışmasiyle de beyaz renk meydana gelir. Nevton çarkı ile bu kolayca ispatlanır.

GÜNEŞ SAATİ :

Saat yokken, güneş saati kullanılırdı. Bunu siz de bahçemizde yapabilirsiniz. Bunun için toprağa dikilen bir çubuğun etrafına bir daire çizip; çubuğun gölgesinin günün çeşitli saatlerinde dairenin neresine düştüğünü işaretlemek kâfidir.

GÜNEŞ SİSTEMİ :

Dünya, güneşin etrafında döner. Dünya ile beraber güneşin etrafında dönen sekiz gezeğen daha vardır. Böylece hepsi dokuz gezeğen eder. Güneşin bir çekme kuvveti vardır. Onun için bu dokuz gezeğen, hiçbir tarafa gitmeden güneşin etrafında dönerler. Güneş ve dokuz gezeğenin hepsine birden «Güneş Sistemi» denir.

GÜNEŞ TUTULMASI :

Ay, dünyamızın etrafında dönerken, bazan dünyamızla güneş arasına girmiş bulunur. O zaman dünyamız, güneşin ışıklarını iyice alamaz. Ayın gölgesi, dünyamızın üzerine düşer. Buna güneş tutulması denir.

GÜNEY (Karaağaçlı) :

Denizli Vilâyeti sınırları içinde bir kaza merkezidir. Buldan Kasabasının kuzey doğusuna düşer. Merkez nüfusu 6 bindir. Bütün nüfusu 12 bini geçer. Güney Kazasının toprakları tarıma elverişlidir. Hayvan da beslenir.

GÜNEY AFRİKA BİRLİĞİ :

Güney Afrika Birliği, Afrika kıt'asının güneyine düşer. Burası, bir İngiliz dominyonudur. Memleket dağlıktır. Arazi çöllerle, bozkırlarla kaplıdır. Hükümetin başşehri Kap (Capetown) şehridir. İklim, genel olarak sıcaktır. Yüksek tepelerde karlara da rastlanır. Deniz kıyıları serindir. Denizlerden gelen rüzgârlar, bol yağmur getirir. Halk yerliler, göçmenler ve melezler olmak üzere üçe ayrılır. Hükümet idaresine İngiltereden gelen beyaz ırkın torunları hâkimdir. Güney Afrika birliği madence çok zengindir. Kömür, demir, bakır, kurşun, fosfor, gümüş, altın ve elmas madenleri işletilmektedir.

Nüfus, en çok Kap, Johannesburg ve Kimberley dolaylarında toplanmıştır. Kalahari Çöllerinde, Oranj bölgesinde ve batı

kıyılarında uzanan çöllerde vahşî, yerli kabîleleri yaşar. Bunlar zenci ırkından olan Hotantolar ve Boşimanlardır.

Memleketin en önemli akar suyu Oranj Nehridir. Bu nehir ve kolları, Güney Afrika Birliği topraklarını sular.

Kap, Port Elisabeth ve Durban, kıyılarda sıralanmış başlıca limanlardır.

Ormanlar güney doğu kıyılarda uzanır. Güney Afrika Birliği topraklarında hayvan beslenir, buğday, mısır, arpa yetiştirilir.

Güney Afrika Birliği Hükümeti alış - verişini ana vatan ile, yâni İngiltere ile yapar.

GÜNEY AMERİKA :

Amerika kıt'asının güneyde kalan parçasına, Güney Amerika adı verilir. Güney Amerika, kuzeyde Karayipler Denizinden, güneyde Horn Burnuna kadar uzanır. Kuzey tarafı geniş, güney ucu sivridir. Ekvator, Güney Amerikanın kuzeyinden geçer. Kıt'anın doğu ve batı tarafları dağlıktır. Batıda, kuzeyden güneye doğru, bir duvar gibi uzanan And Dağları, deniz kıyılarını takib ederler. Bu dağlar, iç taraflara pek geçit vermezler. Büyük Okyanusun yağmur dolu rüzgârlarını iç taraflara sokmazlar. Güney Amerikanın doğu kıyılarında uzanan dağlar, eski ve yıpranmış dağlardır. Batıda ve doğuda yer alan bu iki ârıza arasında geniş yaylâlar yer alır.

Güney Amerikanın doğusunu Atlas Okyanusu, batısını da Büyük Okyanus çevirir. İklim genel olarak sıcaktır, nemlidir. Yalnız, bu durum, yüksek yerlerde ve güneyde soğuk ve şiddetli kara iklimi halinde görülür. Dünyanın en çok su boşaltan akar suyu da, Güney Amerikadadır. Bu akar su, Amazon adını taşır. Amazon, Ekvator Bölgesi nehridir. Bol yağmurlarla sulanan kolları çoktur. Güney Amerika'nın kuzey tarafları baştanbaşa bu nehrin bölge sınırları içine girer. Bundan başka Parana Nehri de önemli bir akar sudur. Amazon Bölgesi, vahşî manzaralar, sık ve geçit vermez ormanlarla doludur. Bir çok

yerler, yaşamaya elverişli değildir. Güney Amerika altın, gümüş, kalay, petrol gibi değerli madenler bakımından zengindir.

Koyun, sığır, lama cinsinden hayvanlar çok beslenir. At bol yetiştirilir. Yer yer, bereketli topraklarda makina tarımı yapılır.

Güney Amerika, İspanyol ve Portekiz gemicileri tarafından 16. Yüzyılın başlarında bulunmuştur.

Kahve, muz, portakal, pamuk, pirinç, tahıl, kauçuk, başlıca ürünleri teşkil eder.

Kolombiya, Venezuela, Guiana, Ekvator, Brezilya, Bolivya, Peru, Şili, Uruguay, Paraguay ve Arjantin, Güney Amerikanın başlıca devletleridir. Yalnız, bunlardan Guiana, İngiltere, Hollanda ve Fransa arasında bölüşülmüş bir sömürgedir.

GÜNEYCE :

Güneyce Kazası, Rize Vilâyetine bağlıdır. Arazisi dağlıktır. 30 köyü ile birlikte bütün nüfusu 18 bini geçer.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ :

Siir — Diyarbakır — Urfa — Gaziantep arasındaki bölgeye Güneydoğu Anadolu Bölgesi denir. Kuzey ve kuzeydoğu taraflarında Güneydoğu Torosları Dağları bulunur. Aşağı kısımları Irak ve Suriye hudutlarına kadar düzlüklerle kaplıdır.

Memleketimizin en sıcak yeri bu bölgedir. Yazın bunaltıcı sıcaklar olur. Kışın ve ilkbaharda da yağmur yağar. Geniş bozkırlar vardır. Ormanlar çok azdır.

Fırat ve Dicle Nehirleri, bu bölgeden de geçer. Bölgenin önemli şehirleri 45000 nüfuslu Diyarbakır, 37000 nüfuslu Urfa, 73000 nüfuslu Gaziantep, 27000 nüfuslu Kilis'tir.

Batı kısımda, Kilis taraflarında zeytin, Gaziantepte fıstık, üzüm ve tütün yetişir. Muhtelif yerlerde buğday, arpa, pamuk, susam, mercimek ve Antep fıstığı yetiştirilir. Bozkırlarda hayvan beslenir. Bunlardan deri ve yapağı alınır.

Ekseri şehirlerde el tezgâhları vardır. Kumaş dokunur.

Kilis'te ipekli kumaş yapılır. Urfa'da Urfa Yağı, Kilis çevresinde sabun ve zeytinyağı yapılır.

GÜNEY KUTBU :

Ekvatorun 90 derece güneyinde bulunan noktaya «Güney Kutbu» adı verilir. Güney Kutbu çevresinde geniş bir kıt'a göze çarpar. Antarktika adını alan bu kara parçasının hemen her yeri kalın buz tabakalariyle örtülüdür. Antarktikanın alanı 14 milyon kilometrekareyi geçer. Bu geniş buz kıt'asını kuzeyden çeviren Güney Kutup Denizinin genişliği de 20 milyon kilometre karedir. Kutup Bölgesi, 66,5 derece kutup dairesinden 90 dereceye kadar uzanır. Isı derecesi her mevsimde (0) sıfırın altındadır. Yıllık ısı ortamı daima (—35) derecedir. Kutup noktasında 6 ay gece, 6 ay da gündüz olur. Ama, soluk güneş, bir hasta yüzü kadar tesirsizdir. Hayat vermez. Buzları eritmez. Canlı olarak görülebilen varlıklar yosunlarla, nisbeten ılık kıyılarda penguen kuşlarıdır. Güney Kutup Denizleri fok, balina ve amber balığı gibi yaratıklar bakımından oldukça zengindir. Uzak memleketlerden gelen balıkçılar, buralara giderler; balık avcılığı yapıp tekrar yurtlarına dönerler.

Güney kutbu, kuzey kutbuna nazaran hem daha geç, hem de daha güç keşfedildi. Bugün bile Güney kutbunun bilinmeyen tarafları pek çoktur. Güney kutbunu bize tanıtan kahramanlar Amiral Börd; Çaklton, kaptan Skot ve Amundsen gibi fedakâr insanlardır. Bu büyük insanlar kutup gezilerinde her türlü güçlüğe katlanmışlar; hattâ bir çokları kutbun kar fırtınaları arasında ölüm uykusuna dalmışlardır.

GÜNEY YARIM KÜRE :

Dünyamız, ekvatorla iki eşit parçaya ayrılır. Ekvatorun kuzeyinde kalan parçaya Kuzey Yarım Küre, güneyinde kalan parçaya da Güney Yarım Küre adı verilir.

Güney yarım küre, denizler yarım küresidir. Yâni, Kuzey yarım küreye nazaran burada denizler büyük bir yer kaplar. Kara parçaları ise denizlere nazaran hayli azdır. Kuzey yarı kü-

rede kış mevsimi hüküm sürerken, Güney yarı küre yaz mevsimine sahiptir.

GÜNLÜK HAVA GÖZLEMLERİ :

Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir gibi büyük şehirlerde hava gözlem istasyonları vardır. Buralarda günlük hava gözlemleri yapılır. Hava gözlem istasyonlarında havanın basıncını, nemini, ısısını ve rüzgârların durumunu ölçen çeşitli âletler vardır. Bu âletlere bakılarak havanın durumu hakkında bilgiler edinilir. Bu bilgiler Ankara Radyosuna duyurularak günün belli saatlerinde bütün memlekete iletilir. Günlük işlerimizi, seyahatlerimizi hava gözlem raporlarına uydurmak zorundayız. Okullarda da günlük hava gözlemleri yapılır. Gözlem sonuçları, hava grafiklerine yazılır.

GÜNLÜK MASRAFLAR :

Yemeklerimiz ve kahvaltılarımız için sebze, et, yumurta ve süt ister. Gazete okumak da, yemek gibi, bir ihtiyaçtır. Büyük bir şehirde bulunuyorsak, taşıtlar için para harcamak zorundayız. Hastamız varsa onun da ilâcını alacağız. Bunlar bizim günlük masraflarımızdır.

GÜRCİSTAN :

Gürcistan, yurdumuzun kuzey doğusunda yer alır. Sovyetler Birliğine dahil bir cumhuriyettir. Araziyi yüksek Kafkas sıra dağları kaplar. Alanı 69,600 kilometre karedir. Nüfusu 4 milyona yaklaşır. Gürcistan Cumhuriyetinin başşehri Tiflistir.

Kura ve Rion Nehirlerinin suladığı topraklar bereketlidir. Gürcistanın Karadeniz kıyısında en önemli limanı Batumdur. Bakû'dan borularla gelen petrol, Batum'dan sarnıç gemilerine boşalır.

Gürcistan halkının çoğu hiristiyan Ortodokstur. Müslümanlar ve Türkler azınlıktırlar.

İklim kuytu yerlerde ılımandır. Yükseklerde serttir. Tarım yapılır. Hayvan beslenir.

GÜREŞ :

Güreş, insanlar arasında, çok eskidenberi bilinen bir spordur. Böylelikle güreş, insan tarihi kadar eski bir spordur denebilir. Tarih, eski Türklerde ve eski Yunanlılarda güreşin sevilen bir oyun olduğunu yazar.

Güreş:

a) Greko Romen,

b) Serbest olmak üzere, başlıca iki gruba ayrılır.

Greko Romen güreşinde belden aşağı tutmak, çelme atmak yasaktır. Serbest güreşte ise güreşçi, belden aşağı da çalışabilir.

Biz Türkler arasında yağlı güreşler de önemli bir yer tutar. Güreşçiler soyunurlar. Manda veya sığır derisinden yapılmış kispet (bir nev'i meşin pantalon) giyerler. Paçalarını da, paça bağlariyle sıkıca bağlarlar. Yağlanırlar. Karşılıklı eşleşerek er meydanına çıkarlar. Davul ve zurnaların tatlı nağmeleri, seyircilerin heyecanlı bağrışları arasında yenişmeye çalışırlar.

Bir de karakucak güreşi vardır. Bu da, yağlı güreş gibi Türklere has bir güreş şeklidir. Karakucak güreşinde yağlanılmaz. Karakucak güreşi, Anadoluda çok sevilir. Bu güreş stilinin Anadoluya, Orta Asyadan gelen Türk kabîleleri vasıtasiyle geldiği anlaşılmaktadır. Savaşlarda göğüs göğüse vuruşan yiğitler boş zamanlarında karakucak güreşi yaparlar; böylece savaşma güçlerini arttırırlardı.

Güreş bizde, nesilden nesle gelen bir ata sporudur. Güreşi benimsemiyen, sevmiyen Türk yok gibidir. Hattâ, eskiden, bir çok Türk hükümdarları bile zamanlarının ünlü pehlivanları sırasında idiler.

Geçen yüzyıl içinde, Avrupa ve Amerikada büyük zaferler kazanan pehlivanlarımız, dünyada, «Türk gibi kuvvetli» sözünün yayılmasına sebep olmuşlardır. Bunlar, cihan şampiyonları olmuşlar ve hiç yenilmeden er meydanlarından çekilmişlerdir.

Son yıllarda, yeni bir canlanma gösteren güreşçilerimiz, 1948 Londra Olimpiyatlarında serbest güreş dünya şampiyonu olmuşlardır. Bu şampiyonada, zafer kazanan Yaşar Doğu, Ce-

ÖNCÜ

Ortalık kararmıştı. At kişnemelerinin akisler bıraktığı ovaya uykular çökmüştü. Her yer sessizdi. Yalnız, derenin ince şırıltısı bir ninni gibi uzaklardan duyuluyordu. Ayı gizleyen bulutlar uçuştular. Dağlara, yamaçlara donuk bir ışık huzmesi döküldü. Karşıdaki hayâletlerin kıpırdanışı sezilir gibi oldu.

Ahmet Ağa doğruldu. Bıyıklarını burdu. Kayanın dibinde bekliyen arkadaşlarına el etti.

Birbiri ardından sıçrayan gölgeler ileri atıldılar. Derenin kenarına geldiler.

— Hazır mısınız?

— Hazıruk ağam. Hani ya yatağanlarımız da kıl gibi. Bir vuruşta gık dedirtmeyiz evvel Allah...

Atları yedeklerine aldılar. Serin sulara girdiler. Yavaş yavaş, karşı sahile doğru yol almaya başladılar.

Uzaktan bir ses duyuldu: «Hey!...» Ahmet Ağa sesin geldiği tarafa döndü. «Acep, kim ola ki?...» diye dudağını büktü. Muslu Çavuş sokuldu. «Ağam, ağam ...Meraklanma!... O, bizim çocuklardan Hasandır.»

«Konuk Hasan mı?»

«Ta kendisi...»

«Orda ne arıyor?»

«Bize öncülük etti... Düşmandan bilgi toplamak için gitti.»

Konuşa konuşa kıyıya çıktılar. Hasan bir kayanın üzerine oturmuştu. Ahmet Ağayı görünce ayağa kalktı. «Hoş geldin Ağa... Cıcıl cıbıl ıslanmışsınız. Ama, zarar yok.. Hele, şu gâvurcukları ele geçirdikten sonra...» Ahmet Ağa baktı. Suyun kenarında 8 Bulgar askeri vardı. Hepsi de, süklüm püklüm duruyordu. Hasan onları gösterdi. «Ağam, aha şu gâvurcukları siperden aldım da geldim...» dedi. «Onlardan dilediğimizi kanıra kanıra öğreniriz.» Yeniçerilerin hepsi katıla katıla güldüler.

VEZİRİN DÜĞÜNÜ

Kanunî Sultan Süleyman şehzadelerine muazzam bir sünnet düğünü hazırlamış. Daha evvel de Vezir İbrahim Paşa da çocukları için bir sünnet düğünü yapmış. Bu düğünde bizzat Kanunî Sultan Süleyman da bulunmuş.

Bir gün Kanunî Sultan Süleyman, Vezir İbrahim Paşaya sormuş:

— Paşa, ne dersin, hangimizin düğünü daha muhteşem, daha mükemmel oldu?

— Benimki padişahım.

Bu cevap, Kanunî Sultan Süleymanı biraz kızdırır gibi olmuş. Fakat İbrahim Paşa hemen ilâve etmiş:

— Bizim çocukların düğününe zamanın en büyük padişahı geldi. Sizin düğününüze o rütbede bir zat gelmedi ki...

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: **ERCAN MATBAASI — İstanbul.**

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

14 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 31 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

GÜNEŞ
GÖVDE
GÜVERCİN
GÜVE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
G
GAZLI BEZ
GÖK KUŞAĞI
GEMİ
GEYİK

Bunları biliyor musunuz?

DÜNYANIN AĞIRLIĞI

Dünyanın ağırlığı 6595 sayısının önüne 18 sıfır konularak yazılacak ton ağırlığındadır.

KARALAR VE DENİZLER

Dünyanın yüzü, yüzde 71 nisbetinde su, yüzde 29 nisbetinde de karadan mürekkebtir.

DÜNYANIN YARI ÇAPI

Dünyanın üzerinden merkezine kadar olan mesafe 7 bin kilometreye yakındır.

YER ÇEKİMİNDEN KURTULMAK İÇİN

Saniyede 10 kilometre süratle uçan bir cisim dünyanın çekim kuvvetinden kurtulabilir.

HAZER DENİZİ

Hazer Denizi, bu gün öbür denizlerden 26 metre aşağıdadır. Halbuki eskiden diğer denizlerle bir seviyede idi.

AYIN UZAKLIĞI

Saniyede 1,5 kilometrelik bir hıza sahip olan bir mermi, dünyadan aya üç buçuk günde gider.

HAYVAN CİNSLERİ

Şimdiye kadar bilinip tasnif edilen hayvanlar 396 bin cinstir. Buna her sene yüz kadar yeni hayvan cinsi ilâve edilmektedir.

İNGİLİZLERİN KÖPEK SEVGİSİ

İngilizlerin köpeklerine ettikleri masraf, yılda bizim paramızla 500 milyon lirayı geçer. Bugün İngilterede yalnız evlerdeki kedi ve köpeklerin sayısı on milyonu bulmaktadır.

lâl Atik, Nasuh Akar, Gazanfer Bilge gibi arslanlarımızı takdirle anarız.

GÜRGEN :

Ormanlarda yetişen bir ağaç cinsidir. Kerestesi sert olur. Ama dayanıklıdır. Kolayca cilâlanır. Yurdumuzda gürgenin en çok yetiştiği ormanlar Karadeniz ormanlarıdır.

Gürgen kerestesinden çeşitli ev eşyası yapılır.

GÜRPINAR (Hüseyin Rahmi 1864 — 1943) :

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1864'de İstanbulda doğdu. Babası, Sait Paşa idi. Asıl yazı hayatına, 1908'den sonra başladı. Ömrünün sonuna kadar, durmadan yazdı. Zevkle okuduğumuz, (60) tan fazla roman meydana getirdi. Romanlarında, yaşadığı devrin hayatını realist (hakikatlere uyar) bir şekilde anlattı. Güldürücü ifadesi ve çekici uslûbu ile devrinin orijinal olaylarını kaleme aldı.

Mürebbiye, Metres. Mutallâka en güzel romanlarındandır. Hüseyin Rahminin yazı dili, konuşma dilimizden farksızdı. Onun için eserleri, herkes tarafından merakla takib edilirdi.

Hüseyin Rahmi, gazetecilik te yapmıştır. 1883 tarihinde **Tercümanı Hakikat** gazetesinde yazı yazmaya başladı. 1896 dan sonra **İkdam**'da roman ve hikâyeler yazdı. 1908 meşrutiyet ilânından sonra **Boşboğaz** isimli mizah gazetesini çıkardı.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1943'te, Heybeliadadaki köşkünde öldü.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 5 ve 6 ncı devrelerinde Kütahya Meb'usu bulunuyordu.

GÜRPINAR :

Van Vilâyetinin kazalarından biri de Gürpınardır. Kaza merkezinde yaşayan nüfus sayısı (500) e yaklaşır. 67 köyü ile bütün nüfus 13 bini bulur. Arazi sarp dağlar, yüksek yaylâlarla kaplıdır. Yaylâlarda bol koyun sürüleri beslenir. Micinger suyu boyları tarıma elverişlidir. Havasor ovası bol ürün yetiştirir.

GÜRÜN :

Gürün, Sivas Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Kena-

rından, Fırat nehrinin kollarından olan Gürün Suyu geçer. Denizden 1250 metre yüksekte olan Gürünün içinde 5 bine yakın insan yaşar. 61 köyü vardır. Bütün nüfusu 25 bin kadardır.

Kaza çevresi halkı hayvan besler, tarım yapar. Su boylarında geniş kavaklıklara ve meyva bahçelerine rastlanır.

GÜVE :

Güve, zararlı bir böcektir. Yünlü kumaşları, elbiseleri ve kürkleri kemirir; zedeler. Güve; yumurtalarını içinde veya arasında barındığı eşya üzerine bırakır. Bir müddet sonra yumurtalar çatlar; içlerinden minik tırtıllar çıkar. İşte bu kumaşları yiyen, yıpratan bu tırtıldır. Zamanla kendisine bir koza örer. Kışı koza içinde geçirir. Hazirana doğru bu koza içinden küçük bir kelebek uçar. Çamaşırlarımızı, yıkanmamış Amerikan bezlerinden yapılmış torbalara koymalıyız. Sık sık havalandırmalıyız. Naftalin, kâfuru ve D.D.T. gibi maddeleri gardroplara, sandıklara ve dolaplara serpmeliyiz. Güvenin çeşitleri çoktur.

GÜVEN OYU :

Hükümet işe başlayınca, bir hafta içinde bir çalışma programı yapar. Bu programı Büyük Millet Meclisinde okuyarak güven oyu verilmesini ister. Milletvekilleri hükümeti teşkil eden kimselere güvenirlerse ve okunan çalışma programını da beğenirlerse güven oyu verirler. O zaman hükümet çalışmasına başlar. Eğer güven oyu vermezlerse tekrardan hükümet kurulur.

GÜVERCİN (Haberleşme güvercinleri):

Güvercin, kumruya benzer bir kuş cinsidir. Bu kuşlara büyük şehirlerde, cami avlularında çok rastlanır. Güvercinler aile hayatı yaşarlar. Su içerken başlarını kaldırmazlar. Güvercinlerin çeşitleri pek çoktur. Yabanileri olduğu gibi evlerde beslenenleri de vardır. Dişi güvercinler yılda 5 defa kuluçka olurlar. Her defasında 2 yumurta yapar. Erkekle dişi yumurtalar üzerinde nöbetleşerek yatarlar.

Güvercinlerin eti yenir. Ordu birliklerinde, güvercinlerden haberleşme işlerinde istifade edilir. Posta güvercinleri özel surette yetiştirilirler.

GÜZEL SAN'ATLAR :

Resim, heykeltraşlık, edebiyat, müzik ve mimarî gibi ruha, heyecan veren ve güzelliği canlandıran san'atlara «Güzel san'atlar» adı verilir.

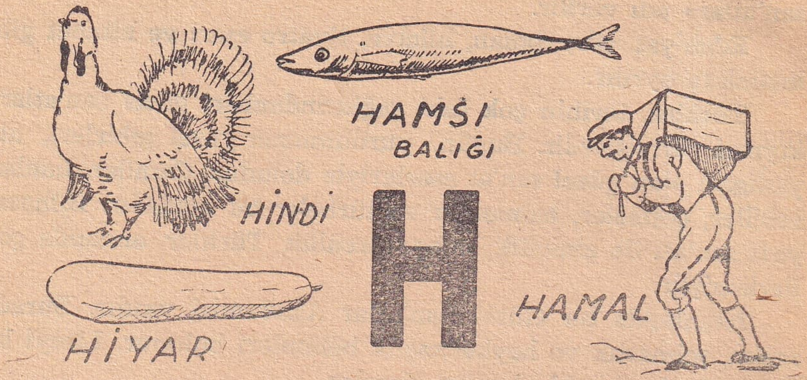
Edebiyat, şiir, roman, hikâye, tiyatro eseri ve hitabet gibi kısımlara ayrılır.

Türkler, tarihin çok eski çağlarındanberi güzel san'atlara kıymet vermişlerdir. Bugün, yurdumuzun güzel şehirleri, ata yadigârı olan güzel san'at eserleriyle doludur. Camiler, hanlar, sebiller, çeşmeler, hamamlar ve türbeler bu aradadır. Bilhassa yazı san'atı ile çinicilik, minyatürcülük, Türkler arasında çok ilerlemiştir.

İstanbulda bir Güzel San'atlar Akademisi vardır. Burada resim, mimarlık ve heykeltraşlık bölümleri bulunur. Liseyi bitiren gençler bu Akademiye girerler.

Edebiyat Fakültesinden edebiyatçılar yetişir. Konservatuvardan da müzisyenlerimiz mezun olurlar. Ankarada bir de Tiyatro ve Opera Okulu bulunmaktadır. Tiyatro ve Opera Okulunu bitirenler, tiyatrolarımızın aradığı değerli san'atkârlar olurlar.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

H·

«H» harfi, Türk alfabesinin onuncu harfidir. Sessizdir. Sesli harflerin yardımiyle okunur.

HABER KİPLERİ: (Bak: Kipler):

HABERLEŞME :

İsteklerimizi, yakınımızda olmayıp ta uzaklarda olan bildiklerimize duyurmaya haberleşme denir. Haberleşme, insanlık tarihi kadar eskidir. Eskiden insanlar, dağlarda yaktıkları ateşlerin dumanlariyle haberleşirlerdi. Daha sonraları posta tatarları kullanıldı. Fakat, medeniyet ilerledikçe, haberleşme usulleri de modernleşti. Bugünkü haberleşmeler çok seri vasıtalarla yapılır. Radyo, telsiz, telgraf, radar, telefon, uçak haberleşmelerde kullanılan en ileri araçlardır.

HABEŞİSTAN :

Habeşistan, bağımsız bir Afrika devletidir Afrikanın doğusuna düşer. Batısını Sudan, kuzeyini Eritrea, doğusunu ve güney doğusunu Somali çevirir. Güneyinde Kenya yer alır. Alanı 1.120.400 km2. dir. Nüfusu 12 milyondur. Habeş krallığının baş şehri 150 bin nüfuslu Addis-ababa şehridir.

Habeş kelimesi karışık anlamını taşır. Habeşlilerin renkle-

ri koyu kahverengidir. Bugünkü vatanlarına, Babülmendep Boğazından geçerek Yemenden gelmişlerdir. Orta boylu ve itaatli insanlardır. Fakat medeniyetçe çok geri kalmışlardır. Ahalinin bir kısmı hiristiyan, bir kısmı da müslümandır.

Arazi :

Habeşistan arazisi, volkanik kayaların meydana getirdiği geniş bir yaylâdır. Bu yaylâ üzerinde derin vâdiler vardır. Bazı yerlerde dağların yüksekliği 4000 metreye varır. Çukurlarda göllere rastlanır. Bu göllerin en önemlisi, Tuna Gölüdür. Nil Nehrinin en büyük kollarından biri olan Mavi Nil, Tana Gölünden çıkar. Habeş dağları bereketli su kaynaklariyle doludur.

İklim :

Habeşistanın yüksek yerlerinde iklim ılımandır. Vâdilerde ise hava çok sıcaktır. Buralarda hava pek rutubetlidir. Ormanlar böyle yerlerde toplanmıştır. Arazinin 1800 ile 2400 metreyi bulan yüksek yerlerine bol yağmur düşer. Havanın serin olduğu bu yerler, yaşamaya da elverişlidir

Tarım :

Habeşistanda tarım, ilkel usullerle yapılır Tahıl ekilir. Zeytin, üzüm, kahve, limon, portakal, hurma yetiştirilir. Otlaklarda sürüler beslenir. Tuz, demir, kömür, altın gibi madenler varsa da işletilmez.

Habeşistanda hipopotam, timsah, zürafa arslan, kaplan, fil gibi vahşî hayvanlar da pek boldur.

Din ve hükümet :

Habeşistanın başında bir kıral bulunur. Memleket Ras (reis) denilen prensliklere bölünmüştür. Habeşistan hükümeti de çok iptidaidir. Hiristiyanlar ekseriyettedir. Memleketin güney doğusu müslümanlarla doludur. Öğretim, papazların elindedir. Habeş kırallarına Negüs denilir. Bu, kırallar kıralı demektir. 1889 da İtalyan orduları Habeşistana saldırmışlardı. Fakat, o zamanki kıral Menelik, İtalyanları yendi. Habeşistanı kurtardı. İkinci Cihan Savaşından önce de, 1936'da İtalyan orduları Habeşistanı istilâ ettiler. İkinci Cihan Savaşı sonunda İtalyanların

yenilgiye uğraması üzerine Habeşistan tekrar bağımsızlığına kavuştu.

HAC :

Hac; Zilhicce ayında Mekke'ye gidip Kâbe'yi ziyaret etmektir. İslâm dininin beş şartından biri ve en sonuncusu Hac'tır. Her zengin müslüman, hiç olmazsa ömründe bir defa hacca gider. Hacca giden müslümanın geride bıraktığı ev halkının sıkıntı içinde olmaması gerekir. Hac töreni, Kurban Bayramında yapılır.

Haccın en önemli kısımları şunlardır:

1 — İhram : Gündelik elbiseler çıkarılır. Biri belin alt tarafını, diğeri de üst tarafını örten iki kumaşa bürünülür. Buna. İhrama girmek denilir. İhramda baş açık tutulur.

2 — Tavaf: Mekkede bulunan Kâbe'nin etrafını yedi defa dolaşmaktır.

3 — Sây: Safa ile Merve tepeleri arasında yedi kere koşmaktır.

4 — Arafat Dağında durmak: Haccın en önemli günü Arafat Günüdür. Bu gün Zilhiccenin dokuzuncu gününe rastlar. Hacılar bir gün önce çıkarlar. Geceyi Minada geçirirler. Arafata varıldığı zaman, öğleyin okunan hutbeyi dinlerler. Öğleden sonra ibadetle vakit geçirirler Akşam olunca Müzdelifeye hareket ederler. Geceleyin orada ibadet yaparlar. Daha sonra Minaya hareket ederler. Bugün Kurban Bayramıdır. Bilâhare hacılar Mekkeye dönerler. Haccın geri kalan farizalarını tamamlarlar.

HACIM :

Cisimlerin, uzay içinde kapladıkları boşluğa «Hacım» adı verilir. Her cismin muhakkak bir hacmı vardır.

Tuğla duvarlarından bir tuğla çıkarırsak, geride, tuğlanın kapladığı boşluk kalır ki, bu da, tuğlanın hacmıdır. Sert cisimlerin hacmı dışardan bir etki olmadıkça değişmez. Sıvılar hacimlerini içinde bulundukları kabın şekline uydururlar. Gaz cisimlerin hacmı da, içinde bulundukları kabın şekline uyar.

HACIMLARIN TASINLANMASI :

Sıvıların ve cisimlerin hacımları her zaman ölçülemez. Bu sebeple onların hacımlarını tasınlamak faydalı olur. Hacımların tasınlanmasında hacım birimi olan metre küb ile askatlarını iyice bilmek gerekir. Bir metre küb eni, boyu ve derinliği birer metre olan bir kübtür. Bunun binde birine desimetre küb denir. Desimetre kübün eni, boyu ve derinliği ise onar santimetredir. Bir desimetre kübü dolduran arı suyun ağırlığı 1 kg. dır. Bir metre küb arı suyun ağırlığı da 1 tondur. Bunlara göre her hangi bir hacmı tasınlamak, az veya çok farklarla hakikate yakın olabilir.

HACIM ÖLÇÜLERİ İŞARETLERİ :

Her cismin hacmi bir değildir. Başka başkadır. Hacımlar cisimlerin büyüklüğüne göre değişir. Herhangi bir cismin hacmını bulmak için, 3 boyutunu da birbiriyle çarpmak icabeder.

Hacım ölçülerinde birim, metreküptür. Bu kısaca (M3) şeklinde yazılır. Bir metreküp; eni, boyu, derinliği bir metre olan düzgün bir cisimdir. Tavla zarı veya kesmeşeker tanesinin boyutlarını birer metre alsak, bir metreküp elde etmiş oluruz. Bir metreküp arı suyun (+4) derecedeki ağırlığı da tam bin kilodur. Biz buna, ton adını veririz. Fakat, bir metre küp yağ veya sirke bir ton gelmez. Bu ağırlık sıvıların yoğunluğuna göre değişir. Hacım ölçüleri işaretleri hakkında daha fazla bilgi edinmek için «metre küb» konusunu okuyunuz.

HAÇLI SEFERLERİ (BUNLARIN SEBEP VE SONUÇLARI) :

1095'te başlayıp 1270 yılına kadar 8 ayrı safhada, Avrupa hıristiyanları ile Önasya Türkleri arasında yapılan savaşlara «Haçlı Savaşları» denir. Haçlı savaşlarının başlıca sebepleri:

1 — Müslümanların elinden kutsal Kudüs şehrini almak. Hiristiyanlık dininin peygamberi Hazreti İsa Kudüste doğmuştu. Onun için Kudüs Hiristiyanlarca kutsal bir şehir kabul ediliyordu. Bu şehrin, müslümanların elinde bulunması hiristiyan Avrupalıları çok üzüyordu.

2 — Türkleri Avrupaya geçirmek. Türklerin Anadolu'yu

ele geçirmesi, Avrupalıları düşündürmeye başlamıştı. Bu kahraman milletin Avrupaya ayak atması Avrupa milletleri için zararlıydı.

3 — Zayıflayan Bizans'a yardım. Bizans, Türk sınırlarında, Avrupanın ilk savunma kalesi durumundaydı. Bizansın yıkılması, Türk akıncılarının Avrupaya geçmesini çabuklaştıracaktı.

4 — Avrupa halkının sefâleti. Orta çağlarda Avrupa halkı koyu bir cehalet içinde bulunuyordu. Her şeye papazlar hâkimdi. Halk açtı, sefildi. «Doğuya gidersek zenginliğe kavuşuruz; açlıktan, fakirlikten kurtuluruz» düşüncesini taşıyordu.

5 — Derebeylerin çapulculuk, yağmacılık hevesleri. Avrupa derebeyleri maceralara atılmak istiyorlardı. Önasyanın zengin topraklarını ele geçireceklerini umuyorlardı Bu suretle, daha çok zenginleşeceklerini düşünüyorlardı.

6 — Hiristiyanlık dininin İslâm dinine beslediği kin. İslâm dininin az zamanda yayılıp kuvvetlenmesi, hiristiyanları kuşkulandırmaya başlamıştı.

İşte, bu sebeplerle, Avrupa hiristiyanları, müslümanlara karşı harekete geçtiler. Papa II Urban bir toplantı yaptı. Bütün hiristiyanları Haçlı Savaşlarına dâvet etti. Papaz Piyer Lermit eline haç aldı. Köy köy dolaştı. Halkı, müslümanlara karşı kışkırttı. 1095 yılında Haçlı orduları harekete geçti Askerler, şövalyeler göğüslerinde haç işaretleri taşıyorlardı Zaten, bu yüzden de, bu savaşlara «Haçlı Savaşları» adı verilmişti.

1095 ten 1270 yılına kadar 8 Haçlı Seferi oldu Bu seferlerin 1 -3 ve 5 incileri önemlidir. Diğerleri önemli sayılmaz. Haçlı Savaşlarına Alman imparatoru, İngiliz kıralı gibi devlet reisleri de katıldılar. Yine bir sonuç alamadılar. Dileklerine kavuşamadılar. Çok defa, 600 bin kişilik bir insan selinin karşısında Türk kuvvetleri kahramanca durdular. Hattâ, eşsiz zaferler kazandılar. Bilhassa Selçuklu Hükümdarı Birinci Kılıç Arslan, hârikalar yarattı. Anadoluya 600 bin kişilik bir kuvvetle gelen Haçlı Ordusu, Kılıç Arslanın kuvvetleri karşısında eridi. 50 bin kişi olarak Kudüse varabildi. Haçlılar Kudüste, ömrü kısa sü-

ren bir kırallık kurdular (1099). Az sonra, ünlü bir Türk komutanı olan Salâhaddin Eyyübî, Kudüs Kırallığını ortadan kaldırdı. Kudüsü geri aldı. Haçlılar, 1204 yılında Bizansı yağma ettiler. 57 yıl süren bir Lâtin imparatorluğu kurdular. Böylece Önasyada, Anadoluda yıllarca hiristiyan kanı aktı. Bu kanlar boşuna akmış sayıldı. Çünkü, ne İslâm dini yıkıldı, ne de Kudüs hiristiyanların elinde kaldı.

Haçlı Savaşlarını kısaca öğrendikten sonra, şimdi de sonuçlarını inceleyelim.

Haçlı Savaşlarının sonuçları şunlardır:

1 — Haçlı Savaşlarının sonunda kilisenin durumu sarsıldı. Papaların ve papazların sözü geçmez oldu.

2 — Hiristiyan Avrupalılar pusulayı, barutu, kâğıdı Türklerden öğrendiler. Pusula sayesinde gemicilik gelişti. Açık denizlere açıldılar. Yeni kıt'alar buldular.

3 — Derebeylik ortadan kalktı, kuvvetli kırallıklar kuruldu. Ölen derebeylerin topraklarını ele geçirip zenginleşen derebeyler, kırallar barutu toplarda kullandılar. Kalın şato duvarlarını yıktılar. Neticede, derebeylik idaresi ortadan silindi.

4 — Hiristiyan batı ile müslüman doğu arasında ticaret gelişti; alış veriş arttı.

5 — Yeni kıt'aların bulunmasiyle, yeni deniz yollarının keşfiyle Avrupa zenginleşti. Papaların nüfuzu azalmakla hiristiyan dininde uyanış (Reform) başladı. Bu haller Avrupanın kalkınmasını sağladı.

HADIM :

Hadım, Konya Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez nüfusu 3000'e yaklaşır. Batı Torosların eteklerinde bulunur. Konyadan 130 Km. uzaklıktadır. 43 köyü ile birlikte bütün nüfusu 27 bini geçer. Halkı tarım yapar, hayvan besler, dokumacılıkla uğraşır. Hadım'ın civarında bağlar da vardır.

HAFİK :

Hafik'in eski adı Koçhisardı. Orta Anadolu bölgesindedir. Sivas Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Sivastan 36 km. uzaklıktadır. Merkezde 2000 kadar nüfus barınır. 158 köyü ile

birlikte bütün nüfusu 51 bini geçer. Yakınından Kızılırmak geçer. Halk tarım yapar, hayvan besler.

HAFTA :

Hafta, 7 günlük bir zaman bölümüdür. Ayın dörtte birini teşkil eder. Ayları haftalara ayıran ilk insanlar, Bâbillilerdir. Bâbilliler (7) sayısını kutsal bilirlerdi. Daha sonra Çinliler ve diğer milletler de haftayı 7 gün olarak kabul ettiler.

HAİTİ :

Orta Amerikada bulunan Büyük Antil Adalarından biri de, Haitidir. Haiti Adası dağlıktır. İklimi sıcak ve nemlidir. Ahalisinin çoğunu, Afrikadan getirilen zencilerin torunları teşkil eder. Her taraf ormanlarla kaplıdır. Çayırlar çoktur. Kahve bol yetişir. Şekerkamışı, kakao, pamuk, muz, vanilya başlıca ürünleridir. Ada, 2 cumhuriyet arasında bölüşülmüştür. Bunlardan biri Haiti Cumhuriyeti, diğeri de S. Domingo Cumhuriyetidir.

HÂKİM :

Mahkemelerde bulunup halkın dâvalarına bakan kimselere hâkim denir. Hâkimler, kanuna uyarak adalet dağıtırlar. Suçluyu, suçsuzu ayırırlar. Suçluları kanun gereğince cezalandırırlar.

Hâkimlerimiz bağımsızdırlar. Yalnız vicdanlarına ve kanunlara karşı sorumludurlar. Maaşlarını devletten alırlar. Kadrolarını Adalet Vekâleti düzenler.

Hâkim olabilmek için Üniversitenin Hukuk Fakültesini bitirmek gerekir. Hukuk Fakültesini bitirenler, Adalet Vekâletine başvururlar; önce hâkim namzedi olurlar.

HAKKÂRİ :

Hakkâri Vilâyeti, yurdumuzun güney doğu köşesini kaplar. Doğusunu İran, güneyini Irak toprakları çevirir. Arazi dağlıktır. Yağmur ve kar, dağlardan eksik olmaz. Dağlar arasında, suların aşındırdığı derin vâdiler vardır. Yükseklerde iklim serttir. Kuytularda yabani incir, palamut meşesi, üzüm, pirinç gibi bitkiler yetişir.

Vilâyetin yüz ölçümü 9641 km^2. dir. Nüfusu 44204 kişidir. Halkın çoğu sarp yamaçlarda kurulan köylerde yaşar. Vilâyetin başlıca akar suları Büyük Zap ve Bohtan ırmaklarıdır. Hakkâri

Vilâyetinin merkezi Çölemerikdir. Çölemerik, Beytüşşebap ve Şemdinli başlıca kaza merkezleridir. Hakkâri Vilâyetinin en yüksek yeri Cilo Dağıdır. (4169 metre).

HALAT :

Gemicilikte kullanılan çok kalın iplere «Halat» adı verilir. Rıhtıma yanaşan gemiler, kıyıdaki babalara halatlarla bağlanır.

HALI :

Halı, örerek veya düğümler bağlıyarak yün ve iplikten yapılan örülere denir. Halı, duvar süsü olarak kullanılır. Odalara, salonlara serilir. El tezgâhlarında dokunur. Fabrikalarda dokunan halılar varsa da bunlar, usta ellerden çıkan halılar kadar kıymetli sayılmaz. Halılar yün, ipek ve deve tüyü ipleriyle yapılır.

İyi cins halılar sık dokunurlar, ince olurlar ve renklerini hiç bir zaman atmazlar. Halı üzerindeki çiçeklerin şekillerin, desenlerin san'atkârane oluşu da halının değerini arttırır. En iyi halılar Türk, İran, Orta Asya, Hindistan ve Suriye halılarıdır.

HALICILIK :

Halıcılık, Türkler arasında yayılmış çok eski bir san'attır. Halıları köylerimizde genç köylü kızları dokurlar. Halı dokuma tezgâhı basittir. Paralel ve dik iki direkten ibarettir. Halıcılıkta kullanılan iyi cins boyalar bitkilerden çıkarılır. Halıcılık, anadan evlâda geçen bir sanattır.

Halı dokununca iyice gözden geçirilir. Özel bir makasla pürüzleri düzeltilir. Sonra bol su ile yıkanır Böylece hem tozlardan arınır, hem de rengi parlar. Yıkanan halılar güneşte kurutularak satılığa çıkarılır.

Yurdumuzda en iyi halılar İsparta, Uşak, Gördes ve Herekede dokunmaktadır.

HALİDE EDİP (ADIVAR) :

İstanbulda 1884 senesinde doğmuştur. Meşhur romancılarımızdan ve muharrirlerimizden biridir. Amerikan Kız Kolejinde (İstanbulda) okumuştur. Sonra birçok okullarda öğretmenlik yapmış. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Profe-

sör olmuş, daha sonra milletvekili seçilmiştir. Akşam, Tanin, Vakit gazetelerinde, Yeni Mecmua. Resimli Kitap gibi mecmualarda yazılar yazmıştır. Yine bazı gazetelere arada sırada yazmaktadır.

Birinci Dünya Harbinden sonra 1919 senesinde ve mütareke sırasında Sultanahmet ve Fatih meydanlarında siyahlara bürünerek vatan ve hürriyet için çok heyecanlı nutuklar vermiş, milleti istiklâl için mücadeleye teşvik etmiştir. Sonra Anadoluya geçerek Mustafa Kemal ve arkadaşları ile beraber millî mücadeleye iştirâk etmiş, orduda onbaşı, çavuş ve başçavuş rütbeleriyle bir asker gibi vazife görmüştür.

Amerikada ve Hindistanda başlıca bazı Üniversitelere dâvet edilerek oralarda konferanslar vermiştir.

Başlıca eserleri şunlardır: Ateşten Gömlek, Handan, Sinekli Bakkal, Vurun Kahpeye, Tatarcık, Yeni Turan, Zeynonun Oğlu, Kalb Ağrısı.

Bu eserlerinin çoğu İngilizceye, Sırpçaya, Rusçaya, Almancaya, İsveç ve Ordu dillerine çevrilmiş, bazıları filme alınmıştır.

Halide Edip, ayrıca İngilizce eserler de yazmıştır.

HALİFE :

Hazreti Muhammedin ölümünden sonra, müslümanların başına geçenlere «Halife» dendi. İlk halife Hazreti Ebubekir'dir. Ebubekirden sonra Ömer, Osman ve Ali sırasiyle halife yâni Peygamber vekili oldular. Bu 4 halife devrine islâmda Cumhuriyet de denilir.

Halifelik :

İşte bu suretle, Hazreti Muhammetten sonra Onun yerine seçilen devlet reislerine halife; bu şekildeki idareye de halifelik adı verildi.

Hazreti Aliden sonra halifelik Muaviyeye geçti. Böylece, Emevî Devleti kuruldu. 91 yıl sonra da halifelik, Türklerin yardımiyle Abbas Oğullarına geçti. 508 sene Abbasîlerin elinde, babadan evlâda geçmek suretiyle intikal eden halifelik, Bağdadın Hülâgü tarafından zaptedilip Abbasî Devletinin yıkılışına kadar

devam etti. Bu sırada Mısıra kaçan. oraya sığınan bir zat halifeliği bir müddet devam ettirdi. Fakat, Mısırdaki halife, devlet reisi yetkilerine sahip değildi. Müslümanların yalnız dinî sahada bir lideri idi. Nihayet, 1520 de Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim Mısırı sınırlarımıza kattı Bu esnada yapılan özel bir törenle halifelik, Yavuz Sultan Selime devrolundu. Yavuzdan sonra gelen Osmanlı padişahlarına, Halife ünvanı verildi. Halifelerin muhafazasında olan emanetler de İstanbula getirilmiş oldu. Bu emanetler arasında Peygamber Efendimize ait bir hırka, bir âsâ, bir mühür, bir diş, bir kaç saç teli, bayrak, nalın gibi şeylerle Hazreti İbrahim Peygamberin su taşı, Nuh Peygamberin tenceresi, bu arada bazı eski kılıçlar bulunmaktadır.

HALİFELİĞİN KALDIRILMASI :

Halifelik, 632'de Ebubekire geçmişti. O tarihten 2 Mart 1924 tarihine kadar devam edip geldi. Son devrelerde. halifeliğin hiç bir değeri kalmamıştı. Hele, Osmanlı devleti zayıflayınca halifelik yalnızca kuru bir kelimeden ibaretti. Birinci Cihan Savaşında müslümanların halifesi olan Osmanlı Sultanı Beşinci Mehmet, dünya müslümanlarını imdadımıza çağırdığı zaman hiçbir müslüman devlet yardımımıza koşmadı. Bilâkis Çanakkalede namus ve istiklâlimiz için kahramanca dövüşen Mehmetçik; karşısında, hıristiyan Avrupalılardan başka müslüman Hintlileri, müslüman Afrikalıları gördü. Demek ki, din beraberliği ve Halifenin Cihadı hiç bir etki uyandırmamıştı.

Kurtuluş Savaşını kazanıp Yeni Türkiye Devleti kurulunca Türkiye Büyük Millet Meclisi 2 Mart 1924'de özel bir kanun çıkardı. Bu kanun gereğince, son halife olan Abdülmecit Efendi saray mensuplariyle beraber yurt dışı edildi. Büyük Atatürk cemiyetimizi köhne bir müesseseden kurtarmakla milletimize yeni bir canlılık vermiş oldu.

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL (1869 — 1945) :

«Servetifünun Edebiyatı» mızın en değerli romancılarının

biri de, hiç şüphesiz Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Halit Ziya 1869'da İstanbulda doğdu. Kuvvetli bir tahsil gördü. Fransızcayı öğrendi. Gençliğinde yazı hayatına atıldı. Fransız edebiyatını inceledi. 19 yaşında Fransız dilinden romanlar çevirdi. 1869'dan itibaren Servetifünun mecmuasında toplanan yazarların arasına karıştı. Edebiyatımıza, Avrupalıların anladığı mânada ilk roman tekniğini sokan Halit Ziyadır. «Mavi ve Siyah», «Aşkı Memnu» en güzel romanlarıdır. Ne yazık ki, ağdalı bir Osmanlıca diliyle yazılan bu güzel eserler, bugünün gençliği tarafından kolayca anlaşılmaz. Halit Ziya 1945 tarihinde öldü.

HALKA HİZMET :

Belediyenin birinci vazifesi halka hizmet etmektir. Çünkü belediye üyelerini, halk kendisi seçmiştir. O üyeleri kendi işlerini yapsınlar diye seçmiştir. Onun için belediye üyeleri, en uygun şekilde çalışarak halka hizmet ederlr. Halkın rahat etmesi, işlerinin kolaylaşması için ne lâzımsa yaparlar.

HALK EDEBİYATI :

Yüzyıllar boyunca Türk halkının duygularını, düşüncelerini, halkın anladığı öz Türkçe şiirle terennüm eden edebiyata «Halk Edebiyatı» denir. Türkler geniş imparatorluklar kurunca kültürümüz, türlü sebepler yüzünden Arapların, Acemlerin tesirinde kalmıştı. Şairlerimiz günün modasına uyarak eserlerini anlayamadığımız bir dille yazıyorlardı. Bu edebiyat geniş halk kütlelerine değil, dar bir zümreye, saraya hitap ediyordu. Halbuki bu sırada halkın içinden doğan saz şairleri öz Türkçe şiirler yazıyorlardı. Aşklarını, duygularını bu şiirlerle anlatıyorlardı. Bu şairlere halk şairleri diyoruz. Halk şairlerinin şiirleri, koşmaları, mânileri ağızdan ağıza gezerdi. Bugün hâlâ, Anadolu köylerinde, bu şairlerin kalbden gelen şiirleri dilden dile dolaşır. Halk şairleri koşmalarını, saz çalarak söylerdi. Bu şiirlerin çoğu, hece vezniyle yazılmıştı. Ünlü halk şairlerimizden bazıları şunlardır: Yunus Emre, Köroğlu, Karaca Oğlan, Emrah, Sümmanî.

HALKIN AYDINLATILMASINA HİZMET EDEN KURUMLAR VE VASITALAR (ADLARI):

Halkın bilgisini geliştiren, vatandaşları aydınlatan kurumlar gazete, dergi, mecmua, matbaa, radyo, tiyatro, sinema, kitap ve konferans gibi çeşitli kurum ve vasıtalardır. Halk matbaaların neşriyatını okur; fikren gelişir. Sinema ve tiyatrolardan istifadeler eder. Bu sebeple bir memleket halkının bilgi derecesini öğrenmek için o memleketteki neşriyatı, sinema ve tiyatro gibi san'at hareketlerini yakından bilmek kâfidir.

HALKIN BELEDİYEYE YARDIMI :

Şehir ve kasaba halkı belediyeye birçok şekillerde yardım eder: (1) Belediye nizamlarına ve yasaklarına dikkat eder. Yasak olan şeyleri yapmaz. (2) Şehri kirletmez. Kimse sokağa veya caddelere süprüntü, kâğıt atmaz. Çöp tenekesini dökmez. Böylece belediyenin şehri temiz tutmak için yaptığı çalışmalara yardım etmiş olur. (3) Hiç kimse caddelerdeki ağaçların, fidanların dallarını kesmez, yapraklarını yolmaz. Bahçelere, parklara dikilen çiçekleri koparmaz. Bu bahçelerin, parkların, hiç bir şeyine zarar vermez. Böylece şehrin güzelleşmesine yardım etmiş olur. (4) Hiç kimse Stadyumlarda, spor alanlarında, spor salonlarında, sinemalarda, tiyatrolarda, toplantı yerlerinde koltuk, iskemle gibi eşyayı ve başka hiçbir şeyi kırmaz, bozmaz, kumaşlarını yırtmaz, üzerlerini çizmez. Yer döşemelerine, duvarlara, perdelere ve sair şeylere zarar vermez.

Şehir veya kasaba halkı, her zaman belediye idaresiyle iş birliği yapmalı, beraber çalışmalıdır. Ancak bu suretle şehir ve kasabalarımız ilerler ve güzelleşir.

HALKIN UYACAĞI KURALLAR :

Bir şehirde veya kasabada herkesin uyması lâzımgelen birçok medenî kurallar vardır. Bu kurallar şunlardır: (1) Sokak kıyafetinin düzgün ve kanunlara uygun olması, (2) Tiyatro ve sinema gibi umumî eğlence yerlerinde ve salonlarında tavır ve

hareketin iyi olması, (3) Kalabalık yerlerde alış veriş yaparken kimseyi rahatsız etmemek, (4) Taşıtlara binerken sıraya girmek, (5) Bilet alırken nizamı, sırayı bozmamak (6) Caddelerde, sokaklarda, sinema ve tiyatrolarda yüksek sesle konuşmamak, bağırmamak ve çirkin bir şekilde gürültü ile gülmemek.

HALK İDARESİ : (Kasaba ve şehirlerde) :

Nüfusu 2000'den çok olan yerlere kasaba denir. Kasabaların da küçüğü köylerdir. Şehirler, kasabalardan çok daha kalabalık yerlerdir. Şehirlerde ve kasabalarda belediye idareleri vardır. Kasaba ve şehirliler belirli zamanlarda toplanırlar **«Belediye Meclisi»** üyelerini seçerler. Böylece seçilen belediye üyeleri, şehirliler adına şehir işlerini yürütürler. Seçmenlerde şu şartlar aranır: 1 — Türk olmak, 2 — 6 aydan beri o şehirde oturmak, 3 — 18 yaşını doldurmak, 4 —Ağır hapse mahkûm bulunmamak, 5 — Polis, jandarma, asker ve subay olmamak.

Belediye üyesi olacaklardan da. yukardaki şartlardan gayri okur yazar olmaları ve 25 yaşını doldurmuş bulunmaları şartları aranır. Belediye. şehrin sağlık, temizlik, düzen ve güzellik işleriyle uğraşır. Esnafı kontrol eder. Eğlence yerleriyle meşgul olur. Bizler de belediye nizamlarına, emirlerine saygı gösteririz Bir şehrin modern ve ileri bir durumda olması için belediye ile şehirlinin beraber çalışması; birbirine yardımcı olması gerekir. (Belediye ile başlıyan konuları okuyunuz.).

HALK ODASI veya OKUMA ODASI :

Burası bütün köylülerin girip oturabileceği bir odadır. Bazı kitaplar, gazeteler ve mecmualar da bulunur. İsteyen köylüler bu odaya gelip kitap, gazete okurlar. Bazı köylerimizde okuma odaları yoktur. Bütün köylerimizde böyle okuma odalarının bulunması ve oralara bol bol gazete. mecmua ve kitap gelmesi çok faydalı olur.

Kahramanlık Hikâyeleri

SATILMIŞ

Yıldızlı bir geceydi. Böğürtlenlerin arasından hayâletler süzüldü. Bunlar 6 Türk askeriydiler. Hedefe yaklaşıyorlardı. Birden yere sindiler. Düşman nöbetçilerinden gizlendiler. Dalların karanlığı içinde hareketsiz kaldılar. Bu sırada, yerler sarsıldı. Gürültüler dağları inletti. Köprü, derenin azgın sularına gömüldü. Mehmetçikler geri döndüler. Olanları, yüzbaşıya anlattılar. O dudaklarını büktü. «Nasıl olur?» dedi. Bölük toplandı. Yoklama yapıldı. Satılmış, bir türlü bulunamadı. Hasan çavuş komutana yaklaştı: «Satılmışın kaputunun cebinde bu mektubu bulduk» sözlerini söyledi. Yüzbaşı, kargacık burgacık yazıları okumaya başladı. «Komutanım, bir işe yaramadığımdan beni şaka yapmıştınız. Yürüyüşlerde, bölük gerisinde nal toplamaktan da bıkmıştım. Köprünün yıkılması için arkadaşlarımı ayırmana gönlüm razı olmadı. Benim nasıl olsa kimsem yok. Bu işi, ben başaracağım. Hepinize selâmlar ederim. Siz de hakkınızı bağışlayın.»

Tarihi Fıkralar

BİR KADININ KANUNÎYE CEVABI

Kanunî Sultan Süleyman zamanı, Osmanlı İmparatorluğunun en parlak devirlerinden biridir. Âsayiş çok düzenli bir durumdaydı. Halkın devlete karşı sarsılmaz bir güveni vardı.

Bir gün Kanunî'nin huzuruna bir kadın geldi. Gece evinin soyulduğunu söyliyerek şikâyette bulundu.

— Nasıl oldu da o kadar uyudunuz ki hırsızların geldiğini duymadınız? diye sordu.

Zeki kadın, hiç düşünmeden şu karşılığı verdi :

— Biz padişahımızı uyanık biliyorduk da onun için derin bir uykuya daldık...

Kanunî bu cevap üzerine, şiddetli emirler vererek hırsızları buldurdu ve çalınan malları geri verdirdi.

Gülüyorum:

KİM KÂRLI ÇIKMIŞ?

Aytekin, o gün karnesini almış ve sınıfta kaldığını öğrenmişti. Bu haberi babasına nasıl söyliyeceğini düşünüp duruyordu. Babası eve girdiği zaman kafasında bir şimşek çaktı:

— Babacığım, diye haykırdı. En sonunda gene siz kârlı çıktınız.

Babası şaşırdı. Neden kârlı çıktığını sordu. Aytekin cevabı yapıştırdı:

— Bana gelecek sene kitap almayıp tasarruf edeceksin babacığım. Çünkü sınıfta kaldım.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

21 NİSAN 1955, Cuma — Sayı: 32 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

HİNTLİLER
HALI
HEYKEL
HAP
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
H-1
HAVUÇ
HALAT
HURMA
HAVUZ
HELİKOPTER

Bunları biliyor musunuz?

SİNEKLER EN ÇOK HANGİ RENKLERİ SEVER?

Sinek maviden ziyade sarı veya kırmızı boyalı şeyler üzerine konar. En fazla beyaz veya açık yeşili tercih eder.

YILANLARIN YÜZÜCÜLÜĞÜ

Bütün yılanlar suda yüzerler.

CERVANTES «DON KİŞOT» U YAZARKEN...

Cervantes meşhur eseri «Don Kişot» u büyük bir sefalet içinde yazmıştır.

KUŞLAR TAD ALMAZ

Kuşlar, yiyeceklerini çiğnemeden yuttukları için, bir şeyin lezzetini anlamazlar.

BAZI KUŞLAR NE ZAMAN ÖTER?

Kuşların bazıları ancak uçarken öter.

BİRAYI İCAD EDEN HANGİ MİLLETTİR?

Birayı Almanlar değil, İngilizler icad etmişlerdir.

TAVUK BAZAN YUMURTASINI NİYE KIRAR?

Tavukların, yumurtladıkları yumurtaları bazan gagalarile kırmaları, içini değil, kabuğunu yemek içindir. Zira tavuk, yumurtanın kabuğunu yapabilmek için kirece muhtaçtır. Bunu etrafında bulamazsa kendi yumurtasının kabuğundan tedarik etmeğe çalışır.

EN BÜYÜK YUMURTA

En büyük yumurta, deve kuşu yumurtasıdır. Ondan daha büyük bir yumurta var ki Madagaskar Adasında yaşıyan ve Epipormit denilen kuşun yumurtası idi. Fakat bu kuş nesli artık tükenmiştir.

HİNTLİLER
HALI
HEYKEL
HAP
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
H-1
HAVUÇ
HALAT
HURMA
HAVUZ
HELİKOPTER

Bunları biliyor musunuz?

SİNEKLER EN ÇOK HANGİ RENKLERİ SEVER?

Sinek maviden ziyade sarı veya kırmızı boyalı şeyler üzerine konar. En fazla beyaz veya açık yeşili tercih eder.

YILANLARIN YÜZÜCÜLÜĞÜ

Bütün yılanlar suda yüzerler.

CERVANTES «DON KİŞOT» U YAZARKEN...

Cervantes meşhur eseri «Don Kişot» u büyük bir sefalet içinde yazmıştır.

KUŞLAR TAD ALMAZ

Kuşlar, yiyeceklerini çiğnemeden yuttukları için, bir şeyin lezzetini anlamazlar.

BAZI KUŞLAR NE ZAMAN ÖTER?

Kuşların bazıları ancak uçarken öter.

BİRAYI İCAD EDEN HANGİ MİLLETTİR?

Birayı Almanlar değil, İngilizler icad etmişlerdir.

TAVUK BAZAN YUMURTASINI NİYE KIRAR?

Tavukların, yumurtladıkları yumurtaları bazan gagalarile kırmaları, içini değil, kabuğunu yemek içindir. Zira tavuk, yumurtanın kabuğunu yapabilmek için kirece muhtaçtır. Bunu etrafında bulamazsa kendi yumurtasının kabuğundan tedarik etmeğe çalışır.

EN BÜYÜK YUMURTA

En büyük yumurta, deve kuşu yumurtasıdır Ondan daha büyük bir yumurta var ki Madagaskar Adasında yaşıyan ve Epipormit denilen kuşun yumurtası idi. Fakat bu kuş nesli artık tükenmiştir.

HALLAÇ:

Özel bir aygıtla pamuk atıcılara hallaç denir. Hallaçlar yorgancılarda bulunurlar. Yatak, yorgan pamuklarını atarlar. Sıkışan, basılıp ezilen pamukları kabartırlar.

HAMAL:

Para karşılığı sırtında veya elinde yük taşıyarak geçimini sağlayan insanlara «Hamal» adı verilir.

HAMAM:

Yıkanıp kirden arınmamız için özel surette yapılan yerlere «Hamam» denilir. Hamamlar kubbeli yapılardır. Külhan denilen özel bir ocakla ısınırlar.

Bir de tabiî hamamlar, ılıcalar vardır. Güreşçilerin kilo düşmek için kullandıkları bir hamam nev'i de «Fin hamamı» dır.

HAMSİ:

Hamsi, bir balık çeşididir. Karadeniz, İstanbul boğazı ile Marmarada, mevsimine göre bol avlanır. Hamsi balığının vücudu uzun ve yuvarlaktır. Gözleri iridir. Uzunluğu 10-15 santimetre arasında değişir. Pulları incedir. Sırtı mavimtırak, karnı beyazdır. Karadenizli vatandaşlarımız hamsiyi çok severler. Eti de lezzetlidir.

HAMUR:

Unun su ile karışımına hamur denir. Hamur, ekseriya ekmek yapmakta kullanılır. Ama, tatlı, börek gibi şeyler için de hamur hazırlanır.

HAMURABİ:

Hamurabi, Babil krallarından biridir. Milâttan 1920 yıl önce yaşamıştır. Hükümdarlığı 43 yıl sürdü. Babil, onun zamanında parlak bir devir yaşadı. Tarım gelişti. Halkın rahatı için kanunlar yapıldı. Devletin resmî dili Akatça oldu. Hamurabi, kanunlariyle meşhurdur. Bunlara Hamurabi kanunları denir. Bu kanunlar Akat diliyle yazılmıştı. Hamurabi kanunları bir taşa yazılmıştı. Bu taş, 1902'de Sus şehrinde yapılan kazılarda bulundu.

HAN:

Hanlar eski konaklama yerleridir. Yani, bugünkü oteller gibi...

Hanlar; birçok odaları, ahırları olan büyük binalardır. Eski zamanlarda kervanlar, yolcular hanlarda konaklarlardı. Hanlar şehirlerde ve önemli yol kavşaklarında kurulurdu.

HANIMELİ:

Hanımeli, bitişik taç yapraklı bir çiçek cinsidir. İlkbaharda açar. Kokusu hoştur. Orman kenarlarında türediği gibi, bahçelerde de özel olarak yetiştirilir. Hanımeli çiçekleri beyaz, sarımtırak ve erguvan pembesi renginde olurlar. En çok gece kokarlar. Hanımelleri sarmaşığı andırır. Köşklerin pencerelerini sararlar. Mürver ve kartopu çiçekleri de hanımeli soyundandır.

HAP:

Hastalık hallerinde kullanılan ve yutulmak suretiyle alınan ilâç tabletlerine «Hap» denilir.

HAPİSHANE:

Kanunlara aykırı hareket edip etrafa zararlı olan insanları; bir günden başlayarak, bazen ölünceye kadar hürriyetlerinden mahrum ederler. Özel biçimde yapılmış binalara koyarlar. İşte bu binalara hapishane denilir. Hapishaneler, Adalet Vekâletinin kontrolü altındadır. Bu binaların başında hapishane müdürleri bulunur. Gardiyanlar, jandarmalar mahpusların muhafazasına bakarlar. Hapishaneleri savcılar sık sık kontrol eder.

Eskiden hapishaneler bir işkence yeri idi. Ama şimdi, yavaş yavaş bir ıslâhhane halini almaktadır. Mahpuslara okuma yazma öğretilir. Gerekli öğütler ve sosyal dersler verilir. San'at öğretilir. Hattâ, İmralı adasındaki modern hapishanede mahpuslar serbestçe çalışırlar. İş işlerler. Para kazanırlar. Böylece talihin bir cilvesi olarak oraya düşen insanlar cemiyet için tekrar kazanılır. Haysiyetli, şerefli insanlar olarak tekrar cemiyete iade edilir. Hapis cezalarını, kanunlar gereğince bağımsız mahkemeler verir.

HARA:

At cinsinin ıslah edildiği, iyileştirildiği çiftliklere hara adı verilir. Burada damızlık aygırlar beslenir. Bunlar ucuz fiatla halka satılır. Karacabey'de, Çifteler'de, Sultansuyu'nda ve Konya'da haralar vardır.

HARA VE DEVLET ÇİFTLİKLERİ:

Hükümetimiz at, sığır ve koyun cinsinden olan hayvanları iyileştirmek için, yurdun değişik bölgelerinde haralar ve devlet çiftlikleri açmıştır. Buralarda vazife gören veterinerler, bilgili hayvan bakıcıları en iyi cinsten olan damızlık hayvanları beslerler. Çevredeki köylülere gerekli faydalı bilgileri verirler.

HARC:

Resmî muameleler için ödenen resimlere (paralara) harc denir. Mahkeme ve tapu harcı gibi...

HARÇ:

Bir şeyin yapılması için kullanılan maddelerin tümüne birden harç denir. Yemek harcı, yapı harcı gibi.

HARÇ YAPMAK:

Kireç harcı, kumla kireci karıştırarak yapılır. Dişli kum veya kaba kum denilen bayağı kum; tel elekten elenerek, temiz bir yere yığılır. Bu yer toprak olmazsa çok iyi olur. Çünkü kuma ve harca toprak karışması zararlıdır. Toprakla karışan kireç, kendi hassasını kaybeder. Ustalar buna, «toprak kireci keser» derler. Onun için harç, beton bir yerde veya taşlık bir yerde yapılmalıdır.

Yere yığılan kumun orta yeri kürekle açılarak çukurlaştırılır ve buraya -kumun miktarına göre- üç dört teneke kireç konur. Sonra yavaş yavaş su ilâve edilerek ve kumla beraber karıştırılarak harç yapılmağa başlanır.

Kumun ve kirecin birbirine iyice karışması lâzımdır. Kireç harcı durdukça iyileşir. Onun için yapıdan birkaç gün veya birkaç hafta evvel hazırlanırsa faydalıdır.

Harç için alınan kumun topraklа karışık olmaması lâzımdır. Dere kumu veya deniz kumu diye iki çeşit kum vardır. Bu çeşitlerin ikisi de kullanılabilir. Toprakla karışık kuma milli

kum derler. Yapı ustaları, kumda mil olmasını istemezler.

Büyük inşaatlar için kullanılacak kumlar lâboratuarda tahlil edilerek kum ve toprak nisbeti dikkatle ölçülür. Toprak nisbeti fazla ise kullanılmaz. Başka yerlerden kum numunesi alınır ve tahlile gönderilir.

HAREKET (NASIL HAREKET EDİYORUZ? NELER HAREKET EDİYOR?)

Hareket cisimlerin yer değiştirmesidir. Canlı varlıklar kendiliklerinden hareket ederler. Cansız varlıkların hareketi diğer varlıkların etkisiyle olur.

İnsan vücudunun hareketini kaslar, eklemler ve kemikler (iskelet) sağlar. Vücudumuzdaki hareketleri isteğimizle olan ve isteğimizin dışında kalan hareketler diye ikiye ayırırız.

Yüreğimiz, midemiz, kanımız, ciğerlerimiz ve barsaklarımız canlı kaldığımız müddetçe istemesek te hareket ederler. Dış organlarımızın hareketleri dileğimize bağlıdır. Yaşamak için hareket etmek zorundayız. Canlılar besin bulmak, düşmanlarından korunmak ve kendilerine lâzım olan şeyleri yapmak için hareket ederler. Hareket eden organlar gelişir, gürbüzleşir, kuvvetleşir. Hareket, neşe ve sağlık kaynağıdır da.

HAREKETİN ÖNEMİ: Bak: Hareket.

HAREKET VE İDMANIN FAYDALARI:

(Bak: İdmanın ve hareketin faydaları).

HAREM:

Osmanlı saraylarında yalnız kız ve kadınların içinde bulundukları dairelere harem denilirdi.

HARF:

Alfabeyi meydana getiren işaretlerden her birine «Harf» adı verilir. Her harf bir sesin işaretidir. Alfabemizde 29 harf vardır. Bunların (8) i sesli, (21) i de sessizdir. Sesliler tek başına okunurlar. Sessizler ise, sesli harflerin yardımiyle okunurlar. A, I, O, U harfleri kalın seslilerdir. İnce sesliler de E, İ, Ö, Ü harfleridir. Her harf dilimizde bir sesin karşılığıdır. B, C, Ç, D, F, G, Ğ, H, J, K, L, M, N, P, R, S, Ş, T, V, Y; Z harfleri sessizdirler.

Alfabe harfleri belli bir sıraya göre dizilirler ve onları bu sıra ile öğrenmek lâzımdır: A, B, C, Ç, D, E, F, G, Ğ, H, I, İ, J, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S, Ş, T, U, Ü, V, Y, Z.

HARF DEVRİMİ:

Eskiden yurdumuzda arap harfleri kullanılırdı. Arap alfabesiyle okuyup yazmak güçtü. Bunun için de halkımızın büyük çoğunluğu cahil kalmıştı. Sevgili Atatürk, 9 Ağustos 1928 de T. B. M. Meclisine kabul ettirdiği bir kanunla harf devrimini yaptı. Arap harfleri yerine Lâtin harfleri kabul edildi. Daha kolay olan bu harfler yurdumuzda okur — yazar sayısını sür'atle artırdı.

HARİTA:

Bir kıt'anın, bir yerin belirli bir ölçek dahilinde kâğıt üzerine çizilen kuş bakışı görünüşüne harita denilir. Haritaların ölçekleri 1/20.000 ile 1/30.000.000 ve daha küçük ölçekler arasında değişir.

Ölçeği 1/1.000.000 olan bir haritada 5 cm. lik bir mesafe arazi üzerinde 50 kilometrelik bir uzaklığı gösterir.

Harita üzerinde mesafeleri okumak kabil olduğu gibi derinlik ve yükseklikleri de okumak kabildir. Derinlik ve yükseklikler renklerle, taramalarla belirtilir. Ayrıca haritaların üzerinde özel işaretler vardır. Bunları bilmek, harita okumayı kolaylaştırır.

Haritalar coğrafya, tarih, tabiat, askerlik ve sair bilgilerin kavranmasında geniş yardımlar sağlarlar. Denizciler, havacılar, seyyahlar ve askerler de haritalardan çok faydalanırlar.

Haritaları haritacılar alırlar. Uçaklardan faydalanmak suretiyle kolay harita yapmak ta mümkündür. Kabataslak, hayalî bilgilere göre çizilmiş haritalara kroki adı verilir.

Haritayı az çok okumak, haritadan faydalanmak hepimize faydalar sağlar.

Tabiî haritalar tabiatı, araziyi belirtirler. Siyasî haritalar devletleri, vilâyetleri ve kazaları gösterirler.

HARİTA VE DERS LEVHALARINI BEZLEMEK:

İş derslerinde haritalar, levhalar bezlenir. Bezlenen harita

ve levhalar kolay eskimezler. Bezleme işinde ince bez, çiriş ve kola kullanılır. Bezi önceden ıslatmak, sonra da kurutmak faydalı olur.

HARMAN:

Biçilen ekinler önce tokurcun edilir. Bir kaç gün sonra da harman yerine getirilir. Harman yerine yayılan demetler üzerinden öküzlerin veya atların çektiği döğen geçirilir. Böylece saplar ufalanır, kıyılır. Taneler ayrılır. Ufalanan ekinler; rüzgâra karşı elle veya harman makinalarıyla savrulur. Böylelikle taneler saplardan ayrılır. Bu işleme harman denir.

HARUNÜRREŞİD (764 - 809):

Harunürreşid, Abbasî devletinin 5, halifesidir. 764 yılında Reyde doğdu. Babası Halife Mehdi idi. Halife Harunürreşid Abbasîlerin en ünlü halifelerinden biridir. Onun zamanında devlet çok zenginleşmiş; çok kuvvetlenmişti. Edebiyat, ilim ileri durumda idi. Fakat, Harunürreşit devrinin başarıları Bermekî ailesinden olan vezirler sayesinde kazanılmıştı. Fakat, en sonunda, kendisini yetiştiren ve sonsuz hizmetlerde bulunan Bermekî ailesini imha etmesi büyük hatalarından biridir.

HASANKALE:

Hasankale, Erzurum vilâyetinin bir kazası olan Pasinlerin merkezidir. **(Bak: Pasinler)**

HASIR:

Sazla, kabukla veya bitki lifleriyle örülmüş yer örtülerine Hasır denilir. Hasırları en çok köylüler kullanırlar. Hasır örenler de hasırcı adını alırlar.

HASSA:

Hatay vilâyetimizin kaza merkezlerinden biri de Hassadır. Amanos dağlarının doğusunda uzayan ova üzerindedir. Kaza merkezinde 1955 nüfus sayımına göre 2005 nüfus yaşar. Halk tarım yapar, sebze yetiştirir. Bağ işleriyle uğraşır. İpek böceği besler. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 14.777 kişidir.

HASTA BAKICI :

Hastane, dispanser ve revir gibi sağlık yurtlarında; hastaların hizmetini yapanlara hasta bakıcı adı verilir. Hasta ba-

kıcılar temizlik ve servis işleriyle uğraşırlar.

HASTA BAKIMI:

Hasta bakımına dikkat edilmelidir. Hastanın odası ayrılmalı, güneş görür bir yerde olmalıdır. Hastanın yanında gürültü etmek te doğru değildir. Hastaya ilâçları vaktinde verilmeli, doktorun verdiği perhize uyulmalıdır. Temizliğe önem vermek te lâzımdır. Tozları nemli bezlerle almalıdır. Hastanın karyolasını, yatağını temiz tutmalıdır. Elini, yüzünü silmelidir.

HASTAHANE:

Hasta, yaralı vatandaşların tedavi ve muayene edildikleri sağlık merkezlerine hastahane denilir. Özel hastaneler bulunduğu gibi devlet, belediye ve ordu hastahaneleri de vardır. Özel hastahaneler paralıdır. Devlet hastahaneleri parasızdır. Fakir vatandaşlara parasız bakılır. Hastahanelerde doktorlar, hemşireler, hademeler ve sair işçiler bulunur. Hastahane başhekimin idaresindedir. Bazı hastahaneler, yalnız bir hastalığın tedavisi için kurulmuşlardır. Verem hastahanesi, kemik veremi hastahanesi, trahom hastahanesi, akıl hastahanesi, doğum evleri gibi.. Bazı hastahaneler ise, bütün hastalıklarla uğraşılan tedavi müesseseleri halindedir. Bu gibi yerlerde, her hastalık için ayrı ayrı pavyonlar, koğuşlar göze çarpar. Hastahaneler, ekseriya şehir dışında, poyraz rüzgârlarına kuytu, açık ve bol ağaçlı yerlerde yapılır. Hastahanelerde ameliyat olunur, tedavi edilir, istirahat edilir. Devlet hastahanelerimizin pek çoğu, Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletinin emrindedir. Yalnız akciğer veremini iyileştirmek için yapılan hastahanelere sanatoryum denir. Zayıf vücutluların istirahat ettikleri yerler, prevantoryumlardır. Hastahanelerimizin sayısı, hükûmetin çalışmalarıyle günden güne artmaktadır.

HASTALARIMIZA NASIL BAKARIZ? (**Bak: Hasta bakımı**).

HASTALIK VE KAZALARDAN KORUNMA:

Hastalıklardan korunmak için, sağlık kurallarına dikkat etmelidir. Hastalık mikroplarından sakınmalıdır. Vücut, çamaşır ve mesken temizliğine önem vermelidir. Salgın hastalığa ya-

kalananlara sokulmamalıdır. Hasta olunca da doktora başvurmalıdır. Kazalar dikkatsizlikten doğar. Fakat, çok defa da ölüme sebep olur. Bunun için yürürken, taşıtlara binerken, taşıtlardan inerken daima uyanık bulunmalıdır.

HAŞİYE:

Bir yazı parçasının, bir metinin altındaki açıklamaya **Haşiye** denir.

HATAY:

Hatay Vilâyeti yurdumuzun güneyinde bulunur. Birinci Dünya Savaşından sonra 20 yıl anavatandan uzak kalan bu yurt parçası, nihayet 1938 yılında yurdumuz topraklarına katılmıştır. Hatay Vilâyetinin doğu ve güneyini Suriye çevirir.

Hatay vilâyet merkezi 37484 nüfuslu Antakya şehrinde bulunur. En büyük ve modern iskelesi 48.084 nüfuslu İskenderundur. İskenderun, geniş İskenderun Körfezi kenarında yer alır. Hatay topraklarını Amanos dağları ârızalandırır. Bu dağlarda bulunan en önemli geçit Belen geçididir. Başlıca akarsu Âsi Nehridir. Yegâne büyük göl de Amik Gölüdür.

Hatayda iklim ılımandır. Tam bir Akdeniz iklimidir. Halk hayvan besler, tarım yapar, ticaretle uğraşır. Tahıl, zeytin, üzüm, pirinç, portakal başlıca ürünleri teşkil eder. Hatay vilâyetinin yüzölçümü 5710 $km.^2$ dir. Nüfusu 1955 sayımına göre 364.992 kişidir.

Altınözü, Dörtyol, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Reyhanlı, Samandağ, Yaylâdağı Hatay vilâyetinin başlıca kazalarıdır.

HAVA:

Hayatın en önemli unsurlarından biri de havadır. Havasız, susuz, topraksız ve güneşsiz yaşama olmaz. Yerküreyi, 60 ile 300 kilometre kalınlığında bir hava tabakası kuşatır. Hava tabakasının yer yüzüne yakın yerlerinde yoğunluk çoktur. Yeryüzünden yükseklere doğru çıkıldıkça yoğunluk azalır; solunum zorlaşır. Buna sebep te yerçekimi kuvvetidir. Eğer, yerçekimi kuvveti olmasaydı, dünyamız etrafındaki hava, uzay denen boşluk içinde dağılıp giderdi.

Hava içinde, oksijen, azot, argon, hidrojen, helyum, kar-

bon di oksit gibi çeşitli gazler vardır. Fakat bunların bazısı çok, bazısı da azdır. Hava içindeki oksijen oranı %21, azot oranı da %79 kadardır. Diğer gazler pek az miktarda bulunurlar. Oksijen yakıcı bir gazdır. Canlıların solunumuna yarar. Azot ta, oksijenin solunuma elverişli bir hale gelmesini sağlar. Karbon gazı da canlılar için lüzumludur. Ciğerlerimize doldurduğumuz hava, dışarıya karbon dioksiti çok olarak çıkar. Karbon dioksit zehirlidir.

Kapalı odalarda, bulunanların solunumlariyle karbon dioksit fazlalaşır. Böyle yerlerin havası başımızı ağrıtır; bizi zehirler. Temiz ve sağlığa elverişli hava açık yerlerin, ormanların havasıdır.

Ama karbon dioksitin de yaşamamıza hizmeti vardır. Bitkilerin yapraklarında klorofil maddesi bulunur. Klorofil, bitkilere yeşil rengi veren maddedir. Güneş ışığının yardımiyle klorofil, havanın karbon dioksitini alır. Süzer. Kökleri vasıtasiyle aldığı su ile birleştirip nişasta yapar. Oksijeni dışarı atar. Bitkilerin yapraklarında solunma olayı böylece devam eder. Bitkilerin ağaçların çok olduğu yerlerde hava, böylece temizlenmiş olur. Demek ki, havadaki karbonun çoğalmamasına yegâne sebep bitkilerdir.

HAVA BASINCININ ÖLÇÜLMESİ

Hava basıncı barometre ile ölçülür. **(Bak: Barometre).**

HAVA BOŞALTMA TULUMBASI :

Hava boşaltma tulumbaları tabiat bilgisi derslerinde kullanılır. Kapalı kabların, kavanozların havasını boşaltmaya yararlar.

HAVADAKİ ELEKTRİKLENME:

Tabiat kuvvetlerinden biri olan elektrik, havada bol miktarda vardır. Yağmurlu ve bulutlu havalarda elektriklenme olaylarına çok rastlanır. Şimşek ve yıldırım havadaki elektriklenmelere birer misaldir.

HAVA DEĞİŞMELERİNİN İNCELENMESİ:

Günlük çalışmalarımızda hava değişmelerini gözönünde tutmak gerekir. Hava değişmelerini meteoroloji istasyonları ince-

ler. Aldıkları sonuçları da, günün belli zamanlarında radyolar aracılığı ile memleket halkına duyururlar. Basit araçlar yardımıyla, okullarda da hava değişmelesi incelenebilir.

HAVAGAZI: (NASIL ELDE EDİLİR?)

Havagazı maden kömüründen elde edilir. Bir tübe huy kömürü koy. Mantarı kapa, Mantardaki delikten şişeye ince bir boru sok. Tübü ispirto lâmbasında ısıt. Bir müddet sonra da tübün ağzındaki boruya bir alev tut. Gazın, mavi bir şule çıkararak yandığını göreceksin.

Böylece, ısıtılan kömür havagazı neşreder. Havagazı aydınlatmada, ısıtma işlerinde kullanılır. Büyük şehirlerde havagazı çıkaran gazhaneler vardır. Havagazı çıkarılmış kömürler kok adını alır. Kok kömürünü de sobalarımızda yakarız.

Gaz kömürden 1350 derecede ayrılır. Gazhanelerde elde edilen gaz süzülür, temizlenir; yıkayıcı sudan geçirilir. Böylelikle gaz amonyaktan ayrılmış olur. Gazhanelerde, havagazı elde edilirken, benzol, katran, naftalin ve antrasen gibi çeşitli maddeler de çıkarılır.

HAVAGAZI OCAĞI:

Büyük şehirlerde, gazhanelerden borular içinde evlere gelen havagazı, havagazı ocaklarında yakılır. Havagazı ocaklarını kullanırken dikkatli olmalıdır. Gaz kaçıran ocaklar zehirlenmeğe sebep olurlar.

HAVA GÖZLEME ÇİZELGELERİ:

Hava gözleme istasyonlarından alınan sonuçlar hava gözleme çizelgelerine yazılır. Okullarda da hava gözleme çizelgeri faydalı bir ders aracıdır.

HAVA İSTASYONLARI:

İstanbulda Yeşilköy'de, Ankarada ve diğer bazı şehirlerimizde hava istasyonları vardır. Bu istasyonlarda barometreler, termometreler, rüzgâr okları ve daha birçok çeşitli âletler vardır. Bunlarla havanın nasıl olacağı, rüzgârın hangi yönlerden ve ne kuvvetle eseceği, yağmur veya kar yağıp yağmayacağı önceden ölçülür. Tarım işleri yapanlar, yola çıkan uçaklar ve gemiler için bu bilgiler çok önemlidir.

HAVAN:

Bir şey döğüp ufalamak için tahtadan, madenden veya mermerden yapılan içi oyuk kablara «havan» denilir.

HAVANA:

Havana; Orta Amerikada, Büyük Antillerin Küba adasında bulunan Küba Cumhuriyetinin başkenti 785.455 nüfuslu büyük bir şehirdir. Ayni zamanda hükûmet merkezidir. Ticarette gelişmiştir. Şehir hem temiz, hem de güzeldir. Tütünleri nefistir. Sigaraları güzel içimlidir. Şeker de bol elde edilir.

HAVANIN AĞIRLIĞINI NASIL ANLIYORUZ?

Hava bir cisimdir. Her cisim gibi havanın da ağırlığı vardır. Ayni büyüklükte iki balon alalım. Bunlardan birini üfleyerek şişirelim. Bu balonlardan birini terazinin bir kefesine, diğerini de öteki kefesine koyalım. Ne görürüz? Şişkin olan balonun ağır bastığını, değil mi? İçinde hava bulunan balonu ağır yapan, havanın ağırlığıdır. Deniz kenarında, bir santimetre karelik bir yüzeye olan havanın ağırlığı (1033,6) bin otuz üç onda altı gramdır. Bunu da, şu şekilde hesaplarız: Deniz kenarında, cıvalı barometredeki civanın yüksekliği, 76 santimetreyi gösterir. Yani orada, havanın, bir santimetre karelik bir yüzeye olan basıncı, civa seviyesini 76 santimetrede tutacak kuvvettedir. Bir santimetre küp civanın ağırlığı 13,6 gram olduğuna göre, 76 santimetreküp civanın ağırlığı da 76X13,6 = 1033,6 gram olur.

Vücudumuz yüzeyinde, bu kadar hava ağırlığı olduğu halde, niçin bir şey duymayız? Bunun da sebebi vardır. Bir defa havanın basıncı vücudumuzun her tarafına eşit ağırlıktadır. Ayrıca, kanımızın da, içten dışa doğru bir itme kuvveti vardır. Havanın ağırlığı ile kan basıncının dengesi bize ağırlık denen şeyi duyurmaz.

Havanın bir litresinin ağırlığı 1,26 gramdır.

HAVANIN AĞIRLIĞI VE BASINCI: **(Bak: Havanın ağırlığını nasıl anlıyoruz? ve Havanın basıncı.**

HAVANIN BASINCI:

Havanın basıncı da vardır. Vücudumuza havanın basın-

cı, ortalama olarak 15 ton hesabedilmektedir.

Havanın basıncı dünya merkezine yaklaştıkça artar. Yükseklere çıkıldıkça azalır. Bu da, yerçekimi kuvveti sebebiyledir. İçi boş bir şişeyi, suya ters batırsak, şişe içine suyun girmediğini görürüz. Acaba neden? Suyun şişeye girmesine engel olan nedir? Hiç düşündünüz mü? Havadır. Evet. Suyu şişeye sokmayan, şişe içindeki havanın itme kuvvetidir, yani basıncıdır. Ancak şişeyi yan tutmak ve havayı boşaltmak suretiyle su ile doldurabiliriz.

Bir bardağı alın. İçine, silme su doldurun. Üzerine düz bir kâğıt koyun. Öyle ki, su yüzeyi ile kâğıt arasında hava kabarcığı kalmasın. Bardağı yavaşça kaldırın. Bir elinizle de kâğıdın üzerinden tutup, sonra ânide ters çevirin. Elinizi kâğıdın altından çekin. Ne o? Su dökülmüyor diye şaştınız mı? Hiç şaşmayın! İncecik bir kâğıt, bir bardak suyu nasıl olup ta kaldırıyor? diyeceksiniz. Elbet kaldırır. Kâğıt altındaki havayı unuttunuz mu? Suyu dökmeyen, havanın kâğıt yüzeyine olan basıncıdır. Eğer, hava basıncı olmasaydı, ters çevrilmiş bardaktaki su boşalır, akardı.

Başka bir misal: Dar ağızlı bir tüpe su doldurursanız ve ters çevirseniz, su yine boşalmaz. Bu da, hava basıncının olduğunu gösterir. Kocaman kamyonların tekerlekleri içindeki hava binlerce kiloluk ağırlığı kaldırır.

Peki, havanın vücudumuza olan basıncını neden duymayız? Düşün. Bunun sebebini bulmaya çalış. Bulamazsan, yukarıda «Havanın ağırlığı» konusunu dikkatle oku.

HAVANIN FAYDALARI: KAPALI YERLERDEKİ HAVANIN ZARARLARI: Bak: Hava.

HAVANIN KARIŞIMI: Bak: Hava.

HAVANIN ÖNEMİ: Bak. Hava.

HAVANIN VARLIĞINI NASIL ANLIYORUZ?

Çok akıcı ve renksiz bir gaz olan havanın varlığını şu deneylerle anlarız: Ayni büyüklükte 2 balon alıp birini hava ile

doldurup tartsak, havalı balon daha ağır gelir. Bir bardağa silme su doldursak ve üzerine düz bir kâğıt koyup elimizi kâğıdın üzerinde tutarak bardağı aniden çevirsek, elimizi çektiğimiz halde suyun dökülmediğini görürüz. Bir kavanozu ters olarak suya daldırdığımız zaman içine su girmez. Otomobil tekerleklerinin içindeki hava, otomobil ağırlığını çekmektedir.

HAVANIN YANMA OLAYINDAKİ ROLÜ:

Havasız yanma olmaz. Bütün yanma olaylarında havaya lüzum vardır. Sobanın hava deliklerini kapayın, ateş söner. Yanmış kömürleri bir kaba koyarak kapayın, derhal kararır. Bu misaller neyi gösteriyor? Havanın yanma olayındaki hizmetini değil mi?

Bir cam kavanoz alın. İçine su doldurup boşaltın. Sonra da, cam kavanozun ıslak cidarlarına taze demir tozu serpin. Kavanozu ters çevirerek suya daldırın. Bir müddet bekleyin. Bir süre sonra, cam kavanozun beşte biri kadar kısmına su dolduğunu göreceksiniz. Acaba neden? Çünkü, şişe içinde alevsiz bir yanma olmuştur. Demir tozları da paslanmıştır. Bu yanma işinde de, ters çevrilmiş şişedeki havanın oksijeni harcanmıştır. Oksijenin boş bıraktığı yeri de su doldurmuştur. Hem de, bu suyun seviyesi, kavanoz büyüklüğünün tam 1/5 beşte biri kadardır. Öyle ya, havanın beşte birini oksijen gazı teşkil etmez mi?

Paslanma da, alevsiz yanmadan başka bir şey değildir.

Bu deney, yanmada havanın önemini belirtir.

Yanma:

Odun, kömür, petrol, mazot, benzin ve havagazı gibi katı, sıvı ve gaz yakıtların yanabilmesi için havaya ihtiyaç vardır. Havasız yerde bu cisimler yanamazlar.

Havada yanma işlerini yapan gaza (oksijen) denildiğini evvelce öğrenmiştik. Odun yanarken alev ve duman çıkarır, ısı verir. Yanan kömürde alev az görülür. Petrol ve mazot da alevli yanar; çevrelerine fazla ısı yayarlar. Havagazı da böyle-

dır. Bu yanmalardan (karbon dioksid) gazı çıkar. Yanma olabilmesi için iki cisme ihtiyaç vardır:

a) Yakıcı cisim (oksijen).

b) Yanıcı cisim (yakıtlar).

Bütün yanmalar, odun; kömür... gibi yakıtlardaki yanmalara benzemez; meselâ gübrenin çürümesi, demirin, kurşunun paslanması, solunum da bir cins yanmadır. Bu yanmalarda alev yoktur. Bazılarında çevreye ısı da yayılmaz. Bu çeşit yanmalara (alevsiz yanma) denir. Burada da yakan ve yanan iki cisim vardır.

Solunum:

Bütün canlı varlıklar çevrelerinden oksijen alarak, dokularındaki besinleri yakarlar. Elde ettikleri ısı enerjisi ile canlılık ödevlerini başarırlar. Bu yanmalardan da dışarıya, yine karbon dioksit gazı çıkar.

Paslanma:

Birçok madenler, nemli havalarda, havanın oksijeniyle yavaş yavaş yanar ve pas denen cismi meydana getirirler.. Paslanan cisimlerin ağırlıkları artar.

HAVA VE ETKİLERİ: Bak: Hava — Havanın ağırlığı ve basıncı — Havanın yanma olayındaki rolü — Rüzgâr.

HAVUÇ:

Havuç, vücudumuza çok yararlı bir bitkidir. Bahçelerde yetiştirildiği gibi yabânisi de vardır. Havucun kökü uzundur. Koniye benzer. Rengi sarıdır.. Bilhassa çiğ yenmesi çok faydalıdır. Vitamince ve canlı atomlar bakımından hayli zengin olan havuç sağlığımızı arttırır.

Havuç, martta ekilir. Tohum alınmak istenen havuçlar sökülmez; ertesi yıla bırakılır.

HAVZA:

Maden bölgelerine, suları ayni deniz su veya nehre akan kara bölgelerine Havza denilir.

HAVZA:

Havza, Samsun Vilâyetine bağlı bir kazadır. Merkezde

16425 nüfus yaşar. Havza kaplıcalarıyle meşhur bir yerdir. Havzada bir de linyit kömürü ocağı işlenmektedir. Köyleriyle birlikte genel nüfusu 41.066 kişidir.

HAYAT BİLGİSİ:

İlk okulda 1 - 2 - 3 üncü sınıflarda, bütün derslerin konularını içinde toplayan mihver derse **Hayat bilgisi** denir. Diğer dersler, hayat bilgisi konularının işlenmesinde yardımcı olurlar. Hayat bilgisi derslerinin müşahedeye, tetkik ve araştırmalara dayanması lâzımdır.

HAYAT BİLGİSİ KONULARI İLE İLGİLİ BEDEN EĞİTİMİ :

Beden eğitimi derslerinde hayat bilgisi konuları ile ilgili birçok hareketler yapılabilir. Meselâ «Posta, telgraf, telefon, radyo» konusu ile ilgili olarak şunlar yapılabilir:

Posta memurlarının hareketlerini taklit. Telefon tellerini bağlamak için direklere tırmanma, ağaçlara takılan telleri, ağaçlara çıkarak kurtarmak gibi taklidi hareketler.

HAYAT KAYNAĞI GÜNEŞ:

Dünyamızı aydınlatan, mevsimleri meydana getiren güneştir. Güneş suları buhar yapar. Buhardan bulutlar olur ve yağmur yağar. Topraklar sulanır. Bu topraklarda ekinler yetişir. Güneş olmasaydı, gündüz olmazdı, yaz mevsimi olmazdı. Her taraf kutuplardan daha fazla soğuk olur, buzlar bütün dünyayı kalın tabakalar halinde kaplar, denizler ve karalar kaskatı donar, yeryüzü zindan gibi kapkaranlık olurdu. O zaman hayattan da eser görülmezdi. Güneş hayat kaynağıdır.

Güneş dünyamızdan 1.300.000 defa büyüktür. Dünyamıza 150.000.000 kilometre uzaktadır. Güneşin ışığı dünyamıza 8 1/3 dakikada gelmektedir.

HAYMANA:

Haymana; Ankara Vilâyetinin kazasıdır. Kaza merkezinin nüfusu 3711 kişidir. Kaplıcaları meşhurdur. Tarım ileridir. Geniş otlaklarda hayvan beslenir. Bağları da çoktur. Köyleriyle

birlikte bütün nüfusu 46.949 kişidir.

HAYRABOLU:

Hayrabolu Tekirdağ Vilâyetinin kazasıdır. Alpullu demiryolu istasyonundan 20 kilometre uzaktadır. Halk tarım yapar. 50 köyü ile birlikte bütün nüfusu 37.378 kişidir. Kaza merkezi 6566 nüfusludur.

HAYVANAT BAHÇESİ :

İçinde çeşitli hayvanların barındırıldığı bahçelere «Hayvanat Bahçeleri» adı verilir. Buralarda dünyanın her yerinden getirilmiş ayrı cinste hayvanlar beslenir. Halk ta buralarını ziyaret eder; gerekli gözlemleri yapar. Hayvanat bahçelerinin içi, hayvanların aradığı hayat şartlariyle bezenir. Hayvanat bahelerinde goriller, filler, maymunlar, timsahlar, hipopotamlar, aslanlar, kaplanlar.. Hemen hemen her çeşit hayvanlar barındırılır.

HAYVAN BESLEMEĞE ELVERİŞLİ BÖLGELER:

Hayvanlar yaylâlarda, geniş otlaklarda beslenir. Bu yüzden hayvancılık ta mer'aları bol, çayırları geniş yerlerde inkişaf eder.

Hayvan yetiştiren kimselerin bilgili olmaları şarttır. Hayvanlar için elverişli bir iklim de aranır.

HAYVANCILIK:

Memleketimiz bir tarım memleketidir. Böyle olmakla beraber, küçük ve büyük baş hayvanlar da çok beslenir. Hayvanlar, yazın yaylalara çıkarılır. Kışın ise kuytu ovalara, vadilere indirilir.

1950 yılı istatistiklerine göre yurdumuzda 23.083.000 koyun, 14.499.000 kıl keçisi, 3.966.000 tiftik keçisi ve 18.123.000 sığır beslenir. Ayrıca 1.633.000 eşek, 1.140.000 at, 100 bin deve, 90 bin katır, 700 bin manda bulunur.

Bütün bunlardan başka, kümes hayvancılığı ipek böcekçiliği, arıcılık memleketimize milyonlar kazandırır.

Kahramanlık Hikâyeleri:

İLK KURŞUN

15 Mayıs 1919 du. İzmire Yunan ordusu çıkıyordu. Yerli Rumlar azmışlardı. Bağırıyorlar, Yunan askerlerini alkışlıyorlardı. Türkler için için ağlıyordu. Türk mahallelerinden feryatlar yükseliyordu. İki koldan ilerliyen düşmanlar, rastladıkları Türk'ü süngülüyorlardı. Caddeler, mâsum şehitlerimizle dolmuştu.

Bu arada silâh sesleri duyuldu. Bir köşeye gizlenen Nevres Bey, gelenlere durmadan ateş ediyordu Kalabalık, çil yavrusu gibi dağılmıştı. Sokakları «Türkler geliyor!» sesleri doldurmuştu. Halbuki, gelen giden yoktu. İşgal acısına katlanamıyan bir Türk, tabancasiyle ateş ediyordu Bu ateş, yarım saat kadar sürdü. Mermi tükenince, sesler kesildi. Yanına korku ile yaklaşan düşman süngüleri, onu da vatan topraklarına düşürdüler.

Tarihi fıkralar

HOŞAFIN YAĞI KESİLDİ

Vaktiyle yeniçerilere pilâv verildiği zaman hoşaf da verilmek mutad imiş. Fakat onar kişilik karavana ile verilen pilâv ve hoşaf için ancak birer tane şimşir kaşık verildiğinden ve bittabi hem pilâv ve hem de hoşaf ayni kaşıkla yenilip içildiğinden pilâvın yağı tedricen hoşafa geçmekte ve hoşaf da yağlanmakta imiş. Bir yeniçeri isyanında, isyanı hazırlayanlardan bir nefer, ağalık makamına tâyin olunmuş. Tabiatiyle ağa hazretlerine gümüş bir tepsi içinde hazırlanan yemek getirilmiş. Bu arada hoşaf için ayrıca mercan saplı bir bağa kaşık da konulmuş. Pilâvı ayrı kaşıkla yemeğe başlayan yeni ağa, biraz sonra hoşafın üstünde yağ olmadığının farkına varınca:

— Ahçıbaşıyı bana çağırın.

Diye gürlemiş ve tityerek yanına giren adamıağıza:

— Baka aşçıbaşı, ağa olduk diye hoşafın yağını kesmek reva mıdır?

Deyince, şimdiye kadar hoşafa yağ koymamış olan aşçı, bu emirden büsbütün şaşırarak kekelemeye başlamış, ağa daha fazla kükreyerek:

— Bire nâbekâr, beni bilmez mi sanırsın, yoksa kellene mi acımazsın? Şimden sonra hoşafın yağını kesmiyeceksin. Çık! Diye bağırmış.

ALTIN SÖZLER

Sabır eyle işine, hayır gelsin başına.

★

Tembele iş buyur, sana akıl öğretir.

★

Gömleksizin gönlünden günde kırk arşın bez geçer.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ**.

Basıldığı yer : **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

28 NİSAN 1955, Cuma, Sayı: 33 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

Kahramanlık Hikâyeleri:

İLK KURŞUN

15 Mayıs 1919 du. İzmire Yunan ordusu çıkıyordu. Yerli Rumlar azmışlardı. Bağırıyorlar, Yunan askerlerini alkışlıyorlardı. Türkler için için ağlıyordu. Türk mahallelerinden feryatlar yükseliyordu. İki koldan ilerliyen düşmanlar, rastladıkları Türk'ü süngülüyorlardı. Caddeler, mâsum şehitlerimizle dolmuştu.

Bu arada silâh sesleri duyuldu. Bir köşeye gizlenen Nevres Bey, gelenlere durmadan ateş ediyordu Kalabalık, çil yavrusu gibi dağılmıştı. Sokakları «Türkler geliyor!» sesleri doldurmuştu. Halbuki, gelen giden yoktu. İşgal acısına katlanamıyan bir Türk, tabancasiyle ateş ediyordu Bu ateş, yarım saat kadar sürdü. Mermi tükenince, sesler kesildi. Yanına korku ile yaklaşan düşman süngüleri, onu da vatan topraklarına düşürdüler.

Tarihi fıkralar

HOŞAFIN YAĞI KESİLDİ

Vaktiyle yeniçerilere pilâv verildiği zaman hoşaf da verilmek mutad imiş. Fakat onar kişilik karavana ile verilen pilâv ve hoşaf için ancak birer tane şimşir kaşık verildiğinden ve bittabi hem pilâv ve hem de hoşaf ayni kaşıkla yenilip içildiğinden pilâvın yağı tedricen hoşafa geçmekte ve hoşaf da yağlanmakta imiş. Bir yeniçeri isyanında, isyanı hazırlayanlardan bir nefer, ağalık makamına tâyin olunmuş. Tabiatiyle ağa hazretlerine gümüş bir tepsi içinde hazırlanan yemek getirilmiş. Bu arada hoşaf için ayrıca mercan saplı bir bağa kaşık da konulmuş. Pilâvı ayrı kaşıkla yemeğe başlayan yeni ağa, biraz sonra hoşafın üstünde yağ olmadığının farkına varınca:

— Ahçıbaşıyı bana çağırın.

Diye gürlemiş ve tityerek yanına giren adamağıza:

— Baka aşçıbaşı, ağa olduk diye hoşafın yağını kesmek reva mıdır?

Deyince, şimdiye kadar hoşafa yağ koymamış olan aşçı, bu emirden büsbütün şaşırarak kekelemeye başlamış, ağa daha fazla kükreyerek:

— Bire nâbekâr, beni bilmez mi sanırsın, yoksa kellene mi acımazsın? Şimden sonra hoşafın yağını kesmiyeceksin. Çık! Diye bağırmış.

ALTIN SÖZLER

Sabır eyle işine, hayır gelsin başına.

★

Tembele iş buyur, sana akıl öğretir.

★

Gömleksizin gönlünden günde kırk arşın bez geçer.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ**: İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ**.

Basıldığı yer: **ERCAN MATBAASI** — İstanbul.

Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

28 NİSAN 1955, Cuma, Sayı: 33 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
H-2

Bunları biliyor musunuz?

KÖPEK BALIĞININ REHBERİ

Evet, köpek balığının rehberi vardır. Küçük Remora balığı köpek balığının gövdesine ufak vantuzu ile yapışır. Onun artıklariyle geçinir. Remora balığı, köpek balıklarının rehberidir.

FOK BALIĞI SUDA NE KADAR KALIR?

Fok balığı, memeli hayvan olduğu halde, suyun içinde 7 dakika kalabilir.

AĞAÇLAR, ORMAN İÇİNDE DAHA ÇABUK BÜYÜR

Orman içine dikilen bir ağaç, boş bir sahaya tek başına dikilen ağaçtan daha çabuk büyür. Zira ışık alabilmek için boy verir.

NOEL AĞACI ÂDETİ NEREDEN ÇIKMIŞTIR?

Noel ağacı âdetini ilk defa 722 de St. Boniface adında bir İngiliz çıkarmıştır, fakat İngilizler bu an'aneyi 1840 yılında yani 1118 sene sonra Almanlardan almışlardır.

ÇİÇEKLERİ ÇOK YAŞATMAK İÇİN

Vazodaki çiçeklerin uzun müddet tazeliklerini muhafaza etmesi için suyun içine bir kaşık ince sofra tuzu atmak kâfidir.

BUZLARIN ISI DERECELERİ

Her buz, ayni soğuklukta değildir. Muhtelif hava tazyikleri altında buz haline gelen suyun soğukluğu da başka başkadır. 40 bin atmosfer basınç altında en soğuk buz elde edilir.

İNSAN KULAĞININ İŞİTME KABİLİYETİ

İnsan kulağı en fazla saniyede 32 defa titreyen sesi duyar.

HAYVANLARIN EN CANAVARI

Sansar cinsinden olan ve Vizel adı verilen hayvan çok haindir. Aç olmadığı zamanlar bile zevk için diğer hayvanları öldürür.

HAYVAN ÇEŞİTLENMELERİ:

Hayvanların bir kısmı karada, bir kısmı sularda, bir kısmı da havada yaşarlar.

Sularda yaşıyan hayvanları da 2 ye ayırabiliriz.

1 — Tatlı su hayvanları.

2 — Tuzlu su (deniz) hayvanları.

Bunlardan başka, hem karada, hem de sularda yaşıyan hayvanlar bulunur.

Tabiattaki hayvanlar arasında, sonsuz bir yaşama savaşı vardır. Hayvanlar durmadan birbirleriyle boğuşurlar. Birbirlerini yerler. Kuvvetliler zayıf ve cılızları yok eder. Ayrıca; yaşayan hayvanlar, tabiat olaylarıyla da savaşmak zorundadırlar. Öyle ya, tabiatın iklim ve muhit şartlarına uyamıyan bir hayvan zamanla ölüme mahkûm olur. Böylece kaybolur; gider. Orta Afrika ormanlarında yaşayan aslanı Grönland adasına götürüp bıraksak, az bir zaman sonra hayvanlar kralının öldüğünü görürüz.

Yaşayan her varlık hayat kavgasını istemiyerek kabul zorunda kalır. Bu kavgayı kazananlar ömrünce yaşar; kaybedenler hayata veda ederler. Bu haller insanlar için de az veya çok farklarla aynidir.

Eskiden nesilleri var olan bir çok hayvanlar, kendilerini hayat şartlarına uyduramadıkları için yokolup gitmişlerdir. Bugün, bunların toprak altındaki kalıntılarını görebiliyoruz. Ölmeyen, yaşamaya devam eden hayvanlar da vücut yapılışlarını hayat şartlarına uydururlar.

HAYVAN HASTALIKLARI :

Hayvanlar da çok tehlikeli hastalıklara yakalanabilirler. Bu hastalıklar köydeki bütün hayvanlara yayılarak hepsini öldürebilir. Böyle bir hastalık çıktığı zaman köylüler hemen hükûmete haber verirler. Hükûmetimiz baytar (hayvan doktoru) ve ilâç göndererek köylülerimize yardım eder. Ölen hayvanların yerine hayvan verir.

Çeşitli hayvan hastalıkları :

At, eşek, katır gibi tek tırnaklı hayvanlarda çeşitli hasta-

lıklar olur. Bunların bir kısmı bulaşıcı, bir kısmı da bulaşıcı değildir. **Sancılar** bulaşıcı olmayan hastalıklar sırasındadır. Bulaşıcı hastalıkların başında **şarbon** ile **ruam** gelir. Şarbon koyunlarda, keçilerde, manda, at, katır, eşek, domuz gibi hayvanlarda görülen bir hastalıktır. Şarbona insanlarda da rastlanır. Şarbona karşı aşılanmak gerektir. En tehlikeli hayvan hastalıklarından biri de ruamdır. Buna yakalanan canlı kolay kolay iyileşemez; ölür. Sığırlarda **sığır vebasına** ve **şapa** tesadüf edilir. Ayrıca, **verem** de, sığırlar ve koyunlar için öldürücü bir hastalık çeşididir. **Proplazmus** hastalığını hayvandan hayvana keneler geçirirler.

Koyun ve keçilerin hastalıklarından da **koyun uyuzunu, şarbonu (dalak), proplazmus (hayvan sıtması)** u, **şapı, çiçeki, kelebeki** sayabiliriz. Hayvan hastalıklariyle hem devlet, hem de hayvan sahipleri uğraşırlar. Hayvan hastalıklarını iyi etmiye çalışan hekimler veterinerlerdir.

HAYVAN HASTANELERİ: **Bak: Hayvanları Korumak.**

HAYVAN KORUMA KURUMU (HAYVANLARI KORUMA DERNEĞİ) :

Hayvanların çoğu insanlara faydalı yaratıklardır. Besinlerimizin çoğunu, giyeceklerimizin bir kısmını hayvanlardan alırız. Kuşlar yurdumuza güzellik verirler; zararlı böcekleri yerler. Bu bakımlardan, faydalı hayvanları üretmek ve korumak iyi yürekli insanların vazifesidir. Hayvanları sevenler, onlara acıyanlar **Hayvanları Koruma Derneğini** kurmuşlardır. Bu cemiyet üyeleri hayvanların öldürülmemesine, hayvanlara eziyet edilmemesine çalışır: hayvanların yardımına koşarlar.

HAYVANLAR (PEK ESKİ ZAMANLARDA YAŞAMIŞ OLANLAR DA DAHİL)

Hayvanlar başlıca iki kısma ayrılır: (1) Evcil, (2) Yabanî hayvanlar. İlk hayat başladığı zamanlarda bütün hayvanlar yabanî idiler. Sonradan insanlar at, keçi, sığır ,eşek, kedi ve köpek gibi hayvanları kendilerine alıştırdılar. Evcil yaptılar. Evcil hayvanlar bize çok yardım ederler. Onlara iyi bakıp iyi mu-

amele etmeliyiz.

Bak: Hayvanlar âlemi — Hayvan çeşitlenmeleri — Hayvan sınıfları — Eski hayvanlar.

HAYVANLARA EZİYET ETMEMELİYİZ: Bak: Hayvanları Korumak.

HAYVANLAR ÂLEMİ:

Dünyadaki canlı varlıkları:

a) Hayvanlar,

b) Bitkiler olmak üzere, başlıca 2 gruba ayırabiliriz.

İnsan denen yaratık ta, bir çok bakımlardan hayvanlar bölümüne girer. Hayvanlarla aramızdaki fark konuşmamız, âlet yapmamız, düşünmemiz ve hiç bir şekilde diğer hayvanlarınkine benzemeden cemiyet halinde yaşamamızdır. Yoksa beslenme, solunma, büyüme ve üreme bakımından hayvanlardan farksız durumdayız. Hele, vücut yapılışımızın birçok kısımları, hemen hemen hayvanlardakinin aynidir.

İnsana, çok gelişmiş bir hayvan gözüyle de bakabiliriz.

Hayvanlar, birçok türlere ayrılırlarsa da, bu türleri teşkil eden yaratıklar genel olarak birbirlerine benzerler. Meselâ, bütün hayvanlar canlıdırlar. Doğarlar veya yumurtadan çıkarlar. Besin alırlar. Solunum yaparlar. Büyürler. Ürerler. Uzun veya kısa bir hayat süresinden sonra da ölürler; cansızlar âlemine karışırlar.

HAYVANLARDAN NASIL FAYDALANIYORUZ? BESİNİMİZİ SAĞLARIZ: Bak: Hayvanların Faydaları.

HAYVANLARI KORUMAK :

Bize birçok yardımlarda bulunan hayvanları korumak için hayvan hastahaneleri vardır. Hayvanlara bakan doktorlara veteriner veya baytar denir. Her vilâyetimizde bir Veteriner Müdürlüğü vardır. Salgın hayvan hastalıkları çıkarsa hayvanlara aşı yaparlar. İlâç verirler. O vilâyetin hayvanlarını korumağa mecburdurlar.

Hayvan sahipleri de hayvanlarını korumalı, onlara iyi bakmalı, eziyet etmemelidir. Arabaları çok dolduran arabacılar,

atlarına eziyet etmiş olurlar. At, eşek, katır gibi yük hayvanlarına çok yük yükletmek doğru değildir. Sokakta kedileri, köpekleri, tavukları, kuşları, atları, sığırları taşlamak, onlara sopa ile vurmak veya bir yere bağlayıp dövmek, taşlamak çok fenadır. Bunlar eziyet etmek demektir. Bütün hayvanlara iyi muamele etmeli, onları sevmeliyiz. Çünkü onlar bize hiç eziyet etmezler. Fena muamele etmezler. Bize her zaman yardım ederler. Yük hayvanlarına ne yüklersek taşırlar. Nasıl araba bağlarsak çekerler. Dilleri yoktur. Bize fena lâf söylemezler. Hayvanlar bizim en iyi arkadaşlarımız ve yardımcılarımızdır.

HAYVANLARIMIZ: **Bak: Hayvancılık.**

HAYVANLARIMIZIN EKONOMİK DEĞERLERİ :

Yurdumuzun ekonomik hayatında hayvanların rolü büyüktür. Her yıl ,hayvanlardan milyonlarca lira kazanmaktayız. Ayrıca, memleketimizde konserveciliğin, iplik ve dokuma endüstrisinin gelişmesi hayvancılıkla yakından ilgilidir. Besinlerimizle giyeceklerimizin çoğunu, çeşitli eşyamızın bir kısmını hep hayvanlardan temin etmekteyiz. Tavuk, kaz, hindi, ördek gibi kümes hayvanları yumurtalariyle, etleriyle ve tüyleriyle işimize yararlar. Koyun, keçi gibi küçük baş hayvanlardan sayısız faydalar sağlarız. Derilerinden pösteki, kıllarından iplik ve kumaş yaparız. Etlerini, sütlerini besin olarak kullanırız. Peynir, yoğurt, yağ da hayvan sütlerinden elde edilir. Sığır, at, eşek, katır, deve gibi koca baş hayvanlardan da türlü şekillerde faydalanmaktayız. Bunların bazılarını işlerimizde kullanırız. Bazılarının da et, süt, deri, kemik ve gübrelerinden türlü şekillerde faydalanırız. Bir tarım memleketi olan yurdumuzda hayvancılık günden güne gelişmektedir. Zaten, memleketimizin zenginliği hayvancılığın gelişmesine de bağlıdır. Tarlalardaki, ormanlardaki kuşların da çeşitli faydaları vardır.

HAYVANLARIN BAŞLICA FAYDALARI: **Bak: Hayvanların Faydaları.**

HAYVANLARIN DERİSİNDEN, KEMİK VE BOYNUZLARINDAN, TÜYÜNDEN DE FAYDALANIRIZ: **Bak: Hayvanların Faydaları.**

HAYVANLARIN FAYDALARI :

Hayvanlardan şu şekillerde faydalanırız:

(1) Etlerinden,
(2) Süt, yumurta, bal ve kozalarından,
(3) Derilerinden, kemik ve boynuzlarından, tüylerinden,
(4) Gücünden,
(5) Yardımlarından.

(1) **Etlerinden faydalandıklarımız:** Sığır, koyun, keçi, tavuk, hindi, kaz, ördek, av hayvanları, av kuşları, balıklar.

(2) **Sütlerinden faydalandığımız hayvanlar:** İnek, manda, koyun, keçi. Eski Türkler kısrak sütünü de içerler ve kımız denen bir içkiyi yapmakta kullanırlardı. **Yumurtalarından faydalandıklarımız:** Tavuk, hindi, kaz, ördek, balıklar. **Bize bal yapan böcek:** Arı. Balda türlü türlü vitaminler ve çok kuvvetli gıdalar vardır. Sabah kahvaltısında bal yersek zihnimiz kuvvetli ve açık olur. **Kozasından istifade ettiğimiz böcek:** İpek böceği. Bu böceğin yaptığı koza ipektir. Fabrikalarda bu kozalardaki ipekler alınarak iplik haline getirilir ve ipekli kumaşlar yapılır.

(3) **Derilerinden ve tüylerinden faydalandığımız hayvanlar:** Koyun, sığır, av hayvanlarının (tilki, kurt, sansar, samur, domuz, ayı gibi) deri ve postlarından. Koyun, keçi, tavuk, kaz, ördek ve av kuşlarının tüylerinden. Boynuzlu hayvanların boynuzlarından ve hayvan kemiklerinden düğme, tarak, bıçak sapı gibi şeyler yapılır.

(4) **Gücünden faydalandığımız hayvanlar:** At, sığır, manda, deve, eşek, katır. Başka memleketlerde devekuşunun, köpeklerin, Ren geyiklerinin, fillerin gücünden istifade ederler. Kızak, araba çektirirler. Yük taşıtırlar.

(5) **Yardımlarından fayda gördüğümüz hayvanlar:** Köpekler bekçilik ederler. Orduda haber gönderme işlerinde kullanılır. Polis teşkilâtında polis köpekleri hırsızları takip ederler. Çoban köpekleri sürüleri korur. Av köpekleri avları bulup sahiplerine getirirler. Sen Bernar köpekleri kayıp ve yaralı yolculara yardım ederler. Gözleri görmeyen

sahiplerine yol gösteren köpekler vardır.

Atlar da sahiplerine çok sadık ve bağlıdırlar. Zorda kalan sahiplerine yardım ederler. Kediler fareleri yakalayarak bizi bu pis hayvanlardan kurtarırlar. Güvercinler, postacı vazifesini görürler. Haber getirip götürürler. Birçok kuşlar ufak ve zararlı böcekleri yiyerek tarla ve ürünlerimizi korumuş olurlar. Bütün hayvan ve kuşların gübreleri, hamsi gibi bazı balıkların kendileri gübre olarak tarlalarımızı verimli hale getirirler. Doğan ve şahin gibi kuşlar, diğer kuşları avlamakta avcılara yardım ederler.

HAYVANLARIN GÜCÜNDEN FAYDALANIRIZ: **Bak: Hayvanların Faydaları.**

HAYVAN PANAYIRI :

Bazı kasaba ve şehirlerde hayvan panayırları kurulur. Bu panayırlar bir kaç gün sürer. Hayvan panayırlarında iyi yetiştirilmiş besili hayvanlar teşhir edilir. En iyi cinste hayvan sahibi olan vatandaşlara mükâfatlar verilir. Böylece iyi cinste hayvan yetiştirenler teşvik edilmiş olurlar. Hayvan panayırı, hayvan pazarıdır. Türlü cinste hayran almak isteyenler hayvan panayırına giderler.

HAYVAN SINIFLARI :

Hayvanlar :

1 — Omurgalılar,
2 — Eklemli hayvanlar,
3 — Yumuşakçalar,
4 — Solucanlar,
5 — Dikenli derililer,
6 — Selânterler,
7 — Tek hücreli hayvanlar diye çeşitli sınıflara bölünürler.

Omurgalılar :

a) Memeliler,
b) Kuşlar,
c) Sürüngenler,
d) Kurbağalar,

e) Balıklar olarak 5 sınıfa ayrılır.

Memeliler 13 takımdan ibarettir. Bunlar vücut yapılışları itibariyle birbirlerine benzerler. Memelilerde vücut:

a) Baş,

b) Gövde,

e) Ayaklar olarak 3 kısımdır.

Bunların çoğu kuyrukludur. Isı dereceleri 36 - 37 derecedir. Bu sebeple bu hayvanlar, **Sıcak kanlı hayvanlar** adını alırlar.

Memelilerin omurgaları, iskeletleri vardır. Akciğerleriyle solunum yaparlar.

Yürekleri 4 gözden ibarettir. Ekserisinde sidik ve pislik ayrı deliklerden çıkar. Üremeleri, dişilerinin doğurmasiyle olur. Ana, yavrularını meme sütüyle besler.

Memelilerde, tek delikli hayvanlar yumurtlarlar. Ama, bunların dişilerinde de, yine meme bulunur.

Kuşlar kanatlıdırlar. Uçarlar. Bu yüzden kemikleri hafiftir, iliksizdir. Kuşların vücut yapısı, havayı kolayca yaracak biçimdedir. Kuşların ayaklarında 4 parmak bulunur. Bu parmakların 3 ü öne, biri arkaya doğru uzanır.

Solunumları memelilere benzer. Yürek yapılışları da onlarınkini andırır.

Kuşlarda sindirim organları kursak ve katıdan ibarettir. Dişileri yumurtlar. Zamanı gelince kuluçkaya yatarlar. Yumurtadan ürerler. Yavrularını ağızlariyle taşıdıkları besin parçalariyle (böcek, sinek, solucan, tane) beslerler.

Sürüngenler :

1 — Kelerler,

2 — Yılanlar,

3 — Timsahlar,

4 — Kaplumbağalar olarak 4 kısımda incelenir. Kelerlere örnek, kertenkele ile bukalemundur.

Kaplumbağa ve timsahlarda bacaklar kısadır. Bunlarda da dörder ayak vardır. Bunlarda (yılanlar da dahil) vücut ısısı, içinde yaşadıkları muhitin ısısına uyar. Yürekleri hızlı çarpar. Solunumları çabuktur. Akciğerleri vardır. Yumurtadan çoğal-

dıkları halde kuluçkaya yatmazlar.

Bazıları karada, bazıları denizde yaşar. Hem karada, hem de denizde (suda) yaşayanları vardır.

Kurbağalar karada yaşadıkları gibi su içinde de yaşarlar. Nemi ve sıcağı severler. Yavruları solungaçlı olur. Büyüdükleri zaman akciğerlerle solunuma devam ederler. Kurbağalarda ısı, muhit ısısına uyar. Yumurtadan ürerler. Yavrular anaya benzemez. Zamanla değişerek ana şeklini alırlar. Kurbağa yavruları suda yaşar. Ama, büyüdükten sonra hem karada, hem de suda yaşarlar.

Balıklar :

1 — Kemikli,

2 — Kıkırdaklı,

3 — Balıksı,

4 — İlksel omurgalı olarak 4 e ayrılırlar. Balıklar suda yaşarlar. Bir kısmı tuzlu, bir kısmı da tatlı suların içindedirler. Solungaçlıdırlar. Balıksı yaratıklarda hem solungaç, hem de hava kesecikleri bulunur. İskeletleri tek bir omurgadan ibarettir. Bu da bazan kemik, bazan da kıkırdaklardan ibaret olur. Yüreklerde tek kulakçık, tek karıncık vardır. Yürekten çıkan pis kanı, solungaçlar temizler. Balıklar ılık ve durgun koy sularına yumurta dökerler. Zamanla; milyarları bulan bu yumurtalardan yavrucuklar belirir.

Eklemli hayvanlar:

1 — Böcekler,

2 — Örümcekler,

3 — Çok ayaklılar,

4 — Kabuklular gibi 4 sınıfa ayrılırlar.

Böcekler 8 takıma bölünür.

a) Kınkanatlılar. (Leş böceği, mayıs böceği gibi)

b) Pul kanatlılar. (Tırtıl kelebekleri ,ipek böceği gibi)

e) Zar kanatlılar. (Arılar, kırmızı karıncalar)

d) Çift kanatlılar. (Sinekler)

e) Sinir kanatlılar. (Kaplan böceği)

f) Yarım kanatlılar. (Tahtakurusu, bit, su böceği)

g) Düz kanatlılar. (Çekirge, dana burnu)

h) Yalancı sinir kanatlılar. (Beyaz karınca)

Yumuşakçalar: Salyangoz gibi hayvanlardır. **Solucanlar** sınıfında bildiğimiz solucanlar ve solucanlara benziyen kurtlar vardır. **Derisi dikenliler:** Deniz kestaneleri, deniz yıldızları gibi hayvanlara denir. **Selânterler** sınıfında mercanlar, süngerler, deniz anaları vardır.

Tek Hücreli hayvanlar:

Tek hücreli hayvanlar gözle görülmezler. Suda, kanda yaşarlar. Bunlar da mikroplardır. İkiye bölünerek çoğalırlar. Besinin etrafını kuşatırlar, sararlar ve eritirler.

HAZARLAR:

Hazarlar eski Türk kavimlerinden biridir. 5. yüzyılda Asya dan kalktılar; Hazar denizinin ve Kafkasyanın kuzey taraflarında yerleştiler. 6. Yüzyılda Batı Göktürklerinin buyruğunda bir devlet kurdular. 7. Yüzyıl içinde bağımsızlıklarını kazandılar. Volga ile Dinyester nehirleri arasında yayıldılar. İranlılarla, Sasanîlerle, Kuzey Rusya Slavlariyle savaştılar. İranın kuzeyine kadar yayıldılar. Askerlikte ileri idiler. Zamanla askerî teşkilâtları bozuldu. 10. Yüzyıl içinde Polonyalılar, Slavlar, Viyatiçler Hazarlara vergi ödemek zorunda kalmışlardı. Kief şehri Hazarların yurtları içinde bulunuyordu. Askerlik değerlerini kaybedince zayıfladılar. 11. Yüzyılda yıkıldılar; tarihe karıştılar. Uygarlıkta ileriydiler. Tarım yaparlardı. Ticaretle uğraşırlardı.

HAZRETİ MUHAMMED : (Bak: Muhammed)

HECE :

Kelimelerin söylenişinde, ağzımızdan bir çırpıda çıkan ses parçalarına **hece** denir. Hecelerde yalnız bir sesli harf bulunur. Türkçede bir hecede dörtten fazla harf bulunmaz. Kurt, dert, dört, Türk gibi...

HECELERDE UYUM :

Türkçedeki sesli harfler, kalın sesliler ve ince sesliler diye ikiye ayrılırlar.

Buna göre, heceler de, kalın sesli heceler — ince sesli he-

celer diye guruplanırlar. Bir kelimenin ilk hecesi ince sesli ise ve ondan sonra gelen heceler de hep ince sesli harflerden meydana geliyorsa, veyahut kelimenin kalın sesli olan hecesini kalın sesli heceler takibediyorsa, o kelimenin hecelerinde uyum vardır denilir. Anadolu - Ankara - Ayvalık - incecik kelimelerinde olduğu gibi.

HEDEF :

Hedef; askerlerin, avcıların vurmak gayesiyle ateş ettikleri yerdir. Bir keklik avcının hedefi olur. Asker için de hedef düşmandır.

Hedef, ayrı bir anlamda amaç mânasına da gelir. Milletçe hedefimiz, bağımsız yaşamaktır dediğimiz zaman bir topluluk olarak düşündüğümüz, içimizde yaşattığımız gayeyi anlatmış oluruz.

HEKİMHAN :

Malatya vilâyetinin bir kazasıdır. Merkezde 3.038 nüfus yaşar. Malatya - Sivas demiryolu üzerindedir. Geniş yaylâlarında hayvan beslenir. Sulak vâdilerinde meyvalıklara, bostanlara rastlanır. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 38.945 kişidir.

HEKTAR :

Hektar, bir arazi ölçüsüdür. Yüz ar bir hektardır. Eni ve boyu 100 (yüz) er metre olan bir kare alana hektar denir.

HEKTOGRAM :

Hektogram, kilonun onda biri; gramın da 100 katıdır. Yani, bir hektogram 100 gramdır.

Hektogram kısaca «Hg» şeklinde yazılır.

HEKTOLİTRE :

Hektolitre, litrenin 100 katıdır. Kısaca «Hl» şeklinde yazılır.

HEKTOMETRE :

Metrenin 100 katıdır. Kısaca «Hm» olarak yazılır.

HELİKOPTER :

Bir uçak çeşididir. Üzerinde, büyük bir pervanesi vardır. Kanatları yoktur. Olduğu yerden dikine havalanır. Havada, istenilen yerde durur. Dar düzlüklere kolayca iner. Gemi güver-

telerine konar. Çeşitli tipleri vardır. Helikopterler uçaklar kadar hızlı gidemezler. Ama, bir çok bakımlardan daha kullanışlıdırlar.

Savaşlarda keşif işlerinde, topçulara hedef gösterme işlerinde, yaralıları taşımada, erzak taşımada, cephane taşımada ve muhasarada kalmış birliklerin kurtarılmasında kullanılırlar. Postacılıkta, haberleşmede de işe yararlar. Taşıtlar gibi insan taşırlar, yük taşırlar.

HELVA :

Helva; irmik, un, tahan gibi maddelerin yağ ve şekerle karıştırılarak ateşte pişirilmesi suretiyle yapılan tatlı çeşididir.

HEMŞİRE :

Hastahanelerde çalışmak üzere Hemşire Okulunu bitiren bayanlara «Hemşire» denir. Hemşireler doktorların yardımcılarıdır. Hastalara ilâç içirirler, iğne yaparlar, nabızlarını ve ısı derecelerini ölçerler.

Hemşirelik insanî duyguları okşıyan bir meslektir.

HENDEK :

Sakarya Vilâyetinin kazasıdır. Merkezinde 7717 nüfus yaşar. Adapazarı - Bolu şosesi üzerindedir. Hendek Adapazarının 30 km. doğusuna düşer. Verimli topraklarında tarım yapılır. Tütün yetiştirilir. Etrafını çeviren dağlar, ormanlarla örtülüdür. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 35598 kişidir.

HENRY HUDSON :

Hudson, 16. Yüzyıl seyyahlarındandır. Bugün Amerika kıt'asının kuzeyinde kendi adı ile anılan Hudson Boğazı ve Hudson Körfezini bulmuştur.

HEREKE :

Hereke, İzmit körfezinin kuzey kenarındadır. Gebzenin 5 km. doğusuna düşer. Haydarpaşa - Anadolu demiryolu buradan geçer. Bir köy sayılırsa da, içinde bulunan fabrika sebebiyle çok gelişmiştir. Nüfusu 5 bini geçer. Memleketimizin ilk yünlü dokuma fabrikası Hereke'de kurulmuştur. Bu fabrikada iyi cins halılar da dokunur.

HEYKEL :

Taş, mermer, toprak veya madenden yapılmış insan ve hayvan modellerine «Heykel» denir. Heykel yapan san'atkârlara da «Heykeltraş» adı verilir.

HINIS :

Erzurum vilâyetine bağlı bir kazadır. Merkez kasabası 3234 nüfusludur. Erzurumun 70 km. güney doğusunda bulunur. Bir ova içindedir. Batısında Bingöl Dağları yükselir. Halk, hayvan besler, tarım yapar. İklim serttir. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 34.823 kişidir.

HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU :

Roma İmparatorlarından Augustus zamanında Palestin (Filistin) de yeni bir din yayılmıya başlamıştı. Bu din tek Tanrı'lı bir inanca sahipti. Yeni dinin Peygamberi İsa idi. Bu sebeple yeni dine de **Hıristiyanlık** adı verildi, İsa Peygamber, Allah'ın oğlu olduğunu iddia ediyor; putlara tapmanın günah olduğunu söylüyordu. Nihayet öldürüldü. Yakın arkadaşları Roma'ya gittiler. Orada hıristiyanlığı gizli gizli yaymağa başladılar. Önceleri ağır baskılara maruz kalan hıristiyanlar sonraları serbestelediler ve hıristiyanlık bütün Avrupaya yayılmış oldu.

HIYAR :

Hıyar, tazeyken yenen bir bitkidir. Kabakgillerdendir. Bostanlarda yetiştirilir. Sürünücü bir bitkinin meyvasıdır. Kabağa benzer. Çiçekleri sarıdır. Yaprakları da aşağı yukarı kabak yapraklarını andırır. Bol sulu topraklarda büyür.

HİCAZ :

Hicaz, Arap Yarımadasında bulunan bir ülkedir. Arap Yarımadasının kuzey batı kısmında bulunur. Kızıl Denizin kenarında uzanır. Hicaz, Suudî Arap Krallığına aittir. Yavuz Selimin Mısır seferinden sonra, Osmanlı topraklarına katılmıştı. Fakat Birinci Cihan Savaşı içinde bizden ayrıldı. Bugün Hicazda Vehâbiler hüküm sürmektedir.

Hicazın başşehri Mekkedir. Burada 150.000 nüfus barınır. İslâm dininin Ulu Peygamberi Hazreti Muhammed burada doğdu. Burada Peygamber oldu. Dini de burada yaymıya başladı

Müslümanlarca da kutsal bir ziyaretgâh olan «Kâbe» de Mekke şehrindedir. Bu sebeplerle Mekkeye her yıl 100 binleri bulan hacılar gelirler. Medine de önemli bir şehirdir. Nüfusu 30 bindir. Peygamber Efendimizin türbesi Medinede bulunur. Hicazın önemli bir şehri de Cidde'dir. Cidde, Kızıldeniz kenarında, Mekke'nin iskelesidir.

Memleketin büyük kısmı taşlık ve çöldür. Ekilebilen yerlerde arpa yetiştirilir. Hurma boldur. Hicazın petrol kaynakları da zengindir. Hacılardan ve petrolden elde edilen para, memleketin başlıca gelir kaynağını teşkil eder.

Hicazın alanı yarım milyon kilometrekare ve nüfusu iki buçuk milyondur.

HİCRET:

Hazreti Muhammedin Mekkeden Medineye gitmesi olayına «Hicret» adı verilir. **(Bak: Muhammed).**

Hicretin tarihi müslümanlar tarafından takvimbaşı sayıldı.

Hicrî tarih Arabî aylara göre hesaplanır.

Osmanlı devleti zamanında biz de bu tarihi kullanırdık. Fakat, Cumhuriyetin ilânından sonra Türkiye bütün dünya milletlerinin kullandığı Milâdî takvim yılını kabul etti.

HİDROKLORİK ASİT (TUZ RUHU) :

Hidroklorit asit hidrojen ile klorun birleşmesinden meydana gelir. Sulandırılmışı ekşi tad verir. Lehimcilikte, kalaycılıkta, madenî eşyanın temizlenmesinde, endüstride kullanılır. Kısa Hcl olarak yazılır.

HİKÂYE :

Bir olayın anlatılmasına hikâye etmek adı verilir. Asıl hikâye, bir takım meraklı olayları konuşma dilinde anlatan bir yazı şeklidir. Küçük romanlar da hikâye adını alır.

Eskiden, fiillerin geçmiş zamanlarına hikâye denirdi.

HİLÂFET : **(Bak: Halife - Halifelik)**

HİLVAN :

Hilvan Kazası Urfa Vilâyetine bağlıdır. Merkez kasabası 2. 189 nüfusludur. Urfanın 50 km. kuzey doğusunda bulunur. 48 köyü ile birlikte bütün nüfusu 18.401 kişidir. Halk tarım

yapar, hayvan besler.

HİMALAYA :

Dünyanın en yüksek dağları «Himalaya» lardır. Asyada Hindistanın kuzeyinde uzanırlar. Tibetle Hindistan arasında duvar gibi yükselirler. Uzunlukları 2400 kilometreyi bulur. Enleri 120 ile 300 km. arasında değişir. Himalayaların alanı 500 bin kilometre karedir. Himalaya dağları üzerinde bir çok yüksek tepeler varsa da, bunların ve hattâ dünyanın en yüksek tepesi Everesttir (8882 m.). Bu tepeye 29 Mayıs 1953 tarihinde İngiliz Albayı Hilarinin başkanlığında bir heyet çıkmaya muvaffak olmuştur. Himalayalar üzerinde 9 milyona yakın nüfus yaşar.

Bu dağlar Asya iklimine büyük etki yaparlar. Orta Asyanın soğuk rüzgârlarını güneye geçirmezler. Güneyden gelen ılık ve yağmurlu Muson rüzgârları da Tibete ulaşamaz.

HİNDENBURG : (1847-1934)

Hindenburg, meşhur bir Alman mareşalidir. 1847 de Posen'de doğdu. Birinci dünya savaşında Ruslara karşı büyük zaferler kazandı. Bunun üzerine, Alman orduları Başkomutanı oldu. Almanya yenilince 29 Eylûl 1918 de Alman İmparatoru 2. Wilhelm'ı sınır dışına çıkardı. 1919 da Başkomutanlıktan çekildi. 1925 ve 1932 yıllarında Almanya Reiscumhurluğuna seçildi. 1933 te politikadan uzaklaştı. 1934 te öldü.

HİNDİ :

Büyük bir kümes hayvanıdır. Erkeğinde ibiği gagasının üzerinden sarkar. Dişi hindi, yapılışça küçüktür. Tüyleri azdır. Erkek hindi gibi kabarmaz. Hindilerin yabanisi de vardır. Hindinin ana yurdu Amerika kıt'asıdır. 1519'da, İspanyollar tarafından Avrupaya getirilmiş; zamanla da dünyaya yayılmıştır. Eti lezzetlidir.

HİNDİÇİNİ :

Asyanın güney doğusundadır. Tamamen Fransanın sömürgesi idi. Şimdi burada bağımlı ve bağımsız devletçikler vardır. Büyüklüğü 740 bin kilometre karedir. Nüfusu 25 milyonu aşar.

Hindiçininin kuzeyinde Çin vardır. Batısında Siyam bulu-

nur. Kuzey batısında da Burma yer alır. Doğum ve güneyini Çin denizi kuşatır.

Büyük şehirler deniz kenarında sıralanır. Tarımda oldukça ileri sayılır. Yılda 6-7 milyon ton pirinç elde eder. Tahıl yetiştirir. Kauçuk, kömür, tütün, şeker çay, peynir, ipek satar. Başşehri **Hanoi'dir.**

Hindiçinin en büyük nehri Mekong nehridir. İklim sıcaktır. Ormanlar sıktır. Hindiçini ile alışverişimiz yoktur.

HİNDİSTAN (YARIMADASI) :

Hindistan, geniş bir yarımadadır. Bu yarımadayı batıdan Umman denizi, kuzeyden Himalaya dağları, doğudan Bengal körfezi çevirir. Güneyde de Hint Okyanusu uzanır. Hindistanın alanı 3.700.000 km.^{2} dir. Yarımadanın ortası Dekan yaylası adını alır. Burası çorak bir yerdir. Güney bölgeleri ile kıyılar tropikal bir haldedir. Sıcaklar çok, yağışlar boldur. Ormanlar da sıktır. Asyanın büyük nehirlerinden olan Ganj, Brahmaputra ve İndüs suları Kuzey Hindistan topraklarını sular. Çöller de geniş bir yer kaplar. Munson rüzgârları Hindistana yağmur getirir.

Hindistan zengin bir ülkedir. Toprakları bereketlidir. Madenleri zengindir, çeşitlidir. Ormanlar çok geniştir. Memlekette büyük baş hayvan da boldur. Aslan, kaplan, fil ve maymunlar Hindistan ormanlarını doldurur. Zehirli yılanlar, her yıl binlerce kişiyi öldürür. Tahıl, pirinç, çay, kakao, pamuk, tütün, yapağı, ipek, mısır, portakal başlıca ürünleri teşkil eder.

Bütün Hindistan Yarımadasında 500 milyona yakın insan yaşar. Bu nüfusun 80 milyondan fazlası müslümandır. Geri kalan çoğunluk Hindulardan ibarettir.

Hindistanda Hindistan ve Pakistan cumhuriyetleri vardır. Her 2 cumhuriyet te İngiliz dominyonudur.

HİNDİSTAN DEVLETİ :

Hindistan, Güney Asya devletlerinden biridir. Hindistan Devleti Asyanın güneyinde bulunan büyük bir yarımada üzerinde bulunur. Bu yarımada, tepesi aşağıda bir üçgene benzer.

Yarımadanın doğusunda Bengal körfezi, batısında da Umman denizi yer alır. Hindistanın nüfusu 381.690.000 kişidir. Bunun 40 milyonunu müslümanlar teşkil eder.

Hindistanın kuzey batısında Pâkistan, kuzeyinde Tibet, Nepal; kuzey doğusunda Doğu Pâkistan vardır.

Yarımadanın ortası Dekan Yaylâsı adını alır. Dekan Yaylâsını doğudan ve batıdan denizlere paralel olarak Gat Dağları çevirir. Doğudakilere «Doğu Gatları» batıdakilere de «Batı Gatları» denir.

Dekan Yaylâsının içinden çıkan Kistna, Godavari ve Mahanadi nehirleri Bengal Körfezine dökülürler. Narbada Suyu batıda Cambay Körfezine boşalır.

Hindistanın en büyük nehri Ganjdır. Ganjın kolları, ekseriyetle Himalaya Dağlarından gelir. Ganj Nehrinin en büyük kolu Brahma Putradır.

Ganj, hemen hemen bütün kuzey Hindistanı ve Doğu Pâkistanı sular. Geçtiği topraklara bereket saçar. Hindularca kutsal tanınan Ganj, her yıl onbinlerce Hindu hacısının ziyaret yeri olur.

Hindistanın iklimi sıcaktır. Yarımadanın kuzeyini kuşatan Himalayalar, Hindistana kuzeyin soğuk rüzgârlarını bırakmazlar. Fakat memleket deniz rüzgârlarına açıktır. Denizden esen bu rüzgârlara Munson rüzgârları denilmektedir. Munson rüzgârları Hindistana bol yağmur getirirler. Hattâ, Bengal Körfezi kıyıları dünyanın en çok yağmur alan bölgeleridir. Bengal bölgesine düşen yıllık yağmur ortamı 12 metredir. Yağışların bolluğu, havanın aşırı sıcaklığı memleketin birçok yerlerini tropikal bir hale getirmiştir. Dünyanın en sık ormanları, Hindistanda bulunur. Hindistan ormanlarına Cöngel denir. Buralarda aslan, kaplan, fil gibi vahşî hayvanlar yaşar. Nehirlerde timsahlar kaynaşır. Dallarda maymunlar oynaşır. Hindistan ormanları, görünüşçe Orta Afrika ormanlarını andırır. Nüfusun çoğu su boylarında toplanmıştır. Hindistan, 1947 yılına kadar İngilterenin bir sömürgesiydi. 1947 de bağımsızlığa kavuştu. İngil-

Kahramanlık Hikâyeleri

18 MART 1915

Mehmetçik siperden çıktı. Mavi enginleri süzdü. «Gidiyorlar!» diye söylendi. Hakikaten, geldikleri gibi gidiyorlardı. Denizin üstünü kara duman kaplamıştı.

18 Mart sabahı, düşman zırhlıları son bir zorlama yapmışlardı. Çanakkale siperlerini ağır toplariyle dövmüşlerdi. Ama, yine de Mehmetçiğin imanını yıkamamışlardı. Mehmet te boş durmamıştı. Zırhlılara ölüm yağdırmıştı. Hattâ, birkaç büyük zırhlı da Boğazın serin sularına gömülmüştü. Şimdi, bütün siperlerde bir sükûnet vardı. Çanakkale zaferini böyle kazanmıştık.

Tarihi Fıkralar

KUYUCU İLE NASUH PAŞA

Kuyucu Murad Paşa kumandasındaki Türk kuvvetleri İran üzerine yürüyerek Tebriz önlerine dayandığı sırada, Diyarbakır valisi Nasuh Paşa, Padişaha bir mektup gönderdi. Bu yazısında: kırk bin altın yollamak ve orduyu aylarca kendi kesesinden beslemek şartile Sadrıâzamlığın ve Başkumandanlığın kendisine verilmesini istemişti.

Padişah Birinci Ahmed, bu mektubu Sadrıâzam Kuyucu Murad Paşaya gönderdi.

Kuyucu; Nasuh Paşayı yanına çağırdı; mektubu göstererek: «Bunu kim yazdı?» diye gürledi.

İnkâr etmeğe lüzum görmiyen Nasuh Paşa, büyük bir cesaretle: «Ben yazdım» dedi.

Kuyucu: «O halde kırk bin lirayı ver ve ordunun yiyeceğini getir.» diye emir verdi.

Nasuh Paşa: «Derhal vereyim» diyerek ayrıldı. Kuyucuyu yakından tanıyanlar; Nasuh Paşanın öldürüleceğini sanıyorlardı. Fakat bu iş, düşündükleri gibi çıkmadı. Sebebini sordukları zaman Murad Paşa; çok ciddî bir sesle şu cevabı verdi:

— «Bu adam silâh kullanmada çok mahirdir. Devlet işlerinden de iyi anlar; Veziriâzam olmağa lâyıktır. Bu sebeplerden onu öldürtmeğe kıyamadım.

ALTIN SÖZLER

Tavşan araba ile avlanmaz.

★

Topal eşekle kervana karışılmaz.

★

Serçeden korkan darı ekmez.

★

Minareyi çalan kılıfını hazırlar.

★

Güvenme varlığa, düşersin darlığa.

★

Çalışmak günü kısaltır, ömrü uzatır.

★

Öküze boynuzu ağır gelmez.

★

Yırtıcı kuşun ömrü az olur.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ
HAFTALIK MECMUA
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN**
Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** - Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** : İstanbul, Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 - Her türlü müracaat ve para gönderme adresi :
AKISAN YAYINEVİ.
Basıldığı yer : ERCAN MATBAASI — İstanbul.
Bu ansiklopediyi muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.
6 MAYIS 1955, Cuma. Sayı: 34 — Fiyatı: 15 Kuruştur.

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
H-3
HERMES
TÜRKİYE
HARİTA
HARDAL
HAR
HAVLU
HUNLAR
HOKKA
HEDEF
HAN

Bunları biliyor musunuz?

TIRNAKLARIMIZIN UZAMASI

Tırnaklarımız saniyede bir milimetrenin milyarda ikisi kadar uzar.

AMERİKADA HER GÜN İMZALANAN ÇEKLER

Bütün Amerikada her gün 14 milyon çek imza edilir. Bugün Amerikalılar alış-verişte yüzde doksan nisbetinde para yerine çek kullanmaktadırlar.

TIRNAKLARIN SAĞLIK DURUMU İLE İLGİSİ

Koyu pembe tırnaklar kan dolaşımının bozukluğuna, renksiz tırnaklar kansızlığa alâmettir. Sıhhatli insanların tırnağı açık pembedir.

ESKİ MISIRLILARDA KEDİ ÖLÜNCE...

Eski Mısırlılarda bir evde kedi öldü mü bütün ev halkı, matem alâmeti olarak, kaşlarını kazırlardı. Ölen kedi de mumyalanıp güzel bir sandukaya gömülürdü.

EN BÜYÜK YANARDAĞ

Hâlen ateş püskürmekte olan yanardağların en büyüğü Havay adalarındaki «Mauna Loa» yanardağıdır. Bu dağ, denizden 4200 metre yüksekliktedir. Krateri 4 kilometre genişliğinde ve üç yüz metre derinliğindedir.

PARAŞÜTLÜ HAYVANLAR

Gri sincaplar kuyruklarını bir paraşüt gibi kullanarak, 23 metre yükseklikten rahatça atlarlar.

TEHLİKE İŞARETİ

Kunduzlar yaklaşan bir tehlikeyi birbirlerine kuyruklarını yere vurarak bildirirler.

terenin Dominyonlarından biri oldu. Cumhuriyetle yönetilir. Başşehri Delhi (Yeni Delhi) dir. Hindistanın resmî dili İngilizcedir. Bizimle alışverişi azdır. Tarımda gelişmiştir. Endüstride, ilerde sayılmaz.

Hindistanın bağımsızlığa kavuşmasında, Büyük Hind lideri Gandinin rolü büyüktür.

HİPERMETROPLUK (İpermetropluk) :

Hipermetropluk, bir nevi göz bozukluğudur. (Bak: Göz kusurları). Hipermetrop gözlerde görüntü ağ tabakasının gerisinde teşekkül eder. Bu kusur, göz doktorunun vereceği konveks mercekli gözlüklerle giderilir.

HIZAN :

Bitlis Vilâyetine bağlı bir kazadır. Van Gölünün güneyine düşer. Dağlık bir bölgede bulunur. Köyleriyle birlikte bütün nüfusu 1955 Genel Nüfus sayımına göre 14.688 kişidir. Bu nüfusun 833 kişisi kaza merkezinde yaşar. Bu kazada halk hayvan besler. Sulanan topraklarda meyva yetiştirilir.

HOKKA :

Maden ve topraktan yapılmış küçük kablara «Hokka» denilir. Mürekkep hokkası, tükürük hokkası gibi...

HOKKABAZ :

El çabukluğu ile bir takım oyunlar yapan, eğlendirici hünerler gösteren kimselere «Hokkabaz» adı verilir.

Hokkabazlar, tiyatrolarda, sünnet düğünlerinde gösteriler yaparlar.

HOLLANDA (Bak: Felemenk) :

HOMER :

Eski Yunan şairlerinden biridir. Eski Yunan destanlarından olan Odisya ve İlyada eserlerini yazmıştır. Homer, Milâttan önce yaşamıştır.

HONOLULU :

Honolulu, Amerika Birleşik Devletlerine bağlı Hawai Ta kımadalarında bulunan 248.034 nüfuslu bir şehirdir. Bu adalar, Pasifik Okyanusunda bulunur. Ekvatorun kuzeyinde, Amerika kıtasının batısında yer alır. Hawai adaları, irilik ufaklı binler-

ce adadan meydana gelen (1957 tahminlerine göre 539.309 nüfuslu) bir takımadalar gurubudur. İşte zevk, eğlence ve yerli dansları ile meşhur olan sıcak iklimli, yeşil görünüşlü güzel Honolulu, Hawai Takımadalarının Oahu adası üzerinde kurulmuştur.

HOPA :

Doğu Karadeniz kıyısındadır. Çoruh vilâyetinin bir kazasıdır. Merkezde 4848 nüfusu vardır. Hopa kasabası Artvine düzgün bir yolla bağlıdır. Kuzey doğu Anadolunun iskelesidir.

Hopada fındık, elma, portakal ve mandalina bol yetişir. İklimi ılımandır. Yağışları boldur. Genel nüfus (1955 Genel Nüfus Sayımına göre) 14.820 kişidir.

HOROZ :

Tavuğun erkeği, civcivlerin babasıdır. Çeşitli cinsleri vardır. Öter. Yumurtlamaz. Av tüfeklerinde ve eski silâhlarda barutun ateş alması için hartuça vuran tokmağa da horoz denilir.

HORTUM :

Genel olarak hortum bez, lâstik gibi maddelerden yapılan su borularına verilen bir isimdir. Bahçeleri sulamakta, yangın söndürmekte kullanılır.

Tabiat olaylarından olan bir nevi siklon şekline de hortum denilir. Bu şekil hortumlarda buhar, toz ve su gibi cisimler sütun halinde gökyüzüne yükselir.

HOSTES :

Yolcu uçaklarında servis yapan bayanlara «Hostes» denilir. Hostesler yolculara sigara, çay, kahvaltı ve yemek sunarlar. Çeşitli dil bilirler. Daima güler yüzlüdürler.

HOZAT :

Tunceli Vilâyetinin bir kazasıdır. Merkezinde 3059 nüfus yaşar. Halk, koyun ve keçi besler. Tarım da yapılır. 1955 Genel Nüfus Sayımına göre köyleriyle beraber 12.925 nüfusludur.

HUBUBAT (Bak: Tahıl) :

HUDSON (Kâşif) : Bak: Henry Hudson.

HUDSON KÖRFEZİ :

Hudson Körfezi Amerikanın kuzeyindedir. Dolayını Kanada toprakları çevirir. Hudson Körfezinin doğusunda Labrador Yarımadası vardır. Kuzeyinde de Baffin Adası yer alır. Hudson Körfezi, Hudson Boğazı ile Atlas Okyanusuna bağlıdır. Hudson Körfezi kış aylarında buzlarla örtülüdür. Körfez adını, Kâşif Hudson'dan alır.

HUDSON NEHRİ :

Hudson Nehri, Amerika Birleşik Devletlerinde, New York şehri yakınındadır.

Bu nehir de Hudsonun adı ile anılmaktadır. Bu nehri ilk bulan, Avrupalı Hudson olmuştur. Hudson gemisiyle nehire girmiş 10 mil kadar ilerlemişti. Fakat, bu suyun bir boğaz olmadığını anlayarak geriye döndü.

HUGO (Victor 1802 - 1885) :

Büyük romancı Victor Hugo, 1802'de Fransanın Bezanson şehrinde doğdu. Genç yaşta edebiyata atıldı. Piyesler, şiir kitapları ve romanlar kaleme aldı. Romantik romancıların babası sayılır. Fransız ihtilâlinde de önemli rolleri oldu. Daima hürriyet için çalıştı. En büyük romanı (Les Misérable) Sefiller adını taşır. 1885'de, 83 yaşındayken öldü. Paris'te Panteon'a gömüldü.

HUKUKTA DEVRİM :

Cumhuriyet idaresinin başardığı devrimlerden biri de, hukuk alanında başarılan devrimdir. Eskiden din işleriyle dünya işleri birbirine karışmıştı. Zenginler itibar görürler, fakirler de hükûmet kapılarında hakarete maruz kalırlardı. Şer'iye mahkemelerinde yalancı tanıklar (şahitler) dinlenirdi. Rüşvet her kapıyı açan bir hastalık halindeydi. Vergi düzeni bozuktu. Erkekler kadınlardan daha çok haklara sahiptiler. Bir erkek 4 kadınla evlenebilirdi. Fakat Cumhuriyet idaresi Şer'iye mahkemelerini kapattı. Kanunları vatandaşlar arasında fark gözetmiyecek şekilde değiştirdi. Medenî Kanun kabul olundu. Böylece kadın - erkek arasındaki ayrılıklar kaldırıldı; kadınlara da eşit haklar tanındı.

HULÂGÜ (1217 - 1265) :

Hulâgü, Türk - Moğol hükümdarlarındandır. İlhanlılar Devletini kurmuştur. Cengiz Hanın torunudur. Babası, Cengizin oğullarından Tuluy Handır. Tuluy Hanın ölümü üzerine Mengû Hakan olmuştu. (Mengû Han, Hulâgü'nün ağabeyi idi) Mengû Han, Hulâgü'yü İrana baş tayin etti. Az zaman sonra Hulâgü, bağımsızlığını ilân etti. İlhanlılar Devletini kurdu. Sınırlarını genişletti. Bağdadı aldı. Abbasîleri ortadan kaldırdı. Son Abbasî Halifesi Musta'sım'ı ailesiyle birlikte öldürttü. Bağdad halkını kılıçtan geçirdi. Halep, Şam şehirlerini aldı. 1265 de öldü.

HUNLAR — ORTA ASYA HUNLARI :

Orta Asyada bir kısım Türkler doğuya, batıya, kuzeye ve güneye göç etmişler, bir kısım Türkler de göç etmiyerek Tanrı ve Altay dağları civarında kalmışlardır. İşte Tanrı dağlarının doğusunda kalan Türklere «Hun» Türkleri deniyordu. Hunlar M. Ö. 13. cü yüzyılda devlet kurmuşlar, M. S. birinci yüzyıl içinde parçalanıp yıkılmışlardır. M. Ö. 209 senesinde Hunların başına geçen Mete, bütün Asya kıtasına dehşet saldı. Çinliler Hunların akınlarından kurtulamıyorlardı. Çin Seddi denilen meşhur duvarı Türklere karşı durmak için yaptılar. Bu duvar Çinin kuzeyinde, doğuda denizden başlayıp batıda sarp dağlara kadar uzanıyordu. Mete, M. Ö. 199 tarihinde Çin ordularını yenerek Çin İmparatorluğunu hâkimiyeti altına aldı. Çin İmparatoru Hunlara her sene vergi vermeğe başladı.

Hunların askerlik usulleri :

Hun Türkleri çocukken ata binmeyi, silâh kullanmayı ve ok atmayı öğrenirler, büyüyünce asker olurlardı. Savaşlara atlı olarak girerler ve çok iyi ok atarlardı. Hepsi keskin nişancıydılar. Bilhassa geriye doğru çok ustalıklı ok atarlardı. Düşmanla savaşırken birdenbire yenilmiş gibi geri dönüp kaçmağa başlarlardı. Düşman onları takip etmeğe koyulunca hemen yine dönerler, ustalıklı manevralarla düşman ordusunu sarıp hepsini kılıçtan geçirirlerdi. Böyle bir çok oyun ve hiylelerle

düşmanlarını perişan ederlerdi. Hunlar harp sanatını gayet iyi biliyorlardı.

Hunların medeniyeti :

Avrupalı tarihçiler Hunların medeniyette geri olduğunu, bilhassa Batı Hunların ve Atillânın çok barbar, yâni vahşi olduklarını iddia ederler. Halbuki Hunlar yüksek bir medeniyete sahiptiler. Muntazam devlet kanunları, mahkemeleri, hapishaneleri vardı. Memleket gayet iyi idare ediliyordu. Madencilik, ticaret yaparlardı. Herkesin arazisi vardı. Ziraat ileriydi. Askerlik çok sıkı ve diğer milletlerden üstün derecede idi. Bütün memlekette ve orduda disiplin hüküm sürüyordu.

Hunların yıkılması:

Mete öldükten sonra Hun İmparatorluğu oğullarına kalmıştı. Memleketteki prensler geçimsizliğe başladılar. Çinliler de el altından entrikalar çevirerek Hunları yıkmağa çalışıyorlardı. Nihayet M. Ö. 48 senesinde Hunlar ikiye ayrıldılar. Gobi Çölünün kuzeyindekilere «Kuzey Hunlar», güneyindekilerine de «Güney Hunlar» dendi. Doğuda oturan Siyenpiler Çinlilerle birleşerek Kuzey Hun Devletine saldırdılar. Uzun savaşlardan sonra Kuzey Hunlar yenilerek Altay dağlarına ve Hazar Denizinin kuzeyine çekildiler. Hazer Denizi kuzeyine gidenler orada Batı Hun Devletini meydana getirdiler ve tekrar kuvvetlenerek Avrupa içerilerine kadar akınlar yaptılar. Güney Hun Devleti ise Çinlilerin hâkimiyeti altına girdi. Böylece o da yıkılıp gitti (M. S. 216).

HURMA :

Bir ağaçtır. Kuzey Afrika ile Batı Asyada yetişir. 15 metre ile 30 metre yükseklik arasında değişen boyu vardır. Palmiye cinsindendir. Tepesinde sivri yaprakları vardır. Meyvası salkımlar üzerindedir. Hurma ağacı 8 veya 12 seneden sonra meyva verir.

Hurma yapraklarından hasır örülür. Ağacı yakılır. Ağacın gövdesinden çıkan sudan şarap ve rakı elde edilir. Hurma sıcak ve sulak yerleri sever.

HURREM SULTAN (1502 - 1561) :

Kanunî Süleymanın gözdesidir. İkinci Selimin annesidir. Aslen bir Rus papazının kızıdır. Küçüklüğünde Tatarlar tarafından Osmanlı sarayına hediye edilmiştir. Orada Türk ve müslüman terbiyesiyle yetiştirilmiştir. Güzelliği dillere destandı. Bilhassa, koca padişah Kanunî'yi büyülemiş gibiydi. Saraya hâkim olmuştu. Kızı Mihrimah Sultanı Rüstem Paşayla evlendirdi. Sadrazam Makbul İbrahim Paşayı boğdurttu. Damadını Sadarete geçirtti. Kanunînin başka bir kadından olan oğlu Mustafanın ölümüne sebep oldu. Böylece, Padişahlığın oğlu Selim'e geçmesini sağladı. Hurrem Sultan servete çok düşkündü. Sayısız camiler, çeşmeler yaptırmıştır. Süleymaniye camii avlusunda yatar.

HÜCRE :

Hayvan ve bitki dokularını meydana getiren en küçük parçaya hücre denilir. Üzerinde ince bir zar vardır. Zarın altında protoplasma pıhtısı bulunur. Bu pıhtının ortasında da hücre çekirdeği yer alır. İlksel hayvanlar tek hücreden ibaretken gelişmiş hayvanlar milyonlarca hücreden meydana gelir. Hücreler gözle görünmez. Mikroskopla görünürler. En büyük hücrenin boyu, milimetrenin onda dördü kadardır. Hayvan hücrelerinin üzerinde albüminden meydana gelen tek zar vardır. Bitki hücrelerinin üzerini ise 2 zar çevreler. Bunların biri içte, diğeri dıştadır. Dıştaki zar sellüloz, içteki zar albüminden ibarettir. Bitki hücrelerinin içinde klorofil maddesi bulunur. Hücre besini sızdırarak alır.

Tek hücreli hayvanlar ise besini kuşatırlar. Eritirler. Protoplazmaya yaramıyan kısımları dışarı atarlar. Tek hücreli hayvanların çoğu bölünerek çoğalırlar. Dokular içindeki hücreler de böyledir.

Genç hücreler besinleri sindirirler. Bunların protoplazmaları çoktur. Zarları gergindir. Yaşlı hücreler, besinleri kolayca sindiremezler. Protoplazmaları azdır. Zarları büzüktür. Bitkilerde sellülozlu zar kabuklaşır. Böylelikle hücre ölüme gider.. Dokular içinde ölen hücrelerin yerini genç hücreler tamamlar.

HÜKÛMET :

Bir memleketi yöneten «Vekiller Heyeti» topluluğuna «Hükûmet» denilir.

HÜKÜMET DOKTORU ve VAZİFELERİ :

Her kazada bir hükümet doktoru vardır. Vazifeleri şunlardır: (1) Belli günlerde hasta kabul eder. Gelen hastaları parasız olarak muayene eder ve reçete verir. (2) Kazanın temizlik işleriyle meşgul olur. (3) İçme sularını kontrol eder. (4) Salgın hastalık çıkarsa tedbir alır. Vilâyetten yardımcı doktorlar, ilâç ve aşı getirtir. (5) Fakir hastalara parasız ilâç verir, ağır olanları hastahaneye gönderir. (6) Sıtma, verem, trahom, frengi gibi hastalıklar varsa ve salgın haline gelecekse vaziyeti kaymakama ve sağlık müdürüne bildirir. O zaman o bölgeye sağlık ekipi gönderilir. Seyyar hastahane açılır. Hastalıkla savaşa başlarlar. Bu savaş, hastalıklar bitinceye kadar devam eder.

HÜKÜMET İDARESİ (KASABA VE VİLÂYET MERKEZİNDE) :

Kazada en büyük hükümet memuru kaymakamdır. Kaymakam kaza sınırları içindeki vatandaşların dirlik ve düzenlik içinde yaşamaları için gerekli işleri yapar. Kanunları, hükümetin emirlerini nahiyelere, köylere duyurur. Kazada güvenliği sağlar. Memurların çalışmalarını kontrol eder. Kazanın yol, köprü gibi ihtiyaçlarını yaptırır. Kazanın vergi işlerine Mal Müdürlüğü bakar. Mahkeme vatandaşların dâvalarıyla uğraşır. Nüfus Memurluğu nüfus işleriyle meşgul olur. Posta, Telgraf, Telefon idaresi haberleşme işlerini düzenler.

Vilâyetlerin başında Vali bulunur. Vali, Vilâyetin sınırları içinde en büyük hükümet memurudur. Vali hükümete ait bütün işlerden sorumludur. Vilâyet düzenini korur. Kanun, nizam ve emirleri yürütür. Vilâyet memurlarının doğru çalışmalarını sağlar. Vilâyetin yol, köprü, su, okul, hastane ihtiyaçlarını tamamlar. Vilâyet özel idare bütçesinin hazırlanmasına ve yerinde sarfedilmesine bakar. Halkın dileklerini dinler. Valinin emrinde Emniyet Müdürü, Jandarma Komutanı, Millî Eğitim

Müdürü, Bayındırlık Müdürü, Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü, Defterdar, Ziraat Müdürü, Veteriner Müdürü gibi memurlar bulunur. Bunlar da kendilerine düşen işleri görürler.

HÜKÜMETİN KÖYLERE YARDIMI :,

Köylerin ilerlemesi için yalnız köylülerin çalışması kâfi gelmez. Hükümet te köylere yardım eder .Bütçede bunun için bir miktar para ayrılmıştır. Bu para ile ihtiyacı olan köylere tohumluk dağıtılır. Hayvan ve makine verilir. Sel, kuraklık, kıtlık hastalık gibi felâketlerde köylere yardım edilir.

HÜKÜMETİN MASRAFLARI,: .

Hükümetin türlü masrafları vardır. Hükümet yıllık masraflariyle ,yıllık gelirini bütçesinde gösterir. T. B. M. Meclisinin her yıl yaptığı ve kabul ettiği bütçede, gelirler ve masraflar, madde madde gösterilmektedir.

Hükümet ordu besler, yeni silâhlar alır. Fabrikalar açar maden ocakları işletir. Yollar, limanlar, köprüler yaptırır. Barajlar kurar. Hidroelektrik santraller, termik santraller tesis eder. Memurlarına maaş, işçilerine ücret verir. Okullar, hastaneler açar. Daha bunlar gibi sayısı belirsiz bir çok iş yapar. Türk vatanını mâmur bir hale getirmek için didinir. Türk Milletini «Muasır medeniyet seviyesine çıkarmak» için sonsuz gayretler sarfeder. İşte, bütün bu işlerin görülmesi için de milyarlar harcar.

Türk hükümetinin vatan ve millet yolunda harcadığı paraların hepsine «hükümetin masrafları» adı verilir. Hükümet masraflarını, elindeki bütçeye göre tanzim eder.

HÜKÜMET NASIL KURULUR ?

B. M. Meclisinde Milletvekilleri Cumhurreisini seçerler. Cumhurreisi Başvekili seçer. Başvekil Vekilleri seçer. Bir liste yaparak Cumhurreisine verir. Cumhurreisi listeyi Meclise sunar. Böylece Hükümet kurulmuş olur. Hükümet bir hafta içinde çalışma programını hazırlayıp Mecliste okuyarak «güven oyu» ister. Güven oyu alamazsa kendiliğinden düşmüş olur. O zaman yeni bir Hükümet kurulur.

HÜKÜMET NE İŞLER GÖRÜR ?

Demokratik idarelerde hükümeti, vatandaşlar serbest reyleriyle (oylariyle) kurarlar. Hükümet te, millet için gerekli bütün işleri yapar. Kuvvetli bir ordu besler. Bu ordu ile yurdun güvenliğini sağlar. Dış ve iç düşmanlara karşı millî varlığımızı savunur. Vatandaşlar arasındaki adâlet işlerinin yolunda gitmesini temin eder. Bunun için de çeşitli mahkemeler açar. Cemiyet düzeninin bozulmamasına dikkat eder. Vatandaş'arın hürriyet ve güvenlik içinde yaşamaları amaciyle gereken önlemleri alır. Yurdu bayındır bir hale getirmek gayesiyle durmadan didinir.

Zaten, hükümet kurulunca ilk iş olarak çalışma programını hazırlar. Bütün yapacağı işleri bu programında belirtir. Eğer T. B. M. Meclisi, hükümetin çalışma programını beğenirse hükümete güven oyu verir; böylelikle de hükümet iş başında kalır. Güven oyu alamıyan hükümet düşer.

HÜRRİYET :

Başkalarına zarar vermeden dilediğimizi yapma serbestisine «Hürriyet» adı verilir. Hürriyet, cemiyet ve fertler menfaatine sınırlandığı zaman faydalıdır. Yoksa alabildiğine hürriyet, hürriyetsizliğin bir başka şeklidir. Böyle topluluklarda kanundan, nizamdan ve haktan bahsedilemez. Kuvvetliler zayıfları ezer. Zayıflar ve âcizler de, kuvvetli olanın buyruğuna boyun eğmek zorunda kalırlar.

Türk milleti hürriyetsever bir topluluktur. Bugünkü demokrasi idaresine kavuşmak için, yıllar boyunca çeşitli mücadeleler yapmıştır. Tarihimizde ilk hürriyet, 1876'da ilk Meşrutiyetin ilânı ile başlar. Fakat, bu da uzun sürmemişti. Zaten, o zamanki hürriyet anlayışı, bugünkü hürriyet anlayışından çok farklıydı. Abdülhamit idaresinin koyu istibdadından sonra hürriyete, 1908 senesinde Meşrutiyetin ikinci defa ilânı ile tekrar şahit olduk. Amma, bu hürriyet te milletimizin arzuladığı hürriyet olmamıştı.

Nihayet, Mustafa Kemalin önderliğinde Kurtuluş Savaşı kazanıldı. Padişahlık idaresinden kurtulduk. Cumhuriyetin ilâ-

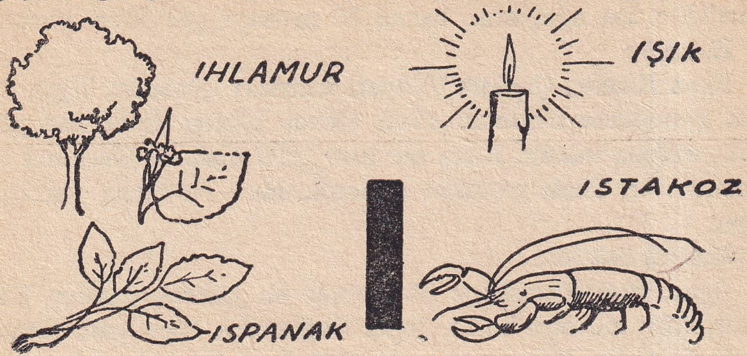
nı ile hürriyete kavuştuk. Hele, 14 Mayıs 1950 tarihinde, demokrasi inkılâbı ile hürriyet, Türk milletinin en çok değer verdiği varlıklardan biri haline geldi.

Anayasa kanunumuzla teminat altına alınan hürriyetlerimiz şunlardır:

1 — Vicdan hürriyeti.
2 — Söz hürriyeti.
3 — Basın hürriyeti.
4 — Dernek kurma hürriyeti.
5 — Seçim hürriyeti.
6 — Çalışma hürriyeti.

Atatürk'ün en güzel armağanı olan Anayasamızın (Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun) önemli maddelerinden biri de «Hâkimiyet; kayıtsız, şartsız milletindir.» sözüdür.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

«I» :

«I» harfi Türk alfabesinin on birinci harfidir. Kalın seslilerdendir.

Bu harf, Roma rakamlarında 1 sayısını gösterir.

IĞDIR :

Iğdır Kazası, Kars Vilâyetine bağlıdır. Merkezinde 9646 nüfus yaşar. Doğu sınırlarımızın üzerindedir. Ağrı Dağının eteğinde kurulmuştur. Sürmeli Çukur adında bereketli bir ovası vardır. Kars'a 180 Km. uzaktadır. İran - Trabzon yoluna bağlıdır. Iğdır Ovasının çevresini yüksek dağlar çevirir. Kışları pek soğuk olmaz. Yazları sıcak geçer. Aras'ın suladığı Iğdır Ovasında bol miktarda sebze, meyva, pamuk ve pirinç yetiştirilir. 1955 Genel Nüfus sayımına göre köyleriyle birlikte 50.005 nüfusludur.

IHLAMUR :

Bir bitki çeşididir. Ağaç halinde yetişir. Çiçeği kurutula-

rak çay gibi içilir. Boğaz ağrısına, öksürüğe iyi gelir. Ihlamur çiçekleri açtığı zaman çok hoş kokar. Ihlamur ağacı uzun ömürlüdür. Bu ağaçların, bazan 30 metreyi geçtikleri görülür.

ILGAZ :

Ilgaz Kazası, Çankırı Vilâyeti sınırları içindedir. Ilgaz Dağının güneyinde bulunur. 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 25.521 nüfusu vardır. Kaza merkezi 1892 nüfuslu Koçhisar kasabasındadır. Halk geçimini ormanlardan ve tarım işleriyle sağlar.

ILGAZ DAĞI :

Ilgaz, Batı Karadeniz bölgesinde en yüksek dağdır. Yüksekliği 2550 metreyi bulur. Ilgaz Dağlarının üzeri çam ormanlariyle kaplıdır. Devrez Çayı ile Gök Irmağın bir çok kolları Ilgaz Dağından doğarlar. Dağın 1700 metre üzerinden Kastamonu - Çankırı yolu geçer.

ILGIN :

Ilgın, Konya Vilâyetinin kazasıdır. Bir ovada kurulmuştur. Afyonkarahisar - Konya demiryolu Ilgından geçer. Yakınında Ilgın (Çavuşçu) Gölü bulunur. Ilgında koyun, keçi gibi küçük baş hayvanlar çok beslenir. Tahıl ekilir. Pancar, afyon (haşhaş) yetiştirilir. Kaza merkezi 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 54519 nüfusludur. Kaza merkezinde 6384 kişi yaşar.

ILICA :

Yerden kaynayan tabiî sıcak su hamamlarına ılıca denir.

IRAK :

Irak, güney doğu komşumuzdur. Meşrutî krallıkla idare edilir. Başşehri 802.216 nüfuslu Bağdattır. Doğusunu İran, kuzeyini Türkiye, batısını Suriye, Ürdün ve Suudî Arabistan çevirir. Güneyini Basra Körfezi kaplar. Alanı 435.223 Km.^{2} dir. Nüfusu 1955 tahminlerine göre 5.200.000 kişidir.

Irak, coğrafî bakımdan 3 bölgeye ayrılır:

a) Ovalar,

b) Dağlar,

c) Yaylalar.

Ovalar Dicle ile Fırat arasında uzanırlar. Basra Körfezi dolaylarını kaplarlar. Dicle ile Fırat arasındaki ovalara, Mezopotamya adı da verilir.

Irak'ın dağlık kısımları kuzeyde bulunur. Musul ve Kerkük şehirlerinin bulunduğu bölgeler dağlarla ârızalanır.

Ovalarla dağlar arasında yaylalar yer alır.

Irak nüfusunun büyük kısmı Arap, bir kısmı Ermeni ve Kürttür. Çoğu Musul ve Kerkük civarında oturan Türkler de 100 bini bulur. Memlekette 100 bin kadar da Musevi vardır.

Halkın büyük bir kısmı göçebe halinde yaşar. Büyük şehirlerin sayısı azdır. 802.216 nüfusu ile Bağdat en büyük şehirdir. Çöllerde vahalarda, yaylalarda gezginci kabileler yaşar. Bunlar deve, koyun, keçi gibi hayvanlar beslerler.

Irak'ın iklimi, kuru bir çöl iklimidir. Eğer, Dicle ile Fırat nehirleri olmasaydı, Irak toprakları hiç bir işe yaramazdı. Yağışların az olmasına rağmen, topraklar su sıkıntısı çekmez. Nehirlerden açılan kanallarla sulanır. Tahıl ekilir. Petrol, asfalt, kükürt çıkarılır. Hurma, meyva, tütün, pirinç, kavun ve karpuz elde edilir. Hayvancılık da ileri durumdadır.

Petrol kuyuları Musul ve Kerkük civarındadır. Buradan çıkarılan petrol, demir borularla çölden geçirilir. Doğu Akdeniz kıyılarındaki Hayfa ve Trablusşam limanlarına indirilir. Irak petrollerini İngilizler işletir.

Irak dışarıya pamuk, hurma, pirinç, petrol satar. Makina, yapılmış eşya, dokuma satın alır. Bizimle alışverişi oldukça iyidir.

IRGAT :

Kaba işleri yapan rençberlere ırgat denir.

IRK :

İnsan nev'inin belli başlı ve devamlı çeşitlerine ırk denir.

ISI ETKİSİYLE CİSİMLERİN GENİŞLEME VE UZAMALARI: (Bak):

Cisimlerin ısı etkisiyle genişleme ve uzamaları.

ISI NEDİR ?

Bir cismin sıcaklığını arttıran tabiat kuvvetine ısı denir.

Isı cisimlerin sürtünmesiyle elde edilir. Isıyı meydana getiren cisimlerdeki moleküllerin hareketidir. Isısı yüksek olan bir cisim ısı kaynağı halinde etrafına ısı verir. İşte, böylece cisimlerin başka bir cisimden ısı almasına ısınma adı verilir. Ekseri cisimler ısıyı iletkendirler. Isı, bir yerden diğer bir yere,

A — Geçme,

B — Aktarma,

C — Doğrudan doğruya taşınma şeklinde iletilir.

Tabiatte ısı kaynağı güneştir. Isının derecesi, termometre (sıcakölçer)lerle ölçülür. Isının miktarı ise kalori ile belirtilir.

Bir kilogram arı suyun sıcaklığını bir derece yükselten ısı miktarına bir kalori adı verilir. Bu büyük kaloridir. Büyük kalorinin binde birine küçük kalori denir. Isı ateş yakmak suretiyle elde edilir. Elektrikten sağlanır.

ISI ÖLÇER (Bak: Termometre) :

ISIRGAN :

Isırgan ince tüylerle örtülü, geniş yapraklı bir bitkidir. Dokununca vücudu yakar.

ISITMA ARAÇLARI :

Kışın soğuk günlerinde ısıtma araçları kullanırız. Bunlarla odalarımızı, evlerimizi ısıtırız. Böylelikle, soğuğun şiddetinden vücudumuzu korumuş oluruz.

İnsan, bütün ısıtma araçlarını, zekâsını kullanarak tabiat kuvvetlerinden faydalanmak suretiyle yapmıştır.

Şimdi bunları birer, birer inceliyelim:

Ocak :

Ocak, ekseriyetle eski zaman evleriyle köy evlerinde bulunur. Iki kısımdan ibarettir: a) Ateş yakılan yer b) Baca.

Ateşin yakıldığı yer, duvar içine gömülmüş dolap boşluğuna benzer. İçi, ısıyı muhafaza eden tuğlalarla örülüdür. Ocağın üzerinde baca yükselir.

Baca, geniş ve yüksek yapılırsa gazları ,dumanları kolayca çeker. Bu suretle de ocak tütmez. Ocakta odun yakılır.

Ocak, içinde yanan ateş sebebiyle odayı ısıtır. Fakat ekonomik değildir. Yanan bol oduna karşılık, elde edilen ısı azdır.

Ocağı daha ziyade orman köylerindeki insanlar kullanırlar.

Ocağın, memlekete de zararı çoktur. Merhametsiz baltaların devirdiği ağaçlar ormanlarımızı tahrip eder. Dolayısiyle yurdumuz, çeşitli kayıplara uğrar.

Bir de «şömine» ler vardır. Bunlar apartımanlar, şatolar, konak ve köşkler için yapılmış bir nevi ocaklardır. Şömineler daha güzel biçimde yapılırlar. Bunlarda da odun yanar.

Soba :

Soba da ısıtma araçlarındandır. Türlü çeşitleri vardır. Odun sobası - Petrol sobası - Havagazı sobası - Kömür sobası - Elektrik sobası gibi...

Odun sobaları «saç» denilen bir madenden yapılır. Bu da ayaklı, kapaklı, borulu bir ateş dolabıdır. Odanın içine kurulur. Boru bacaya verilir veya pencereden sokağa çıkarılır.

Sobada yanan odunlar, az zamanda odayı ısıtır. Zehirli gazlar ve dumanlar da borudan dışarıya atılır. Kömür sobalarında kok kömürü veya linyit kömürü yakılır. Kömür sobası odun sobasına benzer. Yalnız madeni biraz daha kalıncadır. Ekseriya dökme demirden imal edilir. İçi de tuğla ile örülüdür. Bunun sebebi, kömürün fazla sıcaklığı saçı eritmesin ve meydana gelen ısı uzun müddet muhafaza edilsin diyedir.

Ocak bacalarını, soba borularını sık sık temizlemezsek içleri kurum dolar. Kurumla tıkanan baca ve borular çekmezler; yangına sebep olurlar.

Elektrik sobasında baca, boru gibi tertibat bulunmaz. Bunda, santralden gelen elektrik akımı özel âletler yardımıyla ısıya çevrilir. Bu ısı da odaya, gereken sıcaklığı verir.

Bazı petrol sobaları bacasızdır. Bu sobalar petrol yakmak suretiyle hararet neşrederler. Çok kullanışlıdırlar. Saplarından kaldırılarak istenen yere götürülürler.

Kalorifer :

Şehirlerdeki büyük binaları kaloriferle ısıtırlar.

Kaloriferin büyük bir kazanı vardır. Bu kazan ekseriya, binanın bodrum katında bulunur. Kazanın altında kömür ocağı yer alır. Ocakta yanan taş kömürü kazandaki suyu kayna-

tır. Kaynayan sudan çıkan buhar, borularla bütün odaları, salonları dolaşır. Odaların içinde radyatörler vardır. Bu radyatörlerin içinden geçen sıcak buhar radyatörleri kızdırır; dolayısiyle de oda ısınmış olur.

ISKONTO :

Her hangi bir şeyin değerinden yapılan indirmeye iskonto denir.

ISLAHHANE :

Kötü huylu, kusurlu çocukların cemiyete yararlı bir hale getirildiği okullara ıslahhane denir.

ISPANAK :

Faydalı bir sebzedir. Çift çeneklidir. Tarlalarda yetişen yabanisi de vardır. Ispanak körpe iken toplanıp pişirilir, yemek yapılır. Pazı ve pancar ıspanakgillerin ayrı örnekleridir.

ISPARTA :

Isparta, İç Anadolunun Akdeniz bölgesi sınırında kurulmuş güzel bir vilâyetimizdir. Alanı 8311 kilometrekaredir. Nüfusu 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 211.687 kişidir. Vilâyetin bir çok kısmını Toroslar ârızalandırır. Dağlar arasında Yalvaç ve Isparta Ovaları uzanır. İklim serttir. Kışlar soğuk, yazlar sıcak geçer. Dağlar, çam ormanlariyle örtülüdür.

Halk tarım işleriyle uğraşır. Meyva, sebze bol yetiştirilir. Koyun, keçi sürüleri beslenir. Ispartanın en önemli gelir kaynaklarından biri de halıcılıktır. Köy ve kasabalarda el tezgâhlarında dokunan halılar, Türkiyenin en değerli halılarıdır. Gül bahçeleri zengindir. Güllerden gülsuyu, gülyağı elde edilir.

Ispartanın çevresine, Türkiyenin göller bölgesi adı verilir. Burada irili ufaklı bir çok göl vardır.

Vilâyet sınırları içinde Keçiborlu civarında kükürt madenleri işletilmektedir.

Ispartanın kazaları şunlardır:

Eğridir, Gelendost, Keçiborlu, Senirkent, Sütçüler, Şarkîkaraağaç, Uluborlu, Yalvaç.

Isparta Şehri denizden 1025 metre yüksekliktedir. İçinden demiryolu geçer. 24.491 nüfusludur.

Bir Kahramanlık Hikâyesi:

YA İSTİKLÂL, YA ÖLÜM

Öğretmen Tarık Bey doğruldu. Sol elini beline dayadı. Ağır ağır konuşmaya başladı. Dakikalar geçtikçe heyecanlanıyordu. Şimdi bir yanardağdan farksızdı. Ruhlara ürperti veren sözleri kızgın lâvlara benziyordu.

— Arkadaşlar! Demindenberi muhtarı dinledik. «Çiftimizi çubuğumuzu bozup ta, dağa çıkmak doğru olmaz» diyor. Beni de çetecilikle itham ediyor. Fakat ben ve benim fikrimde olanlar, bu vatanı kurtarmak için ölümü göze almış kimselerdir. Düşünün bir defa! Düşman akşama, sabaha köyümüze girecek. Dipçik altında, her şeyini kaybetmiş olarak esir yaşamaktansa, şereflice ölmeği seve seve kabul ederiz!

Muhtar efendi! Çete reisi dediğin Mustafa Kemal, Türk milletinin bağrından kopmuş yüce bir kahramandır!

Onun nurlu izinde, özlediğimiz zafere muhakkak kavuşacağız!.

Bakışlar şimşeklendi. Yüzler gerildi. Gençler: «Yaşa muallim bey, yaşa!» diye bağırdılar.

Muhtar bakındı. Pabuç pahalıydı. Artık onu dinleyen de kalmamıştı. Köylüler birbirleriyle konuştular.

Öğretmen Tarık Beye hak verdiler. Ertesi gün, bütün köylüler, Tarık Beyle birlikte Kuvayı-milliye kuvvetlerine katıldılar.

Tarihten Fıkralar:

HEKİMBAŞININ ÖLÜMÜ

Dördüncü Murad, Hekimbaşı Emir Çelebiyi çok severdi. Saraya geldiği zaman onunla satranç oynar, zarif konuşmalarını ve nüktelerini büyük bir zevkle dinlerdi.

Padişahın Emir Çelebiye gösterdiği sevgiyi çekemiyenlerden biri de Silâhtar Mustafa Paşadır. Bir gün Padişaha Hekimbaşının afyon yuttuğunu haber verdi. O zaman afyon yut-

mayı yasak etmiş olan Dördüncü Murad, o sırada huzura giren Emir Çelebiyi göstererek: «Arayın şunun üstünü» diye bağırdı. Aradıkları zaman afyon kutusunu buldular. Padişah hiddetle sordu:

— «Bu nedir?»

— «Zararsız bir afyon tertibidir.»

— «Öyle ise hepsini şimdi yutacaksın!»

Zavallı Hekimbaşı, afyonların hepsini yuttu ve zehirlendi. Ölüm derecesine geldikten sonra serbest bırakılan Çelebiyi talebeleri çeşitli ilâçlar yaparak kurtarmak istedikleri sırada onlara: «Beyhude zahmet etmeyin. Silâhtar Mustafa gibi bir düşmanın söziyle ölmek, sağlıktan çok iyidir.» dedi ve yuttuğu afyonların üzerine bir bardak şerbet içerek hayatına son verdi.

Akısan Cep Ansiklopesi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **A L İ R I Z A AKISAN** — Teknik Sekreter : **E J D E R AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Caddesi, No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

16 NİSAN 1959, PERŞEMBE - SAYI: 35 - FİYATI: 50 Kr.

ISITMA ARAÇLARI :
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
1

Bunları biliyor musunuz ?

KESİLMİŞ LİMONLARI NASIL SAKLAMALI

Kesilmiş limonları saklarken üzerine bir bardak veya bir fincan kapatırsanız uzun bir müddet bozulmadan durur.

oooOooo

CAM ŞİŞELERİN TAPALARINI ÇIKARMAK İÇİN

Cam şişelerin cam tapaları fazla sıkışmış da çıkmıyorsa, bunun için şişenin ağzına bir kaşıkla biraz zeytinyağı damlatılırsa o zaman tapa kolayca çıkar.

oooOooo

DOLMAKALEM MÜREKKEBİ NASIL KURUMAZ?

Dolmakalemlerinizde kullanacağınız mürekkeplerin içine bir damla gliserin ilâve ederseniz mürekkep çok daha kayıcı bir şekil alır ve bilhassa sıcak yaz günlerinde kolay kolay kuruyup koyulaşmaz.

oooOooo

PARLAYAN GAZI SÖNDÜRMEK İÇİN

Parlayan gazı sudan ziyade süt söndürür. Böyle bir kaza halinde ateşin üzerine süt dökecek olursanız alevler derhal söner.

oooOooo

ESKİ YAĞLI BOYA TABLOLARI TAMİR

Eski yağlı boya tablolar, yarım soğanla silinirse, boyalar eski canlılığını kazanır. Yalnız, soğanla sildikten sonra tabloyu soğuk suya tutmalı ve üzerine tekrar vernik sürmeli.

ISPARTA DEVLETİ :

Mora yarımadasının güneyinde bulunan Isparta şehrinin ahalisi çalışkan, sağlam ve cenkçi insanlardı. Çocuklarını yedi yaşından itibaren asker ocaklarında yetiştirirler, senede bir defa vücutlarını kamçılarlar, sıcağa, soğuğa, yorgunluğa ve açlığa alıştırırlardı. Böylece Ispartalılar çok sağlam ve cesur asker olurlardı. Asker ocağında jimnastik yaparlar, koşarlar, disk atarlar ve güreşirlerdi. Okumak yazmak ta öğrenirlerdi. İspartalılar Likürg Kanunları dedikleri bir kanuna göre yaşarlardı. Likürg bir efsane kahramanı idi. M. Ö. 600 senesinde Isparta Mora'da en kuvvetli askerî devlet olmuştu.

ISTAKOZ :

Kabuklu bir deniz hayvanıdır. Denizde koyu mavi renktedir. Pişirilince kırmızılaşır. Önünde 2 büyük kıskacı bulunur. Eti lezzetlidir. 35 - 40 santim boyunda olanları, 5 - 6 kilo gelenleri vardır.

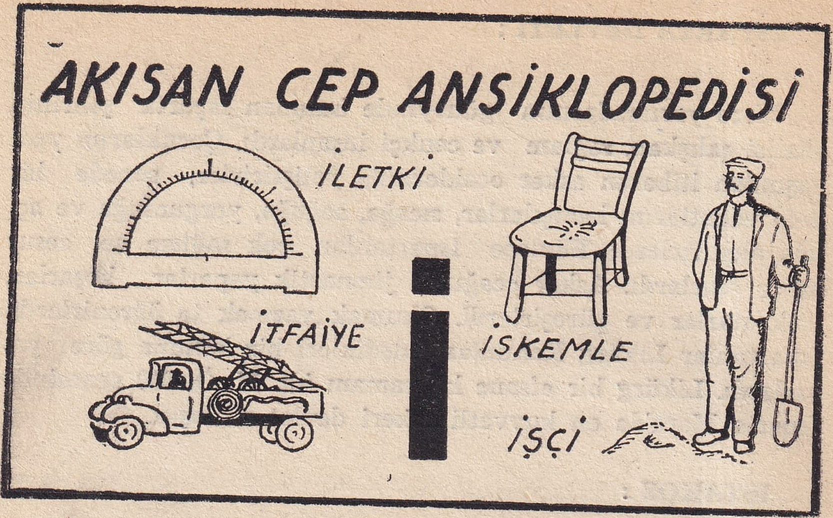
Istakoz büyüdükçe sert kabuğunu değiştirir. O vakit düşmanlarına karşı müdafaasızdır. Istakoz, hususî av sepetleriyle yakalanır.

IŞIK :

Işık cisimleri, renkleri görmemize yarıyan bir varlıktır. Dünyada en büyük ışık kaynağı güneştir.

Işık kaynağından çıkan ışık çizgilerine «Işın» denilir. Güneşten gelen ışınlar ışın halindedirler. Işınlar uzaya, doğru çizgiler halinde uzarlar. Işınlar saydam olmayan bir cisme çarpınca daha ileri gidemezler. Işınlar yayılırsa aydınlatma dereceleri azalır. Işıklar parlak cisimler üzerine çarpınca kırılırlar.

Işık hakikatte çok faydalı bir varlıktır. Etrafımızı, dünyamızı hep ışığın yardımiyle görürüz. Gece karanlık bir odada gözlerimizi ne kadar açsak bir şey göremeyiz.

«İ» :

İ harfi alfabemizin (Türk alfabesinin) on ikinci harfidir. İnce seslilerdendir.

Sınıflamalarda, maddeler harfle gösterildiği zaman dokuzuncu maddenin başına konulur. Kimyada da bu (İ) harfi iyot maddesinin remzi (simgesi) dir.

İBNİ KEMAL: — Kemal Paşazade (ölümü 1533) :

İbni Kemal Kanuni Süleyman devri âlimlerindendir. Tokatta doğdu. Kemalpaşazade Süleyman beyin oğludur. Gençliğinde sipahi askeri idi. Bir çok savaşlara da girmişti. Tahsilini ilerletti. Müderris, Edirne kadısı ve Anadolu Kazaskeri oldu. Yavuzun sevgisini kazanmıştı. Savaşlarda daima onun yanında bulunurdu. Kanuni devrinde (1525) te Şeyhülislâm oldu. Ve ölünceye kadar da bu makamda kaldı.

İbni Kemal büyük bir din âlimi, değerli bir tarihçi ve kudretli bir şairdi. Bir gün Mısır seferinde Yavuzla birlikte gidiyordu. Atı Yavuz Selimin atını geçmiş ve atının nalından sıçrayan bir çamur parçası Yavuz Selimin kaftanına sıçramıştı Bu durum karşısında İbni Kemalin yüzü sararmıştı; korkmuştu.

Yavuz ona döndü: «Korkma hocam, korkma. Senin atının ayağından sıçrayan çamur bizim için şereftir. Ben öldükten sonra bu çamurlu kaftanı tabutuma örtsünler.» demişti. İbni Kemalin mezarı İstanbul'da Edirnekapı dışında Mahmut Çelebi zaviyesindedir.

İBNİ SİNA (Ebuali Hüseyin — Avicenne) (980 - 1037) :

İbni Sina orta zamanlarda yaşamış büyük bir Türk âlimidir. Eserleri Avrupa üniversitelerinde yüz yıllarca okunmuştur. Hekimlikte, matematikte, fizik ve felsefede çığır sahibi bir bilgindir. İbni Sina Buhara yakınında Afşin köyünde 980 de doğmuştur. Babasının adı Abdullah, büyük babasının adı da Sina idi. Gençliğinde Kur'an, fıkıh, mantık, matematik, astronomi ve fizik tahsil etmiştir. 20 yaşından sonra hekimliğe çalışmıştır. Farabînin kitaplarından faydalanmıştır. Gençliğinde Buhara Emîri Nuh İbni Mansuru hastalıktan kurtarmıştır. Bu sebeple de, Samanoğulları sarayının kütüphanesinde çalışmak izni almıştır.

İbni Sina babasının ölümü üzerine Harzeme, daha sonra da Horasana gitti. O zamanlar Samanoğulları devleti yıkılmıştı. Cürcan şehrinde Ebu Mehmet Şirazî adında zengin bir insanın himayesine sığındı. Hemedan Hâkimini şiddetli mide ağrısından kurtardı. Böylelikle vezirliğe tayin edildi. Sonraları Isfahana gitti. 1037 de şiddetli bir mide hastalığından Hemedanda öldü. Şifa, Kanun, Necat, İşarat, Kitab-ül-İnsaf adlı eserleri şaheserlerden sayılır. Kitaplarının bir kısmı arapça, bir kısmı farsçadır. Öztürkçe şiirleri de vardır.

İBRAHİM MÜTEFERRİKA (1674 - 1745) :

Türkiyede ilk matbaayı kuran İbrahim Müteferrikadır. Macaristanın Kolojwar kasabasında 1674 de doğdu. Hıristiyandı. Fakir bir ailenin çocuğu idi. Gençliğinde askerlerimiz tarafından esir edildi. İstanbula getirildi. Esir pazarında sa-

tıldı. Kaba ve zalim efendisine dayanamadı. Müslümanlığı kabul etti. İbrahim adını aldı. Çok bilgiliydi. Çalışkandı. Zeki idi.

Az zamanda Türklüğü ve müslümanlığı benimsedi. Hattâ, müslümanlığı müdafaa için bir de «Risalei İslâmiye» adlı eser yazdı. Bu kitap sebebiyle Sadrazam Damat İbrahim Paşanın himayesini kazandı.

O sıralarda Paris elçiliğinden dönmüş olan Yirmisekiz Mehmet Çelebinin oğlu Sait Mehmet Efendi ile tanıştı. Birlikte, bir matbaa açmak ve kitap basmak işini düşündüler. Sadrazama baş vurdular. Damat İbrahim Paşa izin verdi. Yardım etti. Matbaa açıldı. Burada, dinî olmayan kitaplar basılacaktı.

İbrahim Müteferrika'nın ilk bastığı kitap Sahahı Cevherî'nin tercümesi olan «Vankolu Lûgati» dir. Bizde ilk matbaa 1726 da Sultanahmet semtinde kurulmuştu. Ne yazık ki, kurduğu basımevi, Patrona Halil ayaklanmasiyle faaliyetten uzak kaldı. Onun zamanında Yalovada, yine onun yardımı ile bir kâğıt fabrikası tesis edilmişiti.

İbrahim Müteferrika 1745 te İstanbulda öldü.

İBRAHİM, SULTAN - DELİ (1615 - 1648) :

Sultan İbrahim Osmanlı tarihinde deli adı ile anılır. Padişahların on sekizincisidir. Birinci Ahmedin yedi oğlundan sonuncusudur. Annesi Kösem Sultandır. Kardeşi Dördüncü Muradın ölümüyle 1640 da tahta geçti. O vakit 25 yaşında bulunuyordu. Sultan İbrahim sinirleri bozuk bir insandı. Padişahlığı 8.5 yıl sürdü.

Onun devri türlü rezaletlerle doludur. Zamanında makam ve mansıplar para ile satın alınırdı. Rüşvet almış, yürümüştü. Devlet idaresi kadınların elindeydi. Cinci Hoca gibi bir yobazı sarayın en salâhiyetli insanı haline getirmişti. Kara Mustafa paşa gibi bir kahramanı doğru sözlü olduğu için boğdurmuştu. Kaptanı Derya Uzun Piyale Paşayı kendisine çok hediye getirmediği için, öldürtmüştü. Hanya Fatihi Yusuf Paşayı muharebeden çok mal ve para ile dönmediği için katletmişti. Sadrazam Salih Paşayı İstanbul sokaklarında arabaları yasak ettir-

mediği için boğdurmuştu.

Zamanında Girit harbi uzayıp gitmiş; Venedikliler Çanakkale Boğazını kapatmışlardı.

Nihayet Yeniçeriler ayaklandılar. Deli İbrahimi tahttan indirdiler. Damadı Sadrazam Hezarpare Ahmet Paşayı parçaladılar.

Deli İbrahim 1648 de cellât Kara Ali tarafından boğuldu. Deli İbrahimden sonra padişahlığa, oğlu Avcı Mehmet geçti.

İÇ ANADOLU BÖLGESİ :

Eskişehir - Çankırı - Sivas - Kayseri - Niğde - Konya - Afyonkarahisar arasında çizilecek bir çizgi içinde kalan topraklarımıza İç Anadolu Bölgesi denir. Bu bölge ovalık, bozkırlık ve kuraktır. Kuzeyde, Karadeniz dağları, Güneyde Toroslar, denizlerden esen yağmur rüzgârlarını tuttuğu için bu bölgeye yağmur pek az yağar. Yazları çok sıcak olduğundan bütün akarsular, ırmaklar ve hattâ Tuz Gölü bile kurur. Her taraf çöle döner.

İç Anadolu Bölgesi Dağları :

Bölgenin dağlık kısımları da vardır. Kayseri tarafındaki Erciyaş dağı orta Anadolunun en yüksek dağıdır. Yüksekliği 4000 metreye yakındır.

İç Anadolu Bölgesi İklimi :

Kuzey ve güneydeki dağlar, yağmurları kestiği için bu bölge kuraktır. Yağmur pek az yağar. Bir çok kısımlar bozkır halindedir.

İç Anadolu Bölgesi Nehirleri ve Gölleri:

Kızılırmak ve Sakarya nehirlerinin mühim kısımları bu bölgeden geçer. Bunların bile yer yer suları çekilerek kururlar. Kışın yine suları fazlalaşır. Kızılırmak memleketimizin en

uzun nehridir. Ufak, büyük bir çok göllerden başka en önemli göl Tuz gölüdür. Bu gölün suları sığdır. Yazın kuruyunca orta-da küme küme tuzlar kalır.

İç Anadolu Bölgesi Sanayii :

Eskişehirde uçak ve şeker fabrikaları, Kayseride dokuma ve uçak fabrikaları vardır. Eskişehirde lüleci taşından bir çok süs eşyaları yapılır.

Konya'da, Kayseri'de yeni yapılan şeker fabrikaları işlet-meye açılmıştır. Ankara Şeker Fabrikası inşa halindedir.

İç Anadolu Bölgesi Şehirleri :

Ankara, Çankırı, Yozgat, Sivas, Kayseri, Niğde, Konya, Eskişehir, Kırşehir en mühim şehirleridir. Ankara, hükûmet merkezidir. Nüfusu 1955 nüfus sayımı neticelerine göre 453.151 kişidir.

İç Anadolu Bölgesi Ürünleri :

Buğday mühim miktarda yetişir. Diğer tarla ürünleri de muhtelif kısımlarda ekilir ve yetiştirilir. Bozkırlarda koyun ve keçi beslenir. Ankara civarında ince, parlak ve yumuşak tüylü tiftik keçileri yetiştirilir. Bunların yünleri çok kıymetlidir. Bu bölge tiftik, yapağı, deri ve yağ gibi maddeleri bol miktarda çıkarır.

İÇEL :

Güney Anadoluda Akdeniz kıyısında yer alan güzel vilâ-yetlerimizden biri de İçeldir. Alanı 15.697 km^2 dir. Nüfusu 1955 sayımı neticelerine göre 372.932 kişidir. Vilâyet merkezi 51251 nüfuslu Mersin şehridir. İçel ovaları kuytudur. Buralar-da yağışların elverişli, iklimin sıcak oluşu çeşitli ürünlerin ye-tişmesine sebep olur. Pamuk, hurma, turfanda sebzeler, susam, portakal, muz gibi...

Vilâyetin dağlık bölgelerinde iklim serttir. Buralarda ge-

niş ormanlar vardır. Sıcak yaz günlerinde ovada ve kıyılarda bulunanlar serin yaylâlara çıkarlar. İçel vilâyetinin kazaları şunlardır:

Anamur, Erdemli, Gülnar, Mut, Silifke, Tarsus.

Halk tarım yapar, meyva ve turfanda sebze yetiştirir. Hayvan besler. Orman işleriyle uğraşır. Ticaret, gün geçtikçe gelişmektedir. Vilâyet sınırları içinde endüstri hayatı da günden güne artmaktadır.

İÇKİNİN ZARARLARI :

Alkollü içkilerin hepsi sağlığımıza zararlıdır. Bir defa, bunları içmekle, paramızın boş yere harcanmasına sebep oluruz. Ayrıca içki kanı zehirler, Kalb (yürek) hastalıkları yapar. Karaciğerin sağlığını tehlikeye düşürür. Şuurlu düşünmeyi engeller, aklı harabeder. Delilerin pek çoğu, içkiler sebebiyle bu hale düşmüşlerdir.

İçkiye düşkün olanlara «Alkolik» denir. Alkolikler içki tiryakisidirler; içkisiz duramazlar. Ellerindekini, avuçlarındakini içkiye verirler. Böyle insanların çoluk çocuğu aç kalır. Yuvaları yıkılır. Kendileri hapisaneye, hastaneye düşerler. Sefaletin ve ölümün pençesinden kurtulamazlar.

İçki içenlerin çoğu genç yaşta sinirli olurlar; hastalıklı olurlar.

İçki içen bir insanın karaciğeri ile içki kullanmıyan bir insanın karaciğeri arasında büyük ayrımlar vardır.

İçkiye düşkünlük gösterenler arasında kalb sektesinden, veremden, frengiden ölüm çok görülmüştür. Bunlardan başka afyon, kokain, esrar gibi içkiler de vardır. Bu içkilerin herbiri alkollü içkiler gibi yuvamızın, saadetimizin baş düşmanıdırlar.

İDİL (HAZAK) :

Güney Doğu Anadoludadır. Mardin vilâyetinin bir kazası-

dır. Alanı 1036 kilometrekaredir. 73 köyü ile birlikte nüfusu 14.695 kişidir. Kaza merkezi 1.169 nüfusludur. Halkın bir kısmı tarım yapar. Çoğu davar besler.

İDMANIN VE HAREKETİN FAYDALARI :

İdman ve hareketin vücut sağlığımız üzerinde büyük faydaları vardır.

Yalnız, bünyenin yapılışına ve sağlığına uygun idman şekilleri seçmek şarttır. Spora başlamazdan önce, mütehassıs bir doktorun muayenesine tâbi olmak her halde çok faydalıdır.

Kalbi hasta, ciğerleri veya vücudunun her hangi bir yerinden özürlü bulunanlar idmandan sakınmalıdırlar. Sonra, çocukların yapacağı idman ile büyüklerin, gelişmişlerin idman şekilleri arasında da farklar bulunur. Ama, sağlam bünyeli insanlar için hareket ve idman (normali aşmamak şartiyle) istifadeli sonuçlar sağlar.

Atalarımız bile «İşleyen demir pas tutmaz» atasözü ile hareketin faydasını anlatmak istemişlerdir.

Hareket ve idman, vücudu geliştirir; iştihamızı arttırır; vücuttaki yağların erimesine sebep olur. Dolayısiyle hantallıktan, tembellikten, miskinlikten kurtuluruz. Kanımızın harekete geçmesiyle vücut fazla enerji sarfeder. Bu enerjiyi almak için de otomatikman bol besin almak isteğini duyarız. Fakat, yukarıda da belirttiğimiz gibi daima yaşa ve bünyeye uygun idmanları tercih etmeliyiz. Çocuklar için oyunlar en iyi idman şekilleridir.

İĞNE İŞLERİ :

Bir yuvada, bilinmesi gereken çeşitli iğne işleri vardır. Aile ekonomisi bakımından bu işleri bilmemiz gerekir. Şimdi, sırasiyle bunları anlatmıya çalışalım.

Çorap onarma:

Çoraplarımız yırtılır, delinir. Yırtık ve delik bir çorabı, işe

yaramaz diye atmamalıyız. Elimize iğne, iplik alıp onarmalıyız.

Çoraplardaki küçük delikler, ayni renk iplikle örülür. Büyük yırtıklar ve deliklere de, çorap rengine uyan bir çorap parçasiyle yama yapılır.

Düğme ve söküme dikme :

Elbiselerimizdeki düğmelerin de arasıra koptuğunu görüyoruz. Kopuk düğmeli pantalon veya ceketlerle dolaşmak topluluk kurallarına aykırıdır; ayıptır. Bu iş için annemizi, babamızı rahatsız etmek, onları işlerinden alakoymak da doğru olmaz. Kopan düğmeyi yerine koyar, iğneye geçirdiğimiz iplikle dikeriz. Sökükler de kumaşa uyan iplikle ince ince dikilir.

Yama işleri :

Çamaşırlar yıkanıp kurutulduktan sonra yırtıkları, sağlamları ayrılır. Bu meyanda, yırtıklar, birer birer özenli bir şekilde yamanır. Yama işlerinde bize lâzım olan gereçler, dikiş sepeti, yama torbası ve dikiş araçlarıdır. İğne, tire, makas gibi.

Yamanın rengi daima yırtığı taşıyan kumaşın rengine uymalıdır. Yırtığın etrafı, düzgün bir şekilde makasla oyulur. Sonra kumaşın altına yama getirilir. (Bu arada kumaşın deseni ile yamanın deseni birbirini tutmalıdır.) Uygun renkteki iplikle dikilir; yama kumaşa iliştirilir. Sonra da yırtığın etrafı ince dikişlerle bastırılır. Bu işler bitince yamanan parça ütülenir. Böylece, yama işimiz de bitmiş olur.

Fitil geçirme :

Kilotlarımızın, iç donlarımızın kemerlerindeki lâstik kopabilir. Bunun yerine, yeni bir lâstik geçirmesek elbette ki donumuzu giyemeyiz; düşer.

Bunun için elimize, hemen bir çengelli iğne alırız. Kilotumuzun lâstiğini bu iğneye raptederiz. Çengelli iğneyi kilottaki

lâstik yuvasına sokarız. Lâstiğin öteki ucunu da bırakmayız. Bu suretle işimizi bitirmiş oluruz.

Bunlardan başka para çantası yapma, kenar bastırma, kanaviçe, önlük, bohça gibi şeyler yapmak da iğne işlerindendir.

Kız olsun, erkek olsun, her insan iğne işlerini becerebilmelidir. Bahusus kızlarımızın iğne, dikiş ve biçki işlerinden anlamaları çok elzemdir.

Yoksa, en küçük işler için terziye, tamirciye başvurmak asla doğru olmaz.

İHTİKÂR :

Bazı tüccarlar bol çıkan bir maldan ucuz ucuz alarak depolarına yığarlar ve satmazlar. Bir zaman sonra bu mal azalır, veya dışardan geliyorsa az gelmeğe başlar. O zaman fiatları iki üç misli fazlaya çıkar. Böyle olunca tüccar sakladığı malı piyasaya çıkararak üç misli fazla fiata satar ve çok para kazanır. İşte buna «İhtikâr» denir. Kanunlarımız buna müsaade etmez. Böyle yapan tüccarları şiddetle cezalandırır. Bu, aynı zamanda memlekete ve millete hainlik etmektir. Böyle tüccarlar vatan haini ve hepimizin düşmanıdır. Bunlar her cezaya lâyıktır.

İHTİYAR MECLİSİNİN GÖREVİ :

İhtiyar meclisinin görevleri aşağıya yazılmıştır :

1 — Muhtar ile beraber çalışır, kararlar verir.

2 — Köy bütçesini yapar.

3 — Köy gelirine dikkat eder. Bu gelirleri toplar.

4 — Köyün masraflarına bakar. Boş yere para harcanmamasına dikkat eder.

5 — Köy korucularını seçer.

6 — On liraya kadar olan ufak alacak ve borçlu davalarına bakarak karar verir.

7 — Köy odasında kararlaştırılan günlerde toplanarak köy işlerini görüşür.

8 — Yapılacak işleri kararlaştırır. Üyelerin hepsi kararın altına imza ederler.

9 — Kararlaştırılan şeyleri yapmak için çalışır.
Köyün öğretmeni de bu İhtiyar Heyetinin üyesidir.

İHTİYAR MECLİSİNİN SEÇİMİ :

Aynı muhtar seçimi gibi seçim sandığı başında yapılır. En çok oy almış ilk dört kişi «İhtiyar Meclisi Üyesi» olur. Bunlardan sonra gelen dört kişi de yedek üye seçilirler. Asıl üyeler hastalanırlar veya ölürlerse yerlerine yedek üyeler geçer. Nüfusu bin kişiden fazla olan köylerde asıl üyeler altı, yedek üyeler de yine altı kişidir.

İKİ :

İki, birden bir fazla olan sayının adıdır; üçten de bir noksandır.

İki sayısı şu işaretle gösterilir: 2.

İki ayağını bir pabuca sokmak deyimi, bir işi yapmak için birini sıkıştırmak anlamını taşır.

İki cihanda dünya ve âhrette demektir.

İki canlı gebe mânasına gelir.

İkide bir, ikide birde sık sık demektir.

İki dirhem bir çekirdek göz alacak şekilde süslenmek anlamınadır.

İki eli böğründe kalmak çaresizliğin ifadesidir.

İki eli kanda olsa sözü de, «İşlerimiz ne kadar önemli olursa olsun» mânasına gelir.

İki eli yakasında olmak, biri hakkında davacı olduğumuzu anlatmak için kullanılır.

İki gözü iki çeşme, çok ağlayanlar için söylenir.

İKİNCİ CİHAN SAVAŞI :

Dünya kurulduğundanberi, yer yüzünde, pek çok savaşlar olmuştur. Fakat, bu savaşların ekserisi mevziî kalmış; döğüşen iki ordu veya iki devlet arasından öteye geçmemiştir. Yalnız, Birinci ve İkinci Cihan Savaşları müstesnadır. Bu savaşlar, hemen hemen bütün kıt'alara yayılmış ve bu kıt'alar üzerinde-

ki insanlar, yıllarca birbirleriyle boğuşmuşlardır. Bunun için de, bu iki büyük savaşa, Cihan Savaşları adını veriyoruz.

İkinci Cihan Savaşı 1939 yılının 1 Eylûlünde başladı. 1945 yılına kadar da devam etti.

1939 yılından önce, Avrupa devletleri ikiye ayrılmış bulunuyordu. Bir tarafta Nazi Almanyası ve onun müttefiki olan Faşist İtalya vardı. Karşı tarafta da İngiltere, Fransa gibi devletler yer almıştı. Alman diktatörü, Hitlerdi. İtalyada da Mussolini hâkimdi. Bu iki devlet, bilhassa Almanya ordusunu çoğaltıyor; durmadan savaşa hazırlanıyordu.

Hitler, Birinci Cihan Savaşından yenik çıkan Almanyanın, büyük haksızlığa uğradığı fikrindeydi. Onun düşüncesine göre, sömürgesiz, pazardan ve tabiî kaynaklardan mahrum; hattâ anavatan topraklarının mühim bir kısmı alınmış bir Almanyada 70 - 80 milyonluk bir Alman kütlesinin yaşamasına imkân yoktu. Kuvvetli bir ordu ile bunlar geri alınmalıydı. Ve, böyle yapılmak istendi. Reisicumhur Hindenburgdan sonra, başa geçen Hitler, her şeyi savaş parolasına göre ayarladı. Hakikaten, az zamanda, dünyanın en kudretli ordusu Alman ordusu olmuştu. Bu kuvvetli orduya dayanan Hitler, milletlere kafa tutmaya başladı.

Almanya, «Milletler Cemiyeti» teşkilâtından çekildi. Zamanla, Sar bölgesini askerîleştirdi; Avusturyayı, Çekoslovakyayı işgal etti. Bu hâdiselerle dünya, her gün biraz daha savaşa yaklaşıyordu. Artık, siyaset ufukları kararmıştı. İngilizler, Fransızlar da tedbirler almıya başladılar. Almanya, Sovyet Rusya ile bir dostluk anlaşması yaptı. Anavatan toprakları ile Doğu Prusyayı birleştirmek ve bu arada Danzig limanını elde etmek gayesiyle, Polonyaya savaş açtı.

1 Eylül 1939 sabahı, Alman orduları Polonya topraklarına girdiler. Bunun üzerine, İngiliz ve Fransız hükûmetleri Almanyaya harp ilân ettiler. Böylece, İkinci Cihan Savaşı başlamış oldu.

Doğudan Rusların, Batıdan Almanların saldırışları karşısında 20 günden fazla dayanamıyan Polonya ortadan silindi.

Polonyadan sonra, Almanlar Belçikayı, Felemengi ve Danimarkayı zaptettiler. Norveçe hâkim oldular. Fransayı yıktılar. Tâ... Pirene dağlarına kadar uzandılar.

Almanya - İtalya - Japonya üçlü andlaşmasına «Mihver devletleri» adı verildi. İngilizler, Fransızlar ve onlarla beraber olanlara da «Müttefikler» dendi.

Savaş bütün Avrupaya yayıldı. Balkanlara sirayet etti. Balkanlı devletler de Almanyaya boyun eğdiler. Savaş, karalarda devam ederken, denizlerde de çok şiddetli muharebeler cereyan etti. O sıralarda havalara hâkim olan Alman uçakları, İngiltere adalarına yıldırıcı akınlar yaptı. Kuzey Afrikada, Alman ve İtalyan orduları Mısır sınırlarına kadar dayandılar. Fakat, İngilizler kahramanca karşı koydular.

Uzak doğuda, Japonların Amerikalılara saldırmasiyle savaş, Pasifik Okyanusuna da sıçradı. Alman orduları, Rusya içerlerine yürüdüler. Volga boylarına, Stalingrada kadar ilerlediler.

Fakat, Amerikalıların ve Rusların, İngiltere yanında yer alması zafer şansını «Müttefikler» in lehine çevirdi. Bir seri zaferden sonra, Alman harp talihi söndü. Nazi ve Faşist orduları, cephelerde gerilemeğe başladılar.

Hele, üstün Amerikan kuvvetlerinin Fransa ve İtalya kıyılarından Avrupa kıtasına çıkarma yapmaları, İkinci Cihan Savaşının Avrupa kıt'asında sona ermesini çabuklaştırdı. Önce İtalyanlar, sonra da Almanlar Müttefiklere, kayıtsız şartsız teslim oldular.

İtalya, Amerikalılar tarafından işgal olundu. Almanya toprakları Amerika, İngiliz, Fransız ve Rus orduları arasında bölüşüldü.

Bütün bunlara rağmen, Uzak Doğuda savaşlar sürüp gidiyordu. Ama, Japon kuvvetleri eski üstünlüklerini kaybetmişlerdi. Gerileye gerileye, Japon adalarına kadar sokulmuşlardı.

Nihayet, İkinci Dünya Savaşının en korkunç silâhı olan atom bombası atıldı. Japonların Hiroşima ve Nagazaki şehirlerini yakan atom kudreti karşısında, savaşmanın bir çılgınlık olduğunu anlayan Japonlar, Amerikalıların kayıtsız, şartsız teslim tekliflerini kabul ettiler.

Bu suretle, yıllarca masum insanların kanını akıtan döğüş bitti. Diktatörler yere serildi. Demokrasiler zafere ulaştılar. Harp sonunda Amerikanın Eanfransisko şehrinde toplanan bütün dünya milletlerinin temsilcileri «Birleşmiş Milletler Teşkilâtı» nı kurdular.

İKİNCİ MEŞRUTİYET :

Sultan İkinci Abdülhamidin baskılı idaresi, halkı yıldırmıştı. Memleketin aydın fikirli evlâtları, bu kötü idareden kurtulmak için plânlar hazırladılar. Gizli cemiyetler kurdular. Bu arada, hürriyet severler tarafından kurulan «İttihat ve Terakki» Partisi, az zamanda kuvvetlendi. Sinesinde genç subayları, bilgili insanları topladı. Fakat, İttihat ve Terakkinin çalışmaları gayet gizliydi. Bilhassa, İstanbuldan uzak olan Rumeli şehirlerinde, yâni Manastır ve Selânikte faaliyet gösteriyordu.

Nihayet, bütün hazırlıklar bitince Saray zorlandı. Makedonyadaki ordumuzun yardımı ile Abdülhamit, 23 Temmuz 1908 de Meşrutiyeti ikinci defa ilân etmek mecburiyetinde kaldı. O zamanlar, henüz genç bir kurmay subay olan Mustafa Kemal (Atatürk), İttihat ve Terakki Partisinin kuruluşunda, Meşrutiyetin ilânında mühim vazifeler başarmıştır.

İkinci Meşrutiyetin ilânı ile Mebuslar Meclisi tekrar açıldı. Memlekette, hürriyet havası esmiye başladı. Ne yazık ki, bu da çok sürmedi. Bir yıl sonra, Padişahın tertibiyle geri kafalılar ayaklandılar. Derviş Vahdetî adında bir yobaz cahil eratı kışkırttı. Silâhlarını alan erler genç fikirli insanlara saldırdılar; okulu bitiren subayları öldürdüler; Meclisi Mebusanı bastılar. İstanbulda Divanyolunda, Ayasofya meydanında, Meclisi Mebusan binası içinde «Şeriat isteriz» âvazeleri yükseldi. Bir iki mebus öldürüldü. Kısa süren Meşrutiyeti ve memlekette filizlenmiye başlıyan hürriyet fidanını kara kuvvet boğmuştu.

Bunun üzerine Selânikte «Hareket Ordusu» adında bir ordu hazırlandı. Bu ordunun komutanı Mahmut Şevket Paşaydı. Atatürk te Hareket Ordusunun safları içinde bulunuyordu. Edirneden katılan kuvvetlerle daha çok kuvvetlenen Hareket Ordusu, İstanbula girdi. İstanbulda gerilik taraftarlariyle kısa savaşlar oldu. Neticede, zafer, hürriyet taraftarlarının elinde

kaldı. Asîler asıldılar; cezalarını buldular. Padişah İkinci Abdülhamit te tahttan indirildi. Yerine Sultan Reşat geçirildi.

Tarihimizde, kanlı bir gün olarak yâd edilen «31 Mart vak'ası» da böylece kapanmış oldu. İkinci Meşrutiyetin ilânı ile Bulgarlar, Osmanlı idaresinden ayrıldılar; bağımsızlıklarını ilân ettiler. Daha sonraları cereyan eden İtalya ve Balkan Savaşlariyle Trablusgarp ile bütün Rumeli topraklarımızı kaybettik.

İKİNCİ VİYANA KUŞATMASI :

Tarihimizin dönüm noktalarından biri de, Viyananın ikinci defa kuşatılmasıdır. Bu kuşatma, Sultan Dördüncü Mehmet (Avcı Mehmet) zamanına rastlar. Kuşatmayı yapan da Köprülü Mehmet Paşanın damadı, Sadrazam, Merzifonlu Kara Mustafa Paşadır.

Viyana şehri, Avusturya imparatorluğunun başkent'i idi. O zaman, Macaristanın bir kısmı Osmanlı sınırları içinde, bir kısmı da Avusturya idaresinde bulunuyordu. Bu sırada, Macar halkının bir kısmı Protestanlığı kabul etmişti. Avusturyanın da başında İmparator Leopold vardı. Leopold, Protestan Macarları ortadan kaldırmak fikrindeydi. Macarlar ise, din hürriyetine kavuşmak emelindeydiler. Ayrıca, Osmanlı idaresinden kurtulmak isteğinde olanlar da mevcuttu. Bunlardan ayrı olarak, Avusturya idaresinden kurtulmak ve Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bir kırallık halinde yönetilmeyi düşünen Macarlar bulunuyordu. Bilhassa, bu fikri güdenlerin başında, Orta Macaristanın hâkimi Emerick Tockoeli (İmre Tökeli) yer almıştı.

Âlâyiş ve servete düşkün olan Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, İmre Tökelinin fikrini benimsedi. Avusturyaya savaş açıldı. Büyük bir ordunun başında Macar ovalarına çıkan Merzifonlu, İmre Tökeli ile birleşti. 14 Temmuz 1683 tarihlerinde Viyanayı kuşattı. Kuşatma 2 ay sürdü. Ordumuzun, Viyana surları önünde görünmesi Avrupaya dehşet saldı. Avusturya İmparatoru, bir kısım halkla beraber şehirden kaçtı.

Avusturya askerlerinin mâneviyatları iyice bozulmuştu. Sıkı bir hücum Viyanayı düşürebilirdi. Fakat, Başkomutan Merzifonlu, bunu yapmadı. Şehrin yıkılmasına, yağma edilmesine rıza göstermedi. Viyananın kendiliğinden teslim olmasını bekledi. Kuşatma süresince Papa, Avusturyaya büyük para yardımlarında bulundu. Hıristiyan Avrupanın Avusturyaya yardımlarını sağladı.

Bu sırada Polonyalılar, Avusturya İmparatorluğu ile birleştiler. Viyananın imdadına koşan Polonya ordusuna, diğer milletlerin askerî birlikleri de katıldı. Büyük bir Haçlı ordusu, 3 koldan ilerledi. Yeniçerilerimiz kuşatmadan bıkmışlardı. Başlıyan soğuklar da onları yıldırmıştı. Savaşı unutmuşlar, elde ettikleri ganimetlerle geriye dönmek istiyorlardı. Erzakın azlığı onlara usanç vermişti. Ordumuzda disiplinsizlik son raddeye varmıştı. Hattâ, asker, Başkomutanın emirlerini bile dinlemiyordu. Nihayet, Haçlı ordusu ile 12 Eylül 1683 te savaşa tutuşuldu. Bu savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Askerlerimiz bozgun halinde Belgrada doğru çekilmeye başladı. Merzifonlu şaşırmıştı. Kendisine fikir beyan eden Budin Beylerbeyi İbrahim Paşayı astırdı.

Tarihimizde, «Gerileme Devri» ni açan bu bozgunun asıl müsebbibi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa da ölümden kurtulamadı. Padişah, Avcı Mehmedin emriyle Belgradda idam edildi (1683).

İKLİM :

Bir memleketin yıllık yağış durumu, ısı ortamı, hâkim rüzgârlarının esiş vaziyetlerini belirten tabiat olaylarına kısaca «İklim» adı verilir. Akdeniz iklimi, Atlas Okyanusu iklimi, kara iklimi gibi...

Medeniyetin, insan, hayvan ve bitki topluluklarının iklimle çok yakın ilgisi vardır.

Dikkat edersek, medeniyet daima ılıman iklim kuşağı bölgelerinde gelişmiştir. Ekvatorun bunaltıcı sıcaklariyle kutupla-

Kahramanlık hikâyesi:

FEDAKÂR CİN

Cin, uzun bacaklı bir köpekti. Beli de incecikti. Muhabere taburu subayları, erleri onun en yakın arkadaşıydılar. «Cin!» diye çağırılınca kulaklarını diker; munis bir havlayışla cevap verirdi. Kendisine belletilen bütün hareketleri kolaylıkla yapardı.

Bir geceydi. Soğuk rüzgârların savurduğu karlar, siperlerin önüne yığılmıştı. İn, cin yoktu. Ahmet gerindi. Gocuğuna sarındı. Kuytu bir yer aradı. Silâhını kucakladı. «Şöyle bir kestireyim. Nasıl olsa düşmandan eser yok» dedi. Siperin rüzgârsız bir yerine kıvrıldı; kaldı.

Biraz sonra, karların üzerinde hayaletler belirmişti. Bunlar, kâh sürünüyorlar; kâh koşuyorlardı. Belki de sipere gireceklerdi. Ürkek ürkek koşmalardan, bu niyetleri kolayca seziliyordu.

Cin, yabancı kokusu almış olacak ki, sıçradı. Bir hamlede tel örgüleri aştı. Sonra döndü. Nöbetçinin yanına geldi. Havladı. Bağırdı. Uludu. Ayaklariyle tepindi Fakat Ahmedi uyandıramadı. Karşıdan koşuşanlar da, artık iyice yaklaşmışlardı. Nerdeyse sipere gireceklerdi. Cin deliye dönmüştü. Tekrar nöbetçiye yanaştı. Sivri dişlerini Ahmedin kabasına geçirdi. Birden gözlerini açan Ahmet homurdandı «Hay aksi köpek hay! Beni mi yiyeceksin?» dedi. Namluyu çevirerek tetiğe dokundu. Rüzgârın uğultusuna karışan silâh sesi, karlı bayırlarda yankılar yaptı. Köpek sustu. Şimdi Ahmet, acı acı bağırmıya başlamıştı. Bu gürültü ile uyanan erler fırladılar. Yaklaşan tehlikeyi vaktinde önlediler. Basılma felâketinden kurtuldular.

Tarihten fıkralar:

FATİH SULTAN MEHMED'İN KARDEŞLİĞİ

Fatih Sultan Mehmet'in huzuruna bir gün bir derviş girdi ve İstanbulu Türklere kazandırmış olan bu eşsiz kahramanın

servetinin yarısını istedi. Bu teklif karşısında bir an tereddüt geçiren Fatih sordu :

— Neden servetimi seninle paylaşacağım?

— Kardeşiz de ondan...

— Kardeş miyiz?.. Hayret... Peki kardeşliğimiz nereden geliyor?

— İkimiz de Hazreti Âdemin çocukları değil miyiz?

Fatih dervişin bu cevabı karşısında gülmeye başladı ve bir kese altını bu muzip adama uzatırken kulağına şu sözleri fısıldadı :

— Keseyi koynuna sok ve çabuk buradan uzaklaş... Başka kardeşlerimiz duymasın. Korkarım sonra hissene bu kadar da düşmez.

Ata Söz leri

Atın kulağını kesin, yine attır, domuzun kuyruğunu kesin, gene domuzdur.

⁂

Alçak eşeği tımar etmek kolaydır.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

HAFTALIK MECMUA

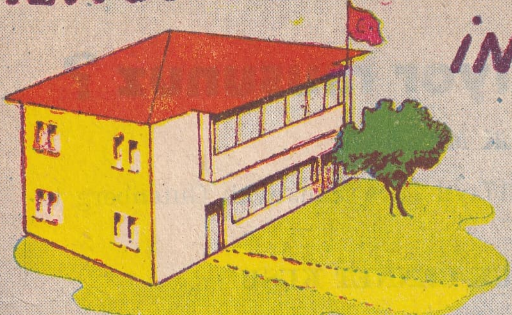
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik Sekreter: **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ**

Basıldığı yer: **EGE Matbaası** — İstanbul

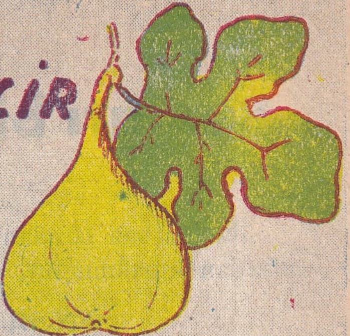
Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

15 Kasım 1958 Cumartesi — Sayı: 36 - Fiyatı 40 Kuruş

İLKOKUL

İNCİR

2
İKİ

AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
İ-1

İPEK
BÖCEĞİ

İRANLILAR

Bunları biliyor musunuz ?

ILK MATBAA

İlk matbaa bundan 517 yıl önce Almanyalı Gutenberg tarafından kurulmuştur.

EN BÜYÜK CENNET KUŞU

En büyük Cennet kuşu Yeni Ginede bulunur. Fakat karga cinsindendir.

AMERİKA'YA YAKLAŞAN ADA

Grönland adasının senede 32 metre Amerika'ya yaklaştığı tesbit edilmiştir.

ÖRÜMCEKLERDE GÖRÜŞ KABİLİYETİ

Örümcekler, sekiz tane gözleri olmasına rağmen, bir şeyi ancak 20 santim uzaktan görebilirler.

AĞ ÖREN ÖRÜMCEKLER

Bütün örümcekler ağ örmez. Hepsi iplik çıkarır, fakat ağ örenler ancak bir cinstir.

AKDOĞANIN GÖRME YETERLİĞİ

Kuşlar bizden çok daha uzakları görürler. Meselâ, Akdoğan bir buçuk kilometre ötesini görebilir.

PUSULA

Gemiciler için çok önemli olan pusula onuncu yüzyılda Çinliler tarafından bilinmekteydi. Yön tayinine yarayan bu âlet zamanla geliştirilmiştir.

SAĞIR - DİLSİZLERİ DENİZ TUTMAZ

Sağır - dilsizler deniz tutması nedir, bilmezler.

rın öldürücü soğuklarında, medeniyet eserlerine pek rastlıyamayız. Ekvator hayvanı ile kutup hayvanı arasındaki ayrıntılar da büyüktür. Bu karşılaştırmayı, bitki topluluklarında yaparsak büyük farklara tesadüf ederiz. İklimin hayat ve yaşayışımız üzerindeki etkisi sonsuzdur. Genel olarak deniz iklimi ılık ve nemli olur. Kara iklimi nisbeten sert ve kurudur.

İL (Bak: Vilâyet):

İLÂÇ :

Hastalığı tedavi etmek, hastalık mikroplarını kırmak ve hastalanan vücudu kuvvetlendirmek için doktor reçetesiyle eczaneden alınan maddelere «İlâç» adı verilir. İlâçların çoğu bitki kök ve yapraklarından yapılır. Kimyasal formüllerle lâboratuvarlarda yapılan ilâçlar da vardır. İlâçlar sindirim organları yoluyla; damara, adaleye, deri altına zerkedilmek suretiyle veya merhem gibi yaraya sürülerek kullanılır. Lezzeti ağır, kokusu fena olan ilâçlar kapsüller içine konularak içilir.

İlâçları doktor verir. Onun tarifine göre de kullanmak lâzımdır. Doktorun yazdığı reçeteye bakarak ilâçları hazırlayan da eczacıdır.

Vücut sağlığımızı ilâçlarla garanti etmek doğru olmaz. İlâç almazdan önce hastalanmamaya bakmalıyız. Sağlık kurallarına dikkat etmeliyiz Vücudumuzu hastalıklara karşı korumalı ve dayanıklı tutmalıyız. Sağlam ve bakımlı vücut hastalıklara karşı kolayca korunur.

Fazla ilâç kullananların vücudunda, ilâca karşı olan hassasiyet azalır. Böylelikle de ilâcın tesiri görülmez olur.

İLÂM :

Mahkemelerde hâkimin verdiği kararın yazılı olduğu kâğıda ilâm denir.

İLCE (Bak: Kaza) :

İLETKİ (KULLANILMASI) :

İletki, geometride kullanılan, üzeri derecelenmiş, yarım

daire şeklinde bir gereçtir.

Bu gereçle açılar ölçülür ve istenen derecede çeşitli açılar çizilir.

İletki, madenden, tenekeden ve mikadan yapılır. Ansiklopedi kapağındaki şekli incelerseniz, iletkinin çapından kesilmiş bir yarım daireden farksız olduğunu görürsünüz. İletkinin (Minkalenin) tabanı düzdür. Tabanın tam ortasında bir işaret bulunur. Taban karşısındaki yarım daire üzerinde de açıları değerlendiren dereceler vardır. Dereceler, iki taraflı olarak (0°) sıfır dereceden (180°) yüz seksen dereceye kadar işaretlenmiştir. (90°) doksanıncı derece, taban orta noktasının tam karşısına düşer.

İLETKİ İLE İSTENİLEN DERECEDE AÇILARI ÇİZMEK :

Genişlik derecesini ölçmek istediğimiz bir açının alt kenarına, iletkinin tabanını çakıştırırız. Yani, açı kenarı ile iletkinin alt kenarını ayni doğrultuya getiririz. Bu doğrultuyu bozmamak şartiyle, iletki tabanının orta noktasını açının köşe noktasına yerleştiririz. Açının üst kenarına rastlıyan dereceyi iletki üzerinden okuruz.

İstediğimiz bir açıyı çizmek için de, iletkiyi, kâğıt üzerine koyarız. Kalemimizi iletki tabanına değdirerek düz bir çizgi çizeriz. Bu çizgi üzerinde, taban orta noktasını işaretleriz. Meselâ, (40°) kırk derecelik bir açı çizeceksek (40) sayısının olduğu yerden kâğıda bir işaret koyarız. Bu noktadan, taban çizgisinin ortasına, demin işaretlediğimiz yere düz bir hat çekeriz. Böylece istediğimiz açı çizilmiş olur.

İLHANLI DEVLETİ :

Türk - Moğol İmparatorluğunun kurucusu Cengiz, ölümünden önce devleti çocukları arasında taksim etmişti. İşte, İlhanlılar Devleti, Cengizin torunları tarafından İran toprakları üzerinde kurulmuş bir İmparatorluktu. Bu devletin kurucusu «Hülâgû» dur.

Hülâgü devlet sınırlarını genişletmişti (1256). Fakat, bu ünlü Hakan 1265 te öldü. Yerine oğlu **Abaka** geçti. Cengız yasasını aynen tatbik etti. Akrabalarından Borak ile Berke Hanların saldırmalarını önledi. Mısırda, Türk kölemenlerle yaptığı savaşlarda başarı kazanamadı. 1282 de öldü. Devletin başına kardeşi **Tagudan** İlhan seçildi. Tagudan önceleri Hıristiyandı. İlhan olduktan sonra Müslüman oldu. Bu suretle de Sultan Ahmet adını aldı. Bir müddet sonra öldürüldü. Yerine geçen **Argun**, memlekete faydalı olamadı.

Sonradan devletin başına **Gayhatu, Baydu, Ulcaytu, Ebu Sait, Tuga Timur** ve **Süleyman** adlarında İlhanlar geçti. Nihayet, İlhanlılar 1384 yılında Timur orduları tarafından ortadan silindiler. Devletin başlarına «**İlhan**», İlhanların karılarına da «**Hatun**» denilirdi.

İlhanlıların bayrakları beyazdı. En büyük tarihî hizmetleri, İranda İslâm dinini yaymaları olmuştur.

İLİÇ (ILIÇ) :

Erzincan vilâyetine bağlı bir kazadır. Alanı 1271 kilometrekaredir. Nüfusu, köyleriyle birlikte (1955 Genel Nüfus Sayımına göre) 18.244 kişidir. Kaza merkezi Sivas - Erzurum demiryolu üzerindedir. 894 nüfusludur. Karasu ırmağı vadisinde yer alır. Halk, tarım yapar, patates, eker. Meyvacılıkla uğramadde vardır ki, buna da ilik denir.

İLİK :

Kumaşların kenarlarına düğme geçirmek için bir yarık açılır. Bu yarığın kenarı dikilir. Böylece ilik açılmış olur.

Ayrıca kemiklerin içini dolduran yumuşak ve yağlı bir madde vardır ki, buna da ilik denir.

İLKBAHAR :

Mart, Nisan ve Mayıs aylarını içine alan mevsime ilkbahar denir. Asıl ilkbahar 21 Marttan 22 Hazirana kadar sürer.

İLK İNSANLARIN YAŞAYIŞI :

İlk insanlar vahşi idiler. Maymun gibi çeviktiler. Mağaralarda, ağaç kovuklarında yaşarlar, ne bulurlarsa yerler, hayvan postlarına sarınarak gezerlerdi. Kuşları ve küçük hayvan-

ları avlayıp etlerini yerlerdi. Bunları bulamazlarsa et veya böcek yerlerdi. Lisanları yoktu. İşaretle ve birkaç basit kelimeyle konuşurlardı. Yüzlerce sene böyle yaşadılar. Sonra yavaş yavaş medenîleşmeğe başladılar.

İLK MEŞRUTİYET :

Tanzimat hareketinden memnun olmayan bazı aydın fikirli Türkler, memlekette Meşrutiyetin ilân edilmesini istiyorlardı. Bu aydınların başında, Mithat Paşa, Namık Kemal Bey, Ziya Paşa gibi değerli vatan evlâtları bulunuyordu.

Nihayet gerekli tedbirler alındı. Sultan Abdülâziz tahttan indirildi. Yerine, 5. Murat Padişah ilân edildi. 5. Murat, deliydi. Bu yüzden, 3 ay kadar Padişahlıkta bulundu. Ondan sonra, 2. Abdülhamit tahta çıkarıldı. 2. Abdülhamit, tahta çıkmazdan önce, Mithat Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi hürriyetseverlere, Meşrutiyeti ilân edeceğine dair söz vermişti. Padişah olunca, «Kanunu Esasî» hazırlandı. 1876 da, ilk Meşrutiyet ilân olundu. Mebuslar seçildi. Ama, müstebit ruhlu Padişah, Meclisi Mebusanı kapatmak için fırsat gözlüyordu. Mithat Paşayı sınır dışına çıkarttı. Namık Kemal gibi hürriyet kahramanlarını sürdürdü. 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşını bahane ederek memleketi, 33 yıl keyfine göre yönetti.

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ :

Müslüman dinini kabul eden ilk Orta Asya Türk devletleri Samanoğulları Devleti, Karahanlılar ve Gaznelilerdir. Bunlar hakkında gerekli malûmatı Ansiklopedimizin ilgili bölümlerinde bulabilirsiniz.

İLKOKUL :

Bizde, okul öğretiminin (1. sınıftan, 5. sınıfa kadar olmak üzere) ilk 5 senelik dönemine, «İlkokul» adı verilir. Türkiyede, ilk tahsil mecburîdir. Bütün ilkokullarımız (Özel okullar ve yatılılar hariç) parasızdır. 7 yaşını bitiren yavrularımız bulundukları semtin ilkokullarına yazılırlar. Tabiî bunların, ruhça ve zekâca hasta olmamaları icabeder. İşitme ve görme duyu organlarının tam olmaları gerekir. İlkokulu başarı ile bitiren çocuklar, kısmen ansiklopedik bilgiye sahip, iyi birer va-

tandaş olmuş sayılırlar. İlkokulların, iki ana görevi vardır. Bunlardan biri, çocuklarımızı cemiyetin ve devletin istediği şekilde eğitmek; diğeri de bilgi ve maharet kazandırmaktır. İlkokullarımızdaki eğitim metodları pedagojik esaslara dayanır.

Çocuklar, bu şefkat ve eğitim yuvalarında, sevgili öğretmenlerinin nezareti altında okumayı, yazmayı bellerler. Matematiğin ilkel kısımlarını öğrenirler. İçinde yaşadıkları muhiti, cemiyeti, tabiatı kavrarlar. Tarih - Coğrafya - Yurttaşlık Bilgisi olayları hakkında bilgi edinirler. Ev geçimi, ev idaresi ile ilgili iyi alışkanlıklar kazanırlar. Resim - İş, Yazı, Müzik maharetlerini geliştirirler. Genel olarak her bakımdan hayat için, cemiyet için ve yarınki aile kurağı için hazırlanmış olurlar.

İlkokul, tahsilin temel taşını teşkil eder. Osmanlı devleti zamanında, ilmî düşünceden uzak, pedagojik formasyondan mahrum olan ilkmekteplerde, bahusus mahalle mekteplerinde ilim derslerinden ziyade, dinî bilgilere yer verilirdi. Dayak, sopa ve falaka başlıca terbiye vasıtası idi. Hattâ, «Hocanın vurduğu yerde gül biter» gibi, hiç te doğru olmıyan bir ifade ile o zamanın terbiye anlayışı belirtilirdi. Bugünün okulu, demokrat cemiyetimizin küçük bir örneğidir. Orada, öğretmen ve çocuklar, saygı ve karşılıklı sevgi esasına göre kendi kendilerini idare ve çalışarak, anlayarak, deney yaparak bilgiler edinme esasına göre yetiştirilirler.

İLK ÖĞRETİM :

Beş yıllık ilkokul devresine İlk Öğretim denir.

İLK TEDBİRLER (BİR YERİMİZ KESİLİNCE VE YANINCA; ARI, YILAN VEYA AKREP SOKUNCA ALINACAK İLK TEDBİRLER - KIRIK, ÇIKIK VE İNCİNME GİBİ VAKALARDA ALINACAK İLK TEDBİRLER) :

Her gün, okula gidip geliyoruz. Bahçede koşuyoruz, oynuyoruz, eğleniyoruz. Günün bu hareketli olayları içinde, düşmemiz ve dolayısiyle yaralanmamız her an mümkündür.

Şimdi, her hangi bir kazaya maruz kaldığımız zaman, baş vuracağımız ilk tedbirlerin neler olduğunu inceleyelim:

Kırıklarda yapılacak işler :

Kemik kırılmasında alınacak ilk tedbir, kemiği kırılan or-

ganı hareketten alıkoymaktır. Kol veya bacak kemiği kırılmışsa, kırılan yeri iki düz tahta parçası arasına koymalı, sonra da güzelce sarmalıdır. Vakit kaybetmeden de, hemen doktora başvurmalıdır.

Eğer, eklem çıkmışsa, doktor gelinceye kadar soğuk su ile pansıman yapmalıdır. Doktor, çıkan kemiği yerleştirir.

İncinme ve burkulmalarda sıcak veya soğuk su ile pansıman yapılır. Haşlanmış hatmi veya papatya çiçekleri incinen, burkulan yere sarılırsa faydalı olur.

İncinen veya burkulan organı istirahat halinde bulundurmak ta, yerinde bir harekettir. İncinen yerde şişlik belirip sancılar baş gösterirse doktora gidilir.

Sıyrıklarda, kesiklerde, yaralanmalarda tentürdiyot sürmeyi ihmal etmemelidir. Bunun için de önce, yara oksijenli su ile iyice yıkanır, tentürdiyotlanır; gazlı bezle sıkılır. Yaranın kanı akmamışsa akıtılır. Böylelikle, yara üzerindeki mikroplar dışarı atılmış olur. Yaradan çok kan geliyorsa, doktora başvurulur.

Toprak ve gübreli yerlerde yaralanmalar, ekseriya tetanos hastalığına sebebiyet verir. Bunun için, bu gibi yaralanmalarda tetanos serumu yaptırmak, en akıllıca bir tedbirdir. Yarayı pansuman edenin elleri gayet temiz olmalıdır. Ellerimizi sabunladıktan sonra alkolle veya ispirto ile de iyice yıkamalıyız. Ancak, bundan sonra yarayı temizlemeliyiz. Zehirlenmelerde, boğulmalarda hastaya sun'î teneffüs yaptırılmalıdır.

İLK YARDIM **(Bak: İlk Tedbirler)** **:**

İLTİHAP :

Vücuda giren mikroplar deri, diş v.s. de cerahatlı yangılar yaparlar. İltihabı geçirmek için, vücudun kanı cerahatli yere hücum eder. Bu yüzden iltihap olan yerde ateş ve kızartı vardır. Bir şey değerse acı duyulur. Çıban bir iltihap örneğidir.

İMBAT :

Bilhassa akşam üzerleri, daha çok denizli yerlerde serince rüzgârlar eser. Bunlara İmbat denir. İmbat rüzgârları batı, gü-

neybatı veya deniz yönünden eserler.

İMECE :

Köylülerin hep beraber çalışıp köyün işlerini yapmalarına «İmece» denir. Köylüler bütün köy işlerini kendileri yaparlar. Camilerini, okullarını, çeşmelerini tamir ederler, yollarını yaparlar. Bu işleri bir sıraya ve düzene koyan, köyün muhtarı ve ihtiyar heyetidir. Kararlaştırılan günde köylüler muhtarla beraber toplanarak kararlaştırılan işi yaparlar.

İMLÂ :

İmlâ, Türkçe ders grupları içinde, önemli bir yer tutar. İmlâ, kelimeleri olduğu gibi, doğru, yanlışsız yazmak demektir.

Bunun için de, kelimeleri doğru söylemelidir.

Millî varlığımızın temelini teşkil eden dilimizdir. Dilimizin en güzel örneklerini öğrenmek, bu suretle de Türkçeyi başkalarına sevdirmek bizler için vazifedir.

Eğer kendi dilimizi doğru bir şekilde öğrenemezsek kendimize kötülük yapmış olmaz mıyız?

Türkçeyi en iyi bir şekilde öğrenmek ve konuşulduğu gibi yazmak, çalışmakla elde edilir. Yeter ki biraz dikkatli ve istekli olalım.

İMLÂ KILAVUZU (Bak: İmlâ Lûgati) :

İMLÂ KURALLARI (BAŞLICA İMLÂ KURALLARI) :

Dilimizi doğru yazmak için, imlâ kurallarını iyice bellemek lâzımdır.

Başlıca imlâ kuralları şunlardır:

1 — Türkçede kelimelerin yazılışları söylenişlerine uygundur. Bu sebeple **kelimeler, söylendikleri gibi yazılmalıdırlar.**

2 — Türkçe kelimelerin sonlarında b - c - d - g harfleri bulunmaz. Dolab denmez, dolap denir; agac denmez, ağaç denir; kanad denmez, kanat denir; ayag denmez, ayak denir. Böylelikle, Türkçe, kelimelerin sonunda (b - c - d - g) harflerinin yerine (p - ç - t - k) harfleri kullanılır.

Yalnız, ad (isim), od (ateş), hac (Kâbeyi ziyaret), kalb (yürek) gibi sayılı birkaç kelime bu kuralın dışında kalır. Bunla-

rın sonunda her zaman (b - c - d) harfleri bulunur.

3 — (k - g - l) harfleri, öztürkçe kelime'erde, kalın sesli harflerin yanında kalın; ince sesli harflerin yanında ince okunur. Kalın, kedi, engin, dalgın, elek, yalak gibi.

Fakat, yabancı dillerden gelme kelimelerde, bu harflerin, kalın seslilerin önünde ince okundukları da olur. Böyle hallerde, bu harflerden sonra gelen sesli harfin üstüne bir (ˆ) düzeltme işareti koymak gerekir. Kâğıt, kâtip, Kâmil, Agâh, imlâ, lâle gibi.

Bu işaret anlamca birbirinden ayırt edilmek, yahut bazı hecelerdeki sesli harflerin uzatılarak söylendiği belli edilmek istenilen kelimelerde de kullanılır. Adet (sayı), âdet (huy), mâna, dâva gibi.

4 — Yazıda satır sonuna sığmayan kelimeler harflerden değil, hecelerden bölünür.

5 — Yumuşak ge (ğ) hiçbir zaman kelime başında bulunmaz.

6 — Cümlelerin sonunda nokta (.), ünlem (!), soru (?) işaretleri bulunur. Bu işaretlerden sonra yeni cümleye daima büyük harfle başlanır.

7 — Cümle içinde, saygı ifade eden kelimeler büyük harfle başlayabilir. «Bu satırları, asîl Şahsınıza bir saygı nişanesi olarak yazıyorum.» cümlesi içindeki -Şahsınıza- kelimesi özel isim olmadığı halde, karşımızdakine olan saygımızı belirtmek için büyük harfle başlamıştır.

8 — Özel isimler tek olsun, veya birçok kelimelerden meydana gelmiş bulunsun, daima büyük harflerle başlarlar. Baş Vekâlet, Ankara Valiliği, Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi. Bu kelimeler kısaltılıp ta, harflerle gösterilmek istenildiği zaman da, bu harfler daima majüskül yani büyük harf olur.

9 — Kelime sonlarında bulunan (p - ç - t - k) harflerinden sonra sesli harf gelirse bunlar (b - c - d - ğ) şekillerine girerler.

10 — Soru ekleri daima kelimeden ayrı yazılır. Geldin mi? Sinemaya gidelim mi? gibi...

İMLÂ LÛGATİ :

İmlâ lûgati, Türkçe kelimelerin doğru yazılışlarını gösteren bir kitaptır.

İMRANLI (Eski adı: UMRANİYE) :

Orta Anadoludadır. Sivas vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 2.540 nüfusludur. Köyleriyle beraber bütün kazanın nüfusu 29,213 kişidir. İmranlının etrafı dağlarla, yaylârla kaplıdır. Kızılırmak, yakınından çıkar. Ahalisi tahıl tarımı yapar, koyun besler.

İMROZ :

Çanakkale Boğazı önünde bir adamızdır. İmroz, 279 kilometrekare genişliğindedir. Çanakkale Vilâyetine bağlı bir kazadır. Boğazdan uzaklığı 20 kilometre kadardır. Bütün kazanın nüfusu 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 6.243 kişi olup kaza merkezi 1967 nüfus'udur. Adada, İmroz kasabasından başka 5 köy daha vardır. Kasaba, adanın doğusuna düşer. İskelesi, 5 km. ötede Kaleköydür. Ada, engebelerle doludur. Adada zeytinlikler boldur. Zengin bağlar vardır. Tarım yapılır. Koyun, keçi de çok beslenir.

İNCESU :

İç Anadoludadır. Kayseri Vilâyetine bağlı bir kazadır. Yanından Kayseri - Ulukışla demiryolu geçer. Kayseriye ve Ürgübe şose uzanır. Halk tarım yapar, hayvan besler, bağcılıkla uğraşır. Peynircilik de ileridir. Kasabanın doğusunda, Erciyas kitleleri yükselir. İncesunun köyleriyle birlikte bütün nüfusu, 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 16,750 kişidir. Kaza merkezinde ise 5,605 kişi yaşar.

İNCİ :

İnci, parlak renkli istiridyelerin içinden çıkan donuk beyaz renkli bir tanedir. İncileri istiridyeler yapar. İstiridyenin

içine giren kum veya herhangi yabancı bir maddenin etrafını, istiridye örer; kabuklaştırır. Böylece inci teşekkül etmiş olur. Kıymetli inciler 15 ilâ 45 metre derinliğindeki sıcak denizlerdeki istiridyelerde bulunur. Midyenin kabuğu aralanarak içine bırakılan bir kum taneciği; bir zaman sonra inci halini alır. Buna, sun'î inci elde etme usulü denir. Dünyanın en verimli inci tarlaları (İnci elde etmek için istiridyelerin çıkarıldığı denizler) Basra körfezi, Bahreyn adaları ve Hindistan sahillerindedir. İstiridyeleri yerli dalgıçlar su altından toplarlar. Bu istiridyeler röntgen muayenesinden geçirilir. İçinde inci olanların kabukları açılır; olmıyanlar tekrar sulara bırakılır. İnci, çok eski çağlardanberi süs eşyası olarak kullanılır.

İNCİL :

İncil, Hıristiyanlık din'nin kutsal kitabıdır. İki kısımdan ibarettir. Bu kısımlardan biri **Eski Vasiyetname**'dir. Diğeri de **Yeni Vasiyetname**'dir.

İncilin ilk asılları bulunamamıştır. Yunanca ve aramî dili ile yazılmıştır. İncilin Lâtince tercümesi 382 de başlamış, yıllar sonra bitmiştir. Katolik kilisesi 1546 da yayınladığı bir emirle İncilin Lâtince yazılmasını makbul ilân etmiştir. Hıristiyanlık dininde Reform inkılâbını yapan Marten Luther, İncili 1521 ilâ 1534 yılları arasında Almancaya çevirmiştir. Sonraları bu kitap, çeşitli dillere tercüme edilmiştir. İncilin bugün 835 dile çevrildiği söylenmektedir.

İNCİR :

Akdeniz ile Ege bölgesinde bol yetişen tatlı bir meyvadır. Şekli, armut biçimine benzer. Rengi yeşildir; kısmen sarıya çalar. İçinde, ince çekirdekleri bulunur. İncir ağacının yaprakları geniştir, yayvandır, serttir. İncir çiçeklerinin tozlaşmasını «İncir sineği» yapar. İncir yaş yemişlerindendir. Şekerli olan bu meyva çok besleyicidir. Tazesi yendiği gibi, kurusu da mak-

buldür.

Yurdumuzun Aydın bölgesinde yetiştirilen incirleri dünyaca meşhurdur.

İNDEKS :

Kitap sonunda, kitaptaki konuları sırayla gösteren listeye «İndeks» adı verilir.

İNDİFA :

Yanardağların ateş, lâv ve volkan külü püskürmelerine indifa denir. İtalyanın Sicilya Adasındaki Etna Yanardağı daima indifa halindedir.

İNEBOLU :

İnebolu, Karadeniz kıyısındadır. Kastamonu Vilâyetine bağlıdır. Kastamonu ile İnebolu arasında 90 km.lik bir yol uzanır. İnebolu kasabası, civarında uzanan geniş bir bölgenin iskelesidir. 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 5602 nüfusludur.. Buradan gemilere, bölgenin ürünleri yüklenir. Alanı 319 kilometrekaredir. Köyleriyle birlikte bütün kazada 35,814 nüfus yaşar.

İNEGÖL :

İnegöl kazası, Marmara bölgesinin Anadolu yakasındadır. Kendi adını taşıyan bir ova üzerinde bulunur. Bursa Vilâyetine bağlıdır. Merkez nüfusu 1955 Genel Nüfus Sayımına göre 19.262 kişidir. Alanı 955 kilometrekaredir. Köyleriyle birlikte bütün kazanın nüfusu 66.360 kişidir. İnegöl çevresinde tahıl, tütün, patates, sebze ekilir. Dağlardaki ormanlarından kereste elde edilir. Şehrin güney doğusunda «Oylat» kaplıcaları yer alır. Bilhassa «Çitli» maden suyu meşhurdur. Şirin İnegöl, Bursanın 45 km. uzağındadır.

İNEK :

İnek, hayvanlardan sığır cinsinin dişisine verilen bir isimdir. Kocabaş hayvanlardandır. 4 ayaklıdır. Sütünden, derisin-

den, kemik ve boynuzlarından, etinden, fışkısından faydalar sağlanır. Araba çektirmek, harman dövdürmek, çift sürdürmek gibi işlerde gücünden de istifade edilir. Sütünden yoğurt yapılır, yağ çıkartılır, kaymak elde edilir. Peynir imal edilir. İneğin, bir yılı geçmiyen yavrusuna «Buzağı» denir. Bunun daha büyüğü «Dana» adını alır. Kışın sıcak ahırlarda arpa, burçak, kepek, küspe gibi besinlerle beslenir. Yazın otlaklarda, çayırlarda dolaştırılır. İneklerin türlü cinsleri vardır. Bazı iyi cins inekler günde 50 - 60 kg. süt verirler.

İnekler sürü halinde beslenirler, tek olarak da bakılırlar. Yalnız ineklerde, verem hastalığı kolayca yayılır. Bu sebeple ineklerin sağlığına dikkat etmemiz gerekir.

İNFİLÂK :

Her hangi bir patlayıcı maddenin büyük bir gürültü çıkararak patlamasına infilâk denir. Dinamit infilâkı gibi...

İNGİLTERE :

İngiltere, Avrupa devletlerindendir. Avrupanın batı kuzeyinde yer alır. İrili ufaklı pek çok ada üzerinde kurulmuştur. Bu adaların en büyüğü Büyük Britanya ile İrlândadır. Yalnız İrlândanın güney ve batısını kaplayan büyük bir kısmında serbest **İrlânda Cumhuriyeti** uzanır. İngilterenin doğusunu Kuzey denizi, batısını İrlânda denizi, güneyini de Manş denizi çevirir. Manş denizinin doğusunda Büyük Britanya ile Fransa arasında Dover (Padökale) Boğazı vardır.

İngiltere, dünya üzerinde yaygın bir yer kaplayan Büyük Britanya İmparatorluğunun anavatanıdır. Alanı 242.600 kilometrekaredir. Nüfusu, en son 1956 Haziranı rakamlarına nazaran 51,209,000 kişidir. Nüfus sıklığı itibariyle, dünyanın en kalabalık yerlerinden birini teşkil eder. Kilometrekareye düşen insan sayısı 196 dır. Asıl İngilterede bu sayı 287 ye yaklaşır. İngilterenin başşehri, dünyanın ikinci kalabalık şehri olan Londra (London) dır. Londranın nüfusu 8.346.137 kişidir.

Tabiat :

Büyük Britanya, kuzey ucundan güney kıyısına kadar bin (1000) km. uzunluğundadır. Kıyıları çok girintili çıkıntılıdır.

Bilhassa batı sahilleri bir dantelâ gibi işlenmiştir. Bu kıyılarda emin körfezler, güzel limanlar, şirin koylar sıralanır. Adanın güneyinde bulunan en geniş yerinin boyu 500 (Beşyüz) km.ye yaklaşır. Büyük Britanyanın kuzeyi dağlıktır. Buraya İskoçya adı verilir. Asıl İngiltere, adanın güneydoğusuna düşer. İskoçyanın kuzey açıklarında Orkney ve Shetland takım adaları sıralanır. Batısında da, Hebrides adaları serpilidir. İrlânda denizinde Man adası, İrlânda adasının kuzey parçası, Manş denizinde Guernsey, Jersey ve Alderney adlarını taşıyan adalar hep Birleşik Krallık sınırları içinde kalır.

İngiltere, yer altı kaynakları bakımından da hayli zengindir. Demir ve kömür madenleri verimlidir. Büyük Britanya üzerindeki nehirler kısadır. Bu kısalık, adanın geniş olmamasından ileri gelir. En büyük akar sular Thames, Severn, Trent ve Tweed nehirleridir. İklim ılımandır. Çok nemlidir. Yağmur bol yağar. Etraf sislerle kaplıdır. Ormanları azdır. Çayırları geniştir.

Halk :

Halkın büyük bir kısmı İngilizdir. Galliler ve İskoçyalılar Kelt ırkındandırlar. Ama, tamamen İngilizleşmiş sayılırlar. İngilizlerin çoğu Hıristiyan dininin protestan mezhebindendir. İskoçyalıların yüzde 12 si, kuzey İrlândalıların yüzde 33 ü katoliktir. Memlekette tarım geniş çiftliklerde yapılır. Tarımla uğraşanlar, genel nüfusun yüzde 7 sini teşkil eder. Geri kalan halk endüstri ile uğraşır; maden ocaklarında çalışır; gemicilik yapar.

Ekonomi :

Toprak ürünlerinden buğday, yulaf, arpa, yemlik ot, pancar ve şerbetçi otu elde edilir. İngilterenin dağlık bölgelerinde, İskoçyada koyun beslenir. Diğer bölgelerde iyi cins atlar, domuz ve sığırlar üretilir. Balıkçılık da çok ileridir.

İngiltere endüstrisi dünyanın en ileri durumunda sayılır. Her türlü makine ve eşya yapılır. Tepkili uçaklardan atom'a

kadar sanayiin her şubesinde en gelişmiş makineler imal edilir. Dokuma endüstrisi de hayli mütekâmildir.

Ticaret bakımından İngiltere, dünyanın en ileri devletlerinden biri sayılır. Sömürgelerinden, dominyonlarından ve diğer ülkelerden daha çok ham madde alır. Dışarıya yapılmış eşya ve makinalar satar.

Ticaret filosu çok geniştir. Dünyanın bir çok yerlerinde iş gören İngiliz sermayesi, İngiltereye geniş kazançlar sağlar.

Demiryollarının uzunluğu 32 bin km. yi geçer. 300 bin kilometre uzunluğa yaklaşan düzgün otomobil yolları vardır.

Hava ve deniz yolları itibariyle de, İngiltere aşağı yukarı bütün memleketlere bağlıdır. Londra, Southampton ve Liverpool limanları, en modern limanlarıdır.

Hükûmet şekli :

İngiltere, dünyanın en eski bir demokrasisidir. İngilterenin demokratik idaresi çok partili sisteme dayanır. Devletin yazılı bir anayasası yoktur. Halk muhafazakârdır, an'anecidir. Memleket meşrutiyetle yönetilir. Avam ve Lordlar Kamarası adlarını taşıyan 2 Meclisi vardır. Kral veya Kraliçe saltanat sürer. Hükûmeti kabine idare eder. Mebuslar genel seçimlerde her 5 yıl için seçilir.

İngiliz ölçüleri :

İngilterede uzunluk ölçüsü olarak «Yard» (0,914 metre) kullanılır. Sıvık ve kuru maddeler için de kullanılmakta olan ölçü «Gallone» (4,54 L.) dur. Ağırlık ölçüsü de «Pound» (453.6 g.) dır.

Dominyonlar ve Sömürgeler :

Dünyanın en geniş sömürge imparatorluğunu İngiltere kurmuştur. İngiltere, dünya nüfusunun da dörtte birine hükmeder. Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Pakistan, Güney Afrika Birliği ve Kanada başlıca dominyonlarıdır. Sömürgelerin çoğu Afrika, Asya ve Okyanusya kıtalarındadır. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı galiplerindendir. Fakat, her hususta üstünlüğü Amerika Birleşik Devletlerine kaptırmıştır. Bizim, Atlantik Paktı dostumuzdur. İngiltere ile alış verişimiz iyidir.

Her türlü makina, kumaş, elektrik malzemesi, ilâç alırız, buna karşılık ham madde, kuru meyva, maden, tütün, pamuk ve buğday satarız.

İNHİSAR (Bak: Tekel) :

İNKILÂPÇILIK :

İnkılâpçılık bizlere, Büyük Atatürk'ün yadigârıdır. Uzun yıllar cehalet ve taassubun pençesinde, her türlü ileri hamlelerden mahrum olan Türk Milleti, Büyük İstiklâl Savaşını kazandıktan sonra, modern bir topluluk manzarasına kavuşmuştu. Bu da, Cumhuriyet inkılâplarımızın, cemiyetimiz tarafından benimsenmesi sayesinde mümkün olmuştur.

Önce, inkılâp nedir, bunu inceliyelim.

İnkılâp, kötü eskiyi bırakıp iyi yeniyi kabul etmek demektir. İnkılâpçılık ta, Türk Milletini 20. yüzyıl medeniyetine ileten bütün yenilikleri kabullenmek, hem de kalben, severek, savunarak kabullenmek anlamını taşır.

Öyle ya, 29 Ekim 1923 te Cumhuriyetimiz ilân edilmişti. Millet, asırlarca devam eden Padişahlık rejimini yıkmıştı; devlet idarelerinin en iyisi olan Cumhuriyet sistemini kurmuştu. Yalnız, bu değişikliklerle birlikte, ruhlarımıza sinmiş olan geriliği de yırtıp atmak lâzımdı. Batılı uluslar, bu hareketleri bizden hayli önce yapmışlar ve medeniyet yolunda ilerlemişlerdi. Türk Milletinin yaşaması veya yıkılması medenî kavrayışın benimsenmesine bağlıydı. Osmanlı idaresinden Cumhuriyet idaresine geçmekle işler bitmiş sayılmazdı. Hurafelerle dolu olan ruhları aydınlığa ulaştırmak gerekirdi. Yani, bizler, din kitaplarının yanlış aksettirilen anlayışından sıyrılıp, kendimizi Batı medeniyetinin ışıklı yoluna uydurmak mecburiyetindeydik.

Fallardan medet uman, rüyalardan tâbirler çıkaran ve hayatını mukadderatın akışına terketmiş bir ruh hâletinden muhakkak silkinmek zorundaydık. Avrupa devletleri, Rönesans ve Reform hareketlerindenberi durmamışlardı. Hele, Fransız İhtilâlinden sonra yeni bir medeniyet yolunda hızla ilerliyor-

lardı. Biz ise, 16. yüzyıldaki büyük satvetimizi kaybetmiş; gerileye gerileye uçurumun kenarına gelmiştik. Zamanla yapılan Islahat, Tanzimat ve Meşrutiyet hareketleri de, gereken sonucu sağlayamamıştı.

Devrimci Atatürk, bütün bu noksanları etraflı olarak kavramıştı. Cemiyetimizin zayıf ve kuvvetli taraflarını iyice anlamıştı. Evvelâ dış düşmanlar yenildi. Vatanımız İstiklâle kavuştu. Sonra içte, geriliğe ve cehalete karşı savaş açıldı. İnkılâplar birer birer kabul edildi. Eski yazıyı attık, yeni ve kolay yazıyı öğrendik. Tekkeler, zaviyeler kapatıldı. Tarikatçılık lâğvedildi. Din ile dünya işleri birbirinden ayırt edildi; lâyiklik benimsendi. Giyimde, hukukta, kadın haklarında modern anlayışı ele aldık. Mahkeme usulleri, okul sistemleri değişti. Yılların örümceklediği kafalara medeniyet ışığı serpildi. İşlerimizi, hareketlerimizi, çalışmalarımızı ilim metodlarına uydurduk. Millî varlığımızın, muâsır medeniyet ufuklarına ulaşması için hamlelerimizi ayarladık 1923 yılından bu yana, yurdumuzda, maddî ve mânevî bir kalkınma görüldü. Böylece, medeniyet dünyasının sevgisini, saygısını kazandık. Haklarına hürmet edilir bir devlet olduk.

Bugünkü ileri durumumuzu, topyekûn inkılâpçılığımıza borçluyuz. Bu sebeple, Atatürk'ün yadigârı olan inkılâplarımızı canımız kadar değerli biliriz. İnkılâpları yıkmaya kastedenleri düşman telâkki ederiz.

Bugün, gencimizle, ihtiyarımızla inkılâpçı bir topluluğuz. Durmadan ilerliyoruz. Yeni hamleler yapıyoruz.

Medenî ve demokrat milletlerin ön safında, şanlı tarihimize lâyık olan şerefli yerimizi almış bulunuyoruz.

Anayasamızda belirtilen inkılâpçılık umdesi bütün Türkler tarafından benimsenmiş bir fikirdir. Sözlerimizi, Atatürk'ün şu vecizesiyle bitiriyoruz.

«Hayatta, en hakikî mürşit ilimdir.»

İNORGANİK :

Kimya biliminde (uzvî) olmıyan cisimlere inorganik cisimler denir. Çeşitli madenler, tuzlar gibi...

Tarihten Hikâyeler :

İNCİLİ ÇAVUŞUN CEVABI

İncili Çavuş hazır cevaplığı ile meşhurdur. Devrinin en nüktedan insanlarından biri olan İncili Çavuş günlerden bir gün saraya uğradığı zaman herkesi büyük bir telâş içinde buldu. Padişah kitap okuyacağı sırada gözlüğünü alnına kaldırmış ve onu orada unutmuştu.

Telâş içinde gözlüğünü arıyor, kimse de:

— Padişahım, gözlüğünüz alnınızda, demek cesaretini gösteremiyordu.

İncili Çavuş, can kurtaran gibi yetişmişti. Buna elbet bir çare bulacaktı.

— Siz meraklanmayın, ben şimdi işi hallederim, diyerek padişahın huzuruna girdi.

İnciliyi gören padişah hemen:

— İncili, etrafımı bir sürü beceriksiz insan sarmış, şu benim gözlüğümü buluversene... dedi.

İncili gayet samimî bir eda takınarak hemen şu cevabı verdi:

— Sultanım, bendeniz gözlüğünüzü arayıncaya kadar siz alnınızdaki gözlükle idare ediverin...

Sonra da oraya buraya bakınmaya başladı. Padişah, İncili'nin bu teklifine kahkaha ile güldü ve çok sevdiği nüktedan İnciliyi bir kaç kese altın ile mükâfatlandırdı.

Bunları biliyor musunuz ?

CİNS TAVUKLAR

Cins tavuklar, yılda ortalama 200 yumurta yumurtlayabilmektedir.

İLK KONSERVE

İlk konserve Napolyonun giriştiği savaşlar sırasında Fransızlar tarafından yapılmıştır.

Ata Sözleri

Alışın oğlu veriş.

★

Ahmak misafir ev sahibini ağırlar.

★

Âlet işler, el öğünür.

★

Ata oğlu, ataç doğar, oğul babaya çeker.

★

Deveciye komşu olan kapısını geniş tutar.

★

Gurbette övünmek hamamda türkü söylemiye benzer.

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik Sekreter : **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Caddesi, No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

23 NİSAN 1959, PERŞEMBE - SAYI: 37 - FİYATI 50 Kr.

İŞARET MEMURU
İNCİ
İPLİK
İĞNE
AKISAN
CEP ANSİKLOPEDİSİ
İ-2
İNEK
İSKOÇYALILAR

Bunları Biliyor musunuz?

ALBATROSLAR

Deniz kuşlarının en güzeli olarak tanınan Albatrosların iki kanadının uçları arası üç ilâ beş metreyi bulabilir. Bu kuşun maviliklerde süzülüşü seyrine doyum olmaz bir manzara teşkil eder.

★

WAGNER'İN ÇEKTİKLERİ

Gençliğinde çok fakir olan Wagner karısı ile çok günler ağzına koyacak tek lokma bulamamış, aç kalmıştı.

Ünlü besteleriyle şöhret kazandıktan sonra ise çok para kazandı. Hattâ operalarının oynanması için Almanya'da bir tiyatro bile yaptırdı.

★

ATLARIN YAŞI NASIL BULUNUR?

Dişlerindeki siyah çizgilerden atların yaşları tâyin edilebilmektedir.

★

TELGRAFI KİM BULDU?

Elektrikle işleyen ilk telgrafı İsviçreli bilgin Lesage yapmış, bunu sonra Samuel Mors alfabe sistemi ile kolay bir şekle sokmuştur.

★

GÜNEŞ IŞIĞI

Güneş ışığı dünyamıza 8 dakikada gelmektedir.

★

DÜNYANIN EN MEŞHUR HALISI

Dünyanın en meşhur halısı Londra müzesinde bulunmaktadır. İran'da 1540 yılında tamamlanan on buçuk metre boyundaki bu halıda yirmi dokuz milyon altı yüz bin düğüm vardır. Bizim paramızla da bir buçuk milyon lira değerindedir.

İNÖNÜ :

İnönü Ankara - İstanbul demiryolu üzerindedir. Eskişehir yakınındadır. Demiryolu üzerindeki İnönü istasyonundan 3 km. uzaktadır. İstasyonun güneyine düşer. Mağara (in) ile oyulmuş bir tepenin önünde kurulmuş bir kasabadır. Nüfusu 4 bini geçer. Bileciğin Bozöyük kazasına bağlı bir nahiyedir. Halkı tarımla uğraşır; hayvan besler. Şanlı İstiklâl Savaşımızın İnönü kasabası civarında cereyan eden savaşları, buraya zafer tarihimizin sinesinde şanlı bir yaprak kazandırmıştır. Her karış toprağı, mübarek şehit kanlariyle sulanmış olan İnönünde Birinci İnönü (9 ocak 1921) ve İkinci İnönü (30 mart 1921) zaferlerini kazanmıştık.

İNÖNÜ (İsmet):

İsmet İnönü 1884 de İzmirde doğdu. 1903'de İstanbul Harp Okulunu bitirdi. 1906 da Harp Akademisini tamamladı. Kurmay yüzbaşı oldu. Orduda vazife aldı. Görevi sebebiyle yurdun muhtelif bölgelerinde bulundu. 1915 te albaylığa yükseldi. Atatürkten sonra Anadoluya geçti. Kurtuluş Savaşında bilfiil vazife aldı. Bir ara Edirne mebusu seçildi. Erkânı Harbiyei Umumî Riyasetinde bulundu. Batı Cephesi Komutanı oldu. 27 Mart 1921 de paşalık rütbesini kazandı. Dumlupınar muharebesini müteakip ferikliğe yükseldi. Mudanya Mütarekesinde baş delegemiz olarak iş gördü. Kurtuluş zaferinden sonra Atatürk tarafından ve T. B. M. Meclisinin tensibiyle Lozana giden hey'etimize başkan tayin edildi. Müzakeresi uzun aylar devam eden Lozan barışını 24 Temmuz 1923 te imzaladı. O zaman Dışişleri Vekili bulunuyordu. Cumhuriyetin ilânı ile Başvekil oldu. Bu vazifede 15 yıl kaldı. Atatürk'ün ölümü üzerine o zamanki Meclis tarafından Reisicumhurluğa seçildi. 12 yıl da bu makamı işgal etti. 14 Mayıs 1950 de yapılan umumî seçimlerde Cumhur-reisliğinden ayrıldı. Yerine Celâl Bayar Reisi Cumhur oldu.

İNSANIN İSKELETİ : Bak: İskelet.

İNSANLAR:

İnsan ,hayvanların en gelişmiş olanıdır. Memeliler sınıfındandır. Vücut yapılışı itibariyle, kısmen maymuna benzer. Fakat vücudunun güzelliği, tenasübü, ifade kabiliyeti ve keskin zekâsiyle maymundan ayrılır. İnsan, bütün hayvanlardan farklı olarak da âlet yapar. Bugünkü medeniyet insan denen yaratığın eseridir. Kendi gücünü, zekâsını, yaratıcılık kabiliyetini kullanarak tabiat kuvvetlerini yenmiye çalışır.

İlk insanlar, şüphesiz ki bugünkü durumdan çok farklıydılar. Vahşi hayvanlara benziyorlardı. Fakat, zamanla tarihî devirleri atlayarak bugünkü hale ulaştılar. Her nesil, kendinden önceki nesilden pek çok şeyler öğrenir, kendinden sonraki nesle de pek çok şeyler bırakır. Böylece, medeniyet ,bütün insanların müşterek çalışmalarının bir muhassalası şeklinde tezahür eder. İnsanlar, renklerine göre Beyazlar, Sarılar, Siyahlar olarak guruplara ayrılır.

El'an dünyamızdaki insan sayısının 2 milyarı aştığı sanılmaktadır.

İNSANLARIN BİRBİRLERİYLE MÜNASEBETLERİNDE GÖZETECEKLERİ NOKTALAR :

Topluluk halinde yaşıyan insanlar, bir takım kurallara dikkat etmek zorundadırlar. Ancak, bu kuralları bilenler cemiyet içinde sevilirler ve saygı görürler. Şimdi, bunları kısaca anlatalım:

İnsanlar arasında en belirli anlaşma vasıtası konuşmadır. Bilhassa iyi ve tatlı konuşmak bir san'attır. Bu san'at çok çalışmakla elde edilir.

1 — İyi ve güzel konuşmalıdır.

2 — Konuşmadan önce, iyi dinlemesini öğrenmelidir.

3 — Konuşanların sözünü kesmemelidir.

4 — Karşımızdaki sözünü bitirmeden söze karışmamalıdır.

5 — Büyüklere daima «Siz» diye hitabetmeliyiz.

6 — Bir büyüğümüzle konuşurken şapkamızı elimize almayı unutmamalıyız. Şapka sol elimizde olup sol bacağımıza yapışmalıdır.

7 — Şapkayı, büyüğümüzün izni ile giyebiliriz.

8 — Sınıfta, misafirlikte, herhangi bir toplulukta söz almadan konuşmamalıyız.

9 — Konuşmalarda daima nazik ve kibar olmalıyız.

10 — Yüksek sesle konuşmamalıyız. Sesimizi bulunduğumuz yerin büyüklüğüne uydurmalıyız.

11 — Bir şey istiyeceğimiz zaman, karşımızdaki insanın durumunu göz önünde tutmalıyız.

12 — Bize iyilik edenlere teşekkür etmeliyiz.

13 — Konuşmalarda samimi olmalı, yapmacık hareketlerden sakınmalıyız.

14 — Dedikodudan çekinmeliyiz.

15 — Gevezelikten kaçınmalıyız.

16 — Konuşma konularını, muhatabımızın arzusuna uygun konulardan seçmeliyiz.

Zamanında yapılacak ziyaretleri unutmamalıyız. Bizden büyüklere daima saygı borçluyuz. Yolculuk esnasında taşıtlarda hastalara, büyüklere, oturması lüzumlu kimselere yer vermeliyiz. Hastalığını duyduğumuz yakınlarımızın, arkadaşlarımızın ziyaretlerine gitmeli, hatırlarını sormalıyız. Fakat fazla oturarak hastayı yormamak, sıkmamak lâzımdır.

İNSANLARIN İHTİYAÇLARI:

İnsanın yaşayabilmesi için birçok şeylere ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçların en mühimleri şunlardır:

(1) Yiyecek ihtiyacı, (2) Giyecek ihtiyacı, (3) Barınma ihtiyacı, (4) Konfor ihtiyacı, (5) Arkadaşlık ihtiyacı, (6) Komşuluk ihtiyacı, (7) Okumak ihtiyacı, (8) Eğitim ihtiyacı, (9) Seyahat ihtiyacı, (10) Müzik ihtiyacı, (11) Tiyatro ihtiyacı, (12) Eğlence ihtiyacı.

İP:

Yün, keten, pamuk, ipek gibi maddelerin bükülmüş ince tellerine ,ip veya iplik adı verilir.

İpliğin kalınına sicim, sicimin de pek çok kalınına halat denir. İp dikişte, örücülükte, bir şeyi bağlamak gibi işlerde kullanılır. Halatlar çok kalın olur. Bilhassa gemicilikte halatlardan istifade edilir. İp çok eski insanlar tarafından bilinirdi. İlk insanlar sarmaşık dallarını, bitki liflerini bükmek suretiyle ipler yapmışlardı. Bu iplerle, sopalara taş baltalarını bağlamışlardı. Bugün çeşitli maddelerden yapılan ip cinsleri vardır. Deriden yapılan iplere sırım denilir. Camdan, naylondan da ipler yapılmaktadır. İplikçiliğin gelişmesi, dokuma endüstrisini de inkişaf ettirmiştir.

İPEK, İPEKBÖCEKÇİLİĞİ :

Tabiî ipek denen ipeği, ipek böcekleri yaparlar. Bir de sun'î ipek vardır. Bu da fabrikalarda, bir cins ağaçtan çıkarılan maddeleri işlemek suretiyle yapılır.

İpekböcekleri, bir cins gece pervanesinin (veya kelebeğinin) tırtıllarıdır. Bu tırtıllar bir santimetre boyunda ufacık ve tüylü (sonradan tüyleri dökülür) kurtlardır. Dut yaprağı yiyerek yaşarlar. Her gün, dut yapraklarını bitirdikçe taze dut yaprakları koymak lâzımdır. Bir ay kadar böylece dut yaprağı yerler ve ipek kozalarını örmeğe başlarlar. Kozayı örüp bitirince içinde kalırlar. O sırada artık kanatları çıkmıştır. Kozayı delerek dışarı çıkarlar. Böyle kozayı delip ipeği ziyan etmemeleri için kozalar kaynar suya atılarak içlerindeki kelebek öldürülür. Sonra kozanın ipeği alınmak üzere fabrikaya gönderilir.

Her kozada, bütün bir tek sap halinde gayet ince olarak bin metreye yakın uzunlukta ipek vardır. Kozalar sıcak suya atılıp ipekleri açılır ve bu ipek saplar fabrikalara gönderilir. Fabrikalarda, ipek saplar hem boyanır, hem de birkaçı birleştirilerek, daha kalınca saplar yapılır. Daha sonra ipek kumaş dokunur ve satılığa çıkarılır.

Bizim memleketimizde en çok meşhur olan Bursa ipekleridir. İpek kıymetli bir maddedir ve para getirir.

İpekböcekçiliği dikkat ister. Böcekler bazen hasta olup ölürler. Çok dut yaprağı yerler. Bu yapraklar taze ve iyi olmalıdır. Koza yapıp satmak eğlenceli bir iştir. İpekböceği tohumları kutular içinde satın alınabilir.

İPSALA:

İpsala Trakyadadır. Edirne vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez nüfusu 6233 tür. Meriç nehrine 7 - 8 km. uzaklıktadır. Halk tahıl eker; pirinç yetiştirir. İpsalanın alanı 585 kilometrekaredir. Köyleriyle birlikte kazanın nüfusu 25.263 kişidir.

İRAN:

İran, Asya devletlerindendir. Kıtanın batısında yer alır. Doğu sınırlarımızda İranla komşu bulunmaktayız.

İranın kuzeyini Sovyetler Birliği ile Hazar denizi; doğusunu Afganistan, Pakistan; güneyini Arap denizi ile Basra körfezi; batısını da Irak ile Türkiye Cumhuriyeti çevirir.

İran, meşrutiyetle yönetilir. Başşehri 618.976 nüfuslu Tahrandır. Alanı 1.643.000 kilometrekaredir. Nüfusu 21.146.000 kişidir.

Tabiat:

İran, etrafı yüksek dağlarla çevrili geniş bir yaylâdır. İranın en yüksek dağı «Damevent» dağıdır. (5760 m.) Memlekette büyük nehirler bulunmaktadır. Akar suların hepsi de kısadır. Ovalara en çok kuzeyde ve Basra körfezi kıyılarında rastlanır. İklim, genel olarak sıcaktır. Hele, memleketin ortasını kaplayan çöllerde yazın bozucu sıcaklar olur. Gece ile gündüz arasındaki ısı farkları da çoktur. İran, bitki çeşitleri bakımından zengin sayılmaz.

Ekonomik durum:

İranın en büyük zenginliği petrol kaynakları teşkil eder. Petrol kuyuları memleketin güney batısındadır. Bu kuyular, tam verimle işletildiği zamanlar, İran, petrol istihsalinde dünyada dördüncü idi. Fakat sonra durum değişmişti. Petrol şir-

ketleriyle İran hükûmeti arasında çıkan anlaşmazlıklar istihsali, hemen hemen durdurmuştu. Şimdi bu kuyular tekrar işletilmektedir.

İranda altın, demir, civa ve tuz madenleri de bulunur. Ama, bu madenler, henüz işletilmemektedir.

Halk:

Nüfusun çoğu İranlıdır. İranlılar İslâm dininin Şiî mezhebindendirler. İranın kuzey batısında bulunan Azerbaycan eyaleti halkı ise ekseriyetle Türktür. Bu arada Kürtlere, Ermenilere ve Musevilere de tesadüf edilir. Bütün nüfusun sekizde biri göçebedir. Göçebeler, davarlariyle, hayvanlariyle yaylâdan yaylâya, otlaktan otlağa dolaşırlar; çadırlarda yaşarlar.

En büyük şehirleri Tahran, Tebriz, Meşhet, İsfahan, Şiraz ve Hemedandır.

Halkın çoğu hayvan besler, tarım yapar. Tarım, ilkel araçlarla yapılır. Kavun, karpuz, zeytin, meyva, haşhaş, pirinç, şekerkamışı, tütün, tömbeki elde edilir. İpekböceği beslenir. El tezgâhlarında iyi cins halılar dokunur. Endüstride geridir. Dışardan makina, ilâç, yapılmış eşya, kumaş, çay, şeker, motorlu taşıtlar satın alır.

Yolları modern sayılmaz. Demiryolları azdır. Güneyde Abadan, Bender Şapur, Buşir; Hazar denizi kıyısında Bender-i-Şah en önemli limanlarıdır.

İRLÂNDA :

İrlânda adası Avrupanın kuzey batısında bulunur; Büyük Britanyanın batısında yer alır. Kuzey doğusunda küçük bir parçası hariç, geri kalan yerleri bağımsız İrlânda Cumhuriyetinin yurdudur. Alanı 68,895 kilometrekaredir. Nüfusu 2.894.822 kişidir. Başşehri 1956 sayımına göre 537.878 nüfuslu «Dublin» dir.

İrlândanın, İngiltereye ait olan kısmının alanı da 13.564 kilometrekaredir. Buradaki nüfus sayısı ise, 1.397.000 kişidir Ulster adını alan bu kısmın merkezi 443.671 nüfuslu Belfast şehridir.

Tabiat:

İrlândanın kıyılarını dağlar kuşatır. Ortası geniş bir ova-

dır. Sahillerde emin limanlar, önemli körfezler sıralanır. Toprak, tarıma elverişlidir. Bataklıkları da boldur. Ada yüzeyinin altıda birini ırmak, göl, kanal gibi sular teşkil eder. Dolayının denizlerle çevrili oluşu ve Golfstrim sıcak su akıntısının, batı kıyılarından geçmesi sebebiyle, iklim ılımandır. Yağışlar boldur. Bitki çeşitleri çoktur. Her taraf yeşilliklerle örtülüdür.

Halk:

İrlândalılar, en çok eski zamanlardan beri adanın sakinlerinden sayılırlar. Sonraları adaya çıkan Keltler, kendi dillerini yerlilere benimsettiler. Böyle olmakla beraber, bugün adada 2 dil konuşulur. Bunlardan biri İrlânda dili, diğeri de İngilizcedir. Halk duygu, düşünce ve kültür bakımından İngilizlere benzemez. Devletin resmî dili hem İrlândaca, hem de İngilizcedir.

Ekonomik durum:

Halkın büyük çoğunluğu tarımla uğraşır. Tarım, makinalaşmıştır. Adanın, İngiltereye bağlı olan kısmında dokuma endüstrisi gelişmiştir. Bağımsız İrlândada gemicilik ileridir. Kasaplık hayvanlar beslenir. Bira yapılır. Demiryollarının uzunluğu 6000 (altı bin) kilometreyi geçer. Muntazam otomobil yollarının uzunluğu ise 8260 km. uzunluğu bulur.

Devlet şekli:

İngiltereden ayrı, bağımsız bir Cumhuriyettir. İki Meclisle yönetilir. Bu Meclislerden biri «Mebuslar Meclisi» diğeri de «Ayan Meclisi»dir. Reisicumhur 7 yılda bir seçilir. Kabine bir Başvekil ile 15 Vekilden ibarettir. İrlânda Anayasası 1937 de kabul edilmiştir.

Halkın yüzde 92 si katoliktir.

İrlânda ile Türkiye arasında alışveriş hemen hemen yok gibidir.

İSA:

Hazreti İsa, Hıristiyanlık dininin Peygamberidir. Filistinin Nasıra (Nazaret) kasabasında doğdu. Bizim de kullandığımız Milâdi takvim İsa Peygamberin doğum tarihi başlangıç tutu-

ıarak hazırlanmıştır.

İsa'nın annesi Meryemdi. İsa, dinini yaymaya başlayınca, kendisine pek az inanan olmuştu. Bunların sayısı 12 idi. İsanın yakın arkadaşları olan bu 12 kişiye «Havariyun» adı verilir. İsanın fikirlerini, kendi dinî inançlarına aykırı bulan Museviler, İsayı çarmıha germek suretiyle öldürdüler. Din kitaplarına göre İsanın benzeri öldürüldü; kendisi gökyüzüne çıktı.

İSFENDİYAROĞULLARI :

Anadolu Selçuklu devleti kuvvetten düşünce, Anadoluda bir çok beylikler türemişti. Bu beyliklerden biri de, İsfendiyaroğulları Beyliği idi. İsfendiyaroğulları Beyliği, Kastamonu çevresinde kurulmuştu. O zaman, Beyliğin başında bulunan Beyin soyadı «İsfendiyaroğlu» olduğundan, yeni kurulan beyliğe de «İsfendiyaroğulları Beyliği» adı verildi.

İsfendiyaroğulları Beyliğini kuranlar Türk soyundandırlar. İlk İsfendiyar beyinin adı Timur Candardır. Timur Candardan sonra Süleyman Paşa gelir. Süleyman Paşa Safranboluyu aldı. Sinobu ele geçirdi. Beyliği genişletti. 1392 tarihinde, Beylik, Osmanlı idaresine alındı. Timurun Anadoluyu istilâ etmesiyle, kısa süren bir bağımsızlığa kavuştular. Ama, 1459 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından ortadan kaldırıldılar.

İSHAL:

İshal, bir hastalık nev'idir. Hazımsızlıktan, soğuk algınlığından, fena yemeklerden olur. Ayrıca, ham meyvalar yiyenler, tifo, dizanteri, kolera gibi hastalıklara yakalananlar da ishal'e tutulurlar.

Bebekler, diş çıkarmaya başlayınca ishale tutulurlar. İshal, karın ağrısı yapar; ateşi yükseltir. İnsanı zayıflatır. Bu hastalıktan kurtulmak için istirahat etmeli, perhiz yapmalı; çay, lâpa ve kızarmış ekmek yemelidir. Sulfaganidin tabletlerinden yutulursa, ishalden çabucak kurtulmuş olunur.

İSİM:

Bütün canlı ve cansız varlıkları, görünür ve tutulur olmadıkları halde var oldukları bilinen şeyleri bildiren kelimelere

isim denir. Misal: Toprak, taş, insan ,hayvan, zihin, akıl, can, huy.

Birkaç çeşit isim vardır:

(1) **Özel İsimler** — Canlı veya cansız tek bir varlığın kendi öz ismine özel isim denir. Misal: Ayhan, Emel, Ayşe, Zonguldak, Erzurum, Antalya, Ege.

(2) **Cins İsmi** — Birden fazla olan canlı, cansız varlıkların genel olarak isimlerine veya çeşitlerinin isimlerine cins ismi denir. Misal:, İnsan, hayvan, köpek, koyun, deniz, bulut, hava, çimen.

(3) **Tekil İsim** — Her hangi bir cins varlıktan bir tekini bildiren isimlere tekil isim denir. Misal: İnsan, at, çiçek, damla, kalem.

(4) **Çoğul İsim** — Her hangi bir cins varlıktan birden fazlasını bildiren isimlere çoğul isim denir. Böyle isimlerin sonuna «ler» veya «lar» eklenir. Misal: İnsanlar, atlar, çiçekler, damlalar, kalemler, taşlar, evler.

(5) **Topluluk İsimleri** — Aynı cinsten olan ve bir arada bulunan şeyleri bildirirler. Misal: Ordu, yığın, küme, sürü, alay.

İSİMLERDE SEVGİ, ACIMA VE KÜÇÜLTME ANLAMI VEREN SON EKLER:

İsimlerin sonlarına bazı parçaların eklenmesiyle, isimlerde küçültme yapılabilir.

İsimlerin sonuna cik - cık - cük - cuk son ekleri takılarak ev - evcik, oda - odacık, küp - küpçük gibi küçültme anlatan isimler elde etmiş oluruz.

Bu parçalardan başka «ceğiz - cağız son ekleri de küçültme anlamında kullanılır.

Ceğiz - ciğim - cağız parçaları küçültmeden ziyade sevgi ve acıma duygularını belirtmek için kullanılırlar. Anneciğim, adamcağız gibi.

İSİMLERDEN TÜREYEN SIFATLAR:

Sıfatların çoğu öz kelime olarak ta sıfattırlar. Doğru, tatlı, soğuk gibi...

Fakat bazı sıfatlar isimlere ek ilâvesi yoluyla meydana gelmişlerdir:

Şeker/şekerli, İzmir/İzmirli, en/enli.

Bu sıfatlar isimlerin sonuna ses uyumu kurallarına uyularak) — li, - lı, - lü, - lu ekleri getirilerek yapılır.

İsimlerden türeyen sıfatlardan şehir ve memleket isimlerinden yapılanlarından başkalarına - siz, - sız, - süz, - suz ekleri eklenerek de sıfatlar yapılır: Şekersiz, ensiz gibi...

İSİMLERİN SIFATLARLA İLGİSİ :

İsimler varlıkların adlarıdır. Sıfatlar ise, varlıkların durumlarını, biçimlerini, yâni nasıl ve nice olduklarını bildirirler; yerlerini, sayılarını belirtirler. Bu iki kelime çeşidi arasında, çok yakın bir ilgi vardır. Bazan, bir cümle içindeki sıfatları isim gibi kullanabiliriz. Meselâ: «Hasta kardeşiniz» diyeceğimiz yerde, yalnızca «Hastanız» sözünü de kullanabiliriz. Bunun gibi, «Doktor hastaya gitti» cümlesi içindeki «hastaya» kelimesi isim yerinde kullanılan bir sıfattan başka bir şey değildir.

Beyaz zambağı ben alıyorum; kırmızı senin olsun; cümlesinde de «kırmızı» kelimesi, aslında niteleme sıfatıdır. Fakat, burada isim vazifesi görmüştür.

«Tembelleri kimse sevmez», «Küçükler büyükleri sayarlar» cümlelerinde «tembelleri», «küçükler ve büyükler» kelimeleri de hep sıfattırlar. Fakat, isim yerine kullanılmışlardır.

İsimler bazan sıfat vazifesi görecek yolda da kullanılır. Demir bilek, taş merdiven, kışlık elbise tamlamalarındaki demir, taş, kışlık kelimeleri isim oldukları halde sıfat vazifesi görecek şekilde kullanılmışlardır.

İSİM TAKILARI:

Bir cümlenin içinde isimler bazan oldukları gibi dururlar. Misal: Çocuk düştü. Orhan geldi. Acar gitti.

Bazı cümleler içinde isimler sonlarına ek alırlar. Bu eklere takı denir. Misal: Kırmızı defteri aldım. Siyah kalemi arkadaşıma verdim. «Defter» kelimesinin takısı «i» harfidir. «Arkadaşım» kelimesinin takısı «a» harfidir. Bu takılar isimlere bir bellilik verirler. (Yâni, belli bir defteri aldım. Benim arkadaşı-

ma verdim demek isteriz). Bir çok takılar vardır. Misal: Ev-eve - evden - evde - evi. Tarla - tarlaya - tarladan - tarlada - tarlayı. Bu takılara dilimiz alışmıştır. Konuşurken haberimiz olmadan bunları kullanırız.

İsimler cümle içindeki diğer kelimelerle olan mâna ilgilerine göre beş halde bulunurlar:

1 — Yalın hal (Takısız) — Örnek: Ev. 2 — «İ» hali (Cümle içinde yapıldığı gösterilen işten etkilenen kimse veya şeyi belirtir) — Örnek: Evi. 3 — «E» hali — Örnek: Eve. 4 — «De» hali — Örnek: Evde. 5 — «Den» hali — Örnek: Evden.

Bu takılar takıldıkları isme uyarak -ı, -i, -u, -ü, -yı, -yi, -yu, -yü; -e, -a, -ye, -ya; -de, -da, -te, -ta; -den, -dan; -ten, -tan şekillerinde kullanılırlar.

İSİM TAKIMLARI:

Bazan bir ismin yanına başka bir isim gelerek birinci ismi tamamlar ve daha belli bir hale getirir. Misal: Dolma kalem, Arap atı, kapı tokmağı gibi.

İsim takımları üç çeşittir:

(1) **Belirtme takımı** — Bir ismin ne olduğunu, kime ait bulunduğunu belirtir. Misal: Ayşenin defteri. Mehmedin kalemi, köyün sineması gibi.

(2) **Cins Bildirme Takımı** — Cins ve çeşit bildirir. Misal: Kurşun kalemi, Merinos koyunu, yazı defteri, Van kedisi gibi.

(3) **Takısız Takımlar** — Bir şeyin neden yapılmış olduğunu bildirirler. Takı almazlar. Misal: Mermer, merdiven, porselen tabak, altın para, beton ev gibi.

İSKANDİNAVYA:

İskandinavya, Avrupanın büyük yarımadalarından biridir. Bu yarımada, Avrupanın kuzeyinde bulunur. Batısını Atlas Okyanusu; doğusunu Botni körfezi ile Baltık denizi çevirir. Güney kıyıları üzerinde Skager Rak ve Kattegat Boğazları yer alır. İskandinavya yarımadası yalnız kuzeyden kıt'aya bitişiktir. Yarımadanın batısında 3,478.000 nüfuslu Norveç, doğusunda 7.341.122 nüfuslu İsveç devletleri bulunur.

Yarımada 1800 km. uzunluğunda, 400 ilâ 750 km. genişliğindedir. Alanı 771,690 kilometrekaredir. Genel nüfusu 12 mil-

yona yaklaşır. İskandinavyalılar, onuncu yüzyıla doğru Hıristiyan dinini kabul etmişler; bu sebeple de Avrupa kültürünü benimsemişlerdir.

İskandinav yarımadasının batı kıyıları dünyanın en girintili çıkıntılı sahilleridir. Buralara Fiyor denir. Dağlar (İskandinav Alpleri) bu kıyılar üzerinde, kuzeyden güneye doğru uzanırlar. İklim serttir. Akar sular kısadır. Göller çoktur.

İSKELE:

Vapur veya kayıkların yanaştıkları ahşap, beton veya demirden yapılıp denize doğru uzatılmış yer.

Vapur uğrağı olan şehir ve kasabalara da «İskele» denir. Yeni yapılarda yukarı katlarda çalışmak için kurulan tahta sallara da iskele denir.

İSKELET:

İskelet, hayvanların kemiklerden meydana gelen vücut çatısıdır.

Genel olarak omurgalı hayvanların iskeleti vardır. Tek hücrelilerden olan mikroplarda iskelet bulunmaz. Hayvanların iskeletleri az veya çok ayrımlarla birbirinden ayrılırlar.

(İskeleti teşkil eden kemiğin yapısı hakkındaki bilgiyi ileride, «Kemik» konusunda vereceğiz.)

Yüksek memelilerde iskelet aşağı yukarı insan iskeleti düzenindedir. Yalnız, hayvanlardaki kollar ön ayakları durumundadır. Hayvanların parmak, ayak ve el görünüşleri insanınkine hiç benzemez.

Her hayvanın iskelet şekli, kendi hayat şartlarına göre ayrı biçimler almıştır. İlksel omurgalı hayvanlarda, bir tek omur bulunur. Diğer hayvanlarda iskelet yoktur.

İskelet vücudu dik tutar. Hareketi kolaylaştırır. Eğer iskelet olmasaydı insan veya hayvan vücudu bir et yığınından ibaret kalırdı.

İnsan iskeleti:

İrili ufaklı 208 kemikten meydana gelen vücut çatısına «iskelet» denilir.

İskelet, 3 parçaya ayrılır: Bu parçalar da şunlardır: a) Baş, b) Gövde, c) Kollar ve bacaklar.

Baş, gövde üzerindedir. Yüz ve kafatası olarak iki kısımdır. Kafatası boşluğunu beyin doldurur. Baştaki kemiklerin sayısı, 14 ü yüzde, 8 i kafatasında olmak üzere 22 dir. Bu kemikler, oynamaz eklemlerle birbirine geçmişlerdir.

İskeletin esas parçası gövdedir. Gövdede, enseden kuyruk sokumuna doğru omurga uzanır. Omurga, 33 omur kemiğinden meydana gelir. Vücudun önemli parçaları hep bu omurga etrafında sıralanır. Omurga boşluğunda «omurilik» vardır. Omurganın üst ve arka tarafında sağ ve sol yanda olmak üzere, kürek kemikleri yer alır. Kaburga kemikleri, tıpkı kafes parmaklıkları gibi göğüs boşluğunu çevreler. Kaburgaların üst tarafta olan kemikleri önde göğüs kemiğiyle birleşirler. Omuzlar yakınında köprücük kemikleri vardır. Kol kemikleri gövdeye, omuz eklemlerinden ilişiktirler. Bacak kemikleri de kalça eklemlerinden bağlıdırlar. Yukarıda belirttiğimiz gibi iskelet yekpare bir kemikten ibaret değildir. Bir çok kemiklerin birleşmesinden meydana gelmiştir. İrili ufaklı olan bu kemikler, birbirlerine eklemlerle ilişiktirler. Ancak, bu suretle hareket etme imkânlarına sahibiz. Yoksa iskeletimiz tek kemikten ibaret olsaydı hareket edemezdik. Hareket etmeden yaşanamıyacağına göre, hayattan mahrum olurduk.

İSKENDER (Büyük), (M. Ö. 356 - 323) :

Bir Makedonya kralıdır. Tarihin en büyük cihangirlerindendir. İkinci Filipin oğludur. Ünlü filozof Aristo tarafından 12 yıl süren bir eğitimle yetiştirilmiştir.

Babası ölünce 336 yılında tahta çıktı. İsyanları bastırdı. Atina ile sulh yaptı. Korentte topladığı bir mecliste kendini bütün Elenlerin başkomutanı ilân ettirdi. Çanakkale boğazını geçti. Dârâ (Daryüs) nın ordusunu 334 yılında Granik savaşında bozdu. 333 de İssus'ta ikinci bir zafer kazandı.

Bundan sonra Asyanın fethine başladı. Bütün Fenike şehirlerini, Filistini, Mısırı istilâ etti. Bu esnada İskenderiye ve

İskenderun şehirlerini kurdu. Mezopotamyayı geçti. Erbil'de Dârâ'nın ordusunu kat'î bir hezimete uğrattı. Babil'i zaptetti, Persopolis'i yaktı. Son olarak Hint seferine girişti, İndus ırmağına kadar ilerledi. Fakat Makedonyalı askerler artık daha ileri gitmek istemediklerinden Babil'e döndü. Orada 33 yaşında iken öldü (323).

İskender seferleri Asya ile Avrupayı birbirine yaklaştırmıştır. İskender çok zalim değildi. Âlimlere saygı gösterirdi. Bir çok şehir kurmuştur.

Ölümünden sonra imparatorluğu generalleri arasında paylaşıldı.

İSKENDERUN :

Aynı adı taşıyan kazanın merkezidir. Kaza, Hatay vilâyetine bağlıdır. Merkezinde 48.084, bütün kazada 85.647 kişi yaşar. Modern iskelesi sayesinde iktisadî önemi gün geçtikçe artmaktadır. Civarında tahıl, sebze ve bol meyva yetiştirilir. Portakalları meşhurdur. Yazları sıcak, kışları ılık geçer.

İSKİLİP :

İskilip, Çorum vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Merkez nüfusu 10.925 kişidir. Deveci dağı eteklerinde kurulmuştur. Bahçeler arasındadır. Vilâyete bir şose ile bağlanmıştır. Halk tarım yapar, küçük baş hayvan besler, meyvacılıkla uğraşır. Dericilik te ileridir. Kazanın alanı 2469 kilometre karedir. 121 köyü ile birlikte nüfusu 72.418 kişidir.

İSKİTLER ve MEDENİYETLERİ :

Orta Asyadan batıya doğru göç eden Türklerin bir kısmı, Karadenizin hemen kuzeyinde ,Tuna nehrinden Yayık ırmağı ve Ural dağlarına kadar uzanan topraklar üzerinde yerleşmişlerdi.

Bu Türklere, eski Yunanlılar «İskitler» derlerdi. İranlılar ise «Sakalar» ismini verirlerdi. Bugün Sibiryanın kuzeyinde yaşayan Yakut Türkleri kendilerine «Sakalar» derler.

Yunan yazarlarından Hesiod ve Eşil, İskitlerin en medenî millet olduğunu yazmışlardır. Bunlardan başka bir çok tarihçiler de İskitlerin hem medenî, hem cesur, hem de iyi savaşan insanlar olduklarını yazmışlardır.

İran hükümdarları, İskitlerden öğretmen getirerek çocuklarını okuturlar ve terbiye ederlerdi.

İskitler ölülerini toprağa gömerken, onların eşyalarını da beraber gömerlerdi. Böylece bugün yapılan kazılarda bu mezarlardan çıkarılan eşyalar onların medeniyetinin yüksekliğini ve inceliğini ispat etmektedir. Bulunan eşyalar arasında altın ziynetler, altın ve tunç at takımları vardır. Altın eşya çok kullanmaları zengin olduklarını ve refah içinde yaşadıklarını göstermektedir.

Asker bir millet olduktan başka siyasette de çok ileri idiler. Bir çok memleketlere elçiler gönderirler, anlaşmalar yaparlardı. İran hükümdarlarından Daryüs, İskitler karşısında plânlarını tatbik edememiştir. Eski tarihler İskitlerin bu diplomatlığını iyice belirtmektedir.

İpokrat da, İskit kadınlarının bile ata binip savaşa gittiklerini yazmaktadır. Amazon denilen kadınlar İskit kadınlarıdır.

İskitler, Anadoluya, İrana, Mısır ve Suriyeye akınlar yapmışlardır.

İskitlerin bir kısmı göçebe, bir kısmı da şehirlerde oturan yerlilerdi. Göçebeler arabalarla ve hayvanları ile beraber oradan oraya gezerlerdi.

Göçebe olmayan halk ta sanatla meşgul olurdu. Sanatta çok ileri gitmişlerdi. Altın ve gümüş işlemeli bir çok ince işler yaparlardı.

İskitler, Romalılarla dostluk kurmuşlardı. O zaman Roma İmparatoru August idi. August de bu dostluğa önem vermişti. Çünkü Roma imparatorluğunun sınırları çok genişti. İskitler gibi iyi asker olan bir millet Roma devletine bir tehlike doğu-

rabilirdi. Onun için dostça geçinmek daha hayırlı olacaktı.

İskitler de dostluklara önem veriyorlardı. Çünkü vahşî bir millet değillerdi. Yakıp yıkmak, öldürmek heveslisi insanlar olmadıkları için daha ziyade medeniyette ilerlemişler, diplomatik yollarla herkesle iyi geçinmeyi daha uygun bulmuşlardı.

İskitler, İran hükümdarı Daryüs ile büyük bir savaşa girişmişler ve onu perişan bir şekilde geri çekilmeğe mecbur etmişlerdi. Bu savaş şöyle olmuştur:

Daryüs, 700.000 kişilik bir ordu hazırlayarak Anadoludan Trakyaya geçti. Tunayı da aştı. İskitlerin ülkesine girdi. Fakat İskitler bu orduyu hile ile yenmeyi tasarladılar. Hiç meydana çıkmadılar. Daryüsün gideceği yerleri de yakıp bomboş bıraktılar ve geri çekildiler. Daryüs iki ay müddetle Don ve Tuna nehirleri arasında boşuboşuna dolaşıp durdu. İskit ordusunu bulamadı. Hem yoruldu, hem aç kaldı. Nihayet koca ordu bitkin bir halde geri döndü. Yolda İskitlerin çetelere benzer akıncıları ile epeyi kayıplara uğradı. İskitlerin hem orduları, hem de ülkeleri sapasağlam kaldı.

İSKOÇYA :

İskoçya, Büyük Britanya adasının kuzeyini kaplar. Adanın üçte biri kadardır. İskoçyanın Hebrid, Orkney ve Shetland takımadalariyle beraber yüz ölçümü 77,171 kilometre karedir. Nüfusu 6 milyonu bulur. Memleket dağlıktır. Edinburg, Glasgow, Dundee ve Aberdeen, İskoçyanın başlıca şehirleridir.

İSLÂHİYE :

İslâhiye, güney Anadoludadır. Gaziantep vilâyetine bağlıdır. Merkezde 7372 nüfus yaşar. Suriye sınırından 30 kilometre mesafededir. Adana - Halep demiryolu üzerindedir. Halk tarım yapar. Pirinç yetiştirir. Meyvacılığı, bağcılığı da ileridir. Ormanları hayli zengindir. Hayvan beslenir. Civarındaki krom madeni işletilir. Bütün kazanın nüfusu 99.834 kişidir.

Tarihten hikâyeler:

YAHUDİNİN HİLESİ

Birinci Ahmed devrinde birçok haksızlıklar eden Derviş Paşa; muhteşem bir saray yaptırmış ve masraflarını da zengin bir yahudiye ödetmişti.

Can korkusundan bu paraları veren yahudi; bir gün paşanın yanına gelerek yaptığı masrafların bir cedvelini sundu.

Paşa; kaşlarını çatarak: «Bu para çoktur!» diye bağırdı. İşin sarpa sardığını anlayan yahudi, tatlı bir dille: «Paşa hazretleri» dedi; «Ben, sizden para istemiyorum. Bu sarayı size hediye etmeğe geldim.»

Derviş Paşa; yahudinin korkudan yaptığı bu harekete hem gülmüş; hem de memnun olmuştu. Fakat; yahudi huzurdan ayrıldıktan sonra çok düşündü.

Bütün servetini bu saraya vermişti. Bunun acısını çıkarmak için bir çare aradı, nihayet buldu.

Derviş Paşanın bu yeni konağından padişahın sarayına doğru, geceleri gizli adam çalıştırmak suretile; yer altından bir yol yaptırdı. Bu yol; saraya yaklaşınca; işi padişaha gizlice duyurdu.

Hükümdar bu hareketi kendisine tertiplenen bir suikasd suçu olarak kabul etti ve derhal Derviş Paşayı yakalattırarak boğdurdu.

★

Bunları Biliyor musunuz?

KÖŞELİ BİLMECELER

Köşeli bilmeceleri ilk defa 1913 tarihinde Amerikalı bir gazeteci tertiplemeğe başlamıştır.

★

DÜNYANIN EN BÜYÜK ŞELÂLESİ

Dünyanın en büyük şelâlesi Venezulladaki Angel Falls şelâlesidir. Bu şelâle Niyagara şelâlesinden yirmi kere daha yüksekten dökülmektedir.

Ata Sözleri

Kartalın beğenmediğini kargalar kapışır.

★

İstersen benden öğüt, buğdayını kendin öğüt.

★

Bakmakla usta olunsa köpekler kasap olurdu.

★

Kör ölünce badem gözlü olur.

★

Boş çuval ayakta durmaz.

★

Bitirmiyecek olduktan sonra hiç başlamamalıdır.

★

Bir iş bin lâkırdıdan daha iyidir.

★

Akısan Cep Ansiklopedisi
Haftalık Mecmua

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik sekreter: **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: **AKISAN YAYINEVİ**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

26 ŞUBAT 1959 Perşembe ★ Sayı: 38 ★ Fiyatı: 50 Kuruş

İSKELE
TENTÜRD
İZCİ
AKISAN
İLÂÇ
CEP ANSİKLOPEDİSİ
İ-3
İSPANYOLLAR
İĞDE
İP

Bunları biliyor musunuz?

DANİMARKADA ASKERLER NASIL UYANDIRILIR?

Danimarka'da kışlalarda kalk borusu yerine plâkla güzel bir musikî parçası çalınır ve arkasından iki kere «kalk!» emri verilir.

★

GARİP BİR REHİN

İngiliz Kolombiyasında yerliler, sıkıntıya düştükleri zaman, isimlerini rehin bırakarak borç alırlar ve borçlarını ödeyinceye kadar isimsiz kalırlar.

★

DÜNYANIN EN SOĞUK ŞEHRİ

Dünyanın en soğuk şehri Sibirya'da Verkoyansk'tır. Suhunet kışın sıfırın altında 60 dereceye kadar düşer. Yazın da çok sıcak olur.

★

EN BÜYÜK GÖLGE

Dünyada gölgesi en uzun mesafeyi kaplıyan cisim Tenerif adasındaki Piko yanardağıdır. Dağ 3700 metre yüksekliğindedir ve denize 270 metre boyunda bir gölge düşer.

★

İNSANIN BEYNİ

Üç bin senedenberi insanın beyni hiç büyümemiştir.

★

KANGURU NE DEMEKTİR?

Kanguru (Kangaru) Avustralya yerlilerinin lisanında «Anlamıyorum» demektir. Avustralyaya ilk gelen İngilizler yerlilere bu hayvanın adını sorunca aldıkları cevabı hayvanın adı sanmışlardı. Bu yanılma bu gün hâlâ devam etmektedir.

İSLÂM :

İslâmiyet, son Peygamber Hazreti Muhammed'in yaydığı yüce dinin adıdır. İslâmiyet, Milâdın 610 uncu yılından itibaren yayılmaya başladı. O zaman Hazreti Muhammed 40 yaşında bulunuyordu. İnsanlığı, kötü inançlardan kurtarıp nurlandıran İslâmiyetin esasları kutsal kitap «Kur'an» da belirtilmiştir. Kur'an, Allahtan nâzil olan emirlerin (Âyetlerin) toplandığı mukaddes bir kitaptır. Hazreti Muhammedin sözlerine «Hadis» adı verilir.

İslâm dinini kabul edenlere «Müslüman» denir.

İslâmiyetin şartı 5 tir. Bunlar da sırasiyle şunlardır:

1 — Kelimei Şahadet: Kelimei Şahadet, Allahın birliğini kabul etmek ve Hazreti Muhammedin Tanrı Elçisi (Resulûllah) olduğunu kalben tasdik etmektir.

2 — Namaz kılmak.

3 — Oruç tutmak.

4 — Zekât vermek.

5 — Hacca gitmek.

Ayrıca her Müslümanın inanması gereken 6 esas daha vardır. Onları da, sırayla belirtiyoruz ki, bu esaslara «İmanın şartları» adı verilir:

1 — Allahın birliğine inanmak.

2 — Allahın Meleklerine inanmak.

3 — Allahın Peygamberler vasıtasiyle gönderdiği kitaplara inanmak.

4 — Allahın Peygamberlerine inanmak.

5 — Âhiretin varlığına inanmak.

6 — İyilik ve fenalığın Allahtan geldiğine inanmak.

İslâmiyet doğduktan sonra kolayca yayılmıştır. Bilhassa, bu dinin yayılmasında Türklerin rolü büyük olmuştur.

İslâm dininde doğru kabul edilen mezhepler şunlardır:

1 — Hanefî,
2 — Şafiî,
3 — Malikî,
4 — Hanbelî.

Türkiye Müslümanlarının çoğu Hanefî mezhebindendir. Bu 4 mezhep dışında kalan mezhepler, İslâm itikadınca doğru sayılmaz.

İSLÂVLAR :

İslâvlar, Avrupanın doğusunda ve Asyanın kuzeyinde yaşayan milletlere verilen addır. İslâvların genel toplamı 250 milyonu bulur. İslâvları teşkil eden milletlerden Rusları, Beyaz Rusları, Polonyalıları, Çekleri, Slovakları, Slovenleri, Sırpları, Hırvatları ve Bulgarları sayabiliriz.

İSPANYA :

İspanya, Avrupanın güney batısındadır. İberik yarımadası üzerinde yer alır. Akdenizde Balear, Atlas Okyanusundaki Kanarya adaları İspanyaya aittir. Bu adalarla birlikte İspanyanın yüzölçümü 504,900 kilometrekaredir. Nüfusu ise en son 1956 senesi rakamlarına göre 29.130.499 kişidir. İspanyanın Afrika kıtasında sömürgeleri vardır. İspanyol Fası, Batı Sahra ve Guinea'nın toptan alanı 339.900 kilometrekaredir. Buralarda yaşayan nüfus sayısı da 300.000 kişi kadardır. İspanyanın başşehri 1.843.705 nüfuslu Madrittir.

İspanyanın sınırları :

İspanyanın kuzeyini Pirene sıradağları çevirir. Bu dağlar, Fransa ile İspanya arasında sınırdır. Doğuda Akdeniz vardır. Güneyde Cebelitarık yer alır. Batıda Portekiz bulunur. Kuzeybatıda Atlas Okyanusu, Kuzeyde Biskay (Gaskonya) körfezi sıralanır.

Engebeler :

Memleket, dolayı dağlarla çevrili yüksek bir yaylâ görü-

nümündedir. Bu yaylânın ortalama yüksekliği 350 m. ile 850 m. arasında değişir. Kıyıları pek girintili çıkıntılı değildir. Gemiciliğe elverişli koylar, körfezler bulunmaz. Akar suları boldur. Duero, Tajo, Guadiana Atlas Okyanusuna boşalır. Ebro, Jukar, Segura ırmakları Akdenize dökülür.

İspanyanın en önemli nehri, Kadiz şehri yakınından geçip Atlas Okyanusuna dökülen Guadalquivir nehridir. Mevcut akar suların hemen hemen hepsi düzgün akımlı değillerdir. Yazın cılızlaşırlar. Kışın kabarırlar. Memleket, göl bakımından fakirdir. Nehirlerle toprağı sulayan İspanyollar geniş faydalar sağlarlar. İspanyada meyva bahçeleri boldur.

Halk :

İspanyada uzun yıllar yaşayan, «Endülüs - Arap» medeniyetinin izlerine sık sık rastlanır. Şeker kamışı, pirinç tarımını, hurma yetiştiriciliğini İspanyaya sokan Araplardır. İspanya binalarında Arap tarzı mimarîsi hâkimdir. Toprağı kanallarla sulama işleri de, Arapların yadigârıdır. İspanya halkının en önemli unsurlarını Basklarla Katalonyalılar teşkil eder. Resmî dil İspanyolcadır. Halkın çoğu Hıristiyanlık dininin Katolik mezhebindendir. Halk, diğer Batı Avrupa devletleri halkı gibi ileri fikirli sayılmaz; yaşayış bakımından iptidaîdir. Doğum fazla olmakla beraber, ölüm de pek çoktur. Bu yüzden nüfus çabuk artmamaktadır.

İspanyanın 11 büyük şehri göze çarpar. Bunların arasında Akdeniz kıyısında Barselona, başta gelir. Bu şehir 1.403.028 nüfusludur. Diğer büyük şehirler: Bilbao, Saragossa, Valencia, Cartagena, Granada, Malaga, Sevilla, Cadiz, Cordoba ve Murcia'dır.

Ekonomik durum :

İspanya, daha ziyade bir tarım memleketidir. Memleket halkının yüzde 57 si tarım yapar. Fakat köylülerinin yüzde 70 i topraksızdır.

Memleket; tabiî kaynaklar itibariyle hayli zengindir. Ma-

denlerini yabancı şirketler işletir. Kömür, çinko, bakır, demir ve tuz kaynakları verimlidir. Pirit te, çok bol miktarda çıkarılmaktadır. Ticaret ile endüstri kıyı şehirlerine serpilmiştir. Barselona ve Katalonya sanayi merkezleridir. Bilhassa dokumacılık, oldukça ileri vaziyettedir. Kuzeyde, Bask civarında, gemicilik endüstrisi ile madencilik gelişmiş durumdadır.

Demiryolları memleket ihtiyacını karşılamaz. Otomobil yollarının uzunluğu 87 bin kilometreyi bulur. En önemli liman Barselonadır. Tarım ürünleriyle ham maddeler satan İspanya, dışardan makina ve besin maddeleri satın alır. İspanya ile aramızdaki ticaret gün geçtikçe gelişmektedir.

İspanyolların en büyük eğlenceleri boğa güreşleridir.

İSPARTA: (Bak: Isparta).

İSPENÇ :

Bir çeşit cins horoz ve tavuğa ispenç denir. İspenç horoz ve tavukları pek küçük boyda ve yapıdadırlar.

İSPERMEÇET:

Balinadan çıkarılan bir yağa İspermeçet denir. Bu yağ yüksek sıcaklıkta erir. Ayni yağdan yapılan muma İspermeçet mumu denir.

İSPİNOZ :

Kuşların serçegiller gurubundan bir kuştur. Ötüşü makbuldür. İspinoz kuşu kısa gagalı, büyücek başlıdır. Erkek kuşun boyun tüyleri kırmızı, sırt tüyleri ise siyahla karışık mavi renktedir.

İSPİR :

İspir Doğu Anadoludadır. Erzurum Vilâyetine bağlı bir kaza merkezidir. Çoruh Nehri vadisinde yer alır. Erzurumla İspir arasındaki dağ yolunun uzunluğu 90 km. dir. İklimi serttir. Etrafı, uzun aylar karla kapalı kalır. Kötü bir patika yol

ile de, Rizeye bağlıdır. Halk tarım yapar. Tahıl, sebze, meyva yetiştirir. Hayvancılığı da ileridir. Hayvan sütlerinden peynir yapılır, yağ elde edilir.

Kaza merkezinde 1955 Genel Nüfus sayımına göre 2.032 nüfus yaşar. Alanı 2789 kilometrekaredir. Köyleri ile birlikte bütün kazanın nüfusu 49.211 kişidir.

İSPİRTO :

Endüstride ve yakıt olarak kullanılan alkole ispirto denir.

İSRAİL DEVLETİ :

İsrail devleti, 2. Cihan Savaşından sonra kurulmuştur. Asyanın batısında, Akdenizin doğusunda yer alır. Filistinin büyük bir kısmı, İsrail devleti sınırları içindedir. Akkâdan Gazzaya kadar bütün Akdeniz kıyıları ile güneyde, Birseb'a kasabasından Kızıldeniz sahilinde Akaba kasabasına kadar uzanan çöl de bu devletin sınırları içine girer.

İsrail devleti, doğudan Suriye ve Ürdün; güney batıdan Mısır; batıdan Akdeniz ile kuşatılmıştır. Kuzeyinde Lübnan devleti bulunur.

Halk :

İsrail halkının yüzde 88,9 u yahudidir. Nüfusun yüzde 7,6 sı müslüman ve 2,5 u hristiyan, yüzde biri bunların dışında kalanlardır. Bütün nüfus, en son 1956 yılı rakamlarına göre 1,872,390 kişidir. Gün geçtikçe, dünyanın her tarafından buraya gelen Yahudi göçmenleri, İsrail nüfusunu arttırmaktadır.

İsrailde devlet şekli Cumhuriyettir. İsrail Cumhuriyetinin başşehri Tel-Aviv'dir. Tel-Aviv Doğu Akdeniz kıyısında yeni ve modern bir şehirdir. İsrail toprakları. Osmanlı sınırları içindeyken 1909 da kurulan minik yahudi köyü Tel-Aviv, bugün içinde 371.000 nüfus barındıran büyük bir şehir manzarası arzeder.

Daha, yakın zamana kadar istiklâlden mahrum olan Yahudiler, kanlı bir mücadeleye girdiler. Kendilerine karşı koyan Arap ordularını yenerek bağımsızlıklarına kavuştular. Haki-

katte aydın fikirli ve Batı kültürünü benimsemiş olan Yahudiler, çöllerin ortasında mâmureler yükseltmektedirler.

Halkın bir kısmı tarım, bir kısmı da endüstri ile uğraşır. İsrail devleti ile Türkiye arasında ticaret, gün geçtikçe gelişmektedir.

İSTANBUL :

İstanbul, dünyanın en güzel şehirlerinden biridir; Türklerin gözbebeğidir. Anadolunun kuzey batısında, Trakyanın doğu ucunda yer alır. Böylece, Asya ve Avrupayı birleştiren İstanbul şehri, ayni zamanda, dünyanın en önemli kara ve deniz yolları üzerinde bulunur. Karadenizle Marmarayı birleştiren boğazın iki yakasında uzanır.

Asıl şehir, Haliçle Marmara denizi arasındaki yarımada üzerinde kurulmuştur. Fakat, sonraları etrafa yayılarak genişlemiştir. Haliçin öte kıyısında bulunan Galata ve Beyoğlu ile İstanbul arasında Atatürk ve Galata köprüleri vardır. Boğazın Avrupa yakasında Beşiktaş, Sarıyer; Asya (Anadolu) yakasında Üsküdar, Beykoz, İstanbulun ayrı semtlerini teşkil eder. Asya demiryollarının başlangıç yeri olan Haydarpaşa· daha geride Kadıköy, Kartal, Pendik, İstanbulun parçalarıdır. Büyükada, Heybeli, Burgaz gibi adalar da güzel İstanbulun şirin köşelerinden sayılır.

İstanbul çok yaygın bir şehirdir. Anadolu cihetinde Pendikten, Avrupa yakasında Küçükçekmeceye kadar yayılır. Bütün Boğaz uzunluğunca, Karadeniz kıyısından Marmara kıyısına kadar serpilir. Kapladığı alan 250 kilometrekareyi bulur. Bir baştan bir başa 40 kilometreyi aşan bir uzunluğa sahiptir. Bu çok geniş saha içinde yaşayan insanlar işlerine güçlerine tren, vapur, tramvay, otobüs gibi taşıtlarla gider, gelirler.

İstanbul, tabiî manzaraları itibariyle eşsiz güzelliklere maliktir. Havasının temizliği, sularının iyiliği bakımından değeri çoktur. Dünyanın en önemli kara ve deniz yollarının üzerinde bulunuşu yüzünden, ticareti ileridir. Karadenizden Akdenize geçen gemiler, İstanbula uğrarlar. Güneydoğu Avrupada uza-

nan demiryolu, İstanbulun Sirkeci istasyonunda son bulur. Marmara kıyısında, Haydarpaşa istasyonundan kalkan trenler de Anadoluyu geçerler; Bağdat ve Basra körfezi kıyılarına giderler. Böylece, kıtaların birleştiği bir yerde kurulmuş olan şehir, bütün tarih boyunca kıymetini muhafaza etmiştir. İstanbul limanı, modern tesisleri henüz bitmemiş olmakla beraber, dünyanın en kuytu barınaklarından biridir. Hele Haliç, çok fırtınalı havalarda bile, gemileri kucağında saklar, dalgalardan korur.

İstanbul, başlı başına bir ticaret şehri olduğu gibi, bir endüstri merkezidir de... Türkiyeye dış memleketlerden gelen malların çoğu, sınırlarımıza, İstanbul gümrüklerinden girer. İhracatımızın da büyük bir kısmını İstanbul vasıtasiyle yaparız.

Türkiyenin belli başlı fabrikaları İstanbul çevresinde, Haliç boyunda sıralanır. Bunlar, gemi tezgâhları, askerî malzeme imalâthaneleri, dokuma fabrikaları, cam, çimento, elektrik, kundura, madenî eşya, ispirto ve sigara fabrikaları gibi müesseselerdir.

İstanbulun Tarihi :

İstanbul, tarih bakımından da çok zengin bir şehirdir. Üzerinde, Bizans ve Osmanlı devletlerinin kıymetli hâtıraları vardır. Ayasofya müzesi, Kariye camii, Dikilitaş, Örme sütun, Burmalı sütun, Çemberlitaş, Fatih semtindeki Kıztaşı, Yerebatan Sarayı ve nihayet Surlar Bizans devri eserlerindendir.

Boğaziçinde, Rumeli ve Anadoluhisarları ile, şehri süsleyen camiler, çeşmeler saraylar, türbeler, sebiller, kütüphaneler, hamamlar, su yolları atalarımızın eşsiz yadigârlarıdır. Sayısı pek az olan Bizans eserine karşı, İstanbulun her karış toprağında asil Türk milletinin koca bir tarihi yaşar. İstanbul, göklere uzanan zarif minareleriyle, ufukları dolduran narin kubbeleriyle tam bir Türk vatanıdır ve daima, Türk olarak kalacaktır. Mezarlıklarında, her semtinde Türk tarihinin dile geldiğini görürsünüz. Havasında Türkün şarkıları duyulur.

Mermerlerinde Türkün öz dili okunur. Bu eşsiz belde, batı ile doğunun kucaklaştığı bir yerdir. Çok kıymetli hazinelerle dolu olan müzeleri görülmeğe değer.

1953 - 1954 yılları içinde, Harbiye sırtlarında yükselen Hilton oteli dünyanın sayılı otellerinden biri olmuştur. Dünya turistlerinin kalbini çeken güzel İstanbul, her yaz sayısız ziyaretçilerle dolup taşar.

İstanbulun kurucusu Vizastır. Vizas, Milâttan 658 yıl önce adamlariyle gelip Sarayburnu üzerine yerleşmiştir. Az zamanda gelişen şehir, sonraları Romalıların eline geçti. 330 tarihinde de, Roma İmparatoru Konstantin tarafından İmparatorluğun başşehri haline getiriliyor. Bu suretle, kurucusu Vizas'a telmihen önceleri Bizans adını taşıyan şehir, sonraları Konstantinopl olarak anılıyor.

Kuvvetli kale duvarları sayesinde uzun yıllar sayısız kuşatmalara göğüs geren Bizans, nihayet, 1453 yılının 29 Mayısında, genç Osmanlı Padişahı Fatih Mehmed'e ve onun cengâver ordusuna teslim oluyor. O tarihten, Osmanlı devletinin yıkılışına kadar da, Osmanlı Türklerinin payitahtı oluyor.

İSTANBUL BOĞAZI :

İstanbul Boğazı, Karadeniz ile Marmara denizi arasında bir geçittir. Bu deniz geçidine biz, «İstanbul Boğazı», Batılılar ise «Bosfor» adını verirler. İstanbul Boğazı, Karadenizden Marmaraya doğru, kuzeydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanmış girintili çıkıntılı bir nehire benzer. Uzunluğu (30) otuz kilometredir. En dar yeri, Rumeli Hisarı ile Anadolu Hisarı arasıdır. Buradaki genişlik, (698) altı yüz doksan sekiz metredir. Sarayburnu ile Kız Kulesi arasındaki genişlik 1780 metredir. Boğazın kuzey ucunda, Rumeli feneri ile Anadolu feneri arasındaki genişlik 3600 metreyi bulur. Boğazın tabanı, deniz yüzünden ortalama olarak 50 metre derinliktedir. Bu derinlik, bazı yerlerde 100 metreye kadar varır. İstanbul Boğazının en derin olduğu yer, Bebek ile Kandilli arasıdır. Boğazın bu kısmındaki derinlik, 120 metreyi geçer. İstanbul Bo-

ğazında, daimî bir su akıntısı vardır. Bu akıntı su yüzeyinde Marmaraya; su altında da Karadenize doğrudur. Böylece, tuzluluk derecesi az Karadeniz suları Marmaraya gider; tuzluluk derecesi çok Akdeniz, Ege ve Marmara denizlerinin suları da dipten Karadenize ulaşır.

İstanbul Boğazı, balık avcılığı bakımından da çok önemli bir yerdir. Burada, dünyanın en nefis balıkları avlanır. Ayrıca, Boğaz, denizler arasında bir geçit olduğu için de, ekonomik ve politik bir değer taşır.

Karadenizde kıyısı olan devletlerin gemileri, Akdenize açılmak için bu kapıdan geçerler.

Çar Deli Petro zamanındanberi İstanbul Boğazına hâkim olmak isteyen Rus siyaseti, karşısında, daima kahraman Türk Milletini bulmuştur.

İSTANBULUN TÜRKLER TARAFINDAN ALINMASI (İSTANBULUN ALINMASININ DÜNYA TARİHİ ÜZERİNE ETKİLERİ) :

Tarihin büyük olaylarından biri de, İstanbulun Türkler tarafından alınmasıdır.

İstanbul, 29 Mayıs 1453 tarihinde, genç Osmanlı Padişahı Sultan 2. Mehmedin ordusu tarafından fetholunmuştur. Fakat, fetih gününe kadar İstanbul, gerek Türkler gerekse başka milletler tarafından defalarca kuşatılmış; bir türlü ele geçirilememişti.

Anadolu Selçuklu devletinin göçmesinden sonra, az zamanda gelişen Osmanlı devleti, her yönden Bizans topraklarını kuşatmış bulunuyordu. Türk akıncıları, Bizans surlarının önüne gelmişti. Artık şehirler güzeli Bizansın, Türk vatanı olması mukadderdi. Bu büyük zafer de, Sultan 2. Mehmede nasiboldu. 1000 yıllık Bizans İmparatorluğunu çok az bir zamanda ele geçiren Sultan 2. Mehmede «Fatih» sanı verildi.

Fatih, henüz şehzade iken Bizansı almak için plânlar kuruyordu. Padişah olur olmaz, fetih hazırlığına başladı. Orduda, kuvvetli bir topçu sınıfı kurdu. Çeşitli büyüklükte yüzlerce top döktürdü. Çanakkale Boğazının her iki yakasında hisarlar

yaptırdı. Böylece, Akdenizden gelecek yardımcı kuvvetlerin yolunu kesmiş oldu. Bizans'a yardım, Karadenizden de gelebilirdi. Bunun için, Karadeniz Boğazını da kapamak lâzımdı. Fatih, bunu da ihmal etmedi. İstanbul Boğazının en dar yeri olan ve «Boğazkesen» adını alan yerin Rumeli sahilinde, Rumelihisarını yaptırdı. Rumelihisarının karşısında, Boğazın Anadolu yakasında Anadoluhisarı vardı. Bunu Fatihin dedesi Yıldırım Bayezit yaptırmıştı. Hisarlara toplar yerleştirildi. Karadenizden gelen gemiler de, kontrol altına alındı.

Bu işler tamam olunca, sıra, kalın kale duvarlarını yıkacak topların nakline geldi. Toplar, o zamanki başkent olan Edirnede dökülmüştü. Türk mühendisleri, Türk ustaları geceli gündüzlü çalışmışlar; zamanın en kudretli, en büyük toplarını meydana getirmişlerdi. Hele, «Şâhî» adı verilen büyük toplar görülecek şeylerdi. Bunların namlu çevresi 2 metre 74,5 santimetrevdi. Çapları da 91,5 santimetre geliyordu. Her defasında, 1540 kiloluk taş gülle atıyorlardı. Atış mesafeleri de 1600 metre geliyordu. Toplar, 1453 Şubat sonlarında Edirneden yola çıkarıldılar. Her biri 150 çift öküzle çekilerek, ancak 2 ayda Bizans önüne getirildiler. Kuşatma süresince, yüzlerce top arasında ancak 3 «Şâhî» kullanıldı.

Hazırlıklar sona erince, 200 bin kişilik bir ordu harekete geçti. 2 Nisan 1453 günü Türk ordusunun öncüleri Bizans surlarına dayanmış bulunuyordu. Bizanslılar da savunmaya hazırlandılar. Surların önündeki köprüleri yıktılar. Kale kapılarını kapattılar. 5 Nisan 1453 günü ordumuzun tamamı mevzie girdi. Türk ordusunun başında, genç hükümdar Mehmed Bey vardı. Başlıca komutanlar arasında, Sadrazam Çandarlı Halil Paşa, Zağnos Paşa, Mahmut Bey, İskender Bey, Hamza Bey göze çarpıyordu.

Bizanslılara komuta eden, İmparator Onbirinci Konstantin Dragazes idi. Fatih, Konstantine mektup yolladı. Şehrin, kan dökülmeden teslimini istedi. Kostantin «Şehri teslim edemem. Ben de ölünceye kadar müdafaaya yemin ettim» cevabını verdi.

Nihayet, toplar ateşlendi. Oklar savruldu. Tekbir sadalariyle, tarihin en korkunç ve en azametli hücumu başladı.

Savaş, 6 Nisandan, 29 Mayısa kadar 53 gün sürdü.

Kara savaşları ile birlikte, deniz savaşları da oldu. Haliçin ağzındaki zinciri kırıp içeri giremiyen gemilerimiz, Padişahın keskin zekâsı sayesinde karadan yürütüldü. Bir gecede, 67 parça gemi kızaklar üstünden kaydırılmak şartiyle Dolmabahçeden Kasımpaşaya indirildi. Sabahleyin, Türk donanmasını Haliçte gören Bizanslıların cesaretleri büsbütün kırıldı.

Bilhassa, kara savaşları çok çetin oldu. Yeniçerilerin hücumları, sahili parçalayan dalgalar gibi surları çürütüyor; delik deşik ediyordu. Geceleri devam eden mehter vuruşları, tekbir nidaları ve meşale şenlikleri Bizansı büsbütün harabetmişti. Kuşatmanın 53 üncü günü akşamı, genç Padişah bir kurultay topladı. Paşalara, beylere komutanlara ateşli bir söylev verdi. Askerler coştular. İhtiyar paşalar, heyecandan gözyaşı döktüler. Gece yarısından sonra, Topkapı ile Edirnekapı arasındaki kısımdan, çok şiddetli hücumlar başladı.

29 Mayıs Salı sabahı, kale duvarları üzerinde Şanlı Türk Sancağı dalgalanmaya başlamıştı. Bu sancağı, burca ileten Ulubatlı Hasandı. Hasan şehit edildi. Fakat, sancak devrilmedi. Coşkun bir seli andıran Türk ordusu, yıkık duvarları aştı. Dalgalar halinde, yalınkılıç Bizans sokaklarına daldı.

Böylece, yüzyıllardanberi süregelen Bizans İmparatorluğu tarihe gömülmüş; şehirler güzeli İstanbul asıl sahiplerine kavuşmuştu (29 Mayıs 1453).

İstanbulun alınmasının dünya tarihi üzerindeki etkileri:

İstanbulun alınması, bütün dünyada heyecanla karşılandı. Bu olayı, dünya tarihleri, «Orta Çağlar» ın sonu, «Yeni Çağlar» ın başı kabul ettiler.

Bizans önünde savaşlar olurken, Bizans bilginlerinin bir kısmı Romaya kaçmışlardı. Beraberlerinde bir çok kıymetli kitaplar götürmüşlerdi.

Roma ve çevresinde toplanan bilginler, san'atkârlar eski

eserleri incelemeye koyuldular. Bu hal, Eski Roma ve Yunan medeniyetinin yeniden doğmasına yol açtı. Bu suretle «Rönesans» doğdu. Rönesansla birlikte resim, mimarlık ve heykeltraşlık sahasında ünlü san'at adamları yetişti. Bir takım ileri fikirli papazlar, Hıristiyanları kilisenin baskısından kurtarmak için harekete geçtiler. Bu alanda, bilhassa Alman papazı Marten Lüterin çalışması çok oldu. Böylelikle de, Hıristiyan dininde yenilik ve uyanıklık anlamına gelen «Reform» meydana gelmiş oldu. Rönesans ve Reform hareketleri dünya insanlığının karanlık ruhuna yeni bir medeniyet ışığı serpti.

İSTANBUL VİLÂYETİ :

Şimdilik sayısı 67 olan vilâyetlerimizden biri de, İstanbuldur. Alanı 5390 kilometrekaredir. Nüfusu 1955 Genel Nüfus sayımı neticelerine göre 1.542.941 kişidir. Bir kısmı Belediye sınırları içinde, bir kısmı Belediye sınırları dışında, iki kıt'a (Asya ile Avrupa) kıyılarına serpilmiş olarak 17 kazası vardır. Bu kazaların isimleri şunlardır: Asya kıtasında olan kazalar: Üsküdar, Kadıköy, Yalova, Beykoz, Kartal; Avrupa yakasındaki kazalar: Beyoğlu, Fatih, Eminönü, Eyüp, Bakırköy, Şişli, Beşiktaş, Sarıyer, Çatalca, Silivri, Şiledir.

Bir de, Büyükada merkez olmak üzere Büyükada, Heybeli, Burgaz ve Kınalı adadan ibaret olan, Adalar kazası vardır.

İSTATİSTİK :

Türlü içtimaî olayları sayı ile ifade etmeğe istatistik denir. İstatistiklerde olaylar benzerliklerine ve istatistiğin yapılış gayesine göre toplanır ve değerlendirilir.

İSTAVRİT :

Bir balık cinsinin adıdır. İstavrit balığı küçük ve yassıca yapılıdır. İstanbul sularında çok avlanır. Balıkların uskumrular familyasındandır.

İSTEK KİPİ (Bak: Kip) :

İSTENOGRAFİ :

Söylenen sözleri ağızdan çıktığı sür'atle not etmek için kullanılan yazı şekline denir. Kolay yazılabilmesi için çizgi ve daire biçimindeki işaretlerden meydana getirilmiştir. Her bü-

yük dilin olduğu gibi Türkçenin de ayrı bir istenografi alfabesi vardır.

İSTİDA :

Resmî dairelere iş için verilen dilek kâğıdına istida (dilekçe) denir. İstidalara pul yapıştırılır.

İSTİHKÂM :

Askerlikte düşman hücumlarına karşı koymak için hazırlanmış, kuvvetlendirilmiş yerlere istihkâm denir.

İSTİKLÂL MADALYASI :

Kurtuluş Savaşımızda yurdun istiklâline kavuşması için hizmet edenlere verilen madalya, İstiklâl Madalyası adını taşır. İstiklâl madalyaları, sahibinin ölümünden sonra ailesine geçer.

İSTİKLÂL MARŞI :

İstiklâl Savaşı esnasında Ankaradaki T. B. M. Meclisi Hükûmetinin Millî Eğitim Vekâleti bir «İstiklâl Marşı» müsabakası açmıştı. Bu müsabakaya bir çok şairimiz katıldı; millî heyecanlarımızı belirtir şiirler gönderdi. Vekâlet, bir komisyona bu şiirleri tetkik ettirdi. Sonucu Büyük Millet Meclisine bildirdi.

Büyük Millet Meclisi, 12 Mart 1921 günü oturumunda seçilen şiirler arasından Şair Mehmet Âkif Beyinkini birinci ilân etti ve o zamanki Millî Eğitim Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, İstiklâl Marşı şiirini Meclis kürsüsünden okudu; uzun uzun alkışlandı. Şimdi, bu güzel şiirin tamamını veriyoruz:

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak.
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim Milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim Milletimindir ancak.

Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet, bu celâl!
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl,
Hakkıdır Hakka tapan Milletimin İstiklâl.

Ben ezeldenberidir hür yaşadım, hür yaşarım;
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım.
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner ,aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var!
Ulusun korkma, nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş! Yurduna alçakları uğratma sakın!
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın!
Doğacaktır sana vâdettiği günler Hakkın;
Kimbilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı,
Düşün altında binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme yazıktır Atanı,
Verme dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda,
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hüdâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda!

Ruhumun senden İlâhi şudur ancak emeli:
Değmesin mâbedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli,

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.
O zaman vecd ile bin secde eder, varsa taşım,
Her cerihamdan ilâhî boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-ı mücerret gibi yerden na'şım,

O zaman yükselerek Arşa değer belki başım.
Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımız hepsi helâl!
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl!
Hakkıdır hür yaşamış Bayrağımın Hürriyet!
Hakkıdır Hakka tapan Milletimin, İstiklâl!

İSTİKLÂL SAVAŞI (15 Mayıs 1919 - 24 Temmuz 1923)

Türk Milleti, tarih boyunca çeşitli savaşlara atılmıştır. Bu savaşlarda eşsiz zaferler kazanmıştır. Fakat, bunların hiçbiri, İstiklâl Savaşı gibi ayrı bir mâna taşımaz.

İstiklâl Savaşı, adından da anlaşılacağı veçhile, hürriyet ve bağımsızlığımızı sağlayan bir mücadeledir.

Birinci Cihan Savaşından, savaş ortaklarımızla yenik çıkmıştık. 30 Ekim 1918 de Mondoros Mütarekesi (silâh bırakışması) imza edilmişti. Bu Mütarekeden sonra, güzel yurdumuzun bir çok yerleri düşmanlar tarafından işgal olunmuştu. Adana ve çevresine Fransızlar, Antalya ve Konyaya İtalyanlar, Samsun, ve Merzifon havalisine İngilizler çıkmıştı. Şirin İstanbul sokaklarını İngiliz, Fransız, İtalyan ve sair milletlerin silâhlı kuvvetleri doldurmuştu. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmire Yunan askerleri ayak basmıştı. Bütün bu olaylar karşısında, Türk Milleti için için ağlıyordu. Vatanın ötesinde berisinde, silâha sarılarak düşmana karşı duran Türklerin sayısı günden güne çoğalıyordu. Artık Avrupalıların hakkımızdaki niyetleri de iyice sezilmişti. Onlar, Türk vatanını parçalıyacaklar; Türk Milletinin bağımsızlığına ebediyyen son vereceklerdi.

İzmir ve civarı Yunanlılara peşkeş çekiliyordu. Yurdumuzun doğusunda Ermenistan, güney doğusunda Kürdistan kuruluyordu. Trakya da Yunanlılara veriliyordu. Boğazlar bölgesiyle Marmara çevresi Avrupa devletlerinin kontrolüne bırakılıyordu.

İstanbulda oturan Padişah 6. Mehmet yalnız kendi saltanatının endişesine düşmüştü. Kendisine dokunulmamak şartiyle bütün bunları kabul edecek durumdaydı.

Ama, Büyük Türk Milleti kesin kararını çoktan vermişti. O, tarih boyunca sönmeyen İstiklâl güneşini yine söndürmiyecekti. Bu sebeple harekete geçti. «Ya istiklâl, ya ölüm!» avaziyle harekete geçti. İzmirde Yunanlılara, Doğu Anadoluda Ermenilere karşı silâhlı çatışmalara başladı. Bu sırada Anafartalar cephesinin muzaffer kumandanı Mustafa Kemal,

Ordu Müfettişliği göreviyle Anadoluya gönderildi. 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıkan Atatürk Millî Kurtuluş hareketine başlamış oldu. Bunun için 19 Mayıs günü, Millî Kurtuluş hareketlerimizin mutlu bir başlangıcı sayılır. 19 Mayıs günü, ulusal bayramlarımızdan biri olarak aydın günlerimiz arasında yer almıştır.

Atatürk görünüşte, Anadoluya, Padişah tarafından gönderiliyordu. Fakat, o büyük insan, bambaşka düşüncelerle anavatanın kucağına koşmuştu.

23 Temmuz 1919 da Erzurum Kongresine katıldı. 4 Eylûl 1919 da Sivas Kongresinin toplanmasına âmil oldu. Bu Kongrenin aldığı kararlara «Misakı Millî» adı verildi. Bu kongrenin aldığı kararlar gereğince «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti» kuruldu. Sivas Kongresinin üyeleri arasından seçilen 8 kişilik «Hey'eti Temsiliye» nin başkanlığına Mustafa Kemal getirildi.

Türk Milletinin arzusuna uyan Padişah hükûmeti, Millet Meclisini toplamak zorunda kaldı. Fakat, Meclisin İstanbulda toplanması tehlikeliydi. Çünkü, o zaman İstanbul yabancı kuvvetlerin işgali altında bulunuyordu. Düşman süngüsünün tehdidi altında mebusların serbest kararlara varamıyacakları âşikârdı. Atatürk, Meclisin Ankarada toplanmasını istiyordu.

16 Mart 1920 de İngilizler İstanbula asker çıkardılar; Meclisi dağıttılar; Şehzadebaşı karakolunda uyuyan askerlerimizi süngülediler. Ele geçirdikleri mebusları, Malta adasına sürdüler.

Bunun üzerine, Atatürkün teşebbüsüyle, 23 Nisan 1920 de, Ankarada Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Meclis üyeleri Reisliğe oy birliğiyle Mustafa Kemali seçtiler.

Yunan ordusu da, Avrupalıların kuvvet ve gayretiyle durmadan Ankaraya doğru ilerliyordu. Büyük Millet Meclisinin açıldığı sıralarda, Bursa ve Balıkesir şehirleri düşman eline geçmişti. Yunanlılar yürüyüşlerine devam ettiler. İnönü önünde 10 Ocak 1921 ve 27 Mart 1921 de olmak üzere 2 de-

Bir fıkracık

NE LÂZIMMIŞ ?

Bir bataklık mıntakasında yol yapmak vazifesi alan yüzbaşı, teğmenine 15 er alıp işe başlamasını emretti.

Bir müddet sonra teğmen çıkageldi:

— Erler boğazlarına kadar çamura battılar komutanım; daha ileriye gidemiyoruz.

Yüzbaşı bağırdı:

— Bu türlü lâfları duymak istemiyorum! Keşfinizi tamamlayın ve yolun yapılması için ne gerekiyorsa bana bir raporla kısaca bildirin. İhtiyacınızı hemen temin edeceğim!

Bir dakika sonra teğmen, yüzbaşının masasına şu notu bıraktı:

«Dört metre derinlikteki bataklıkta iş görebilmek için her biri beş metre boyunda on beş adama ihtiyacım bulunduğunu arzederim.»

Bunları biliyor musunuz?

DENİZLERİN YÜZEYİ

Pasifik Okyanusu	180.000.000 kilometre kare
Atlantik Okyanusu	106.000.000 kilometre kare
Hind Okyanusu	75.000.000 kilometre kare

DENİZLERİN EN DERİN NOKTASI

Denizlerin en derin noktası Pasifik Okyanusunda Filipin adalarının 110 kilometre doğusunda olup 10.793 metredir.

ATLAS OKYANUSUNUN EN DERİN YERİ

Atlantik Okyanusunun en derin noktası 8530 metredir ve Porto-Rico'nun 110 kilometre batısında bulunmaktadır.

DİĞER DENİZLERİN EN DERİN YERLERİ

Hind Okyanusunda 6400 metre, Şimal Kutbunda 5400 metre, Cenup Kutbunda da 8000 metreden derin noktalar bulunamamıştır.

Ata Sözleri

Türk çadırında doğar, at üstünde büyür, savaş alanında ölür.

★

Şık şık eden nalçadır, iş bitiren akçadır.

★

Aklı yetenlere danış da gene sen bildiğini yap.

★

Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.

★

Akıllı düşününceye kadar deli çayı geçer.

★

Azıcık aşım, kavgasız başım.

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden : **ALİ RIZA AKISAN** — Teknik Sekreter : **EJDER AKISAN** — Yayımlıyan: **AKISAN YAYINEVİ** — İstanbul Nuruosmaniye Caddesi, No. 57/1 — Her türlü müracaat ve para gönderme adresi : **AKISAN YAYINEVİ.**

Basıldığı yer: **EKİCİGİL BASIMEVİ** — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

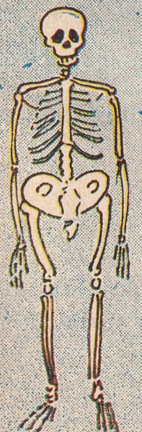
30 NİSAN 1959, PERŞEMBE - SAYI: 39 - FİYATI: 50 Kr.

AKISAN CEP ANSİKLOPEDİSİ

İ-4

Bunları biliyor musunuz?

BUZ DAĞLARI

Atlas Okyanusunda dolaşan buz dağları bazan 200 sene dayanır.

★

EN AZ UYUYAN HAYVAN: FİL

Hayvanlar arasında en az uyku ihtiyacı duyan fildir. Ne kadar yorulursa yorulsun en fazla dört, beş saat uyur.

★

MUHACİR KUŞLARIN YAVRULARI

Muhacir kuşların, gidecekleri yerlere yavrularını ilk sene kendileri götürdükleri zannedilirdi. Yeni bir keşfe göre, yavru kuşların, gidecekleri yere yaşlılardan üç hafta önce gittikleri, yani yolu büyüklerden öğrenmeyip, babalarından, analarından kendilerine geçen sezgi kuvveti ile buldukları anlaşılmıştır.

★

İKİ YAŞINDAKİ ÇOCUĞUN BOYU

Bir ;ocuğun iki yaşındaki boyu ekseriya büyüdüğü zaman alacağı boyun yarısıdır.

★

KARADA YÜRÜYEN BALIKLAR

Güney-doğu Asya memleketlerinde sudan çıkıp karada yürüyen balıklar vardır. Bu balıklar sudan dışarıda yirmi dört saat kalabilirler.

fa yenildiler. Güney Anadolu şehirlerimizden Adana, Antep, Maraş gibi yerler de Fransızlara karşı kahramanca döğüşüyorlardı. General Kâzım Karabekir kuvvetleri Ermenileri perişan etti; Kars ve Gümrü şehirlerini kurtardı.

Bu suretle, önceleri Yunanlılara karşı yer yer beliren sivil ayaklanmalar, çete hareketleri zamanla «Kuvayı Milliye» adında teşkilâtlı bir ordu hareketine inkılâp etti.

Yunanlılar, Sakarya nehri boylarına kadar gelmişlerdi. Baş komutan Atatürk: «Hattı müdafa yoktur. Sathı müdafaa vardır. Bu satıh, bütün vatandır.» diyerek, Yunan kuvvetini Anadolunun ortasına çekmek ve orada yok etmek düşüncesini taşıyordu. Nitekim öyle oldu. 23 Ağustos 1921 de başlıyan Sakarya Meydan Savaşı 13 Eylûl 1921 tarihine kadar 22 gün, 22 gece sürdü. Başkumandan Mustafa Kemal ile Fevzi Paşanın üstün idareleri sayesinde, kahraman ordumuz büyük Sakarya zaferini kazandı. Yunan ordusu, Mehmetçiğin süngüsü ile parçalandı; maneviyatı bozularak geri çekildi. Bu savaş sonunda da, T. B. M. Meclisi Atatürkle Fevzi Paşaya Mareşallık rütbesini verdi. Ayrıca Atatürke, yine Meclis tarafından «Gazi» sanı da verildi.

Sakarya zaferi, İstiklâl Savaşımızın bir dönüm noktasıdır. Artık yenilmez ve çetin bir varlık olduğumuzu bu savaşda düşmanlarımıza da anlatmış olduk. Bu sırada Fransızlar, Ankara Hükûmetiyle barış anlaşması yaptılar; güney Anadoludan çekilip gittiler. Bu çekilmede, kahraman Anteplilerin, kahraman Maraşlıların rolü büyüktür. Bilhassa, Antebin gösterdiği üstün yararlıklar, engin kahramanlıklar Türk tarihinin altın sahifelerini teşkil eder. T. B. M. Meclisi bu kahraman şehrimize «Gazi» sanını tevcih etti. Bugün bu şehrimiz, Gazi Antep olarak anılmaktadır.

Sakarya Savaşından sonra Yunanlılar daha geri hatlara çekildiler. Kazandıkları araziyi kaybetmemek için tedbirler aldılar. Bu arada, Türk ordusu da boş durmadı. Silâh ve sa-

vaş tekniği bakımından takviye edildi. Düşmanı, vatan topraklarından kovmak gayesiyle, gece gündüz hazırlandı. Ankara Hükûmeti, son zafer için hazırlıklarını tamamlarken, bir yandan da, İstanbuldaki Padişahın Konya ve Yozgat gibi şehirlerde çıkardığı isyanları bastırıyordu.

Nihayet, beklenen gün geldi. 1922 yılının 26 Ağustos sabahı Afyondan, Büyük Taarruzumuz başladı. Az zamanda, üstün bir başarıyla gelişen saldırımız, düşmanın tahkimli siperlerini altüst etti. 30 Ağustos 1922 günü, Yunan ordusunun büyük bir kısmı, ordumuzun çemberi içine düşmüştü. Dumlupınar önünde cereyan eden Başkomutanlık Meydan Savaşını, parlak bir surette kazandık. Millî varlığımıza saldıran düşmanlar, vatan topraklarında yok oldular. Başkumandan Mustafa Kemalin: «Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir; ileri!..» emrini alan akıncılarımız, rüzgârlarla yarıştılar. Kendilerini kucaklıyan dağlardan geçtiler; yaylâlardan aştılar. 9 Eylûl 1922 günü, İzmire ulaştılar. Böylece, Şanlı tarihimizin altın destanı olan Kurtuluş Savaşımızı kazanmış olduk. Yunan ordusu Başkomutanı General Trikopis te, silâhlarımıza teslim oldu.

İstiklâl Savaşında, nice nice kasabalarımız yandı. Mukaddes vatan toprakları al kanlara boyandı. Fakat, bütün dünya milletleri, Türkün yenilmezliğini kabul ettiler. Genç bir millet olarak, hür milletler safında şerefle yer aldık. Bu Gazanın şehitlerine rahmet, gazilerine minnet!!

İSTRANCA:

Yurdumuzun Trakya topraklarının, Karadeniz kıyılarına paralel olarak uzanan dağ silsilelerine «İstranca dağları» adı verilir. İstrancalar, Bulgaristan sınırlarından gelirler; İstanbul yakınında, Belgrat ormanında son bulurlar.

Bu dağların hemen hemen hepsi ihtiyar dağlardır. Tepeleri yassıdır. Yamaçları az meyillidir. Kırklareli yakınında Büyük Mağya dağ 1018 metre ile İstrancaların en yüksek yeridir. Saray, Vize, Pınarhisar, Kırklareli gibi kasaba ve şehirler, İstrancaların Trakya ovasına bakan eteklerinde sıralanırlar. İstrancaların üzeri zengin ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlarda her yıl önemli miktarda mangal kömürü yapılır.

İSVEÇ:

İsveç, Avrupanın kuzeyinde yer alan İskandinav yarımadasının devletlerinden biridir. Kuzeyde Finlândiya ile sınırdır. Kuzey batısı ile batısını Norveç toprakları çevirir. Doğusunda Botni körfezi ve Baltık denizi uzanır.

İsveçin batısı dağlıktır.

İsveçin alanı 449,099 kilometrekaredir. Nüfusu 6,5 milyon kadardır. Hükûmet şekli meşrutiyettir. Başşehri Stokholm şehridir. İklimi serttir. Akar suları boldur. Nehirlerinden elektrik enerjisi sağlanır. Ormanları zengindir. Ekime elverişli toprakları vardır. Tarım ileridir. Endüstri de oldukça gelişmiştir. İsveçin gemiciliği, balıkçılığı da çok ileri bir durumdadır. Güzel manzaralı gölleri de vardır.

İsveç, kültür ve medeniyet bakımından Avrupanın en ilerde bir devleti sayılır.

İSVİÇRE:

İsviçre, Orta Avrupa devletlerindendir. Kuzeyini Almanya, doğusunu Avusturya, güneyini İtalya, batısını da Fransa çevirir. Arazisi, Alp dağları üzerindedir. Alanı 41,295 kilometrekaredir. Nüfusu 4,5 milyondur. İsviçre federal devleti 25 küçük Cumhuriyetin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Bu küçük bağımsız cumhuriyetlere **«Kanton»** adı verilir. Kantonlar iç işlerinde serbesttirler. Federal İsviçre cumhuriyetinin başkenti «Bern» şehridir. Alp dağlarının en yüksek tepelerinden olan Mont Rosa (4638 m.), Matterhorn (4435 m.) dağları hep İsviçre sınırları içinde kalır. Bu dağların sarp yamaçları güzel ormanlarla kaplıdır. Üzerlerinde, akar suları besleyen buzullar vardır. Dağların ortalarında yeşil vadiler, şirin yaylâlar uzanır.

İsviçre, Avrupanın bir su deposudur. Kıtanın ünlü ırmakları hep buradan doğar. Bunlar arasında Rhone, Ren, Tessin, Aare, Reuss, İnn gibi nehirleri sayabiliriz.

İsviçrenin gölleri de boldur. Bu göllerin manzaraları iç açıcıdır. Cenevre, Leman, Bodensee, Neuenburgersee, Zürich, Lugano gölleri yeşil yamaçların kucağında görülmeğe değer yerlerdir. İsviçrenin ovaları azdır. Vadilerde, yamaçlarda ve yaylâlarda tarım yapılır; hayvan beslenir. Meyva bahçeleri de buralardadır.

Ormanlar içinde, yamaçlarda kurulan sanatoryumları, otelleri pek meşhurdur. İsviçreye, hemen hemen dünyanın her yerinden turistler gider. Bunlar kendilerini, kışın kar sporlariyle, yazın da temiz dağ havalariyle eğlendirirler; dinlendirirler. Memlekette inek ve koyun da çok beslenir. Peynircilik ve sütçülük ileridir. Yamaçlardan dökülen çağlayanlardan elektrik kuvveti sağlanır. Konserve, dokuma, elektrik malzemesi fabrikaları çoktur. Bilhassa saatçilik çok ileri gitmiştir. Dünyanın en iyi saatleri İsviçrede yapılır. İlâç, kimya sanayii de gelişmiştir.

İsviçrede İtalyanca, Fransızca ve Almanca konuşulur.

Zürih, Cenevre, Bâle, Lozan, Saint - Gallen, Luzerne başlıca büyük şehirleridir. İsviçre 1648 denberi bağımsız bir cumhuriyettir.

İŞARETLER (Aritmetik):

Aritmetikte çeşitli işaretler kullanılmaktadır. Bunların herbirinin ayrı bir anlamı vardır. Şimdi, bu işaretlerin neler olduklarını birer birer inceleyelim:

Sayılardan sonra nokta konursa bu, derece anlamına gelir.

1. = Birinci, 2. = İkinci, 3. = Üçüncü gibi.

+ Artı işareti. Toplamalarda kullanılır.

— Eksi işareti. Çıkarma işlemlerinde kullanılır.

× Çarpı işareti. Çarpma işlemlerinde kullanılır.

: Bölü işareti. Bölmede kullanılır.

= Eşit işareti. Eş sayıların arasına konur.

% Yüzde işareti. Sayının solunda kullanılır. % 8 gibi.

%° Binde işareti. Sayının solunda kullanılır. %° 3 gibi.

° Derece işareti. Sayının sağ yukarısına konur. Bu işaret konduktan sonra, ayrıca derece kelimesi yazılmaz.

Uzunluk, alan, hacim ağırlık v.s. ölçüleri işaretleri:

m = metre
dm = desimetre
cm = Santimetre
mm = Milimetre
km = Kilometre
m^2 = metrekare
dm^2 = Desimetre-kare
cm^2 = Santimetre-kare
km^2 = Kilometre-kare
m^3 = Metreküp
dm^3 = Desimetreküp
cm^3 = santimetreküp
Kg = Kilogram
g = Gram
t = Ton
l = Litre
kş = Kuruş
P = Para
L = Lira
Ha = Hektar

İŞARET MEMURLARI:

Birkaç yol ağzında veya dar yolların tehlikeli yerlerinde, dönemeçlerde işaret memurları bulunur. Bu memurlar, taşıtların geçmesi veya geçmeyip beklemesi için işaret verirler. Böylece çarpışmalar ve kazalar olmaz. Şimdi büyük şehirlerimizde işaret memuru yerine, elektrikle .işleyen otomotik, ışıklı işaretler kullanılmaktadır. Kırmızı ışık dur işareti, yeşil ışık geç işaretidir. Bunlar İstanbul vilâyeti caddelerinde görülebilir.

İŞARET SIFATLARI: (**Bak. Sıfatlar**)

İŞARET ZAMİRLERİ: (**Bak. Zamirler**)

İŞÇİLER:

Herhangi bir ticarethane, fabrika veya müessesede kafa veya vücutları ile çalışanlara işçi denir. Geceleri çalışan işçiler de vardır. Bunlar gündüz çalışmazlar. Bütün işçiler gündelik veya haftalık para alırlar. Aylık alanları da vardır.

İŞİTME DUYUSU:

Tabiatı tanımamıza yarıyan, 5 duyumuzdan biri de «İşitme duyusu»dur. İşitme duyumuzun organı kulaklardır. Kulaklarımızla tabiatın seslerini işitiriz.

İşitme duyusunun merkezi diğer duyu merkezleri gibi beynimizdedir. Beynimizdeki işitme merkezi sayesinde, bütün

sesleri duymaktayız. Fakat, hiç şüphesiz işitme olayını meydana getiren kulaklar ve kulaklarla birlikte beyindeki işitme merkezine ulaşan sinirlerdir. (Kulak konusunu, kelime sırasında arayınız.)

İşitme yeteneğinden (kabiliyetinden) mahrum olanlara sağır adı verilir. Sağırlar, daimî bir sessizlik içindedirler. Bir şey duymazlar. Bu gibilerin hayatı mes'ut sayılmaz. Karşımızdakilerle en önemli bir anlaşma vasıtası olan konuşmadır. Sağırlar sözleri işitmezler, kuşların şarkılarını dinleyemezler, güzel âhenklerin ne olduğunu kavrıyamazlar. Arkalarından gelen bir otomobilin klâkson sesini bile duymaktan mahrumdurlar. Böyle insanların hayatı azâplı olduğu kadar, tehlikelerle de doludur.

İŞLEMLER:

İlkokul programında, öğrenilmesi gereken başlıca 4 işlem vardır: Toplama - Çıkarma - Çarpma - Bölme.

Toplamada, ayni cinsten olan varlıklar toplanır. Altalta toplamalarda, sayıların basamaklara uygun olarak yazılması şarttır.

Çıkarma işleminde de, birbirinden çıkarılacak varlıkların aynı cinsten olmaları gerekir. Bölme işleminde, bölen veya bölünen sayı tam sayı olmayıp ta ondalık sayı ise, bunları muhakkak virgülden kurtarmak lâzımdır. Ondalık sayıların çarpımında da sonuçtan, çarpanlardaki ondalık sayı basamağı kadar ayırmalıyız.

İŞ - RESİM: (Bak: Resim - İş)

İTALYA:

İtalyanın coğrafî vaziyeti:

İtalyanın kuzeyi Alp dağları ile kaplıdır. Bu dağlar Apenin ismini alarak İtalyanın güneyine kadar baştanbaşa uza-

nırlar. İtalya dağlık bir memlekettir. Kuzeyde çok mümbit ovalar vardır: Po ovası, Toskana ovası ve Apenin eteklerinde Napoli ve Apulia ovaları.. Alp dağları kuzeyden gelen soğuk rüzgârları kapar. Bütün yarımada sıcak Akdeniz iklimine tâbidir. Po nehri ve kolları toprakları verimli yapar.

İtalya'nın iktisadi vaziyeti:

Sanayi ilerlemiştir. Kuzeyde, Cenova ve Venedik bölgelerinde ipekli kumaş, otomobil, makine fabrikaları vardır. Kıymetli mermer taşları da bu taraflarda çıkarılır. Her türlü cam eşya, aynalar, ziynet eşyası da yapılır. İtalyada ençok çıkan maden kükürttür. Taş kömürü yoktur. Diğer madenler azdır. Fabrikalarının çoğu su kuvvetiyle işler. İtalyanın her tarafı, ekilir. Hububat, pamuk, meyve bol miktarda yetiştirilir. Ticaret, denizcilik ve balıkçılık ta ileridir. İtalya dışardan kereste yün, bakır ve kömür gibi madenler ve yiyecek satın alır. Dışarıya makine, cam eşya, lâstik, kumaş satar.

İtalya'nın mühim şehirleri:

Merkezi Roma'dır. Diğer şehirleri: Venedik, Torino, Milâno, Cenova, Triyeste, Napoli, Brendisi'dir. En meşhur limanları Venedik, Cenova, Napoli'dir. Venedik su üzerinde kurulmuştur. Sokaklarda «gondol» denen kayıklarla dolaşılır. Sokak yerine kanallar vardır.

İtalya'nın nüfusu ve mesahası:

Nüfusu her yıl artmaktadır. Son sayıma göre 43 milyondur. Yüz ölçümü 1,600.000 km2 dir.

İtalya'nın Türkiye ile ticareti:

İtalya bizimle iyi ticaret yapar. Bizden buğday, arpa, taşkömürü, zeytinyağı, deri, üzüm, pamuk, tütün alır. Bize ma-

kine, lâstik, cam eşya, pamuklu dokuma, demir ve çelik eşya satar.

İTALYAN SAVAŞI:

Türkiyede meşrutiyetin ilânından birkaç yıl sonra İtalyanlar Trablus Garba (Batı Trablusa) saldırdılar. Kuzey Afrikada bulunan bu topraklarımızı kurtarmak için harekete geçildi. Bir avuç kahramanımız, üstün düşman silâhlarına karşı kahramanca döğüştüler. Afrikanın kızgın çölleri arasında vuruşan Mehmetçiklerin başında, Mustafa Kemal (Atatürk) de vardı. Ne yazık ki, yurdumuzun başka bir tarafında savaş ateşi parladı. Balkan yarımadasında Sırplar, Karadağlılar, Bulgarlar ve Yunanlılar birleşerek Osmanlı devletine saldırdılar. Bu tehlike daha büyüktü. Batı Trablusunda derhal barış yapıldı. Oradaki komutanlarımız ana vatana döndüler.

Neticede, uzun yıllar sınırlarımız içinde bulunan Batı Trablus ta İtalyanların eline geçti.

İTFAİYE TEŞKİLÂTI:

Şehirlerin her ilçesinde bir itfaiye teşkilâtı olması lâzımdır. Büyük şehirlerimizin ilçelerinde böyle teşkilâtlar vardır. Bunların itfaiye otomobilleri ve kamyonları bulunur. Bu arabalarda hortumlar, uzun ve makine ile işleyen demir merdivenler, su tulumbaları ve başka lüzumlu makineler vardır. Bir yerde yangın başlar başlamaz bu otomobiller sür'atle oraya yetişirler. Her gün talim gören itfaiyeciler, çabucak yangını söndürürler. Başka binalara da zarar vermesini önlerler.

İVRİNDİ:

İvrindi Balıkesir kazalarından biridir. Balıkesir - Edremit yolu yakınında yer alır. Kasaba içinde 2,000 kadar insan yaşar. Halk hayvan besler, tarım yapar; tahıl, bakla, patates, tütün, kavun, karpuz gibi ürünler yetiştirilir. İvrindi kazasının alanı 558 kilometrekaredir. 74 köyü ile beraber bütün nüfus 30 bine yaklaşır.

İYELİK EKLERİ: (İyelik zamirleri): (Bak: Zamirler)

İYOT:

Mavimtrak, esmer renkte, katı bir cisimdir. Hekimlikte ve fotoğrafçılıkta kullanılır. Tabiatte bazı deniz nebatlarında fazlaca birikmiş olarak mevcuttur. Deniz suyunda da magnezyum iyodin vardır.

İZCİLİK:

İlk okullardan sonra, orta okul ve liselerde kurulan gençlik teşkilâtının adına «İzcilik» denir. Kelimenin İngilizcesi «Boyskavt»tır.

Dünyada ilk izcilik teşkilâtını kuran, İngiliz generali Baden - Powel'dir. General Baden - Powel, 1898 de güney Afrikada Boer savaşlarında bulunmuştu. Buradaki incelemeleri sonunda, izcilik teşkilâtını kurdu. Yazdığı bir eserde de fikirlerini savundu.

Genel olarak izcilerde aranan özellikler şunlardır:

1 — Sözünde durma.

2 — Yüksek kalblilik.

3 — Yardım severlik.

4 — Başkalarını sevme ve herkesle dost geçinme.

5 — Nezaket.

6 — İtaat.

7 — Hayvan, bitki ve tabiat sevgisi.

8 — Neş'e.

9 — Tutumlu olma, israftan kaçınma.

10 — Temizlik.

11 — Doğruluk.

Yurdumuzda ilk izcilik teşkilâtı 1913 senesinde kuruldu. Fakat, bir yıl sonra Birinci Cihan Savaşının patlaması üzerine bu teşkilât tavsadı. Bugün liselerimizde görülen izcilik teşkilâtı da, tören günlerine mahsus hazırlanmalardan öteye geçememektedir. İlkokullarda, izcilik teşkilâtının nüvesini «Yavrukurtlar» teşkil eder. Sırası gelmişken, Türkiyede beden terbiyesi ve izcilik alanında tarihî çalışmaları bulunan Sayın Selim Sırrı Tarcan üstadımızın anlattığı bir hikâyeyi, kendi dilinden dinleyelim: (Bu hikâye, bundan 3 - 4 yıl önce, Eminönü Öğrenci Lokalinde verdiği bir konferansta dinlenmiştir.) **«Bundan 40 yıl kadar önceydi. İngilterenin baş şehri Londraya gitmiştim. Vapurdan indim. Elimdeki ağır bavullarla, beni hayli şaşırtan Londra kalabalığına karıştım. Otele gidecektim. Fakat, otel neredeydi; bilmiyordum. Caddenin bir kenarında durdum. Etrafıma şaşkın şaşkın bakınırken, yanıma, 12 - 13 yaşlarında bir çocuk geldi. Bu yavrunun üzerinde izci giyimi vardı. Bana, bir şeyler söylüyor; bir şeyler anlatmak**

istiyordu. Ben İngilizce, o da Fransızca bilmediği için, tabiî anlaşamıyorduk. Bir türlü yanımdan ayrılmayan bu çocukla beni tanıştıracak birine ihtiyacım vardı. Gelip geçen bakıyor, (Parlez - vous Français? Parlez - vous Français? = Fransızca biliyor musunuz?) sorusunu soruyordum. Nihayet, bizi anlaştıracak birine rastladık. Fransızca bilen bir bay önümde durdu. «Evet, biliyorum. Ne istiyorsunuz?» dedi. Çocuğun benden ne istediğini sordum. Onunla konuştu. Bana döndü.

— Çocuk izcidir. Sizin yabancı olduğunuzu anlamış. «Efendiye söyleyin; ona iyilik yapayım. Biletini alayım. Bavullarını banliyö istasyonuna götüreyim. Trene binsin» diyor, dedi. Memnun oldum. Yabancı bir diyarda, bir gurbet yolcusu olarak benim yardımıma koşan bu temiz kalbli çocuğun asîl hareketinden sevinç duydum.

İzci çocuk kollarımı açtı. Sonra da bana önümdeki elektrik direğini kucaklattı. Cebimden bir avuç para çıkardım. O seçti. «Buradan ayrılma» der gibi işaret yaparak kalabalığın içine karıştı. Bir müddet sonra, çocuk döndü. Tren bileti almıştı. Minicik boyu ile bavulumu yüklendi. Beraberce yola koyulduk. İstasyona geldik. Trene bindim. Bu işler, hep o küçük izcinin yardımiyle olmuştu. Çocuk, cebinden küçük bir defter çıkardı. Kalemini uzattı. İmzalamamı istedi. İmza ettim. Bundan sevinç duyan yavru beni selâmladı; ayrıldı gitti.

Bir gün, General Baden - Powel'in yanına vardım. Bana iyilik eden bu küçük izcinin hikâyesini anlattım. Güldü. «Evet» dedi. «Her izci, her gün bir iyilik yapmak mecburiyetindedir. Bu iyilikler deftere tesbit edilir. Yıl sonunda, izciler arasında, iyilik müsabakaları tertiplenir. Bu müsabaka so-

nunda, en çok ve en orijinal iyilikleri yapanlar mükâfatlandırılır.......»

İZMİR:

İzmir, Anadolunun incisidir. Yurdumuzun batısında, Ege denizi kıyılarında yer alır. Nüfusu 200 bini geçer. İstanbul ve Ankara gibi Türkiyenin en kalabalık şehirlerinden biridir. Kendi adını taşıyan bir körfezin kıyısındadır. Önünde, Karaburun yarımadası vardır.

İzmirin dolayını dağlar ve tepeler çevirir. Bu dağlar Yamanlar, Nif ve Çatal dağı gibi adlar alırlar. Şehrin bir kısmı «Halka Pınar» deresi deltasındadır; bir kısmı da Kadifekale sırtlarına yayılmıştır. Fakat, körfez boyunca, Göztepe, Güzelyalı, Bayraklı, Karşıyaka semtleri sıralanır.

İzmirin coğrafi durumu gelişmesine çok elverişlidir. Tabiî ve mahfuz limanı ile; kuzey, güney ve doğudan gelen demiryollarının kara yollarının bir düğüm yeri olması itibariyle, Anadolunun batıya açılmış bir kapısıdır. Ege bölgesinin, hattâ Orta Anadolunun çeşitli ürünleri buradan ihraç olunur. Bu sebeple İzmir limanı, Türkiyenin en işlek bir ticaret merkezidir.

Çok eskiden İzmirin ticarî önemi, Efes ve Milet limanlarının yanında sönük kalıyordu. Zamanla, Büyük ve Küçük Menderes nehirlerinin taşıdığı döküntüler bu limanları doldurdu. Böylelikle de Efes ve Milet şehirleri kıyılardan uzakta kaldılar. Bundan sonra İzmir, hususî bir ehemmiyet kazandı. Hele, Demokrat Hükûmetimizin başladığı modern liman tesisleri biterse, o vakit İzmirin kıymeti büsbütün artacaktır. Bir ara, Gediz nehrinin getirdiği çamurlar İzmir limanını

da dolduracaktı. Tehlike sezildi. Gedizin yatağı derinleştirilerek durum ıslâh edildi.

İzmir, 15. yüzyıl içinde topraklarımıza katılmıştır.

15 Mayıs 1919 da Yunanlılar tarafından işgali bütün Türk dünyasında acı bir hâdise olarak kabul edildi.

9 Eylûl 1922 de, Yüce Atatürk'ün Başkomutasında olan kahraman ordumuz İzmire girdiği zaman Kurtuluş Savaşımızın en büyük zaferini kazanmış bulunuyorduk.

Dünyanın sayılı fuarlarından biri, İzmirde kurulur. İzmir fuarı her yıl 20 Ağustostan 20 Eylûle kadar bir ay devam eder.

İZMİR KÖRFEZİ:

kıyılarında bulunan İzmir şehrine izafeten aynı adı taşıyan körfezdir. İki kısımda incelenebilir. Dış körfezin boyu 50 km., genişliği 20 km. kadardır. İç körfezin uzunluğu 20 ve genişliği 5 km. kadardır. İç körfezin sonunda İzmir şehir ve limanı bulunur. Körfez hayli girintili ve çıkıntılıdır. Etrafı dağlarla çevrilidir.

İZMİR VİLÂYETİ:

Şimdilik, sayısı 64 ü bulan vilâyetlerimizden biri de İzmirdir. İzmir vilâyetinin alanı 12,825 kilometrekaredir. Kazalariyle birlikte bütün nüfusu 260 bini geçer.

Sırasıyla kazaları şunlardır: İzmir, Bayındır, Bergama, Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Kemalpaşa, Kuşadası. Menemen, Ödemiş, Seferhisar, Tire, Torbalı, Urla.

İZMİT:

İzmir, Marmara bölgesindedir. Kocaeli vilâyetinin mer-

kezidir. İzmit körfezinin doğu ucunda kurulmuştur. Merkez nüfusu 30 bini bulur. İstanbul (Haydarpaşa - Ankara demıryolu üzerinde bulunması önemini çoğaltır. İstanbuldan 90 kilometre uzaklıktadır. Şehir, deniz kenarından, etrafını kuşatan tepelerin yamaçlarına doğru yayılmıştır. Eski çağlarda adı Nikomedya idi.

İzmit, ticarî kıymeti haiz olmakla beraber askerî değer de taşır. Donanmamızın üssü İzmitte (Gölcükte) bulunur. Civarında kâğıt, selüloz ve dokuma fabrikalarının, gemi tamir atölyelerinin yer alışı İzmiti kısmen bir endüstri merkezi haline getirmiştir.

Halk tarım yapar, fabrikalarda çalışır. Sebze ekimi, meyvacılık ve bağcılık işleriyle uğraşır. Tütün, pamuk gibi ürünler de yetiştirilir.

İZMİT KÖRFEZİ:

Kıyılarında bulunan İzmit şehrine izafeten ayni adı taşıyan körfezdir. Boyu takriben 50 km., eni de 10 km. kadardır. Körfezin ağzı batıya, dolayısıyle lodos rüzgârlarına açık olduğundan fırtınalı havalarda körfezin her kısmına dalgalar nüfuz eder. Donanmamızın başlıca üssü olan Gölcük de ayni körfez üzerinde, İzmit'in güney batısındadır.

İZNİK:

İznik, Bursanın kazalarından biridir. Marmara denizinin doğu kıyısında, İznik körfezinin ucunda bulunur. İçindeki nüfus 3 bini geçer. Yalovaya, Bursaya, Gemliğe kara yollariyle bağlıdır. Demiryolu üzerindeki Mekece istasyonu ile de irtibatı vardır.

İznik kasabasının tarihi zengindir. Burası, bilhassa Romalılar devrinde parlak bir medeniyet merkezi idi. Sonraları Bizans tekfurları tarafından yönetildi. Osmanlı devletinin ilk kuruluş çağlarında da, sınırlarımıza katıldı. Halkı tarım yapar. Meyva yetiştirir. İpekböcekçiliği ile uğraşır. Alanı 478 kilometrekaredir. Nüfus 20 bini geçer. 38 tane köyü vardır.

İZNİK GÖLÜ:

İznik gölü yurdumuzun Marmara bölgesindedir. Gemlik körfezinin doğusunda yer alır. Deniz düzleminden 80 metre yükseklikdedir.

Gölün alanı 208 kilometrekaredir. Suyu tatlıdır. Fazla gelen suyu, Garsak deresi ile Gemlik körfezine boşalır.

İKİNCİ CİLDİN SONU

Bir fıkracık:

GEMİCİNİN CEVABI

Köylünün biri, Hindistan'a hareket etmek üzere olan bir gemiciye rastladı ve babasının nerede öldüğünü sordu.

Denizci:

— Bir deniz kazasında, diye cevap verdi.

— Ya büyük babanız?

— O da denizde öldü. Balık avına çıktığı gün şiddetli bir rüzgâr kayığını alabura etmiş.

— Ya onun babası?

— O da denizde ölmüş.

— Öyle ise dostum, ben sizin yerinizde olsam Hindistan'a denizden gitmem.

Bu sefer de gemici, ona babasının nerede öldüğünü sordu:

— Yatağında.

— Ya büyük babanız?

— Büyük babam da ailemdeki bütün diğer insanlar gibi yatağında ölmüştür.

Bu son cevap gemicinin sabrını tüketti. Şu cevabı verdi:

— Öyle ise dostum, sizin yerinizde olsam hiç yatağa girmem.

ALTIN SÖZLER

Yemiş sapından uzağa düşmez.

Hollanda atasözü

Sana gölge veren ağacı kesme.

Arap atasözü

Güzel olan, güzel olan değil, hoşa gidendir.

Musevi atasözü

Ak akça kara gün içindir.

Türk atasözü

Dikkat!

Akısan cep ansiklopedisinin 1., 2., 3. ve 4. sayılarının ikinci baskıları hazırdır. İhtiyaç listelerinizin acele olarak bildirilmesi rica olunur.

"Akısan cep ansiklopedisi„ Yeni ders yılında tekrar çıkmak üzere yaz ayları için neşriyatına ara verecektir.

Akısan Cep Ansiklopedisi

HAFTALIK MECMUA

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: ALİ REZA AKISAN. Yayımlıyan: Akısan Yayınevi — İstanbul Nuruosmaniye Cad. No. 57/1 Her türlü müracaat ve para gönderme adresi: Akısan Yayınevi

Basıldığı yer: EKİCİGİL BASIMEVİ — İstanbul

Bu ansiklopediyi, muhtelif yabancı dil bilen ve ansiklopedi işiyle uğraşan salâhiyetli yazarlar ve öğretmenler hazırlamaktadır.

3 HAZİRAN 1954 Perşembe Sayı: 40 Fiyatı: 15 Kuruş